Iris og Hebe

En Fortsættelse af Maanedskriftet Iris. Samlet og udgivet af Hofboghandler Simon Poulsen

Udkom 1796-1810.

Skanningen (affotograferingen) er udført efter eksemplarer fra biblioteker.

Tidsskriftets skønlitterære indhold er indekseret på Dansk Forfatterleksikon:

https://danskforfatterleksikon.dk/1850p/p104880.htm

Udarbejdet 2024 af Niels Jensen

Iris og Hebe.

En Fortsættelse af Maanedskriftet Iris.

April, Maj og Juni 1796.

Kiøbenhavn.
Paa Hofboghandler S. Poulsens Forlag.

Iris og Hebe.

En Fortsættelse af Maanedskriftet Iris.

April 1796.

P. M.

Saa meget hellere efterkommer jeg Dit Forlangende, om Efterretninger fra Landet endnu eengang, inden Aaret ender, som jeg veed, disse Efterretninger ere ligesaa behagelige for Dig at modtage som for mig at meddele. Saa var det ikke for en Snees Aar siden, men Tak være Kongen og hans Søn, som vide, og saa herlig bevise at de vide det: at Fyrster ikke antoges af Folkene, for at være Adels- Stormands- og Jorddrotte-Konger, men for at regiere ved Love, lige billige, lige taalelige for alle. Ikke ofte nok kan denne Femte Christians Maxime og Kongelige Løvte gientages, thi den indeholder Grundprincipet til enhver Lovgivning. Med stærke Skridt nærmer sig den Tid, som blev spaaet for en Deel Aar siden, at formuende Jorddrot og velhavende Bonde lige oprigtigen skulde velsigne Syvende Christians og hans og vor Friderichs Viisdom, som lærde hiin at undvære, og denne at frikiøbe sig fra ubestemt Trælarbeide; denne tænker nu ikke paa andet end at blive

Selveier, Arvefæster, eller i det mindste hoverifri; og hiin, paa at lade sig betale for alt dette og forvisse sig denne Betaling. Herpaa, samt paa de flere Fold, vi vente af Agerdyrkningen, naar den ikke længere drives efter Slendrian, men videnskabelig, grunde sig de høie Priser, og ikke, som de Herrer Kiøbenhavnere beskylde os for, paa Chimære, liig Aktiehandlernes for en Snees Aar siden. Med Plinius sige vi: nullum justius genus reditus, qvam qvod terra, coelum, annus refert; eller med Cicero: omnium rerum, ex qvibus aliqvid acqviritur, nihil est agricultura melius, nihil dulcius, nihil homini libero dignius. — Ved Fødestavnsbaandets Opløsning og Hoveriets Bestemmelse er Grundvolden lagt til Agerdyrkerens politiske og oekonomiske Velstand, og derved til Statens vedvarende Selvstændighed og Vægt for Sekler. Nu til vore flere Forventninger:

Landboe-Kommissionen har, efter dens Kommissorium, kun Tiendesagen tilbage. Endskiønt vi længes inderlig, ere vi dog overbeviste om, at Kommissionen, som hidindtil har arbeidet med saa meget Held, ogsaa i denne Sag vil vide at forene utile og justum. Med Præstetienden i de ledige Kald kan man, synes mig, snart blive færdig. Præstekald ville vist ikke mangle Liebhabere, fordi de ikke faae Tiende in natura, om der endog ikke tænkdes paa at give Erstatning for Straaet, som vel er alt, hvad ethvert Kalds nu værende Præst kan forlange. Hvor der allerede er sluttet Akkord, har man jo i begge Kontrahen-

trahenternes Forening Tienders nu værende Værdie og der lade man den blive til en evig Norm imellem Tiendeydere og Tiendetagere; thi ikke vente vi, hvad jeg har hørt af en Projektmager, som kom herud og lærde os, at Tiendeafgiften burde forhøies hvert tiende Aar forholdsviis med den i hver Egn tiltagende Agerdyrkning. Efter denne lærde Herres Mening maatte altsaa Loven blive som saa: men hvo som efter ti Aars Forløb befindes, at have forbedret sin Jord, skal straffes paa yderste Formue; denne beregnes jo til en Tiendedeel. At Afgiften bør fastsættes i Skieppemaal, med hver Egns Hovedkornsort pr. Tønde Hartkorn, men betales i Penge efter Kapitelstaxterne, er vel en afgiort Sag.

Med denne Sags Tilendebringelse, kunde man maaskee troe, Landmandens Fordringer ere fyldestgjorte, og Kjøbstædvæsenet altsaa herefter have Rettighed til Regjeringens besynderlige Omsorg; jeg tilstaaer det: de faldefærdige Bygninger, den aftagende Folkemængde, de usselt lønnede Øvrigheder, den Vrimmel af Fattige, man seer paa Gaderne, som endog hjemsøge os paa Landet, alt dette beviser noksom, at Brændeviins-Monopolet ikke har havt den Virkning, man haabede. Et i sin Tid forenet General-Told-Ekonomie-Commerce- og Fabrique-Kollegium vil vist nok eengang kunne besvare de Spørgsmaale, om der endelig skulle være flere Kjøbstæder og Fabriqver, end Landets Situation, Folkemængde, Rigdomme af sig selv fremkalde? om Monopoler og Forskudde (som almindelig anvendes til at leve høit af)

ere nødvendige til Handelens Fremme, eller om Handels- Fabriqve- og Næringsvæsenet bør gaae sin Gang efter Landets Beskaffenhed, og kuns hjelpes ved et planmæssigt Toldsystem? —

Altsaa tilbage til os selv. Vore Jagtlove smage endnu for meget af Oldtidens Barbari, og trænge høilig til Forandring. Sandt, vore Jorddrotters Jagt er en Eiendomsret; de kunne sælge og bortforpagte deres Bondergods, saavelsom Hovmarkene, med Forbeholdelse af Jagten, men noget kan og bør dog gjøres ved denne Sag, i Fald det er Alvor man vil fremme Agerdyrkning. Maae man nu fælde tamme Dyr, som beskadige Eiendomme, hvad enten man har disse til Eie eller Leie, maae det samme vel og gjelde om de vilde, om man endog, i Følge Skjøder eller Fæstekontrakter, skulde forpligtes at levere Eieren det fældede; thi, af Frygt for denne Rets Misbrug, at forbyde dens lovlige Brug, gaaer vel ikke an; man faaer at tiltale den, der misbruger sin Ret og søger utilladt Vinding, som for andet Tyveri. Vi vente altsaa Ret til, herefter paa vor egen Grund at sætte Snarer, Stager, Stakitter, Selvskud, Fodangler for at beskjærme vor Jord og Træplanter, som enhver bedst veed, vil og kan, baade mod tamme og vilde Dyr. Hvad Kongens Jagt angaaer, da vilde det uden Tvivl være en Finantsoperation, om Jagten blev overladt enhver Grundeier imod en vis Betaling pr. Tde Hartkorn. Den kongelige Dyrehauge, ret holdt i Stand, kan upaatvivleligen fournere alt det Vildt Hofholdningen fordrer, og endda blive

Lev-

Levninger nok til Kammerpigers Pigers Bord.
Smaatvildt og Fuglevildt vil altid blive at faae for
Penge, og endda et klækkeligt Overskud af hvad der
indkom for Jagtens Overladelse.

Hvad Jagten angaaer, betragtet som en rid-
derlig Øvelse, da lad den længe nok være ridderlig og
adelig; kongelig kan den aldrig blive til daglig Brug,
efter den Opdragelse, Fyrsterne faae i vore Tider, og
efter det høie Begreb, vi bør gjøre os om Konge-Em-
bedet. Men i alt Fald kunde Overladelsen skee med
Forbeholdenhed for Regentens Person, Familie og
Følge. Dog nei, denne Forbeholdenhed var for-
nærmelig for danske Jordbrugere, som skulle lære de-
res Efterkommere at forevige vor Christians Tidsal-
der med Horatzes: hæc ætas fruges ex agris ret-
tulit uberes, og som altsaa aldrig kunne formodes
saa uskjønsomme, at de ikke med gjæstfri Glæde skulle
modtage et enkelt Besøg paa deres Grund af Regen-
ten og hans Familie, om en Jagttour skulde forefal-
de paa de Tider, da ingen Skade kan skee. Jagten,
betragtet som Tidsfordriv, er kuns uanstændig, naar
den overdrives, og derved spildes Tiden, som skyldes
vigtigere Ting. — Præsterne, som have udskiftet og
indhegnet, troe nu, saavel paa Grund af den gamle
Jagtforordning af 1732, som paa Grund af Ud-
skiftnings-Forordningen 1781, at de, som fuldkom-
ne (ikke blot Usuarier,) men Usufructuarier ere jagt-
berettigede i deres Enemærker, og vente med Længsel
efter Udfaldet af nogle til høieste Ret indstevnte Sa-
ger. Er end Herligheden til Præstegaarden tilskjø-

det,

det, kan dette dog ikke forstaaes anderledes, end saa længe Eiendommen er efter Lovene qvalificeret til denne Rets Udøvelse, hvilket ikke er Casus, naar Præstens Jorder ere indhegnede. Saaledes har Kongen bortsolgt Godser, med Herlighed, men den upriviligerede Eier har dog maattet bie, indtil han blev priviligeret, inden han kunde udøve visse Rettigheder. For havde Herlighedseier Jagt paa Fælled med 4 Tdr. Hartkorn, nu faaer han skaffe sig 20 Tdr.; fiat applicatio. — Naar Præstejord igien udlægges i Fællig, faaer Herlighedseieren igien sin Jagtret.

Om vort Skattevæsen kun nogle faa Ord. Ikke tænke Du os saa ubillige og lidet patriotiske, at vi skulle klage over deres Størrelse; kun de mange forskjellige Navne (jeg troer, jeg skal faae en Snees Rubrikker ud), og Maaden, paa hvilken de indfordres, er besværlig, mislig og usikker. Kunne ikke alle disse Rubrikker samles under, i det høieste to Slags Benævnelser, nemlig de foranderlige og uforanderlige og de første, tilligemed Repartitionerne, bekjendtgjøres, ved trykte Skattesedler fra hver Amtsstue, attesterede af Amtmanden, til hvert Sogn?

Med vort Fattigvæsen er det som det har været. Friske, stærke Mennesker, som vel kunne gaae 3 a 4 Mile om Dagen, men ei engang gide pille Stene af Marken, naar man begjerer det, tiltrygle eller endog tilskjænde sig vist 10 Rdlr. aarlig af hver Gaard, en artig Sum, om den anvendtes til en Arbeidsanstalt. Kun de Værkbrudne, Afkræftede, Sengeliggende, Gamle bur-

burde underholdes uden Arbeide. Endog de Blinde kunne arbeide, men man tillader disse at lade sig lede af unge Drenge, som derved faae Lyst til Omstreifen, Lediggang og Tiggerie, og ligesom opdrages til at blive Delinqventere. Men hvad kunne vi vel vente paa Landet, naar i selve Hovedstaden taales dette skammelige Tryglerie — og naar man taaler, at Børn paa 6 a 7 Aar sidde i Slud og Frost paa de kolde, vaade Fortoge hele Aftener igjennem og synge, hvorved de miste deres Helbred, og, ligesom hine, derved opdrages til hvad man siden straffer dem for. Jeg slutter a posteriori, at denne Sag maae være saa vanskelig, at der intet er at vente, førend en Efterslægt er oplyst nok, til selv, ligesom i Hamborg, at iværksætte, hvad Regjering, Øvrighed og Love hidindtil have arbeidet paa forgjeves.

Jeg nævnede en oplyst Efterslægt: herved ledes jeg til den, uden al Tvivl, allerviatigste Sag: Ungdommens Opdragelse og Almuens Oplysning. Unmuelig kan man i vore Tider troe, at Lærebogens Opramsen uden ad, om endog nogle ligeledes kunne opramse de Forklaringer, som de have hørt over Lærebogen af Bisp, Provst og Præst, er Beviis paa Oplysning. Forgjeves venter man den Oplysning, som skal virke Sædelighed og Lyst til Dyd og Retskaffenhed, saalænge man troer at Prædikener, Altergang og Tillid til Præstens Syndsforladelse er nok. Eftertanken maae oves, og Forstanden skjerpes ved Gjenstande, tagne af Naturen og andre Videnskaber, førend den aabenbarede Religion læres, og forend de Unge

 bør

bør deeltage i den udvortes Gudstjeneste; hvi følger man ikke ogsaa her Bibelens Forskrift, som anbefaler den usvigelige Melk for Børn og Eenfoldige. — I denne Anledning haaber jeg at more Dig nogle Øieblikke med at melde Dig et Forehavende i vor Egn, som jeg er vis paa, Du vil ønske, maae lykkes. Paa vor egen Haand, uden geistlig eller verdslig Øvrigheds Assistence — thi kunne disse overkomme det daglig forefaldende, er det godt for dem — have vi udarbeidet en Plan til vor Ungdoms Underviisning, og oprettet imellem os en Skolekonvention, som maaskee kan blive til en Instrux med Tiden. Da jeg er med i Selskabet, kan jeg tillige underrette Dig om de Grunde, der have bestemt os til Beslutningerne; Du faaer altsaa Præmisser og Conclusioner imellem hinanden, som det kan falde sig. Men vi skulle vel vide, paa god gammel Lovgivnings Maneer, at udelukke rationes legis i det Exemplar, vi udstæde som Instrux; dette er egentlig kun et Udtog af vores Deliberations-Protokol. Selskabet bestaaer desuden af Kirkepatronen, Præsten, den antagne Skolelærer, Sognefogden og fire Bønder, som alle have vedtaget, at ville bestride de nødvendige Omkostninger i en Tid af fire Aar. Dog har Kirkepatronen paataget sig allene den Skolelæreren tillagte visse Løn, saavelsom at skaffe begge Lærerne Huus, Ildebrand og Græsning til Kreature.

Kirkepatronen er en oplyst og formuende Mand, der troer ikke, han lever for sig og sin Familie allene. Tænkde alle Kirkepatroner som han, skulde man vel

ikke

ikke have saa meget imod denne Privatmands Forret, at kalde Præster, som man har — Skedte Forestillinger om Embeder til Kongen, efter et heelt Kollegii Pluralitet, var det en anden Sag, men saalænge Individ blandt vore Medundersaattere skal bedømme Individ, er det ligegyldigt, om jeg krummer mig for en Kirkepatron eller for en Præsident; begges Tilværelse, qva tales, beroer jo blot paa Hændelse.

Præsten er en Mand af mange Kundskaber, og, endskjønt Præst, aldeles fordomsfri; rara avis!

Den antagne Skolelærer er Candidatus theologiæ laudabilis, som desuden har lagt sig efter Astronomie, Mathematik og Naturhistorie; han forlader ikke Byen enten af Kjedhed til Litteratur, eller fordi han har en Pige i Baghaand, men blot af Hang til Landlevnet, og Lyst til at undervise Ungdommen; han, ligesaa lidet som jeg, beundrer fumum et opes strepitumqve urbis beatæ, men holder kun den lykkelig, som, fornøiet med lidet, kan undgaae at betræde superba civium potentiorum limina. Han kunde have faaet Præstekald, og, saavelsom andre, veniam ætatis for 3 Aar siden, men fandt sig selv for raa til at være en Menigheds Lærer. Gid flere ville tænke som han! de Herrer puri puti Theologi, lidt over en Snees Aar, som hidindtil have lært uden ad, men ei endnu tænkt, skulle vel ikke virke megen Oplysning.

Sognefogden og Bønderne ere skikkelige, sædelige og, efter deres Maade, fornuftige Mænd, som

indsee en Forandrings Nødvendighed, men i øvrigt have overladt os Planens Fuldførelse.

De Hovedsætninger, vi have bygget vor Plan paa, ere følgende:

Ingen Udenadslæsning maae have Sted, men alt læres ved Indenadslæsning i Skolen; ved Forklaring over det læste Stykke, og ved Overhøren strax efter Forklaringen. Den positive Religion udsættes til det sidste Skoleaar, men tidlig maae de Unge lære at kjende det høieste Væsens Tilværelse, uendelige Godhed og Viisdom, ved at gjøres opmærksomme paa alt det, der omringer dem, og falder i Sandserne, fra Kloderne hist oppe til Krybet hernede. Forelæsningerne over vor Symbolik indrettes efter Forelæsningerne paa Blaagaard i Skoleseminarimmet, som baade vor Præst og Skolelærer have hørt. — Da en vis Orden er nødvendig i alle Ting af Vigtighed, skal alt bestemmes ved en Skole-Instrux, hvis Efterlevelse paasees ikke allene af Præsten som Overlærer, men ogsaa af os andre Skoleinstitutets Direktører. Den første skal derfor ugentlig, de sidste maanedlig komme i Skolen, og være overværende, medens der læses. Skolebørnene deles i Klasser, og maae ikke uden den Klasse, der læser, være i Skolestuen. — Foruden Læreren skal der være en Underlærer, som, uden at tage Betaling af Forældrene, skal lære Huusmændsbørn, samt de Bønders, som betale Extraskat for flere end 3 Børn, at kjende Bogstaver, stave og lægge sammen, samt begynde at læse med dem inden i.

For

For ethvert af disse Børn betaler Skoleinstitutet; men for ethvert af de andre Børn, han saaledes har lært at læse, betale Forældrene ham 2 Rdlr. Dertil antages enten en Gartner, Kunstdreier, Hjulmand eller Snedker, som tillige skal være pligtig at undervise de Børn, som have Lyst dertil, en Times Tid om Dagen i sin Konst, og faaer af Skoledirektørerne en Premie for hver Dreng, som, naar Skoleaarene ere forbi, har lært noget. Dersom Lærernes Koner forstaae Fabrique-Spind eller Væwning, udsættes Premier saavel for Lærerinden som Lærlingen. — Da Degneboligen nu er Skolebolig, skal denne Underlærer have sin Bolig frit i Skolehuset, desuden fri Brændsel og Græsning til een Koe og nogle Faar. Den nu antagne Skolelærer skal, foruden den sædvanlige Skole- og Degnelon, have 50 Rdlr. aarlig, og efter fire Aars Forlob være berettiget til et Kald paa Patronens Gods, eller 100 Rdlr. aarlig Tillæg, som Kirkepatronen paatager sig at betale, indtil Vacance indtreffer, hvilket alt indføres i hans Bestalling. Om nogle begyndte deres Lærebane paa denne Maade, var vel ikke saa galt; men det forstaaer sig, de maatte have samme Vished om Befordring som denne. Mange Candidati juris maae tage til Takke med at hedde og være Kopiister til henved 30 Aar og derover, førend de faae vigtigere Embeder. Det burde være et Bud i Sæde- og Samvittigheds-Læren i de høiere Skoler, ikke at hige efter at faae Embede, men efter at skaffe sig Duelighed, Beqvemhed og Erfarenhed til Embede; og blev det til en almin-

mindelig Befordrings-Lov, at ingen kunde forestilles til de høiere Poster, uden han havde forestaaet de ringere, og i disse ved Uegennyttighed og Driftighed erhvervet sig sin Egns Tillid og Agtelse, kunne vel ingen have noget derimod, uden de Forældre, som ved at skaffe deres Junkere en Kammerjunker-Titel haabe derved tillige at skaffe dem Ret til at begynde, hvor andre ende. Men til vort Skoleinstitut igjen.

Resultatet af vore Overveielser og Grundsætninger er blevet følgende:

1) Anskaffes de nødvendige Skolebøger og de 7 Landkort, uden Bekostning for Skoleholder eller Disciple. Bøgerne forblive i Skolen, og Børnene tilraades ikke at forskaffe sig dem, førend mod den Tid, de skulle overhøres i Kirken, altsaa efterat de ofte have gjennemlæst og hørt Forklaringer, og ere overhørte i Skolen. Læsning paa egen Haand forderver kuns den Udtale og Declamation, som de holdes til i Skolen, og skeer ikke med den Eftertanke, som de skulde vænnes til der.

2) Ikke førend i det 10de Aar begynder den egentlige Skolegang, og maae ingen komme i Skolen, uden at han nogenledes kan læse inden i.

3) Disciplerne inddeles i Klasser, og maae ingen opflyttes i den høiere Klasse, førend han har gjort Rede paa Kirkegulvet for det, han har lært i den foregaaende, og ingen til Konfirmation, førend de have igjennemgaaet alle Klasser. For at forekomme Undskyldninger af Sygdom, bestemmes Antallet af Søndagene

Dagene, de skulle indstille sig paa Kirkegulvet, førend de maae opflyttes i de høiere.

4) Læsetiden for Drengene skal være fra 1ste Oktober til 1ste Mai, 6 Timer daglig, 2 Timer til hver Klasse; om Sommeren holdes Skrive- og Regneskole i 2 Timer om Dagen for Drengene, og Læseskole for Pigerne i 4 Timer. Skoleaarene bestemmes til fire. Man har troet, at Drengene bedst kunne undværes om Vinteren fra deres Arbeide, og at jo færre Disciple en Lærer har ad Gangen, des mere lære de.

5) Læsemaaden skal være følgende: den første Time anvendes til Indenadslæsning, som fordeles saaledes imellem Børnene, at enhver kan læse et lige Stykke. De andre Børn have hver sin Bog, og med Øine følge den læsende, dog uden at forstyrre samme enten ved nogen virkelig eller hviskende Lyd. Den anden Time bruger Læreren, deels til at forklare hvad der kunde være uforstaaeligt, og deels til Overhøren. Det foretagne Stykke, Kap. §. forlades ikke, førend de fleste af Børnene kunne ikke allene læse inden i, efter Interpunktionerne og med nogen passelig Deklamation, men endog giøre Rede for hvad de have læst og hørt forklare.

6) I første Klasse læses og læres paa foranførte Maade, dog tillige ved Karternes Brug, Storms Jordbeskrivelse. Naar denne, formodentlig efter tre Maaneders Forløb, er gjennemlæst, og ved idelige Gjentagelser lært, henlægges den til Vedligeholdelse i Hukommelsen til Onsdagen, og begyndes med en Naturlære og Naturhistorie, hvortil, for det første, bruges den, som findes i Ekkards Læsebog for Børn.

Hvil-

Hvilket alt formodes læst saa ofte, at de derfor kunne gjøre Rede paa Kirkegulvet næste Sommer.

7) I anden Klasse læses og læres, paa foranførte Maade, nemlig ved Indenadslæsning og Overhøren 1. den danske og norske Historie af Badens Udtog, 2. det korte Udtog af Ekkards Verdens Historie. Naar disse ere gjennemlæste saa ofte, at de Trefjerdedele af Børnene kunne svare got under Overhørelsen, bruges Onsdagen til Igjentagelse saavel af Historie som Geographie; det øvrige af denne anden Vinter anvendes til at læse de 8 sidste Kap. af Bastholms Philosophie for Ulærde, som tillige indeholde en Indledning til den naturlige Theologie. Den læses kun indenad med de nødvendige Forklaringer af Læreren, saa ofte denne Vinters bestemte Læsetid tillader.

8) I tredie Klasse gjentages eller fuldføres Læsningen i Bastholm; derefter læses og forklares Campes Sædelære, og læres ved idelige Gjentagelser og Overhøren i Skolen og i Kirken. Onsdagen og Løverdagen anvendes i denne Klasse til at igjentage Historie, Geographie, Naturlære og Naturhistorie.

9) I det fjerde og sidste Skoleaar læses og forklares Menneskets physiske Beskrivelse, oversat af Odin Wolff og Campes Sjælelære for Børn, dog kun een Gang med behørige Forelæsninger over samme. Endelig begyndes med den positive Religion af et Udtog af Lærebogen. Denne læses, forklares og læres ved Overhøren, indtil Børnene som Konfirmantere kunne gjøre Rede derfor i Mai Maaned, da Skolegangen ophører.

10)

10) Præsten, som Overlærer, møder een Gang ugentlig, som Overopseer med Instruxens Efterlevelse i Skolen. Han er allerede enig med Menigheden om, at der kuns holdes Kommunion og ordentlig Prædiken een Gang hver Kalendermaaned, hvorved denne Gudstjeneste vil vinde i Høitidelighed, formedelst sin Sjeldenhed. Alle de andre Søndage anvendes til Katekisation, Forelæsninger og Samtaler paa Kirkegulvet. Dog forstaaer det sig, at han, for at efterkomme Ritualen, gaaer paa Prædikestolen et Qvarteers Tid, men anvender to Timer derimod til Børnenes Underviisning og Overhøren.

11) Saavel Skolelæreren som Overlæreren tage Anledning, den første i Skolen, den sidste paa Kirkegulvet, af Naturhistorien at bibringe Ungdommen de første værdige Begreber om det høieste Væsens Tilværelse, uendelige Viisdom og Godhed, og derimod latterliggjøre Almuens Overtroe om Trolde, Nisser, Lygtemænd, Gjengangere, Djævle og deslige. Af Historien tages Anledning til at fortælle dem noget om det borgerlige Selskabs Oprindelse og Hensigt; Nødvendigheden af Regjering, Øvrighed, Love og Lydighed imod disse. Af Moralen tages Anledning til at sige dem, at da Erfarenhed har lært, at ikke alle ville lade sig bestemme af de af deres eget Vel tagne Bevæggrunde, til end ikke de fuldkomne Pligters Opfyldelse, saa have alle Folkeslag været enige om Straffeloves Nødvendighed; at disse altsaa og ere til hos os. Til Beviis herom skal en Deel af vore Kriminel- og Landpolitie-Love forelæses dem inden

inden de forlade Skolen, til Advarsel. Endskjønt Skolebøgerne lægges til Grund for Overhørelsen, saa er dog Præsten ikke bundet til dem allene; men tvertimod vil han efter given Anledning indrette Katekisationerne paa Kirkegulvet saaledes, at de kunne tillige blive lærerige Samtaler og Forelæsninger endog for de ældre. I Anledning af den Artikel om Alterens Sakramente, skulle Lærerne tale om det foregaaende Skriftemaal og Absolutionen som en Indretning, der er høist skadelig, og som bør ophøre, men kuns vedblive for de ældre, som forlange den, fordi man ikke bør betage dem en Trøst, siden de ere opdragne til at ansee den derfor. Endelig skulle de og bibringe Ungdommen Foragt for Lediggang og Tiggeri, og anprise Arbeidsomhed og Flittighed, som hæderlig og belønnende.

I Anledning af disse Paragrapher maae jeg gjøre nogle Anmærkninger. At man ikke maae stjæle, kan enhver, som veed, han ikke maae fornærme, let begribe; men at der er Straf for den, som fordølger Hittegods; at man skal see sig for, hvem man kjøber af: at Hestehaars Besiddelse uden Attest kan paadrage Straf: at der er Straf for Betlere m. m., er noget, man ikke kan vide, uden at have hørt det. Paulus siger: jeg kjendte ikke Synd uden ved Loven, og mon det ikke gaaer mange saaledes? skulde det da ikke være nyttigt, at erindre disse unge Statsborgere, forend de komme videre i Verden, om Følgen af Forseelser, især saadanne, som Ungdommen meest er tilbøielig til, mere af Vildskab og Uefterrettelighed,

end

end Ondskab, f. Ex. at stjæle Frugt; at beskadige Gjerder, Træer, Veie; at være opsætsig mod Hosbonder og Foresatte; Forsømmelighed og Utroskab i Hosbondens Arbeide? Flere end eet Exempel veed jeg, at Landsoldaterne, vante til at see deres Befalende behængte med Kommandotegn fra Hoved til Hæl, ikke kunde finde sig i, at ansee den frakkede Herredsfoged og Amtmand som Øvrighed; endog veed jeg, at de have truet disse med, at klage for deres Officerer. Vist nok er der sørget mere for Lovenes Bekjendtgjørelse i de senere Tider, end forhen; men troer man, at alle Bønder have læst, hørt eller kjende den sidste, dem endog vedkommende, saa vigtige og fordeelagtige Lovgivning, har man ikke været ret langt ude paa Landet. Burde ikke adskillige af disse Anordninger læses engang om Aaret fra Prædikestolen? En oplyst og patriotisk Præst vilde ikke mangle i denne Anledning at tale om den gode Borgers Pligt: at lyde disse Love, og hædre og elske Lovgiveren. Hvad de mange Prædikeners Afskaffelse angaaer, da er der vel ingen, som tvivler paa, at kuns een blandt ti af Almuen forstaaer en Tale, men at alle derimod lettelig forstaae en Samtale, og at denne, som friere, altsaa maae være nyttigere end en Tale. Tør jeg anføre min egen individuelle Følelse, saa hører jeg heller den samme Mand, f. Ex. vor Balle, katekisere og holde Kollegier, end præke, uagtet jeg dog troer, jeg forstaaer mit Modersmaal.

Skriftemaalet forsvare Præsterne, deels som en uskyldig Skik, deels sige de, at de aldrig pure et absolute,

solute, men kuns conditionaliter forlade Synden. Det første tilstaaer jeg aldeles ikke; denne Skik underminerer al den Sikkerhed og Moralitet, som Læren om det tilkommende Liv og Regnskabs Afiæggelse etablerer; og hvad det tillagte Vilkaar angaaer, da frygter jeg, man glemmer dette, og derimod nærer hiin smigrende, men falske, Trøst. Vore Konfirmantere haabe vi saa oplyste, at de ville frabede sig denne pavelige Trøst, og finde den i deres værdigere Begreber, om Guddommens Viisdom og Godhed, og i alvorlig Stræben efter, saa meget muligt i dette Ufuldkommenheds Land, at kunne opfylde hvad Religionslæreren Christus, overeensstemmende med Natur og Fornuft, til Menneskets eget Vel har lært os; Vore Præster undrer jeg mig over, ikke istemme med Balle om denne pavelige Skiks Afskaffelse, der aldeles ingen Hjemmel har i Biblen, og hvis Forsvar man i vore Tider lettelig anseer, som en Levning af pavelig Stolthed og Egennytte.

12) Pigebørnene læse og lære i første Klasse og første Skoleaar det samme, som Drengene, dog bør Naturhistorien ansees vigtigere end Geographien. I anden Klasse en Havekatekismus og Ballings Huusholdningsskrift for Huusmødre paa Landet. I tredie, Sædelære, lidet Regning og Skrivning. I fjerde, atter Sædelæren, og endelig Religions Udtoget.

13) For des oftere at igjentage, hvad der er lært i Skolen, skulle Konfirmanterne den sidste Vinter ikke allene indstille sig hver Søndag paa Kirkegulvet, saavel for at overhøres, som for at høre

Over-

Overlærerens udvidede Forklaring over Skolebøgerne; men desuden, fra Nytaar af, møde hos Præsten eengang ugentlig i samme Henseende.

14) Dersom nogle af de unge, inden de blive konfirmerede, enten i Regning ere komne videre end de 4 Species, saasom i Landmaaling, Bogstavregning, Algebra o. s. v., eller især distingvere sig i Skjønskrivning, eller i et Haandværk eller Kunstarbeide, faaer baade Skolelæreren og Discipelen hver en Premie, den første 10 Rdlr., den sidste Bøger af samme Værd, og hvilket bekjendtgjøres offentlig i Kirken.

15) De Bekostninger, som dette Institut fordrer, blive ikke til Byrde for de nuværende Instituts Direktører, længer end 4 Aar for det første, da man haaber, at enten Regjeringen eller Almuen selv, siden vil udrede det nødvendige til Skoleindretningens Vedligeholdelse. Dog forpligter Kirkepatronen sig og efterkommende Eiere af Godset, til at holde nuværende Skoleholder det, som ved hans Bestalling er ham tilsagt.

16) De faa Bøger, man har anskaffet sig, som til en Begyndelse til et Landbibliotek for Almuen, udlaanes for det første for intet; siden skulle de udleies, for at prøve, om noget kunde indkomme, til at kjøbe de herefter udkommende Skrifter, som kunne ansees nyttige for Landalmuen. Skolebørnene faae og, naar de forlade Skolen, en Fortegnelse, saavel over disse Bøger, som over andre økonomiske og moralske, de tilraades at kjøbe. Blandt de Bøger, vi have alt anskaffet os, er en Samling af de siden 1787 ud-

 gangne

gangne Landbolove. Om en saadan Samling averteredes tilkjøbs for Landboen, vilde den vist faae Afsætning. For det halve af hvad et Aars Forordninger koste, kunde man da have de Landboen vedkommende Anordninger, uden at betale de øvrige, os ikke vedkommende, og, i Fald disse kunde faaes i Udtog, da for en Bagatel, som enhver Bonde baade vilde og burde kunne udrede.

Denne er vores Plan; det er langt fra, vi troe eller sige εὑρήκαμεν, tvertimod ville vi baade selv forandre, og modtage andres Raad til Forandringer. Skolebøgerne f. Ex. have vi allene antaget for det første. I Naturhistorien ansee vi selv Plantelæren, saavel i Bastholm, som Ekkard, for kort, men Skolelærerne have sat sig for at udvide deres Forelæsninger, især i dette Kapitel. Vi ville just prøve, hvor meget blot mundtlig og gjentagen Underviisning kan virke. Meget vel vide vi, at det er lettere at see og sige, den Ting er ikke rigtig, end at giøre den bedre; langt fra, at vi vente at blive enige med alle i alt. Din, og, om Du finder dette ikke aldeles Bedømmelse uværdigt, flere af vore fælles Venners Dom, venter jeg med det første.

Jeg har nu efterkommet Dit Forlangende, men venter til Gjengjeld Efterretninger fra Residentsen, f. Ex. hvormeget og hvor trofast man har bygget i dette Aar; om Friborgs Politik eller Stampes, Gamborgs og Fleres simple, sunde Menneskeforstand faaer Overhaand, og hvor snart man kan vente Udfaldet af Laugskommissionens Arbeider — i det mindste maae det vel blive ved hvad Regjeringen alt har

har lovet — om Vaisenhuset skal opbygges paa samme Sted og i samme Form, som det var, og om disse unge tilkommende Statsborgere skal opdrages paa samme Maade som forhen, hvilket sidste jeg har i Sinde at bevise, ligesaa grundig og opbyggelig, som Friborg beviisde Laugsprincipernes Rigtighed.

Ved at tænke over Vaisenhusets tilkommende Indretning, har jeg forestillet mig en Bygning som Exerceerhuset, med en Snees Værksteder, som kunde overlades, enten unge uformuende, eller uden Skyld forarmede Mestere, og hvor de Drenge, Staten opdrager, kunde anvende nogle Timer om Dagen, først som Tilskuere, derefter som Haandlangere, Hjelpere, og endelig som Medarbeidere i det Haandværk, de selv havde valgt. Uden Tvivl vilde disse Timer blive disse, af Naturen nysgjerrige, Drenge ligesaa behagelige som Legetimerne; de mange forskjellige Redskaber, forskjellige Arbeider, den Virksomhed, de her saae, vilde maaskee frembringe en, forhen ukjendt, tidlig Lyst til selvvalgt Arbeide, og Foragt mod Lediggang og Dovenskab, især naar Skolelæreren heraf tog Anledning, at tale derom. Endelig ønsker jeg at vide, om det norske Akademie skal blive et evigt pium desiderium. Det vilde formodentlig snarere blive et Akademie i Norge, end blot et norsk Akademie, thi vist nok vilde mange Fædre i Dannemark med mere Tryghed sende deres Børn derop, end til en Hovedstad. Hertil kommer, at de almeennyttigste Videnskaber, saasom Naturlære, Naturhistorie, Matematik, Ekonomie, Mekanik, Statistik, som, fordi

Akademierne oprettedes efter deres Aarhundredes Smag, den man omhyggelig vedligeholder, nu ere de sidste og mindst agtede, ville ved et Akademie, som nu oprettedes, formodentlig blive anseete for de vigtigste.

Jeg troede, jeg var færdig, men endnu falder mig en Ting ind: melde sig endnu saa mange Jurister til Examen, uagtet Forligelses Anstalten? Antallet vilde vist formindskes, og til Fordeel for Ønsket om Almeenoplysning, ifald ingen kunde antages til dansk Examen, uden han i Forveien lod sig overhøre i dansk Grammatik, Historie, Statistik, Geographie; vi have et ret godt Udtog af Badens Grammatik; vi have Petersens Historie, Schlegels Statistik og korte Kompendier nok af Jordbeskrivelsen. Siden disse dog baade ønske og faae saavel Dommer- som Øvrigheds-Embeder, burde de dog forinden have aflagt offentlige Beviser paa, at de ikke vare saa aldeles raa i andre Videnskaber, som den maae være, der kommer til Byen med Religions-Systemet, og en Skriftebøn, og tilbage proppet og stoppet med et Kompendium af et juridisk Kollegium, som de endda gjøre maanedlig Rede for til Examen.

Nu Farvel, min Ven, for i Aar! Du begynde det ny og mange flere, som jeg ønsker og haaber Du ender dette! Glæd mig med Efterretninger herom, med det første; Du veed, hvormeget disse altid glæde Din hengivne

Philoneos.

Leonoreseye, den 5 Nov. 1795.

Vise

Vise

paa en ædel Dannequindes Fødselsdag.

Jeg kjender en Kone med Lyst og Behag,
hun hedder Cathrine Margrethe;
hun fødtes paa Thormaaneds sextende Dag:
Gud Fader skee Lov at det skete!

Først var hun en Møe udi Staden saa pæn;
de Ungkarle bejled' til hende:
hun saae paa dem alle; da saae hun saa væn
til een af de gjeveste Svende.

Blyfærdig hun mæled': „Han vorde min Mand!"
Hun blussende Baandet lod knytte;
nu gaaer hun med ham i den hellige Stand,
og vil ej med Dronninger bytte.

Hun er nu saa kjærlig mod Ægteven sin,
og han er saa kjærlig mod hende:
hun sørger for Pleje, han sørger for Skriin:
alt Godt Gud dem naadig tilvende!

Paa Gulvet saa fejre de Glutter mon gaae,
og det er ret Moderens Gammen:
hun leve, hun glædes til Alderen graa!
Gud signe dem Alle tilsammen!

Nu tømme vi Skaalen for Konen saa blid:
Gid længen hun Vuggen mon røre!
Hun lade sig ikke, før højeste Tid,
af Engle til Abraham føre!

Haste.

Dansk Almuelæsning for Tidsfordriv.

Ved

R. Nyerup.

Fortsættelse.

*** *** ***

No. 41.

Reynike Foss.

„Man kan af Rim i Bondens Huus
En Helveds Badstue finde,
Næst Hjelpeløs, og Broder Ruus,
Og Sang om vise Qvinder.
Gaaes højt oppaa, da Rejnke Foss,
Og nogle Kjempeviser."

siger Sorterup i den Poetiske Skandsekurv S. 44, og det er begribeligt, at Rejncke Foss, en Bog der er et Par Alphabeter stor, og koster en Dalers Penge, ikke saa let finder Vej til Bondens Hylde, allerhelst det, som de deri fortalte Begivenheder især stikkle paa, nemlig Hoflivet og den store Verdens Underfundighed, Rænker og Cabaler, ligger uden for Almuesmandens snævre Sphære. Desuden svøm-

svømmer i de 3 danske Udgaver den poetiske Text i et Hav af Udlæggelser, Fortolkninger, Glosser, og moralske Sententser, hvorved Fortælningens Gang afbrydes, og denne Afbrydelse godtgjøres tidt med en ilde anvendt Erudition og moralske loci communes, som ikke synderlig kan more Nogen og allermindst de Uencultiverte. „I Tydskland, siger Gottsched i Indledningen til sin Udgave af Ræve bogen, har man foruden de poetiske Udgaver ogsaa foranstaltet prosaiske, som ere blevne langt mere almindelige og bekjendte. Disse har fundet den ringere Pøbels Bifald, imod at hine især yndes af den finere Læseverden. I den prosaiske Omklædning er Rejnike Foss kommen i de gemene Bogførerers Kramkister, som drage omkring paa Markederne med Ugelspejl, Hertug Ernst, Kejser Pontian, de 7 vise Mestere, Melusine, og Magellone. Hvor mange af dette Slags Udgaver der kan være forbrugte, er umueligt at sige, da Trykkeaaret ingen Tid staaer nævnt paa dem, og der gaaer kun tre fire Aar bort imellem hver Gang de oplægges."

Dette moralsk-allegoriske Digts første Ophav taber sig højt oppe i Middelalderens Mørke, og man veed ikke engang hvad Nation dets Autor har hørt til. De ældste Haandskrifter, man har deraf, ere paa fransk, og allerede Aar 1290 skrev Jacqve-Mars Gielee i Lisle i Flandern *Le nouveau Regnard*, som forudsætter, at der tilforn maae have været en anden Rejnike. 1313 gav Philip den Smukke, Konge i Frankerig, en Fest, hvor hele Rejneke Foss's

Levnetshistorie blev dramatisk forestillet, hvilket viser, hvor bekjendt og afholdt det Æmne til den Tid allerede maa have været, og at Rejnike Foss venteligen har sit Udspring fra Frankerig.

Den ældste trykte Rejnecke man veed af at sige, er paa engelsk, trykt 1481 af den første engelske Bogtrykker William Caxton, som ifølge *Ames's Typographical Antiquities.* London 1749. pag. 23, erklærer ved Enden af Bogen. „I haue not added, ne mynusshed, but haue followed, as nyghe as I can, my copye, *whiche was in dutche*, (nederlandsk eller hollandsk), and by me, William Caxton, translated into this rude and symple Englysſh.“

Den næstældste, som er paa hollandsk, *Reynaert de Vos*, trykt i Delft 1485, har man saa god Lejlighed til at undersøge og sammenligne, da Bibliothecarius Suhl i Lübeck har ladet den med diplomatisk Nøjagtighed eftertrykke, (Lübeck und Leipzig 1783. 8vo). Den er Prosa og her er intet Spor til de mange Summarier, Forklaringer, Glosser, eller Moraler, som Rejnecke siden er bleven udstyret med. Det første Capitel lyder her saaledes;

„Et was omtrent Pinxteren alsoe dat tet Wout dan gaerne lustelic ghestelt plech te wesen van loueren bloessemc bloemen wel rukende ende mede van voghelen ghesanghe. Alsoe dat die edel coninck van allen dieren woude des pinxteren daghes te state een eerlic hof houden dat hi ouer al syn lant te weten dede

En-

Ende liet dat met naerste gebieden om een yeghelic dier aldaer te comen. Also dat alle die dyeren groot ende cleyne te houe quamen sonder reynart die Vos. Want hi bekende hem selven brockich aen menighen dyeren dye daer wesen souden. Alsoe dat hi dat niet waghen en dorste daer te comen. Doe die coninc aldus alle syn hof versammet hadde doe en was daer nyemant dan alleen die das si en hadden alle ouer reynaert swaerlic te claghen".

Aar 1498 udkommer den plattydske Udgave, trykt i Lübeck. Udgiveren, Henrick fra Alkmar, er betydelig i Rejneke Fos's Literairhistorie. Mange har holdt ham for Fabelens Opfinder, det han vist ikke er, men han er den poetiske Oversætter og Forbedrer, og har afdeelt den saaledes som vi nu læse den. Han siger selv i sin Fortale: „Jck hebbe dyt ynghenwerdyge boek uth walscher und französeschér sprake *) ghesocht un ummeghesath in dudesche sprake to dem love un to der ere Godes, un to heylsamer lere der, de hirynne lesen; unde hebbe dyt sulve boek ghedeelet in veer part, und hebbe by ysslyk capittel gesath eyne korte uthlegginge un menige des sulfsten poeten, umme to verstaen den rechten syn des capitels".

Om denne Henrick af Alkmar veed man ikke det ringeste videre, end hvad han selv siger, at han var „Scholemester un Tuchtlerer des Hertugen von Lothryngen".

*) I Udtydningen pag. 20 i Hackmans Udgave af Rejneke siger Henrick ogsaa: „dat wol schüd in Lombardien un in Wallant, dar dyt boeck ersten ghedychtet is".

Denne gamle plattydske Originaludgave lod den helmstädtske Professor Hackman optrykke paa ny (Wolffenbüttel 1711, 4to.) og der begynder det første Capitel saaledes:

Id gheschach up einen pynkste dach
Dat men de wolde und velde sach
Grone staen mit loff un grass
Un mannich vogel vrolig was
Myt sange in haghen un op bomen
De krude sproten un de blomen
De wol röken hier un dar
De dach was schone, dat weder klar.
Nobel de Konnynck van allen deren
Held hoff, un leet den uthkreyeren
Syn lant dorch over al,
Dar quemen vele heren mit groten schal". 2c.

Og Bogens Slutning er:

„Sus is nu Reyneke hoch gheert
So hyr myt korte is gheleret.
Eyn yslyk schal syk tor wysheyt keren
Dat quade to myden, un de dögede leren.
Darumme is dyt Boek ghedycht,
Dyt is de syn, un anders nicht.
Fabelen, un sodaner bysproke mere
Werden ghesath to unser lere;
Uppe datt wy undöget scholen myden,

Un

Un leren Wysheyt to allen tyden.
Dyt bock is seer gud to deme koep,
Hyr steyt vast in der werlde loep,
Wultu wetten der werlde stat,
So koep dyt bock, dat is rat.
Alsus endyget syck Reynckens ystoryen.
God helpe uns in syne ewygen Gloryen."

Aar 1522 blev, efter Rollenhagens Vidnesbyrd, Rejneke atter udgivet paa plattydsk, revideret og prydet med mange moralske og politiske af gamle tydske Digtere og Moralister sammensankede Sententser. Rostoch skal have været Trykkestedet, og Udgiveren skal have været Nicolaus Bauman, Secretair hos den mecklenborgske Hertug Magnus. Men da denne Udgave ingensteds findes, og alt hvad man veed derom, grunder sig det meeste kun paa Rollenhagens Udsagn i Fortalen til hans Froschmäuseler og Lindenbergs Vidnesbyrd i hans Chronicon Rostochiense, saa gaaer man, i alt hvad der henhører til at bestemme Baumans Fortjenester af Rejneke, ligesom i Blinde. Gottsched i hans Indledning S. 7 og 50. og Flögel i Geschichte der komischen Literatur 3ter B. S. 56, slutte sig vel til den baumanske Recensions Beskaffenhed af den senere rostockske Udgave af 1549, som det lader som de ansee for et bar og blot Eftertryk af Udgaven 1522; men den Slutning holder ikke Stik; thi det er aabenbare, at den senere Udgave har mangfoldige Tillæg og Anmærkninger, som ikke kan have staaet i den

i den tidligere. Lad endog Udgaven af 1522 have havt udskrevne Steder af der Renner, Freidanck, Morsheim, Johan Schwarzenberg, v. a. saa kan Citationerne af Erasmi Albert Fabler, Johannes Agricola, Vincentius Obsopeus o. a. ikke have staaet der, men maa være skudte ind i de senere Udgaver, hvoraf ingen før os her er vigtigere end den Rostockske af 1549, da den er Kilden til den danske Udgave.

Jeg skrev: den af 1549, uagtet den ogsaa kan siges at være af 1548, ja gar 1553, thi alle 3 Aarstallene har man den under. Paa Titelbladet (som manglede i Gottscheds Exemplar og ogsaa uheldigviis fejler i det jeg har for mig) har formodentlig staaet 1548; Folio CCLXXII staaer: „gedruckt by Ludowich Dietz ym Jare na Christi Gebort Dusent vyff hundert negen und veertich"; og ved Slutningen af Registeret MDLIII.

I „Vorrede thom Leser" Folio II heder det, at denne Bog „ys vormals in unse Dudesche Sprake oversettet" og „itzundes mit velen schonen tappern und fruchtbaren Schriften und Underwysungen vorbetert und upt nye in den Druck gestellet". (I Parenthesis maa jeg anmærke, at jeg slet ikke indseer, paa hvad Grund Flögel l. cit. pag. 56. kan undre sig over at der siges, at Rejneke Foss allerede tilforn var oversat paa tydsk; den var jo oversat af Henrick fra Alkmar, som levede baade for Bauman og Ludevig Dietz.)

Det

Det første Capitel begynder her saaledes:

„Idt geschaeh up einen Pinxste dach
Dat man de wölde und velde sach
Gröne staen mit loff und grass,
Und mennich vaghel frölich was
Mit gesange in hagen und up bömen,
De krüder sprütten uth und de blomen.
De alle ganz wol röken hyr und dar.
De Dach war schöne und dat wedder klar.
Nobel de Köninck van allen deeren
Heldt Hoff, und leth den uthkreyeren
Dorch syn gantze landt auer all.
Dar quemen vele Heren mit grothem schall ꝛc.

Med de 4 danske Udgaver har det følgende Beskaffenhed. Den ældste, som nøje følger den nysnævnte af Ludvig Dietz, er af 1555, og har følgende Titel: „En Ræfvebog, som kaldes paa Tydske Reinike Foss, oc er en deylig oc lystig Bog met mange „skønne Historier, lystige Rim, Exempel, och herlige Figurer, som aldri føre haffuer værid paa Danske, nu nylige fordanskit af Hermen Weigere, Borgere udi Købnehaffn. Met kongelig Frihed i sex „Aar ingen denne Bog efter at trykke under Straff „efter Originalens Indhold. M. D. L. V." Allerbageſt efter Registeret staaer: „Prentet i Lybeck aff „Jørgen Richolff Aar efter Gudz Byrd M. D. L. V."*)

Bo-

*) Heraf har Flögel l. cit. pag. 65 og 66 gjort to forskjellige Editioner, ligesom ogsaa de forskjellige Aars-tal

Bogen bestaaer, foruden Dedicats, Fortale og Registeret, af 291 Blade i Qvart; de virkelig ret gode Træsnit, som ere trykte ind i Texten, ere udskaarne nøjagtig efter Dietz's Udgave af 1549.

Herman Weigere, som man ikke veed stort mere om, end det han selv giver tilkjende, at han var en kjøbenhavnsk Borger, siger i Dedicationen til K. Christian 3die, hvis Portrait udskaaren i Træ staaer foran: „Kjære naadigste Herre, vi have ganske faa Bøger her udi Danmark paa vort danske Maal, udi hvilke Eders Kongl. Majestæt eller andre kunde have Lyst at læse, uden eneste Bibelen og nogle faa Postiller. Nu er dog ikke vel muligt, at Eders Naade kunde stedse og ideligen læse i den hellige Skrift; men have og stundom Behov at forlyste Eders Kongl. Maj. Sind og Forstand udi Historier og andre høviske Bøger". Af dette Sted maa man slutte, at den gode Herman ikke var vant til at komme til Hove *) da han vel ellers maatte have vidst, at K. Christian 3die ikke forstod dansk **), og at der hverken skeete ham eller hans tydske Dronning nogen Tjeneste ved at vertere et Skrift af tydsk paa dansk; de kunde hel

tal i Ludvig Dietz's ovennævnte Udgave synes at have indbragt Forvirring hos ham pag. 65.

*) Jeg statuerer her Muligheden af, at en kjøbenhavnsk Borgermand kunde komme til Hove; thi endnu i det Seculo og i Begyndelsen af det paafølgende gav Kundskaber, Talenter, Fortjenester, stundom Adgang til Fyrsternes Sahle. Siden efter blev den Rettighed forbunden med et vist Slags Baand eller Nøgle.

**) Det er documenteret i Maanedsskriftet Minerva for August 1788.

hel godt læse Alkmars eller Baumans Reineke i Grundsproget.

Videre heder det i denne Dedicats eller Fortale: „Jeg haver nu denne Bog, som paa Danske kaldes en Rævebog, eller Mikkel Ræv, og paa Tyske Reinike Fos, fordansket, og til de andre danske Bøger som før ere prentede, og prenteligen ladet udgaae. Og haver den evige Gud af sin besynderlige Godhed nødt og tvunget mig til dette Arbejde, og haver visseligen selver som den øverste Verkmester bruget mig dertil som sit arme Redskab det samme at fuldkomme. Thi den lille Gnist, som aldeles var skjult i mig, ligesom Ild i en haard Flintesten, mig ganske uvitterligen, haver han endeligen villet aabenbare, og haver smukt efter hans guddommelige Villie og Godhed borttaget og af Vejen lagt det mig herudinnen kunde forhindre, som er Rigdom Gods og Penge. Thi jeg befinder udi Sandhed, at dersom jeg havde blevet i min Handel og Kjøbmandskab, som jeg var først jeg blev gift, da havde jeg aldrig taget mig slig Umage eller Stunder."

Efter Fortalens Slutning lader Herman „Bogen tale om sig selv" saaledes:

„Af Tyske paa Danske er jeg udsæt;
Du som mig vil læse, forstaae mig ret.
Min Tale er skjemtelig Latter fuld;
Min Mening gaaer over alt Sølv eller Guld.
Jeg tal' om Dyr baade vilde og tamme,
Hvorledes de sammen snakke og bramme;

Besynderlig om Ræven den trædske Mand,
Hans Listighed gaaer over al Forstand.

— — — —

— — — —

Jeg straffer det Onde i Glosen hardt,
Som ikke forstaaes af Rimene snart.
Hop ej over Glosen, vil jeg dig raade,
Det skal dig i Sandhed meget baade,
Af hende kant du endelig forstaae
Hvad Poeten med Rimene mene maa.

— — — —.

Der denne Bog var endelig endt;
Og af Tydsken paa Danske omvendt,
Da regjerde Danmarks Rige
Desligeste Norge samme lige
En gudfrygtig Konge, hed Christian,
Og var den tredie af det Navn.
Rigens Hovmester og mon være
Her Eske Bilde en frommer Herre.
Johan Fris Canzeler dentid var,
Over alle han Ros og Pris bar;

— — — —

Danmarks Marsk en christen Mand
Her Erik Banner nævntes han.
Rigens Canzler Anthonius Bryske
Vel lærd og skikket i Latin og Tyske,

I den danske Lov forfaren vel,
Derved hjulpet Mange til Ret og Skjel.
Rentemester en unger Mand var
De Oxers Navn med Ære han bar
Og kaldedes Eskil ret ved Navn."

Begyndelsen af Bogen selv maa ogsaa staae her til Sammenligning med det ovenfor Anførte:

Paa Pingez Dag ville I det mærke
Da hørte man sjunge Gøg og Lærke.
Skovene stode grønne store og smaa,
Jorden gav sine Blomster hvide og blaa
Grønne og gule med herlig Lugt.
Alle smaa Fugle de sjunge smukt.
En saare lystig Dag uden Regn og Vest.
Alle vare glade som der vare nær.

I Breddeni staaer herved følgende Glosse:

Herregunst oc Abrille luet (ɔ: luft)
Qvindfolks Venskaff oc et Rosen smuct
Desligest allehonde Dobbelspil,
Omvendes snart, hvo det acte vil.

Hos Ludevig Dietz:

Herren hülde und Aprillen weder
Fröwen leue und Rosenbleder
Der Wörpel und Karthen spyll
Vorwandeln sick öffte, wol dath mercken wyl.

Slige moralske rimede Marginalglosser er der mange, hvoraf nogle ere ret artige f. Ex.

Med Falskhed tit mangen omgaaer,
Utro sin Herre dog gjerne slaaer.

* * *

Maadelig Tvang, Arbejd og Lære
Hjelper unge Børn til Tugt og Ære.

* * *

Han er en Gjæk, sig tager for Haand,
Det han ingenlunde fuldkomme kan.

* * *

Den som ikke vil holde det han jætter,
Han skjøtter ej stort hvad Borgen han sætter.

* * *

Her findes nu Præster gamle og unge,
Som ilde kunde læse, prædike, og sjunge;
Thi af Guds Ord de lidet forstaae,
Derfore de som Aber gaae.
De ville og andre til Himmerig føre,
Og kunde dog selv intet godt gjøre.
De kunde Guds Ord ikke vel prædicere.
Det er Tid at de bedre lære.

Nu et Exempel paa den prosaiske Glose eller Commentairen, som Herman Weiger her ovenfor formanede os til ikke at „hoppe over“:

Fol. LX. „Til Hove og i Herregaarde kan Mikkel ikke mistes; thi han skal paa alle Sider være med i Raadet. Igjennem denne Mikkel forstaaes alle hinderlistige, svigefulde, utro, falske, løse, skalkagtige Mennesker, hvilke og saaledes nævnes: Hyklere, Smigrere, Glisener, Jaherrer, Spizhatte, Ørenmulkere, Per Nakkes Svenne; item Mundkemper, Tungetærskere, Øjenskalke; de som bære Kaaben paa baade Axler; Vendekaaber, som kunde segle med allehaande Vejr; som sqvaldre og bagtale hver Mand; som hilse ydmygeligen dog af Skrømterie; de som slikke og rive store Skrammer bag efter; de som pege til Vandet og mene Ilden; de som med den ene Haand række Smør og Brød frem, og i den anden Haand have de lønligen en Steen tilrede; Summa, ret afskummede Skalke, for hvilke ingen from Mand kan tage sig vare. — — — — — — som Hr. Hans af Schwarzenberg i Dydernes Hukommelsesbog skriver:

Hvo i Gunst og Naade vil hos mig være,
Den skal stedse sige det jeg vil høre.
I hvo hos mig roser den onde Daad,
Den bliver den ypperste i mit Raad. &c.

Hr. Hans Mörslin Ridder taler herom i Fru Utroes Skrivelse saaledes:

Naar man endelig skal i Raadslag gaae,
Den ypperste i Raadet siger da saa,

Alt det hans Herre gjerne vil høre,

Af Falskhed hans Tale der hen kan føre. 2c.

Fol. LXXII. „Hver Pige eller Qvinde som for meget skjemter og leer, og er ikke stadig og tugtig, hun kommer derover udi Ry og Røgte, hvilket ikke snarlig igjen kan forvindes eller nedtrykkes. Derfor skal en viis Mand sin Hustru og Datter saaledes holde, og til Gilde og Gjæstebud at gaae tilstæde, naar det er ærligt, og kan skee uden al Uhøviskhed og Skade.“

Fol. CCLIIII. Sebastianus Brandt siger:

„Du som haver en Hustru der unger er,

Jeg raader, at du hende ikke udlær'

At fare i Ringe eller til Majgreve-gilde.

Det lønner dig ellers paa det sidste ilde.

Thi er hun skjøn da hav Agt derpaa,

Ja Mange vil efter hendes Kundskab staae 2c.

Forresten gaaer det med de mange Citationer, Allegationer, Udtydninger og Udlæggelser over Reinekes Digter, som her Fol. CCIII. klages over Juristernes og de Lovkønes Adfærd med Loven, at „de med deres mangfoldige Gloser og Udlægninger formørke den skrevne Lov, og drage hende fra sin rette Forstand og Mening til en vrang Mening og Forstand ligesom dem selv lyster. De alligere tidt og ofte mange Gloser, hvilke dog underskunden føje eller slet intet tjene til Sagen.“

Her-

Hermans Weigeres Ræbebog er vel kun, som sagt, en Oversættelse, men den er overmaade frie saa vel i Texten som i Noterne, hvorved den er desto mere lærerig for en dansk Læser, der ved dens Gjennemlæsning ikke allene støder paa utallige obsolete Udtryk (hvoraf vel nogle kunde fortjene at optages paa ny i Sproget) men ogsaa sommesteder paa vor fordums nationale Skikke og Meninger; for Ex.

Fol. CCLXIII. „Somme glæde dem af de løgnagtige Jertegn og Mirakel, naar de dem maa høre opregne, og slig Fabel og Eventyr ere saare gjænge, og digtes meest der som slig Mirakel skee, som er i Kippinge, Sancte Oluff i Lunckend, Sancte Søren i Rye; at de Afgangnes Sjæle tale med Folk og begjære Hjelp; at andre Gjengangere buldre og regjere" 2c. Her staaer blot i Originalen Fol. CCXLIV. „Etlyke erfrouwen syck van den erlagenen Miraculen und wunderbarliken Løgen, desülven anthohören edder to vortellen. Und ys nen Uphörent van solken Fabulen und Tantmeren, de allenthaluen up den Bedefarten tho scheen erdichtet werden, alse van ummelopenden Seelen und Poltergeistern und dergelyken Løgenwunder mehr."

Hvor det strax der ovenpaa heder i det Danske i Marginal-Glossen: „Sancte Jørgen, Søren Norbyes og de andre Hofmænds Gud", har Originalen blot: „S. Jurgen der Reisiger Affgot."

Hvor Herman Weigere til Beslutning siger: „Dersom jeg seer, kjære Læsere, at denne Bog bliver dig taknemmelig, da vil jeg, med den evige og gode

Guds Hjelp, end en anden tydsk Bog fordanske, hvilken dig intet mindre end denne skal vel behage" — saa heder det hos Ludvig Dietz: „ick wil, günstiger Leser, dat Bock Plutarchi van dem gemeinen Versen in Sassyscher Sprake, dy tho Nütte uppet baldeste ock vorferdigen."

Endnu kan tilføjes den Bemærkning, at den Omstændighed, at Scenen i den danske Rævebog sættes i Skaane, istedet for i det Tydske i Julicher Land og i det Lothringske, maaskee kan bruges til dermed at bevise, at Herman Weigere var en Skaaninger, og at altsaa Lyschander kan have Ret, naar han (i Westphalens Monumenta Tom. III. pag. 463.) siger, at han var Broder til den bekjendte Henrick Smith fra Malmøe.

1656 udkom Rævebogen igjen paa dansk, men blot som nyt Optryk uden allermindste Forandring, kun at Papir og Tryk og Figurer ere slettere end i editio princeps. Titelen er „Reynicke Foss, „og er en deylig og lystig Bog med mange skjønne „Historier, lystige Rim, Exempel og herlige Figurer, „som for 105 Aar er fordansket af Herman Weige„re; nu paa ny igjen trykt paa Peter Hakis Bog„trykkers og Christian Eckhorst Bogbinders Bekost„ning. Anno MDCLVI." Foruden Fortale og Register, 614 S. 4to.

Den 3die danske Udgave er i Octav, og indeholder den blotte bare poetiske Text, uden Randglosser, uden Figurer, uden Commentair og uden allermindste Udtydning. Titelbladet har hverken Aarstal

tal eller Trykkersted, men kun følgende Ord: „Rey-
„nicke-Foss, eller en lystig og nyttig Fabel og Histo-
„rie om Rævens mangfoldige Fund, List og Behæn-
„dighed. Paa vort danske Sprog oversat af Her-
„man Weigere; og efter Manges Begjering paa ny
„igjen oplagt.“ 253 S. 8vo.

At der ved denne Udgaves sparsommelige Ind-
retning er seet paa Kjøbernes Lommes Beqvemme-
lighed og menige Mands Tarv er unægteligt, og iste-
det for det i begge Qvartudgaverne hed til allersidst:

„Denne Bog kjøb, hun gjelder en Daler“

saa loves her godt Kjøb:

„Denne Bog sælges for en ringe Priis.“

1747 fremtræder Reinike Foss i en ganske ny
dansk Dragt, da den ikke mere kunde faaes i sin
gamle Skikkelse; og der dog endnu vare Liebhabere
til den. Hvem den danske Læseverden har at takke
for denne ny Bearbejdelse, kan sees af efterskrevne
Titel: „Speculum vitæ aulicæ *) eller den fordan-
„skede Reynike Foss, hvori under Dyrenes og andre
„forblummede Navne moraliseres over det menneske-
„lige Liv i Almindelighed og Hoflevnet i Særdeles-
„hed. Deelt udi 4 Bøger, med Indholdet af hver
„Bog og fyndige Moralier over hver Tabel. Skre-
„vet først paa tydsk, siden i det danske Sprog oversat
„af Herman Weigere: men nu sat paa ganske ny
„danske Vers af den, der undertiden søger sin For-
„nøjelse J Historiske Handteringer. Kjøbenhavn 1747

 „Trykt

*) Denne Titel har Hartmanni Schopperi latinske Over-
sættelse af Rævebogen.

„Trykt og bekostet af Christoph Georg Glasing.“ 585 S. 8vo.

I Dedicationen fortæller Glasing da værende Kronprinds Christian „Den første danske Edition af dette Skrift er ganske sjelden at see, og bliver temmelig dyrt betalt, naar den forekommer. Det 2det Oplag, som er hundrede Aar yngere, er heller ingenlunde almindeligt, og kan ikke let haves, naar en Liebhaber forlanger *). Derudover — — — haver jeg ikke taget i Betænkning, efter brave Folks Raad og Begjering, i en mere beqvem Format og med anseelig Bekostning at gjøre det 3die Oplag deraf, hvilket saavel i Henseende til Figurerne **), som til Stilen og Poesien, er vidt fra de forrige forbedret“. Og i Fortalen siger han: „I Forstningen havde jeg vel i Sinde at trykke den ny Edition lige efter det sidste Oplag af Anno 1656, og ikkun nogenledes at forandre de nu aldeles af Brug komne Talemaader, og at rette Poesien nogenledes efter vore Tiders Reenhed. Dog da jeg var i Begreb dermed, var jeg saa lykkelig at faae et Manuscript, som var aldeles paa ny oversat i smukke danske Vers, dog lige efter de forrige Editioner. Og dette er nu det nærværende ny Oplag. Autor dertil er en af Fædernelandets lærde Mænd, der har anvendt sine Hviletimer til dette Arbejd.“

Til

*) Glasing har altsaa ikke kjendt til det ovenomtalte 3die nemme Oplag i Octav.

**) Hvad Figurerne angaaer, da har Glasing intet at prale af. Hans Træsnit ere meget maadelige, og slettere end Herman Weigeres.

Til hvad Pris Glasing holdt denne moderniserte Udgave tilfals, seer man af Slutningsversene:

Kjøb derfor denne Bog, den ikkun fem Mark koster;
Den maler artig af al Verdens Handels Foster,
Den stedse lærer os at skye ulovlig Iid,
Og at vi her igjen paa Viisdom lægger Flid.
Vil du al Verdens Skin fuldkommeligen kjende,
Da kjøb dig denne Bog, og flindig læs i hende.
Hermed nu ender sig Grev Mikkels Fabelsnak.
Gud hjelpe os til sig! hans Navn skee evig Tak!

For tydeligere, ved Hjelp af Sammenligning med de ovenanførte Vers, at kunne bedømme hvori Moderniseringen bestaaer, maa Begyndelsen atter afskrives:

Paa yndig Pintsedag, om I det ret vil mærke,
Da hørtes Gjøgekuk, da sang den Qvidre-lærke,
Da saae man Skoven med sin grønne Klædning paa,
Og Marken pralede med sine Blomster blaa,
Som farvede i Fleng gav herlig Lugt for Næsen,
Og Markens Fugle sang saa meget net og kræsen,
Foruden Regn og Blæst en lystig Dag det var,
Og alle frydte sig alt efter godt Behag;
Da just paa samme Tid det saadan sig forvoldte,
At Nobel, Dyrmonark, sit Herrehof da holdte." 2c.

Den S. 35 ovenanførte Glosse om Hofgunsts Ustadighed heder i denne Udgave:

Qvin-

Qvinde=smil og deres Vrede,
Og Aprilens blanke Hede,
Dobbel=Spil, og Herregunst,
Hvo det agter, er omsonst.

Uagtet jeg nu saaledes i Korthed har tilendebragt den danske Ræveboges Literatur, bør jeg vel ikke gaae over til nogen ny Artikel, før jeg har meldt et Par Ord om den Lykke Rejnike Foss i de seneste Aaringer har gjort i Tydskland hos to af de ypperste Genier. Den ene har pyntet paa den, og forfrisket den, saa den fra et antiqvarisk Litteraturproduct er bleven en morsom Lectûre, som den anden med de rundeste æsthetiske Anprisninger har gjort alt sit til at skaffe Cours. Historien deraf er denne. Først traadte Herder frem 1793, og i sine Zerstreute Blätter 5te Samlung S. 219, hvor han bringer nogle gamle tydske Digtere i frisk Erindring, kalder Reincke der Fuchs en tydsk Epopee og en af de første Compositioner i noget nyere Sprog. Han siger fremdeles S. 220: „I Reinike er alt fremgaaende episk Historie; ingensteds staaer Fabelen stille; ingensteds afbrydes den; Dyrkaraktererne handle i deres Bestemthed med den behageligste Afvexling, og Reineke, der i en stor Deel af Digtet sidder som Achilles rolig paa sit Slot Malepartus, er og bliver dog Hovedhjulet, som bringer alt i Bevægelse, holder det i Bevægelse, og med sin uovergaaelige Rævekarakter meddeler det Hele en stedse voxende Interesse. Man læser en Fabel om Verden, om alle Haandteringer,

ringer, Stænder, Lidenskaber og Karakterer. Man seer der Kundskab om Mennesker, om Hoffer, og Tingenes Gang i Verden". o. s. v.

Aaret derpaa, eller 1794, udkommer Göthe's neue Schriften 2ter Band, bestaaende af 491. S. 8vo, og indeholdende intet andet end Reinecke Fuchs, in 12 Gesängen. Uden allermindste Indledning, Fortale, et Par Ord til Læseren, eller sligt, tager Digteren strax til sit Sprog.

„Pfingsten, das liebliche Fest, war gekommen, es grünten und blühten
Feld und Wald; auf Hügeln und Höhn, in Büschen und Hecken
Uebten ein fröhliches Lied die neuermunterten Vögel;
Jede Wiese sproßte von Blumen in duftenden Gründen,
Festlich heiter glänzte der Himmel und farbig die Erde.
Nobel, der König, versammelt den Hof; und seine Vasallen
Eilen gerufen herbey mit großen Gepränge; da kommen
Viele stolze Gesellen von allen Seiten und Enden,
Lütke, der Kranich, und Markart der Häher, und alle die Besten,
Denn der König gedenkt mit allen seinen Baronen

Hof

Hof zu halten in Feyer und Pracht; er läßt sie berufen

Alle mit einander, so gut die grossen als kleinen.

Niemand sollte fehlen; und dennoch fehlte der eine,

Reineke Fuchs, der Schelm! der viel begangenen Frevels

Halben des Hofs sich enthielt. So scheuet das böse Gewissen

Licht und Tag; es scheute der Fuchs die versamleten Herren.

Alle hatten zu klagen, er hatte sie alle beleidigt." o. s. v.

I Neue Bibliothek der schönen Wissenschaft. 53 Bind blev der kortelig S. 67 gjort nogle Erindringer imod Herders alt for varme og enthusiastiske Lovtale over Reinike; og da Göthes ny Bearbejdelse var udkommen, saa fremstod strax en Aristarch i bemeldte Neue Bibliothek 54 B. S. 245 o. følg., hvis Recension er et sandt Mesterstykke, som jeg ikke kan bare mig jeg jo maa udskrive meget af.

„Göthe overrasker os her atter med et nyt Product af en egen Art, med en, ikke möderniseret — dette Ord vilde vist forlede til en aldeles urigtig Forestilling — nej! med en for vore Tider indrettet Reincke Fos (mit einem für unser Zeitalter lesbar gemachten Reinecke Fuchs).

„En stor Deel af vore Læsere, i det mindste de som ere noget tilaars, erindre sig vist, at de i deres Ung-

Ungdom har havt denne i sin Tid saa berømte Fabelbog ihænde; og andre kjende den i det mindste af Navn. Historien, men især Oprindelsen til dette mærkværdige Product af den menneskelige Vittighed, indhylles endnu i et tyk Mørke, uagtet al den Flid, Literatorerne, især Flögel, i hans komische Literatur, desangaaende have gjort sig. Misforstaaet Patriotismus, hvorved flaue Hoveder sædvanlig troe at kunne gjøre sig meriterede, har villet gjøre denne snilde Satire, ligesom mangfoldige andre Opfindelser, til et i Tydskland allerførst frembragt Product; men uden tvivl er den, selv i sin ældste tydske Gestalt, kun en Efterlignelse men en fri Efterlignelse og Bearbejdelse af et eller flere gamle franske i Bibliothekernes Støv hensmulrende Digte. Dog, enten vort Poem er af fremmed eller af indenlandsk Herkomst, saa meget er historisk vist, at det har gjort slig en Lykke, som ikkun saare faa Poesier kan rose sig af. I adskillige Aarhundreder var det i det nordlige Europa en Livautor, og læstes moxen af alle, som kunde læse i Bog. I Frankerig, der sandsynligviis er dets Hjem, geraadede det snart i Forglemmelse; i Italien og Spanien synes det slet ikke at være bleven bekjendt, i det mindste finder man der ingen Spor til nogen Efterlignelse eller Oversættelse, som da overhovedet den æsopiske og dermed beslægtede Digterarter aldrig har fundet nogen synderlig Indgang hos disse Nationer, og først ere bearbejdede der i nyere Tider, og det ikke med glimrende Held. Men desto mere almindelig og varig var den Smag, man i Tydskland fandt i

Rei-

Reineke Foss: han blev Aarhundreder igjennem ved at være en Bog for menige Mand i Tydskland *) (ein wahres Volksbuch der Deutschen) Man holdt det for et Kildevæld, hvoraf man kunde øse alle Moralens Læresætninger og selv de dybeste politiske Hemmeligheder: det var alle Fyrsters og Statsmænds Haandbog. Denne Fordom tabte sig vel med Tiden; Bogen sank ned; men desto mere almindelig blev den. Man udsatte den i solut Stil, og den sælges endnu paa Markederne ligesom den hornede Siegfried, den smukke Magellone, og slige Almuesbøger. I Middelstanden var det endnu for en tredive fyrretyve Aar siden, tilligemed Orbis pictus, næsten den eneste Bog, som man gav Ungdommen i Hænde til at more sig med til Tidsfordriv, og det er først siden den Tid, at den er druknet i den Syndflod af nyere Skrifter. Om kort Tid vilde den maaskee aldeles have været glemt, hvis Göthe ikke paa ny havde fremstillet den i en ny Skikkelse.

„For denne ny Bearbejdelse endnu virkelig var udkommen, anmeldte Herder den i 5te Bind af hans Zerstreute Blätter, og det i en Tone, der maatte i høi Grad opvække Opmærksomhed, saavel hos dem, der allerede kjendte Digtet i sin gamle Form, som især hos dem, der her skulde gjøre et nyt

Be-

*) Hvad her siges om Tydskland, gjelder ogsaa om Danmark, der, om vore Politikere og Historiegrandskere end kan godtgjøre, det i politisk Henseende aldrig var afhængig af det hellige romerske Rige, dog til Dato, hvad Literaturen angaaer, ikke er at ansee for stort andet end et Appendix til det nordlige Tydskland.

Bekjendtskab. Men vi ere bange for, at Herder med sin hyperboliske Anprisning mere har skadet end gavnet den fornyede Rejneke. I det mindste har vi mere end eengang hørt Personer, som man hverken kan nægte Smag eller Bedømmelseskraft, forsikkre, at de ere blevne aldeles skuffede i deres Forventninger: ja nogle tilstod endog, at det havde været dem umueligt at holde ud at læse det til Ende. Saameget nu end denne Dom afviger fra vor, saa begribe vi dog ret godt, hvorledes den Fason og Maade, hvorpaa Herder anmeldte denne Nyhed, maatte hos hine Personer have denne Virkning.

„Rejnike Foss er et snildt satyrisk Digt, som geraader sin Forfatter til Ære, saavelsom den Tidsalder da det blev til; det er fuldt af Vittighed, Lune, og dristige træffende Skoser; der hersker deri en for hin Tid usædvanlig og fin Kundskab om Verden, det menneskelige Hjerte og især de Stores fordærvelige Svagheder — der saa tidt ere skadeligere end deres Laster — der maa give det en ikke ringe Værd i en Læsers Øjne, der har sat sig i den rigtige Synspunkt, og ikke tager Bogen i Hænde med alt for store Forventninger. Men alt dette var da ikke nær det som Herder vilde gjøre det til. Han kalder Reineke Foss en tydsk Epopöe, som han fortrøster sig til, at sætte lige ved Siden af Homer — en af de første Compositioner som han kjender i noget af de nyere Sprog; — han venter intet ringere, end at see den i dens ny Skikkelse andengang at blive en klassisk Lectüre.

„Men det seer det hidtil kun lidt ud efter. Det er nu over Aar og Dag siden Bogen kom ud, og den har endnu saa godt som ingen Sensation gjort. I vore Øjne beviser denne Omstændighed rigtig nok inet imod dens Værd, men den begunstiger dog heller ikke hin sangvinske Forhaabning. Og virkelig begribes heller ikke let, hvorpaa det Haab skal grunde sig. Saa sande og besjælede Poemets Skildringer end ere, og saa heldig end dets Satire, saa angaaer det dog absolut ingen Gjenstand, der har synderlig Interesse for vor Tidsalder, tvertimod har mangen et heldigt Træk allerede for længe siden tabt sit Salt, og ved den store Forandring, som er gaaet for sig i Sæder og Skikke, seer naturligviis mangen en Scene, der maatte gjøre et overmaade stærk Indtryk paa vore Forfædre, nu meget tvungen ud eller i det mindste ubetydelig. Og — som er Hovedsagen — allerede Fabelens hele Anlæg, og sammes Gang og Opløsning tilstæder ingen sand og stærk Interesse. Vel muligt at vor Tids Mennesker ikke ere komme videre i den moralske Praxis end deres Forfædre; men vist er det, at deres theoretiske Indsigter og Overbevisninger, samt deres moralske Følelse har uddannet sig uendelig meget. Saa megen Konst og Finhed Rejneke Foss's Digter end viser i sine Fremstillelser, saa røbes dog den Tids moralske Følelsers Raahed ved den Karakter, han giver sin Helt, ved Fabelens Anlæg og Behandling, og allermeest ved den endelige Udvikling. Det er umuligt at vor Tids Mennesker skulde kunne finde sand Interesse og stærkt Velbehag

ved

ved en poetisk Composition, der fra først til sidst saa grovelig støder an mod den moralske Sands. Helten i Digtet er ikke blot snu og listig; ved sin Snuhed redder han sig ikke af Forlegenheder og Farer hvori han kunde være bleven bestædt formedelst Letsindighed eller Ubesindighed; nej! han er ligefrem en fæl Skurk, der ved forsætlig Ondskab og Forbrydelser styrter sig modtvillig i Farer, som han redder sig ud af ved ny Skjelmstykker, altid saaledes at Uskyldigheden kommer til at lide derunder; ja tilsidst træder han fra Skuepladsen, kronet med Hæder og Ære, i det Sted hans for mesteparten ganske uskyldige Modstandere maa bøde for hvad han har brudt. — Rigtig nok er det desto værre kun alt for ofte Tingenes Gang i den virkelige Verden — ikke nogen morsom Gang (som Herder udtrykker sig) men en skrækkelig nedslaaende og opirrende Gang. — Men det er for længe siden beviist, og godtgjort med saadanne Grunde, der ikke ere tagne af vilkaarlige Regler men ene af den menneskelige Natur, — at Digteren aldrig har Lov til at vise os Sandheden paa den Maade. Vel er det desto bedre, om han ikke allene kan fornøje os, som er hans Hovedøjemed, men ogsaa belære os; men han maa blot belære os saaledes som det staaer i hans Magt, naar han tillige kan more og fornøje, og ikke ved at opvække Uvillie, Mishag, Afsky og Gysen.

En gammel Slaves Midnatssang.

Her ligger jeg, jeg arme Mand!
Af Kummer og af Aar nedbøiet,
Knap mine Lænker bære kan,
Ei venlig Søvn tillukker Øiet.
Ei Straa, ei Klæder skiuler mig;
Her er saa koldt, saa — gyseligt! —

O Kone! Du min Ungdoms Lyst!
O! vidste Du hvad jeg maa lide!
Du kom — Du undte mig Din Trøst.
Og lindret græd jeg ved Din Side!
O! at Du ei min Jammer seer.
Dog ach! — maaskee Du er ei meer.

Og mine Børn, ei heller de
Skal høre mine sidste Sukke;
Modtage min Velsignelse —
Mig døende mit Øie lukke!
O denne Tanke qvæler mig!
Jeg døer forladt, ulykkelig!

Min Nød, o Gud! Du ene veed,
Til dig opløfter jeg min Stemme;

O end dog min Elendighed!
Lad Gravens Skiød mig snarlig giemme.
Kom blide Død jeg venter dig
O kom! — kom snart at trøste mig.

Albertsen.

Aphorismer

om den menneskelige Drift, til at forplante sin Afkom, og nogle Meninger derom.

I.

Den ældste historiske Efterretning, som vi har, fortæller os, at Gud skabte Mennesket i sit Billede, Mand og Qvinde skabte han dem, og Gud sagde til dem, vorder frugtbare og mangfoldige og opfylder Jorden, — (og endnu mere sagde han, som ikke hører herhid.) Han ledte en Mand ind til Adam, og Gud saae alt det, han havde gjort, og see, det var meget godt.

Saaledes fortæller det ældgamle Sagn, og Menneskens Børn har nogenlunde været hørige og lydige mod den Befaling, der har meddeeltes dem, og endnu bedre vilde de have kunnet efterkomme den, naar ikke Jordens Fyrster havde moret sig i sex tusind Aar med at slagte dem i hundred tusind Viis efter Takten af Trompeter, Trommer og Piber; item om det

ikke paa den halve Jord-Kugle var blevet en hævdet Skik, at man af Frygt for at sulte ihiel, maa forsømme, at opfylde hiin nødvendige, hellige og behagelige Lov.

See, det var meget Godt! Hvem tørde opholde sig over, at dette Udsagn blot nævnes efter at al den anden Skabelse er forbi, og Evas endnu staaer tilbage. Evas Skabelse fortæller 1 Mos. 2, 18. 20. 21. 22. 23. 24. og man læser ikke mere, det var altsammen meget Godt. Imidlertid vilde det være en uforskammet Fortolkning, hvis man heraf drog ufordeelagtige Slutninger for Eva eller Evas Kiøn. Historien og daglig Erfaring lærer os, at det andet Kapitel i første Mosebog burde have endt med: det var overmaade Godt! Og Europæer bør ene Ruslands store Katherina være et Beviis for, at Jorden fik sin kostbareste Prydelse i Qvindekiønnet.

Det var altsammen meget Godt! ja maaskee det har været, men saa maa det ogsaa have forandret sig meget siden den Tid, siger den heraklitiske Sekt og bliver udleet af dem, der har tyndere Blod og flere Penge. Vi ville i denne Sag ikke forstyrre nogen eller giøre ham vred, ved at modsige hans Meening, men vist er det, at nogle Mennesker, der har fra Tid til anden faaet Navn af Philosopher, Apostler, Propheter og Troldmænd, af Guds Sendebud og hans Villies Fortolkere, har giort sig megen Umage for, at det altsammen skulde blive splittergalt.

Ja utroligt er det, og meer end man kan forestille sig, alle de Dumheder, de store Hoveder kan falde paa. Hiin bildte sin Nation ind, at de med Ild og Sværd burde ødelægge og rane fra ethvert Folk, der ikke var mærket paa et vist Sted ligesom de; denne prækede om, at Veien til Himlens Salighed gik giennem Ligene af slagne Fiender. Fiender! forbandet være den, der først opfandt dette Ord! Burde Mennesket have Fiender? — Hiin foreløj de Lettroende om en underlig, qvægende, saliggiørende Kraft hos Vandet i en vis Flod; Denne forbød sin Lærlinge, at nyde Druens den herlige Saft og lukke sit Paradies for Jordens Pryd og Lyst, den yndige Qvinde. Der er Intet saa dumt, at jo Jordens Vise har tænkt det. Hiin udskreeg Smiil og Glæde og Latter for Synd; denne tordnede Fordømmelse over — o det er utroligt! over dem, der følge Skaberens Bud: Voxer og formerer Eder! Jeg blev aldrig færdig med at opregne alle de Dumheder disse Herrer og Damer har sagt.

Den største og for det menneskelige Selskab skadeligste Sottise er den sidste. Hvad man her vil finde desangaaende er i højeste Maade kun afbrudte Stykker, adskillige samlede hist og her fra, samlede som Materialier for den, der har Lyst og Evne, til udførligere at afhandle dette vigtige Emne.

II.

Mennesket blev af Skaberen fortrinlig udrustet med Evner, til at nyde, bruge og benytte Tingene, der omgive ham her i denne Verden Den hele hos Mennesket synlige og følelige Natur blev indrettet saa-

 ledes,

ledes, at han kan bruge den til sin Nødtørft, Beqvemmelighed og Fornøielse. Denne blev Menneskets glimrende Lod, men Udødelighed forbeholdt, efter sit vise Raad, Guddommen sig selv. Mennesket skal døe, og for altsaa at de Ting, der i Naturen nærmest vare bestemte for ham, ej skal vorde uden Nytte eller Hensigt, gav Skaberen ham, (tilfælles med de andre i Fornuft og Kraft til at nyde, ringere Dyr, samtlige med Planterne), Evne til at fortsætte sin Afkom, og indplantede ham en stærk Drift til at udøve denne Evne. Denne Drift blev tillige Grunden til Menneskets Lyksalighed her paa Jorden; den blev det stærkeste Baand for det selskabelige Liv. Ledet af fornuftige og vise Love fører den begge Kiøn til den varigste og højeste Glæde, det er Glæden i det huuslige Liv. Fleerkoneriet kommer ikke her i Betragtning; det er en udartet, paa Qvindekiønnets Bekostning tyrannisk Misbrug af denne Drift; dette kom altid meer og meer af Brug hos Nationerne, alt som de stege i sand Kultur og Oplysning.

Til at efterkomme denne Drifts Fordringer indgaaer Mennesker af begge Kiøn paa den hele Jord visse Vilkaar med hinanden; de træde i en nøjere Forbindelse med hinanden og faae Navn af Mand og Kone. Vilkaarene ved denne Forbindelse komme for en stor Deel an paa enhver Stats særdeles politiske Love, og det er en af de sikkreste Maalestokke for Lovgivningens Fortrinlighed og Borgernes Oplysning, naar de Vilkaar, disse Love i den Henseende foreskrive, stemme overeens med Retfærds og Billigheds Fordringer,

og

og derfor ikke forkrænke noget af begge Kiøns naturlige Rettigheder. At vise, hvori disse bestaae, vil man ventelig fritage os fra at tale om, paa en Tid, da Menneskerettighed er saa giængse et Ord, og ingen er saa ringe, at han jo giør Paastand paa sine Rettigheder. Det er den allersikkreste Maalestok for de Folkes Moralitet, naar de retfærdige og billige Vilkaar ved begge Kiøns Forening ere det hellige ikke blot ved de politiske Love, men ved Sæder.

Trods denne stærke Drift hos Mennesket, til at forplante sin Afkom, har Jorden til alle Tider havt sine Munke; dog troer jeg ikke, at noget Klima eller nogen Religion har frembragt dem i den Mængde som den misforstaaede kristelige Religion. Denne Sandhed er sørgelig, men Vilfarelsen har fra først af havt sin Oprindelse af dumme og uværdige Begreber om Guds straffende Retfærdighed. Jødernes Meening om Gud forestillede dem ham som en ærgierrig og grum Tyran. Deres Begreber om ham passede sig snarere paa en Dievel; med blodige Ofringer skulde hans Vrede forsones. Jesus Christus vilde meddele det hele menneskelige Kiøn mere sande og ædle Begreber paa Guddommen; han talede om Guds Godhed og Faderkierlighed til os, men hans reene uforfalskede Lære overlevede ham neppe giennem eet Aarhundrede. Allerede Paulus, hvis Aand og Iver for Christendommen for Resten er umiskiendelig, hebraiserede og judaiserede saa meget i sine Commentarer, at mangt et vrangt Begreb har søgt sit Forsvar hos ham, Sandheden kommer des-

 uden

uden kun gradeviis frem. Ogsaa har der vel paa den Tid, da Christendommen grundfæstedes, saavelsom nu, været Mennesker, der fandt sin Regning i at hævde Dumhed og Overtroe; nok er det, at Jødernes strenge Begreber om Gud forplantedes hos de Kristne; og disse Begreber passede sig paa Fornuftens Barndom. Man blev ved at frygte og tilbede Jehova, der farer frem paa Orkanens Vinger, og forkynder sin Magt i Lyn og Torden; Hiertet var endnu ikke dannet og ædelt nok, til hellere at lovsynge den Gud, hvis Godhed straaler i den opgaaende Soel, og hvis Almagt fremlyser paa den stiernede Himmel. Endnu ansaaes Gud for en straffende Hevner, hvis Vrede ei blot forsones ved et forbedret Hierte og ulastelig Vandring; i det frygtende sandselige Menneskes Tanker maatte der mere til. Indtil Kristendommens Udbredelse havde Ofringerne været et Middel, til at berolige den bange Synder. Disse Ofringer ophørte, men Frygten for Guds Straf vedblev at forurolige Mennesket; der maatte altsaa tænkes paa andre Midler, til at afvende Ulyksalighed i det tilkommende Liv; efter en Tankegang, der var en naturlig Følge af Tidens Begreber om Gud, faldt man paa, at afsone sin Brøde alt her i Livet ved selv paalagt Qval og Kummer.

I hine varmere østlige Zoner, hvor Mennesket paa den frugtbare Jord let finder sin daglige Næring under faa og lette Sysler; hvor der følgelig gives megen Lediggang; hvor desuden Solens brændende Straale opildner hans Indbildningskraft; der kom

Re-

Religionerne fra; og der udrugede andægtige Sværmere de fæleste, for Samfundet ubehageligste og skadeligste Meninger; og der fandt de Tilhængere og Forsvarere, som siden udbredte deres Sværmeri, under Navn af Gud behagelig Lærdom; og der begyndte Munke først at faae sit Uvæsen i Gang. Naar man først havde faaet den Tanke, at kunde befrie sig fra ubehagelige Følger i det tilkommende Liv, ved at paalægge sig alt her i Livet visse selvvalgte Straffe, saa var det naturligt, at man for ret at komme i Yndest og Naade hos Gud, paalagde sig den grusomste af alle Straffe; det var den at frasige sig det ægteskabelige Samqvems Glæder. Ei var det nok, at man, som hiin Diogenes, talede om de verdslige Tings Forfængelighed, og virkelig viste sin Foragt for dem, klædte sig i graa Sække, og levede af Urterne paa Marken og Kildens Vand. Man maatte og burde ganske glemme og forsømme sin Bestemmelse her paa Jorden, for at kunne tænke paa de aandelige Ting, disputere om Guds Mening og afsondre sig fra det andet Kiøn.

III.

Vi kan ikke melde stort om den første Opfinder af Munkelevnet, thi vi veed slet Intet om ham. I Ægypten skal det være begyndt. Ventelig er han sunket i ønskværdig Forglemmelse, men det veed vi, at hans Opfindelse har fundet en skrækkelig Fremgang. Det maatte være ret morsomt at høre nogle af de Qvasi-Beviser, man først har anført for Munkelevnets

nets Moralitet og Gudvelbehagelighed. Men for det meste dreie de sig alle om en overdreven vrang Fortolkning af dette Viisdommens og Religionens Bud, at Mennesket bør tæmme sine Begierligheder. Naar Paulus giør den rigtige Anmærkning, at Menneskets sandselige Natur nødig vil og kan underkaste sig Religionens Forskrifter, og derfor kalder den fiendsk imod Gud, saa indseer dog enhver let, at det er urigtig, naar man troer, at denne Gud vredes eller straffer, hvis vi ei ganske undertrykke ethvert Ønske, som denne Begierlighed opvækker hos os. Begierligheder, eller hvad man vil kalde det, Affecter, Lyster, Lidenskaber, bleve indplantede i vor Natur, for at vi ved deres tilbørlige Brug skal opfylde vort Øiemed her paa Jorden. Det er med dem som med enhver anden Ting; deres Misbrug er Kilden til Uheld, men deres rette fornuftige Brug frembringer Lyksalighed. Mennesket træffer sielden Middelveien, der altid er den rette Vei. Brug og Misbrug ere som oftest ikke godt bestemte ved politiske Love; blot en veldyrket Forstand eller et lykkeligt Temperament, begge tillige afhængig af gunstige Omstændigheder, veed at vogte sig for den sidste og finder sig lykkelig ved en tempereret Nydelse. I denne Post er Menneskets Moralitet uafhængig af Lovene.

Alt tidlig har man begyndt med, at foreskrive denne Menneskets Drift, til at parre sig, visse Love. Vi vil forbigaae de Øvrige, for strax at høre den hellige Augustinus. „Det ægteskabelige Samleie, er hans Ord, som skeer i den Hensigt at avle Børn,

er

er ingen Synd: men skeer det blot, for at tilfredsstille Begierligheden, da er det Synd, som dog kan undskyldes hos en Ægtemage, formedelst den ægteskabelige Forbindelse *)". Hu! hvor Jorden var fæl og fuld af Jammer, hvis alt det var Synd, som Augustin og hans Lige har udskreget derfor. Vi tilstaae oprigtig, at vi er saa stupide, ei at kunne finde mindste rimelig Mening i denne Augustins anførte Sætning.

Denne Mening, at den vellystige Følelse ved Parringen er en Synd, har givet de gamle Theologer Anledning til et meget spidsfindigt Spørgsmaal, nemlig: Om Adam har kiendt Eva i Paradiis. St. Hieronomus har berørt dette vanskelige Emne **). Augustin, der overalt var et stærk Hoved, fandt paa, at det vel var muligt, at denne Handling har gaaet for sig i Paradiset, men derimod har den ganske været uden nogen vellystig Følelse; thi sæt at denne har været der, saa var jo Handlingen en Synd, og denne kunde ikke begaaes i Paradiset, det er soleklart! Dreven af frie Villie og ikke af nogen Begierlighed, opfyldte det første Par Skaberens Bud: Vorer og formerer Eder og opfylder Jorden. — Efter Syndefaldet opstod først den vellystige Begierlighed ***).

Alt-

*) Conjugales Concubitus generandi causa non habet culpam: concupiscentiæ vero satiandæ: sed tamen cum conjuge propter fidem tori venialem habet culpam. De bono conjug. L. VI.

**) I sit Skrift contra Jovianum. Tom. II. Lib. I.

***) Homines illius, quæ fuit in Paradise, felicitatis ignari, nisi per hoc quod experti sunt, id est per libidinem, de

Altsaa har de parret sig for den Tid med samme Følelse, som vi har i Foden, naar vi gaae os en kort Tour, eller i Haanden, naar vi plukke os en Frugt. Denne er Augustins Mening, som vel synes at stride mod de simpleste physiske Principer, men som dog letteligt bevises af: at for Gud er ingen Ting umulig *), og følgelig kunde han jo ogsaa indrette Mennesket saaledes, at der ingen Vellyst føltes ved Parringen. Petrus Lombardus, Erkebisp i Paris, formedelst Viisdommen i hans Udsagn, der var af største Vigtighed for de chatolske Theo-

de qua videmus ipsam etiam honestatem erubescere, nuptiarum, non potuisse gigni filios opinantur. . . Absit itaqve, ut credamus illos conjuges, in paradiso constitutos, per hanc libidinim, de qva erubescenda eadem membra texerunt, implicituros fuisse, quod in sua benedictione dixit: Crescite & multiplicamini & implete terram; post peccatum quippe orta est hæc libido. Augustin. de Civitate Dei. Libr. XIV. Cap. 21.

*) Seminaret igitur prolem vir, susciperet fœmina, genitalibus membris, quando id opus esset, voluntate motis, non libidine concitatis. Neque enim ea sola membra movemus ad nutum, quæ compactis articulata sunt ossibus: sicut pedes, manus & digitos, verum etiam illa, qvæ mollibus remissa sunt nervis, qúum volumus, moverimus agitando, & prorigando producimus, & torquendo deflectimus, & constringendo duramus, sicut ea quæ sunt in ore ac facie quantum potest voluntas movet. . . . Omitto quod animalibus quibusdam naturaliter insitum est, ut tegmen, quo corpus omne vestitur, si qúid in quocunque loco ejus senserint abigendum, ibi tantum moveant ubi sensiunt. . . . . numquid quia id non potest homo, ideo Creator. quibus voluit animantibus, donare non potuit. . . . neque enim Deo difficile fuit, sic illum condere, ut in ejus carne etiam illud non nisi voluntate moveretur. quod nunc non nisi libidine movetur. Ibid. Cap. 24.

Theologer, kaldes Magister sententiarum eller Meningernes Mester, har ganske fulgt Augustins Mening i denne Sag, og beviser temmelig udførlig og meget tydelig, at i Paradiset var Parringen uden Vellyst og Fødselen uden Smerte *).

Disse to berømte Mænd, hvis Fortienester for Kirken ere meget umiskiendelige, især ved deres Iver for den vigtige Lære om Arvesynden, synes i denne Sag at have givet et Beviis paa den menneskelige Viisdoms Feilbarhed. Dersom det er vist, at Adam spiiste

*) Videndum est qualiter primi parentes, si non peccassent, filios procreassent, & quales ipsi filii nascerentur. Quidam putant ad gignendos filios primos homines in paradiso misceri non potuisse, nisi post peccatum: dicentes concubitum sine corruptione vel macula non posse fieri. Sed ante peccatum nec corruptio, nec macula in homine esse poterat: quoniam ex peccato hæc consecuta sunt. Ad quod dicendum est, quod si non peccassent primi homines, sine omni peccato & macula in paradiso carnali copula convenissent, & esset ibi torus immaculatus, & commixtio sine concupiscentia: atque genetalibus membris sicut cæteris imperarent, ut ibi nullum motum illicitum sentirent; & sicut alia membra corporis aliis admovemus, ut manum ori, sine ardore libidinis: ita genitalibus uterentur membris sine aliquo pruritu carnis. Hæc enim letalis ægritudo membris humanis ex peccato inhæsit. Genuissent itaque filios in paradiso per coitum immaculatum, & sine corruptione. Unde Augustinus." Cur non credamus primos homines ante peccatum genitalibus membris ad procreationem imperare potuisse, sicut cæteris in quolibet opere sine voluptatis pruritu utimur? Incredibile enim non est, Deum talia fecisse illa corpora, ut, si non peccassent, illis membris sicut pedibus imperarent, nec cum ardore seminarent, vel cum dolore parerent. Pet. Lombardi sententiarum libri IV. Libr. II, dist. 20. Edit. Paris. 1548.

spiste i Paradiset, og det er det, thi det hedder: 1 Mos. B. 2, 9. Gud havde i Eden plantet Træer, der vare gode at æde af; og V. 16. Du maa frit æde af alle Træer i Haven; saa bliver det kun Spørgsmaalet, om Adam spiste med eller uden Fornøielse? Man har ikke liden Sandsynlighed for, at det har været med Fornøielse; thi først findes ingen Efterretning om, at Menneskets Stammepar har været anderledes organiseret end vi, og for det andet finde vi C. 3, 6. at Moder Eva saae det forbudne Træes Frugt var godt at æde af og lystelig at see til. De har da fundet Forskiel mellem Smagen af en Figen og af en Citron, og deres Organer har modtaget Følelser; de har altsaa ved Parringen følt den Vellyst, som den menneskelige Legemsbygning nødvendig maatte frembringe. At paastaae det Modsatte, er det samme som at sige, de har spiist, uden at det smagte dem. I saa Fald havde de vel ikke spiist, og overalt kan man med Grund paastaae, at den Fornøielse, de følte ved at stille deres Hunger, ligesaavel maatte være syndig som den, de nød ved at tilfredsstille Parringsdriften. Enhver Begierlighed var jo efter hiint System en Synd, skiønt Skaberen indplantede visse Drifter i Mennesket, for at han, ledet af dem, skulde opfylde sit Øiemed her paa Jorden *). Men det var nu engang Augustins og Peter

Lom-

*) Augustin maa selv tilstaae, at denne blotte Villie, uden Hielp af Driften, undertiden er afmægtig. Sed neque amatores hujus voluptatis ad concubitus, cum vo-

Lombards Sag, da de talede Munkevæsenets Sag, at udskrige Parringsdriften for syndig, og Vellysten ved dens Tilfredsstillelse maatte ikke vanære Mennesket i Uskyldighedsstanden; han maatte parre sig med samme Følelse, som naar han dyrkede Jorden *). Altsaa har i dette Fald enten Gud ved et Mirakel standset Menneskets naturlige Følelser. Denne Udflugt er meget simpel. Eller og har Menneskets Avlelemmer før Syndefaldet været forskiellige fra det de siden vare. Derom findes ingen Efterretning; enhver kan altsaa troe, hvad han vil. Meningernes Mester har redet sig meget godt udaf denne Sag: de parrede sig ikke i Paradiset, siger han, thi strax efter at Qvinden var skabt, skedte Syndefaldet, og de blev jagede ud deraf **). Det maa man dog kalde mesterligt. Man tager imidlertid Feil, om man troer, at alle Kirkefædrene har tænkt og talt eens om denne Sag. Thomas Aqvinas ***) har ganske modsagt disse to første.

Den

voluerint commoventur: sed aliquando motus ille importunus est, nullo poscente, aliqvando autem destituit inhiantem; & cum in animo concupiscentia ferveat, friget in corpore, atqve mirum in modum non solum generandi voluntati, verum etiam lasciviendi libidini libido non servit. Eod. lib. C. 16.

*) Ita genitale arvum vas in hoc opus creatum seminaret, ut nunc terram manus. Ib C. 22.

**) Cur ergo non coierunt in Paradiso? quia creata muliere, mox transgressio facta est, & ejecti sunt de paradiso, P. Lomb. sent. L. II. dist. 20.

***) Vid. Thomæ summæ chatol. lib. III. Cap 126, Quod est finis aliquarum naturalium rerum, non potest esse, secundum se, malum. &c.

Den Egenskab, enhver Ting af Naturen har modtaget, kan ikke blot være blevet den til Deel, for ved en bestandig og vanskelig Kamp at blive undertrykt, og den behagelige Følelse, som den skabende Haand tildeelte os, det være ved hvilke jordiske Ting man vil, kan umulig være en syndig Følelse.

IV.

Man skulde næsten troe, at Ocellus, en gammel Viismand, der levede 80 til 100 Aar før Socrates, har forudseet den Fanatisme, hvormed der i Fremtiden vilde ivres mod Ægteskabet, naar han paastaaer *), at det Menneske, der ikke opfylder sin Bestemmelse, ved at formere sin Afkom, synder imod det borgerlige Selskab og imod de guddommelige Love.

Kirkefædrene har tænkt langt anderledes i denne Sag. Den hellige Justinus anseer Ægteskabet for en utilladelig Ting, hvorved man fyldestgiør Kiødets Begierligheder. Det synes ham, at den, der sønderbryder dette Familiernes, ja det hele borgerlige Selskabs Baand, ikke er mindre skadelig, end den, der dræber Barnet i Vuggen. Staten lider ligemeget ved dem begge, men Ideerne om Kydskhed og Jomfrudommens Hellighed har saaledes opildnet Hovedet paa den hellige Justinus, at han endda indbildte sig, det var meget muligt, at det menneskelige Kiøn kunde uden Fruentimmer vedblive at være til. „Den eneste Aarsag, siger han, hvorfor Kristus lod sig

*) I sin Bog Περὶ τοῦ παντός, Kyφ. δ, §. 3.

„sig føde af en Jomfru, var for at afskaffe enhver „Fødsel, frembragt ved en skiændig Begierlighed *), „og for at vise, det var muligt for Gud, at danne „et Menneske, uden Hielp af den hidtil bekiendte og „brugelige Maade.

Tertullianus skrev til sin Kone: „der staaer vel „i Skriften, at det er bedre at gifte sig end lide Brynde; men hvor godt kan det være, som blot er et Gode, i Sammenligning med et større Onde? Det er „altsaa kun godt, at gifte sig, fordi det er værre, at „lide Brynde. Men hvor meget bedre maa det da „ikke være, hverken at gifte sig eller at lide Brynde."

Kirkens Skribentere efter Tertullian har ikke forladt hans Tro i den Artikel om Ægteskabet. Blandt dem alle har Hieronymus, Ambrosius og Augustinus udmærket sig.

Hieronymus siger udtrykkelig: „at dersom en „ung Enke enten ikke kan eller ikke vil afholde sig fra „ægteskabelig Samqvem, saa maa hun da hellere „tage sig en Ægtemand end Dievelen." En skiøn og ønskværdig Ting, som blot vinder i Sammenligning med Satan! **)" Man gienkiender i denne Sammenligning et Menneskes Aand, der er ophidset ved Eensomhed og det hede Jordstrøg, hvori han boede. Men han lader det ikke blive derved. En Kone, der har giftet sig anden Gang, er ham en saa

 af-

*) Originalens Ord: ἵνα καταργήσῃ γήννησιν ἐπιθυμίας ανόμοι. Just. Specileg. Tom. 2.

**) Hier. ad Salvinam, de servanda viduitate. Sem. I. pag. 77. Edit. Basil. 1537.

afskyelig Ting, at han for sin Part udelukker hende ganske fra al Understøttelse af Menigheden, hun være nok saa trængende eller gammel. Og er hun udelukt fra al Deel i Almisse-Brød, saa bør hun endnu meget mere udelukkes fra det Brød, som nedfoer fra Himmelen! thi den, som saa uværdeligen æder det, han vanhelliger Kristi Legeme og Blod *), og følgelig er vis paa den evige Fordømmelse.

Ambrosius var ligesaa stor en Fiende af det menneskelige Kiøns Formerelse; han ønsker meget andægtig, at han kunde overtale enhver Pige, til at ombytte Bryllupsfaklen med den ubesmittede Jomfrudoms Sløer **). Hvad Augustinus meente desangaaende, veed vi allerede, og Petrus Lombardus, skiønt Meningernes Mester, har for det meste taget sine Meninger fra Augustinus's opbyggelige Commentarer.

Store Vildfarelser vare saaledes for det meste længst. Det være nok saa besynderligt, hvad en berømt Mand har sagt, naar Omstændigheder skaffe ham nogen stor Auctoritet, saa forlænge hans Besynderligheder sig giennem Snese Munde; ja godt og vel, om disse ikke, i det de forsvare ham, drive Besynderligheden videre end han.

I de senere Tider vare Jansenisterne de, der fanatisk forfægtede Justins og Tertullians Mening i denne Sag; derimod har Jesuiterne i de Ting, som angaae det borgerlige Samfunds og Familiernes Vel, giort

*) Hier. cont. Jovinian. Tom. 2. Lib. I. p. 28.
**) Ambros. de virginitate. Lib. III.

giort sig fortiente, ved at yttre fornuftige Grundsætninger, naar man undtager, hvor de forfægte den romerske Stoels Myndighed imod Kongerne. Blant de senere, som udførligst har afhandlet om den ægteskabelige Forenings Tilladelighed og Nytte, udmærker Thomas Sancho *) sig. Hvor Nødvendigheden ikke fordrer det, siger han, maa man ikke forøge Listen paa Lasterne. Vellysten selv kan ikke være Synd, da Naturen viselig forenede den med denne Handling, til Bedste for Afkommen, at det menneskelige Kiøn des vissere og sikkrere kunde forplantes.

Vi har moeret os ved at optegne disse Gamles Meninger om denne Sag. Historien viser os, at den ugifte Stand giennem mange Aarhundrede er bleven anseet som hellig og Gud især behagelig. Den romerske Kirkes Overhoveder fik indført Geistlighedens Coelibat. Dette var en Finants-Operation, der ikke kunde andet end have den forønskede Virkning, men hvis Historie her ikke kan være Sted til at giennemgaae. Munkeordener, talrige i Mængde, og for det meste uden Beskiæftigelse, kunde ikke andet end blive en Pest for Moraliteten og en Orkan, der snarlig omstyrtede Huusfædrenes Fred. Uorden og Last er den nødvendige Følge af Love, der stride mod den menneskelige Natur, og hvor besynderlige Love end de fleste Statsforfatninger og Folkeslag har fremviist, saa kan dog ingen i Urimelighed overgaae denne,

 at

*) Disput de sancto matrimonii sacramento. L. IX. d. 1. Ubi necessitas non cogit, multiplicare culpas non oportet. En gylden Regel for alle Criminal-Love.

at det var Synd at forplante det menneskelige Kiøn. Coelibatet er og maatte nødvendig være en uholdelig Lov for de allerfleeste Mennesker, og helst for Munke, der for Resten levede godt, havde lidet at bestille, og aldeles intet, der anstrængede Legemets Kræfter. Klosterne, saavel Munkenes som Nonnernes, bleve ihast enten den hoieste Jammers Boliger, eller til Steder, hvor de styggeste, meest naturstridige Udsvævelser gik i Svang. Intet Middel, ingen Lov, ingen Bulle var eller kunde være i Stand til at forekomme det; hvad der ene var muligt, var paa bedste Maade at forekomme almindelig Forargelse; det hoieste, man kunde bringe det til, var at Munke og Nonner, udenfor Klosteret, ansaaes af Mængden for det, som de i ringeste Maade var, for afholdende, kydske Mennesker. Den menneskelige Natur ligner en vældig fremfarende Strøm; sætter man Dæmning for dens ordentlige Fart, saa bryder den sig nye Veie, der, uden den forsigtigste Ledning, foraarsage Ulykker. Lovene om den chatolske Geistligheds Coelibat bevise dette. En af de for det borgerlige Samhold meest heldige Forandringer, som Luther tilveiebragde ved sin Reformation, var upaatvivlelig den, at Geistligheden torde gifte sig. Ved selv at gifte sig med sin Catharina de Bora, hyldede han Naturens og Fornuftens Lov, og skaffede sig den bedste og hoieste Belonning for al sin Møie med det store Værk, han satte i Gang.

Til

Til Manden Kinchel og hans Kone.

Der ere saa faa Mennesker iblandt Menneskene.
Cederstrom i Kotzebues Armod og Hoimodighed

Klog er den, som i forskandset Barm
kun sit eget Jeg med Omhu gjemmer;
klog er den, som hele Jorden glemmer,
og som Venskabs Ild gjør aldrig varm:
han ej Skjebnens Tordenrøst fornemmer,
naar han fjerner sig af Venners Arm.

Selvtilfredshed paa hans Bane staaer;
Sundhed til sin Yndling ham indvier;
Armods Vaande for hans Hjerte tier;
mægtig Velstand ved hans Side gaaer;
hvor han træder, Nydelse ham bier,
neppe graa han silde Graven naaer.

Vel for ham ej toner Vaarens Lund;
vel for ham udsmykkes Vangen ikke;
han ej nyder Højtids-Øjeblikke
i den stjernekronte Midnatsstund: —
o! men Spottens Dolke ham ej stikke
for Naturen prises af hans Mund.

Vel ej Venskabs blide Tryllelyd
ham i Livets mørke Stund opliver;
vel ham ingen Skabning Hjertet giver,
lærer ham, at deelte Sorg har Fryd: —
o! men heller ej han skuffet bliver
af sin umistænkelige Dyd.

Vel for ham ej Elskovs Myrthe groer,
ham ej Livets bedste Glæder varme;
han ej føler sig i hulde Arme
Himlen nær, og blandt de Største stor: —
o! men han erkjender uden Harme,
Falskhed tidt i Ømheds Maske foer.

Venner, ej til Klogskab jeg blev fød;
svag jeg vanker mellem svage Daarer:
jeg Naturen til min Afgud kaarer;
mig er Vens og Qvinders Ømhed sød:
derfor i mit Beger mange Taarer
mellem sorte Galdedraaber flød'.

Derfor jeg, saasnart jeg Eder saae,
Eders Venskab, graadig nok, begjerte;
derfor jeg de glade Drømme nærte,
Skjønt Forstanden burde dem forsmaae;
derfor mig en tung Erfaring lærte,
ak! at snart I maatte fra mig gaae.

Frejdig gak Dit Kald imøde, Ven!
Gak til gustne Søstre did, Veninde!
Gid I blandt Creoler Begge finde,
Glæden throner, hvor man dyrker den! —
Vækker dette Blad engang mit Minde,
under det, at leve lidt igjen!

Kbhvn. d. 19 April 1796.

Haste.

Ogsaa et Par Ord om Beskedenhed.

Beskedenhed er en ypperlig Dyd, og som oftest frugtbringende for dens Besidder. En af dens herlige Virkninger er, at den gjør den, hos hvilken den findes, elsket af sine Medmennesker. Al Arrogance er tilbagestødende; den vil nedsætte alle andre blant en Klasse af mindre Værd, end den, hvor den sætter sig selv; og dette frembringer hos det Subjekt, mod hvilket den udøves, Had til og Foragt for Udøveren, alt ligesom Subjektet er organiseret. Den Beskedne derimod stiller sig mere jævnsidig med andre; man føler, han antager en fælleds Maalestok; man gjøres ikke strax stum ved et sic volo, sic jubeo; man glæder sig, at finde en, der vil være det, han skal være, Menneske; kort man ynder, man elsker den Beskedne. Og dog er den sande beskedne Mand et sjeldent Phænomen. Af en taabelig Barnagtighed sammenblan-

der man Beskedenhed med Blyehed, Uformuenhed; man troer, at andre stedse tænke sig disse Egenskaber samlede; man troer derimod, ved Ubeskedenhed, at sætte sig ud over Mængden; at opvække blind Tillid og Ærbødighed; at herske og at faae andre til jurare in verba magistri; dette er en behagelig Kilden for Forfængeligheden, og man begynder med Ubeskedenhed, ender med Grovhed. — Man gjør herved andre opbragte imod sig; de føle sig fornærmede; de yttre deres Mening paa en Maade, der nødvendig maa være ubehagelig for den Ubeskedne; han harmes, vil soutenere den engang begyndte Rolle, kommer i Passion, forløber sig, blotter sig og bliver til en Prise for sine Fiender, hvis Glæde ofte stiger med hans Ærgrelse. Det er især den unge Forfatter, som let henfalder til denne Last, og ofte, desto værre, er han paa en Slags Maade at undskylde. Han frembringer et Produkt, som virkeligen ikke er uden Værdie; det er det første fra hans Haand; og han maa opmuntres. Dette er billigt, høist billigt; kun man vilde opmuntre ham paa den rette Maade; men nu seer man intet andet, end Fuldkommenhed hos den unge Forfatter, alting skal roses; en og anden enkelt Plet maa ikke omtales; det kunde gjøre ham modløs, og det var jo Synd. Selv hans Venner stemme, af en utidig Undseelse for ikke at ansees at være af l'opinion publique, og af en Slags Vanghed, for at støde Venner, i med. Forblindet og beruset af denne overdrevne Berømmelse, bliver han nu strax al for vel tilfreds med

sit

sit eget Arbejde; han anseer det endog unødvendigt, at file det mindste derpaa; det har, i hans Tanker, ved første Udkast naaet Fuldkommenhed; fuld af Mangel, troer han allerede at staae ved Maalet. Nu fremkommer han atter med et Aands-Produkt, men det er endnu mindre fordøiet, end det første; de, der roeste det første, ville, for ikke at ansees, at have fejlet i deres Tanker om Personen, ikke laste det sidste; men de rose det maaskee mindre. Allerede dette støder Forfatteren; han troer sig ophøiet over sine Dommere, anseer dem for sine Fiender, og Fiendskabet for Aarsagen til den lunkne Roes, leer haant ad dem, skriver paa nye, glemmer at skjælne imellem sand Lærdom og blot Vittighed, og bliver u b e s k e d e n. Det lykkes ham, maaskee, at imponere over nogle Svaghoveder, helst om han skriver i Dagens Tone, og hylder Dagens Guddom. Dette gjør ham end mere ubeskeden, han begynder at blive en Railleur. Dette gaaer let fra Haanden for ham, thi det er ikke vanskeligt, at gjøre en Ting latterlig; og nu staaer han Fare for at blive straffet paa den haardeste Maade, det vil sige, med de Kloges Foragt. — Ligesom altsaa enhver bør vogte sig for, at henfalde til Ubeskedenhed, saa er det paa den anden Side lige saa slem en Fejl, at nedsætte sig selv alt for meget. Man kan herved til Slutning uformærkt komme i Vane med, at tiltroe sig færre Fuldkommenheder, end man virkeligen besidder; dette dæmper Lysten hos os selv til videre Fremskridt, da man indbilder sig, at al anvendt Umage ville være forgjeves, og

hos

hos andre kan det ansees enten for Hykleric eller Falskhed. Man vogte sig derfor for begge Yderligheder; thi herved finder enhver bedst sin Regning.

x—y+ √abc.

Aarstiderne.

De sødeste Glæder i mit Liv skienkede mig Naturens Betragtning: Aarstidernes Skifte, i Synderlighed, have alletider inderligen rørt mig. Naturen er for mig bestandig skiøn; Vinteren, Vaaren, Sommeren og Høsten have hver sine særegne Skiønheder. Jeg har, saa længe jeg kan mindes, havt Følelse for disse Skiønheder, og herfor takker jeg min Skiebnes milde Styrer. Men saa forskiellige Aarstiderne selv ere, saa forskjellig er og det Indtryk, de giøre paa min Siel, den Sindsstemning hvori de hensætte mig.

Vinteren! — skulde jeg ei elske den? den som lader mig gienføle mine lykkelige tabte — ach! for evig tabte — Ungdoms Dage; da omløber mit Blod med Ungdommens Varme, da føler jeg dens Kraft i hvert et Ledemod, dens Mod, dens Virksomhed; dens mægtige Længsler, dens glade Forventninger fylde min Siel.

Som den muntre Dreng frydefuld skuer henud mod den modnere Ungdoms Dage, med vældelig Stræben higer dem imøde: saa skuer jeg frydefuld hen

hen imod dig, saa higer jeg dig med vældig Stræben imøde — milde, venlige Vaar! du Kierlighedens, og med den, alle blide Følelsers Aarstid. Jeg elsker Vinteren, den minder mig om mine svundne Barndoms Dage; dobbelt elsker jeg dig, yndige Vaar, du kalder tilbage i min Siel Erindringen om Livets saligste Følelse — Kierlighed, om B. M. F. — Du modtog mig paa Norriges klippede Bred, din hulde Datter, Elskovens milde Gudinde, stod ved din Side, hun bød mig sin Haand, og — jeg modtog den! — Milde venlige Vaar! saa længe jeg lever, skal jeg ofre din Gienkomst — en Taare.

Mildt smiler Sommeren; men dens Smiil ere den nygifte Kones. Sommeren ynder jeg mindst af alle Aarstiderne.

Desto mere ynder jeg dig, Naturens alvorlige Datter, barskstormende Efteraar. Ikke veed jeg tilfulde, hvoraf det kommer; men ingen Aarstid vækker hos mig saa stærke, saa varige, saa behagelige Følelser som Efteraaret. Det visnede Løv, Stormens Susen giennem de nøgne Grene, lærte mig mere end Sædelærens skiønneste Forskrivter. Efteraaret vækker hos mig kun een Tanke, een Følelse — den Tanke, den Følelse: „Alting er Forgiengelighed": o alting er Forgiengelighed; Døden er alles Lod; den er ogsaa min! trøstende Tanke! — Ogsaa jeg skal hvile i Graven!!!

Albertsen.

Hyacinten.

Den gamle Commerceraad Friedlieb var en grundærlig Mand, — en liden Pension, og nogle faa Rentepenge, gave ham et tarveligt Udkomme, — og videre steeg aldrig hans høieste Ønske — hans største Glæde var — en skiøn, elskværdig Datter — hun var hans eneste Barn, hun styrede hans lille Huusholdning med en rosværdig Paapassenhed — pleiede ham med den ømmeste Omhyggelighed og — stræbte at forekomme ethvert af hans Ønsker. Derfore var hun og hans Alderdoms Trøst — derfore saae han med blid Rolighed den kommende Dag imøde.

Uden at kunne giøre Fordring paa Navnet af en fuldkommen Skiønhed, var Hanne ikke allene meget vel dannet, men hun havde desuden et saa inderlig godlidende Ansigt, to saa velsignede, milde, blaae, smægtende Øine, som det kun er muligt at tænke sig. — Enhver hendes Mine, Lade og Adfærd udmærkede en fortryllende Ynde og Lethed. — Hvad hun sagde, ledsagede en vis Naivitet og Inderlighed, som giorde at man hørte hende gierne. Hun levede i øvrigt i den meest uforstyrrede Ro, hiertelig tilfreds med sig selv og med alt det som omgav hende. — Hun elskede Eensomhed og — over alting i Verden — Blomster. Denne Lyst havde hun tilfælles med sin Fader, han havde, i sine yngre Dage, meget beskieftiget sig med denne Syssel; endnu yndede han

den,

den, og negtede ikke gierne sin Datter noget, som i denne Henseende kunde fornøie hende.

Neppe havde og nogen i den hele Bye saa mange, saa udsøgte, og saa nydelige Blomster som Hanne; kun hendes Gienbo, den vakre Lunddorf havde, til hendes Græmmelse — til hendes inderlige Fornøielse — vel saa mange, vel saa tidlige og vel saa nydelige Blomster som hun; hans Potter vare desuden kostbarere og — mere smagfulde end hendes.

Lunddorf havde til en saare deilig Skabning, et — meget betydende Ansigt.

Hanne havde afvigte Vinter førstegang seet ham paa en Concert — Han spilte dengang en Fiolin-Solo og vandt alle Tilstædeværendes Bifald og — Hannes Hierte. Hun havde siden ikke seet eller hørt til ham, førend for en fiorten Dage siden, da han var blevet hendes Gienbo.

Nu kunde hun daglig see ham; han havde saadant et inderligt got Ansigt, spillede saa nydeligt, saa himmelsk fortryllende, og var, som hun, en Elsker af Blomster, altsammen mere end nok til at forvisse ham hendes Yndest. — Den Gnist, som ulmende under Asken næsten var udslukt, greb hurtig om sig, pludselig brød den ud i den klareste Flamme. — Nu var det ude med Hannes Rolighed — Saa lykkelig hun havde været før, saa ulykkelig troede hun sig nu. — Det var hendes første Kierlighed, hun søgte Eensomhed, sukkede, græd og klagede sin Nød for — sine kiere Blomster — ogsaa I, mine Blomster — sagde

hun

han da — ogsaa I vare lykkelige, ogsaa I ere det ikke mere, eders Lykke forsvandt med eders Oppasserindes.

Som hun, I falme, visne bort,
som hun, I blomstrede kun kort;
utrøstet skal I døe, som hun,
O skiønne Blomster visner kun.

Dog, skiønne Blomster! dog o nei!
O skiønne Blomster visner ei!
maaskee I trøstes skal som hun;
o trives, voxer, blomstrer kun!

— Saa sang hun med yndig bævende Stemme, men et dybt Suk trængte sig fra hendes Siels Inderste. O Gud! udbrød hun, om han elsker en anden, om han forsmaaer din Kierlighed! og en Flod af Taarer overstrømmede hendes yndige Kinder — de skaffede hendes beklemte Hierte Lindring. Den gode Piges Rolighed var saaledes forsvunden, hun troede sig for evig ulykkelig; da en saare ubetydelig Omstændighed, uventet gav Tingen et ganske andet Udseende. Hanne pleiede jevnlig om Morgenen, naar hun havde drukket Thee, at gaae til sine Blomsterpotter, og da satte hun dem stundom udenfor paa et Bret, for at forfriskes og giennemviftes af Luften: gierne rygtede hendes vakre Gienbo ogsaa sine Blomster paa samme Tid. — Som nu Hanne en Morgenstund var sysselsat med at udflytte sine Blomster, taber hun uhel-

digviis

digviis den kiereste iblandt dem, en nydelig, ansigtfarved, tetfyldt Hyazint; den faldt ned fra den øverste Etage. Potten blev slaaet i hundrede Stykker, og Blomsten snart nedtraaet af de Forbigaaende. — Stakkels Hanne! — Forskrækket stod hun der, vovede neppe at see ud, af Frygt for at den nedfaldne Potte maatte have truffen nogen. Sorrigfuld gik hun ned, klagede sin Nød for sin Fader, og — modtog hans Trøst — Irettesættelse og Formaning. Medens den Gamle endnu venligen foreholdt hende: hvorledes man ikke bør lade sig nedslaae af enhver lille mødende Ubehagelighed; allermindst græmme sig over det man ved sin egen Uforsigtighed selv har forvoldt, og som dog ikke længere staaer til at ændre, bankede det paa Gadedøren. Hanne sprang ud for at lukke op, og — hvem skulde der vel være uden Lunddorfs Oppasser, med en nydelig ansigtfarved, tetfyldt Hyazint i en deilig Porcelains Potte, han formeldede sin Herres Hilsen, og leverede hende en lille aaben Seddel, hvorpaa stod: „Jeg har seet Deres Uheld, og beklaget Dem. Tør jeg haabe, De vil unde medfølgende Hyazint den Nedfaldnes Plads.“

Hanne var ikke vant til at skiule sine Følelser! — hun løb glad til sin Fader, viste ham Sedlen og den medfulgte Foræring, og bad om hun maatte indbyde Lunddorf til Middag.

Den Gamle fandt ingen Grund til at afslaae sin Datter denne Begiering, hun skrev da paa en Seddel: „Saavel min Fader som jeg er Dem meget forbunden for den tilsendte Hyacint, begge bede vi, De

 ikke

ikke vil nægte os den Fornøielse at beverte Dem til Middag med et tarveligt Maaltid".

Lunddorf, som man let kan tænke, afslog ikke en saa behagelig Indbydelse.

Klokken var nyelig slaaet tolv', da Hanne havde den Fornøielse at modtage sin elskede Giest. — Hun blev slet ikke forvirret ved at hilse paa ham — hans Udseende var saa venligt — saa indbydende, — hans Adfærd saa kunstløs, saa ganske uden al Tvang, at man strax blev fortrolig med ham.

Efter at have bedet ham velkommen gik Hanne i Kiøkkenet, og Lunddorf underholdt sig imidlertid med hendes Fader, denne vandt han ved sit milde venlige Udseende, sin blide jevne Opførsel, ikke mindre ved sine sunde og rigtige Domme, i nogle faa Øieblikke saa aldeles, at han henreven af Beundring i inderlig velmeent Fortrolighed, omfavnede ham, og sagde med gammeldags enfoldig Aabenhed: "Frits Du est en Hiertens god Dreng — et vakkert ungt Menneske, vilde jeg sige, Gud velsigne og bevare Dig!"

Maden stod nu paa Bordet. Suppe, Steg, Kage og et Glas rød Viin, det var alt. Man spøgede, loe og sang, den Gamle sang med, saa inderlig fornøiet befandt han sig i sin nye Giestes Selskab. Hanne bemærkede den Lykke, Lunddorf havde giort hos hendes Fader, og glædede sig ikke lidet derover. Man stod fra Bordet, drak Thee; Hanne sang til Klaveret, Lunddorf lod hente sin Violin og saaledes fordrev man Tiden, vel tilfreds paa alle Sider.

Lund-

Lunddorf foreslog en Spadseretour; gaae I Børn, var den Gamles Ord, I har unge Been, i mine unge Dage holdt jeg ogsaa meget af at gaae; men bliv mig ikke for længe borte? — En anden i Friedlebs Sted havde maaskee afslaaet Lunddorfs Forslag — Friedlieb giorde det ikke — han kiendte sin Datter for vel, vidste, hun var en dydig og god Pige, vidste og at man intet har at befrygte ved at lade saadanne følges med unge sædelige Mandspersoner. — Dyden behøver ingen Vogter — Den Dyd som skal bevogtes, er ikke engang en Skildvagt værd — Dette var nu hans Tanker — han var en gammeldags Mand og havde nu saa sin egen Maade at betragte en Ting paa.

Lunddorf og Hanne gik længe uden at tale et eeneste Ord, endelig udbrød Lunddorf: gode Pige, Deres Haand er kold! De zittrer! — maaskee fryser De! — skal vi gaae hiem? Nei kiereste Lunddorf! jeg er ikke kold — jeg fryser ikke — lad os gaae lidt endnu — jeg gaaer gierne — jeg ogsaa! maa jeg oftere have den Fornøielse at følges med Dem — saa ofte De behager. Tause vandrede de end en Stund tilsammen — Næsten vare de ved Hannes Dør — da Lunddorf greb hendes Haand, trykkede den ømt og stammede: „Kiere gode Pige — jeg kan ikke dølge det længere: jeg elsker Dem! jeg har elsket Dem, siden jeg paa Concerten saae Dem første Gang — For daglig at kunne, i det mindste see Dem, blev jeg Deres Gienbo". — Han saae ømt paa hende: Kan De elske mig igien? tør jeg begiere Dem til

 min

min Kone? — Hanne svarede — intet; men han læste sin Dom i hendes vaade Øine, i det dybe Suk, som trængte sig fra hendes Siels Inderste — De stod nu ved Døren. Saasnart de vare komne inden for, løb hun til sin Fader, kyste hans Haand, faldt om hans Hals, græd høit og sagde: Fa'er! — min gode Fa'er! Lunddorf der elsker mig, han vil have mig til sin Kone. — jeg elsker ham ogsaa — maa han blive min Mand?

Barn! sagde den Gamle, Du overrasker mig, Du elsker Lunddorf? Ja min gode Fa'er, og De Lunddorf elsker min Datter? — ja — Har De noget at gifte sig paa? Jeg har 600 Rdlr. aarlig Gage og desuden en lille Mødrenearv; har De Gield? ikke en Skillings? Naa! saa i Himlens velsignede Navn, der har Du hende, gid I blive lykkelige ved hverandre, og gid jeg maa leve noget endnu med Eder — Han kyssede dem begge; og Lunddorf kyste første Gang sin F o r l o v e d e. Naa, sagde Oldingen, man kan dog med Sandhed sige, v i v e e d a l d r i g o m M o r g e n e n, h v a d d e r k a n h æ n d e s o s i n d e n A f t e n. Frits! Du har dit gode aabne Physiognomie at takke for, at jeg saa hurtig tilstod Dig Din Begiering, Du behøvede ingen anden Anbefaling for at komme frem i Verden, og i Sandhed et godlidende aabent Udseende er en stor Anbefaling skrevet i alle Tungemaal, den alle er nødt til at læse — o maatte dog alle de, Himlen skienkede denne, rettelig vide at skiønne og agte dens Værd.

Albertsen.

Til

Til Hr. Riber,

Lærer ved Skoleholder-Seminariet paa Blaagaard.

* * *

Solvitur acris hiems grata vice veris et Favoni.

Horat. Carm. l. 1. Od. IV.

O see hvor Træet sine Knopper skyder
Saa hurtig frem! og milde Vestenvind
Og lunkne Luft mig venligen indbyder,
Til stundom, at slaae Byen af mit Sind —

Snart vil din Stue, som til Haven vender,
Ved Træets Løv, den vante Skygge faae,
Der qvæger dig, naar Middags-Solen brænder
Os andre, som skal her paa Gaden gaae.

Snart seer jeg dig ved stille Aften vandre
Langs Aaen hen ved blomsterrige Bred;
Her møde Clausen, du og jeg hverandre,
Og paa din Græsbænk vi os sætte ned.

Dit Arbeid for i Dag jo dog har Ende;
Til fuldbragt Dont du glad tilbageseer,
Du derfor denne Aften nu anvende
Til Venskabs Nydelse! det billigt er.

O Riber! aldrig lykkelig man bliver,
Naar sikker, virksom Plan man vælger ei;

 Og

Og har man valgt den, aldrig fra den viger,
Men gavner, hvor man kan paa Livets Vei.

Din Virkekreds er stor; og megen Hæder
Dig vente skal; med faste Skridt du gaaer
Ad Banen frem: men Hjertets rene Glæder,
Din Selvtilfredshed, og til Løn du faaer.

Celebritet vor Lykke ei forøger;
Som Meteor at skinne, farligt er,
Den Kloge ubemærkt, i Stilhed søger
At liste sig igjennem Livet her.

Men gavnlig Sandhed søger han at brede
Blant Folket ud, og Held ham, Held ham, naar
Han Maalet træffer; naar han kan adsprede
Den Taage, som for manges Øie staaer.

Vor elskte Voss vi med i Lommen tage.
Dog nei! vi lærte ham jo udenad.
Hans blide Aand os gjør saa roelig glade,
Men hvo er med Lovise ikke glad?

O Voss! gid blant os her du var tilstæde,
Du være maae en herlig, sjelden Mand:
Og den, der saa kan om Naturen qvæde.
Hans Hjerte sikkert ont ei være kan. —

Men

Men ach! vort Øie nu mod Byen skuer,
Som mangen Redselsscene friste maae
End see vi hist de røde fæle Luer;
End seer jeg dem til Taarnets Spidse naae.

Men ogsaa tænke vi, de glade Dage,
Som denne Bye os ofte, ofte gav.
End troer jeg nu, den sands Fryd at smage,
Da første Gang du Broderhaand mig gav.

Jeg troer, endnu at boe i Pilestræde,
Og hos din Farbror seer jeg dig at boe.
Jeg paa mit Kammer seer dig ind at træde,
Og ingen Fyrste er, som vi, saa froe.

Ja Riber! luttret er dit Venskabs Prøve;
O til vor Grav det have Varighed!
Vil Modgang stundom da mig end hjemsøge,
Hos troefast Ven jeg Trøst at finde veed.

C. H.

Tanker,

foranledigede

af de, i Følge Indbydelsen fra Commissionen til at forbedre vore Jøders borgerlige Forfatning, udkomne Smaaskrivter.

(See Iris og Hebe for Martz 1796. p. 371-378).

Af Albertsen.

Jeg har sagt: at Jødernes Indlemmelse i Staten er, i og for sig selv betragtet, en god og ønskelig Ting; men at dens Iværksættelse ikke er tilraadelig, saalænge disse ei selv erkiende den for dette: at man derfor frem for alt bør stræbe at bringe det derhen, at de frivillig erkiende den for det, den i det mindste efter sin Natur burde være, en for dem høist priselig Indretning: at de kun ved en mere udbredt Oplysning kan bringes hertil: at saaledes Oplysningens Udbredelse i Almindelighed, og hos den jødiske Nation i Særdeleshed, nødvendig bør foregaae denne Nations aldeles Indlemmelse i Staten.

Oplysningens Udbredelse i Almindelighed bør foregaae den jødiske Nations Indlemmelse i Staten, fordi Nationen, var den endog saa vel oplyst, dog, saalænge dens øvrige Medborgere endnu ere vankundige og fordomsfulde nok til at hade, spotte og forfølge dem, blot fordi den dyrker deres fælleds Gud paa en anden Maade end de — vanskelig kunde undgaae at føle det Ubehagelige i denne Opførsel, følgelig neppe kunde, under en saadan Forfatning, have

nogen

nogen oprigtig Kierlighed for den Stat, hvis Medlem den var bleven; men enhver Stat bør, saa meget muligt, stræbe, at dens Medlemmer kan leve tilfreds med deres Forfatning; saasom Staten før maa have Mangel paa Medlemmer, end Overflødighed paa misfornøiede Medlemmer.

Oplysningens Udbredelse hos den jødiske Nation i Særdeleshed bør foregaae denne Nations Indlemmelse i Staten; fordi: Jøderne, fordomsfulde og vankundige, saaledes som den store Hob af samme nu ere, ville ansee deres Indlemmelse i Staten, som et Indgreb i de af Regieringen dem engang tilstaaede Rettigheder, følgelig ikke lade nogen Leilighed gaae unyttet til at illudere og tilintetgiøre Regieringens Hensigter med denne deres Indlemmelse, at denne saaledes af ovenanførte Aarsag hverken ville gavne dem eller Staten.

Jeg gaaer nu over til Undersøgelsen af det Spørgsmaal: Er den almene Oplysning hos os for nærværende saaledes, at man, uden rimelig Frygt for Modvirkning fra dens Side, strax turde skride til Jødernes Indlemmelse i Staten.

Hvor skulde det glæde mig, om jeg kunne bekræfte dette Spørsmaal! — hvor smerter det mig at være aarsaget til at benægte det!

Hvo iblandt os har ikke ofte været Øienvidne til vore Kiøbenhavnske Gadedrenges usædelige, haanende og fornærmende Adfærd imod de forbigaaende Jøder, seet, hvorledes de, uden mindste givne Anled-

 ning

ning fra disses Side, blot fordi de vare Jøder, have med Hujen og Skrigen forfulgt dem lige til deres Boliger; og har vel nogensinde vores Politie, med den udfordrende Alvorlighed og Eftertryk, modsat sig denne, sand Religion, Statens Love og Sædelighe-den lige fornærmende Raadhed. Man vil ventelig indvende mig, at den jødiske Nation ikke burde regne det saa nøie med slige Fornærmelser, naar de betrag-te, at de, som tilføie dem samme, ere Børn, Børn af de ringeste Stænder; men, svarer jeg, ogsaa Børn kan fornærme gamle Folk i den Grad, at de tvinges til at betragte Fornærmelsen med Alvorlighed; have desuden ikke disse Børn Forældre, og ere ikke hines Opførsel det uimodsigeligste Vidnesbyrd om disses Mo-ralitet og Oplysning?

Ja! var det alligevel kun denne raade Ungdoms Fornærmelser den jødiske Nation var udsat for, skulde de vel og endda finde sig heri; men mon den mere voxne, den ældre Deel af Almuen tænker fornuftigere, fordomsfriere i denne Henseende end hiin Ungdom? monne dens Adfærd imod den jødiske Nation, almin-deligviis er mere ufornærmende, sømmeligere og taa-leligere end dennes? — Jeg spørger kun; Manden med den fornødne Verdenskundskab med den vedbør-lige Sandhedskierlighed, træde op og benægte mine Spørsmaale — det skal inderligen glæde mig at vor-de overtydet om det Modsatte.

Men hvorledes kan man noget eneste Øieblik falde i Forundring over dette Almuens Forhold imod den jødiske Nation, naar man blot betænker: at der

imel-

imellem dens eneste Lærere og Ledere, Præsterne, gives mere end een, som endnu af Dumhed, man bør jo mene og troe det bedste om alle Mennesker, fordærve dens Tænkemaade, som, istedet for at forestille dem Gud under det elskværdigste Billede — Kierlighed — fremstiller ham under den afskyeligste Skikkelse — Hevngierrighed og Uforsonlighed — som, istedet for at lære: at Gud er alles Fader, at vi alle ere hans Børn, at som han, liig en god Fader, elsker sine lydige Børn lige høit, saa bør og vi som gode Sødskende elske hinanden; lære: at Gud kun er de sande Troendes Fader, at de kun ere saadanne, som ere døbte i Troen paa Christum, og at kun disse kunne vorde salige, Præster, som ikke undsaae sig for at komme frem med saadanne vakre Slutninger som denne: Skriften lærer, at de, som ikke blive salige, komme i Helvede, den siger videre: enhver, som troer og bliver døbt, han skal blive salig: nu ere Jøderne ikke døbte, altsaa komme alle Jøder i Helvede. Men, siger du, dette er Sludder, det er det græsseligste Nonsens; den christelige Religion, rigtig forstaaet, indeholder saa lidet som nogen anden Religion slige afskyelige Sætninger, den maatte ellers stride imod Menneskelighed og sund Fornuft, følgelig bedre passe sig for Lemmerne i en Daarekiste, end for vore, det attende Aarhundredes, oplyste og dannede

Men-

Mennesker; men kiereste Ven! er da Almuen, end, og i dette attende Aarhundrede, oplyste og dannede Mennesker, var den det nogensinde, vil den nogensinde, blive det? visselig, den er det ikke, den var det aldrig, den vil og rimeligviis endnu i saare lang Tid, maaskee aldrig blive det, i Kraft af — den augsborgske Confession? nei Hr. Biskop! — Constitutionen af 1660? nei Hr. Fiskal! nei mine Herrer det vogter jeg mig vel for at sige — af hvad Aarsag da? — De maae forlade mig; men jeg siger Dem paa min Ære ikke af hvad Aarsag — ei fordi jeg jo nok trøster mig til at bevise hvad jeg har sagt for Fornuftens Domstoel — men fordi — fordi vi have Trykkefrihed.

Den ovenstaaende Læresætning indeholde end vel saa megen Modsigelse, vel saa megen Galenskab, nok Præsten, den Guds Mand, har sagt det, sagt det paa Prækestolen, ydermere beviist det af Bibelen, og den enfoldige Almue vil troe at see i enhver Jøde en sikker Candidat til Helvede, og kan man da vel fortænke den, om den i sin Enfoldighed mener at giøre Gud en Tieneste ved at hade, bespotte og forfølge disse fordømte Satans Tienere. Sandelig de ere dog nogenlunde at undskylde, vare de ikke misledede af eders vrange Lære, neppe havde det nogensinde faldet dem ind at tænke saaledes — dog dette er ikke Eders eneste Forbrydelse, I som kalde Eder Guds Sendebud, Religionens Tienere! — jeg veed det, der har været, der gives endnu mangen værdig Mand iblandt Eder, som føler, og ivrigen stræber at opfylde

sin

sin Bestemmelses Vigtighed; — men — dog Gud vil dømme Eder! — han skal dømme os alle — Men er det ikke sørgeligt, at Mænd, dem det i øvrigt ingenlunde manglede paa Oplysning, Mænd, hædrede med Talenter, Indsigter og ustraffelig Vandel, selve Videnskabsmænd, have kundet fornedre sig til at anvende deres Vid paa at grundfæste og vedligeholde en uforskyldt og just derfor dobbelt følelig Foragt imod en Nation, hvis Ulykke gav dem den stærkeste Fordring paa vor Medlidenhed. — Skuespildigterne have i Synderlighed giort sig skyldige i denne Brøde — Naar saae man vel paa Scenen en Jøde spille anden end Harlekindtens, Aagerkarlens eller, Gavtyvens Rolle, og ere dog Jøderne ikke ligesaavel som vi Mennesker, følgelig ligesaavel som vi istand til at udøve den reneste Dyd, de ædleste Handlinger, og mangler der vel Exempler paa, at de virkelig have udøvet samme.

Ja hvad skal man sige, naar Lovene selv synes istedet for at beskytte, paa den meest krænkende Maade at haane denne Nation, ved at etablere Grundsætninger, der forudsætte de groveste Beskyldninger imod denne ulykkelige Nation, Beskyldninger, som hvis de vare sande, giorde Jøderne til Menneskelighedens Afskum, dem intet velordnet borgerligt Selskab burde taale. For kun at anføre eet Exempel: forudsætter da ikke vore Love, At Jøderne ikke ansee en for en christen Dommer aflagt Eed som forbindende.

Jeg haaber, endog den meest svagsynede, heraf klarligen kan see: hvor saare langt vi endnu ere tilbage paa den sande Oplysnings Bane; hvor saare lidet det ville nytte, følgelig hvor uklogt det vilde være, under en saadan Tingenes Stilling, uden videre Forberedning at foretage en saa vigtig Operation, som Jødernes Indlemmelse i Staten.

Lad os nu undersøge:

Om Oplysningen blandt den jødiske Nation er hos os for nærværende saaledes, at man, uden rimelig Frygt for Modvirkning fra dens Side, strax turde skride til denne Nations aldeles Indlemmelse i Staten?

Ere vi, os som heldige indtrufne Tidsomstændigheder tilbød de umiskiendeligste Fordele, ere vi, som jeg har viist, endnu saare langt tilbage paa den sande Oplysnings Bane; saa mener jeg; vi behøve for at overbevises om, at den ikke er det, kun at kaste et flygtigt Oiekast paa den jødiske Ungdoms Opdragelse og Underviisning, og, efterat have overskuet den, at sammenholde samme med den vores nærværende Ungdom nyder; af denne Sammenholdelse uddrage vi da Resultatet, og efter samme besvare vi det fremsatte Spørsmaal, benægtende eller bekræftende.

Lad os nu engang betragte den jødiske Ungdoms Opdragelse.

Ingen Forældre kan, efter lige Leilighed til at give deres Børn en anstændig Opdragelse, paa en mere

mere utilgivelig Maade forsømme det, end de jødiske Fædre; de synes end ikke at have det ringeste Begreb om samme, end ikke den fierneste Formodning om dens Nødvendighed; den jødiske Ungdom nyder, saa at sige, ingen anden Opdragelse end den de faae ved Omgang med andre, og denne bliver da saa meget ubetydeligere, som samme kun er indskrænket til et saare lidet Antal, og hvad som er det værste, dette allene af deres Jevnlige, ligesaa ilde opdragne som de selv. Mangelen paa Opdragelse i deres Familiers Skiød, erstattes saaledes ikke hos dem ved den Opdragelse, som erholdes ved Omgang og nøie Forbindelse med Folk af forskiellige Stænder og Lykkesomstændigheder, synderlig med Folk af de finere Klasser.

Jeg taler her om den jødiske Nation i Almindelighed, om den saa kaldte Middelstand.

Den jødiske Pøbel, forholdsmæssig langt ringere i Antal end den christne, giver, saalidet som denne, deres Børn nogen, end den ringeste Opdragelse; den store Fattigdom og Usselhed, hvorunder disse Elendige sukke, bidrager ikke lidet hertil.

De bemidlede Jøder, og forholdsmæssig finder man langt flere Rige mellem den jødiske Nation end mellem den christne, et ærefuldt Beviis for hiin Nations rosværdige Tarvelighed, utrættelige Vindskibelighed, de bemidlede Jøder, siger jeg, forsømme ikke saa ganske deres Børns Opdragelse, der gives end iblandt disse nogle faa oplyste og dannede Mænd som selv have nydt den muligste bedste Opdragelse, og som gode Fædre troligen stræbe at

giøre

giøre deres kiere Børn deelagtig i samme. Men da de meget Rige saavel som de yderlige Fattige, hos Jøderne, som hos alle andre, kun udgiør en saare liden, sikkerlig den mindste Deel af Nationen, saa kan dette saa meget mindre komme i Betragtning her, hvor Talen blot er om den jødiske Ungdoms Opdragelse i Almindelighed.

Nu, den jødiske Ungdoms Underviisning.

Underviisning savner den jødiske Ungdom ingenlunde; kun Skade, at denne er saadan at de tusinde Gange hellere maatte undvære den. Mon jeg har sagt for meget? Lad os engang see, hvori bestaaer den jødiske Ungdoms Underviisning? Den bestaaer deri: at den lærer at opplapre en Mængde tankeløse Bønner; at udhyle i et fordærvet, radbrækket, saakaldet hebraisk Sprog, en Pentateuch, Raschi og Talmud, dem deres vakre Lærere, de noksom bekiendte indsigtsfulde, tolerante og velopdragne polske Jøder, ikke undlade med vældig Arm at forklare, tydeliggiøre og bevise for deres kiere Disciple, uagtet disse gode Mænd rimeligviis selv intet mindre end forstaae det, de lade sig lønne for at lære andre: ogsaa lære de en deilig Hob udvortes Ceremonier; og bestaaer vel vore nærværende Jøders Religion i andet? lægge vi nu hertil lidt Underretning i at regne og at skrive nogle heel forunderlige Kragetær; saa see vi her i sin fulde Udstrækning, den jødiske Ungdoms Underviisning, den de jødiske Fædre troe saa aldeles unforbederlig, at de endog ansee det for Synd at ville mestre paa samme. Og have de ikke Grund hertil, deres

res Børn oplæres og underviises jo i Talmuden, og indeholder ei denne foruden Gudelæren alle muelige Videnskaber, saasom: Philosophie, Astronomie, Geometrie, Arithmetik, Botanik m. v.

Sammenholde vi nu den jødiske Ungdoms Opdragelse og Underviisning, med den vores Ungdom nyder, saa mener jeg, enhver fordomsfrie vil tilstaae mig, at om end den Opdragelse og Underviisning vores nærværende Ungdom i Almindelighed nyder, ikke i alle Henseender er den fuldkomneste, man kan tænke sig, saa er den dog afgiort mange Procent bedre end den jødiske Ungdoms.

Veed man nu, hvor saare meget Menneskets Oplysning og Forædling beroer paa Opdragelse og Underviisning i Ungdommen, betænker man: at de af mere dannede Nationer vedtagne Forbedringer i Opdragelses- og Underviisningsvæsenet, allerede for lang Tid siden ogsaa indtrængte sig hos os, at vi paa denne Bane siden den Tid dog stedse have gaaet lidet frem, men i det sidste Decennio giort Kiempeskridt paa samme; at denne Forbedring derimod aldrig strakte sig til den jødiske Ungdoms Underviisning og Opdragelse; men at denne for Aarhundrede siden, var lige saa fordærvet som den er nu: betænker man dette, saa vil man sikkert tilstaae mig: At den jødiske Nation i Almindelighed er endnu langt

*) See Hensyn paa Eftertiden og Betragtninger over Forslaget til Forbedring i den jødiske Menigheds Forfatning. Kiøbh. 1796. S. 26.

langt mere uoplyst end vi; men vi ere i nærværende Dieblik, endog saa langt tilbage paa Oplysningens Bane, at det netop af den Grund ikke er raadelig strax at indlemme den jødiske Nation i Staten.

Det fremsatte Spørgsmaal er saaledes besvaret benægtende.

(Mere i næste Hefte.)

Flere af Plinius den Yngres Breve.

C.

(See Marts Heftet.)

I. 12.

Indhold.

Plinius beklager sig over Tabet af sin Ven Corellius Rufus, der keed af Sygdom valgte en frivillig Død.

Calustrius Tyro!

Jeg har lidt et saare betydeligt Tab, dersom det ellers kan kaldes et Tab, at miste saa stor en Mand. Corellius Rufus er død, og det frivillig; hvilket forøger min Smerte. Thi meest sørgelig er dog den Dødsmaade, som hverken har sin Grund i Naturen eller Skiebnen *). Naar Sygdom berøver os vore Ven-

*) Menneskets Liv, troede man, beroede paa tre Ting; Naturen, efter hvilken Mennesket kunde leve i 120 Aar; Skiebnen (fatum) der kun i det høieste tilstod Mennesket

ner, er det os dog en Slags Trøst, at det kunde ikke anderledes være; men naar de ved frivilligt Selvmord forlader os, da hindrer den Tanke: de kunde levet længer, os fra at tænke paa nogen Trøst. Hvad Corellius angaaer, da var det Fornuften, der gielder de Vise for en ubrødelig Lov, som lod ham fatte denne Beslutning, endskiønt han havde mange Aarsager til at leve; han havde en rolig Samvittighed, et godt Rygte, og stod i stor Anseelse; han havde desuden en Datter, en Kone, Børnebørn, Søstre, og iblandt saa mange Ting, der maatte være hans Hierte kiert, ogsaa sande Venner. Men han droges med en saa langvarig og piinlig Sygdom, at alle disse Baand, der bandt ham til Livet, løsnedes af Længsel efter Døden.

I hans tre og tredivte Aar, som jeg selv har hørt ham sige, blev han angrebet af en Svaghed i Fødderne. Det var en Familiesyge fra hans Fader; thi Sygdomme gaae undertiden i Arv som andre Ting. Ved Afholdenhed og Kyskhed dæmpede han Sygdommen, saa længe han var ung, men tilsidst, da han blev gammel, leed han med Taalmodighed. I Domitians

G 2

nesket 90 Aar; og Tilfælde (fortuna) f. Ex. Fald, Ildebrand, Skibbrud, Gift, Selvmord. See Virgil om den døende Dido:

Nam, quia nec fato, merita nec morte peribat,
Sed misera ante Diem, subitoque accensa furore.
Æneid. L. IV, 696.

Thi, uheldig før Tiden, optændt af pludselig Elskov,
Døde hun uforskyldt, og for Skiebnens Villie død det.
Conf. Cic. in Philipp. Multa mihi imminere videbantur præter naturam præterqve fatum.

mitians Tid besøgte jeg ham paa hans Gaard udenfor Rom; dengang leed han ret grusomme og pinagtige Smerter, thi Sygdommen var ikke blevet ved Fødderne, men havde udbredt sig over alle hans Lemmer. Tienestefolkene maatte forføie sig ud af Kammeret, thi denne Skik havde han, naar der kom en fortrolig Ven til ham. Endog hans Kone, skiønt hun kunde bie, gik bort. Han saae sig om og sagde: „Hvorfor troer Du vel, at jeg saa længe udholder „disse store Smerter, uden blot for at kunne over„leve Tyrannen *) en Dag." Havde Mandens Legem været saa frisk som hans Mod var rask, saa havde han nok faaet udført hvad han ønskede **). Imidlertid føiede Gud hans Ønske, saa at han rolig og uden Sorger for sit Fædreland kunde døe. Alt andet, der nu skulde bevæge ham til at leve var for svagt. Sygdommen voxede, og han forsøgte at formilde den ved god Diæt; men da den alligevel vedblev, ophørte hans Taalmodighed.

Alt

*) Latro, et haardt men passende Udtryk paa Domitianer. Oversætterens Forgiænger Thom. Schmidt giver det paa Dansk ved Blodhund. See den romerske Statsminister og Statholder i Bethynien, C. Plinii Cæcilii Secundi Epistler, udi ti Bøger, oversatte paa dansk efter den latinske Original. Første Part, indeholdende de fire første Bøger ved Thomas Schmidt, med en Fortale af S. T. Justitsraad Anchersen. Khavn. 1754.

**) Del lader til af dette Sted, som ellers er lidt dunkelt i Grundsproget, at Rufus har haft det priselige Forsæt, at myrde Domitian.

Alt i to Dage havde han intet spiist; saaledes gik den tredie Dag og den fierde med. Hans Kone Hispulla sendte vor fælleds Ven Cajus Geminius til mig, med det sørgelige Budskab, at Corellius havde besluttet at døe, og hverken hendes eller hans Datters Bønner formaaede at rokke hans Beslutning; jeg var nu den eneste, der maaskee kunde overtale ham til at leve. Jeg ilede. Da jeg var kommen Gaarden nær, møder Julius Atticus *) mig med Hilsen fra samme Hispulla, at jeg nu heller intet vilde udrette: alt meer og meer var han blevet urokkelig i sit Forsæt. Da Lægen bød ham Mad, skal han have sagt; nei, jeg har besluttet **). Dette Udtryk har opvakt stor Beundring hos mig, og lært mig endnu mere at skatte hans Værd.

Jeg tænker paa, hvilken Ven, hvilken Mand jeg har tabt. Vel var han sine fulde syv og tredsindstyve Aar; en Alder der endog er tilstrækkelig for Folk med en bedre Helbred: jeg veed det. Han var bestandig syg: ogsaa det veed jeg. Han saae sin Afkom overleve sig, og saae Fædrelandet i blomstrende Tilstand: alt dette veed jeg. Dog sørger jeg for ham som for en ung og frisk Mand; og Du maa kalde mig svag, men jeg sørger ved Følelsen af mit eget Tab. Jeg har mistet en Opsynsmand over alle mine Handlinger, en Lærer, en Styrer, kort sagt, som jeg nylig sagde til min inderlig gode Ven Calvisius:

*) Omtalt af Martial Lib. VII. Ep. 31.

**) Κεκρικα sagde han, thi de Romere af Oplysning og god Tone talede dengang Græsk.

kus: jeg frygter for, at jeg nu ikke saa nøie vil overveie ethvert af mine Foretagender. Trøst mig derfor, men ikke maa Du fortælle mig, han var gammel, — han var sygelig — thi det veed jeg jo; men noget Nyt, noget ret vigtigt maa det være, Du siger mig, som jeg forhen hverken har hørt eller læst. Thi hvad jeg før har hørt eller læst, falder mig ind af sig selv, men det er ikke tilstrækkelig til at dæmpe min Sorg. Lev vel!

D.

III, 6.

Indhold.

Plinius fortæller han har kiøbt en corinthisk Støtte, beskriver den, og vil have den opstilt i Jupiters Tempel.

Severus!

Af en Arv, som just tilfaldt mig, har jeg forleden kiøbt en corinthisk Støtte, der just ikke er meget stor, men saavidt jeg forstaaer, smuk og fuld af Udtryk. Endskiønt jeg maaskee ikke er meget kyndig i nogen Ting og allermindst i dette Fag, saa synes mig dog vel om denne Støtte. Den er nøgen, saa at dens Feil, hvis den har nogen, let falde i Øiet, og dens Skiønheder giør ingen Bram. Den forestiller en staaende Olding: Been, Muskler, Nerver, Aarer, og Rynker ere livagtige; Hovedhaaret er tyndt og slet, Panden høi, Ansigtet rynket og Halsen smal; Armene hænge matte ned, Brysterne ere slappe og Maven indfalden. Bag til seer man samme

Alder

Alder. Metallet selv, saavidt man kan dømme af Farven, er gammelt og ægte *). Kort sagt: alt er saaledes, at den kan tildrage sig Konstnerens Opmærksomhed, ja endog fornøie den blotte Elsker af Konsten.

Dette har bevæget mig til at kiøbe den, endskiønt jeg slet ikke forstaaer mig paa det. Jeg har ellers ikke i Sinde at beholde den her hiemme, hvor jeg endnu ingen corinthisk Støtte har; men jeg har tænkt paa, at lade den sætte i mit Fødeland, paa et offentlig Sted, helst i Jupiters Tempel. Jeg haaber, det er en Gave, baade Templet og Guden værdig. Da Du ellers pleier, at paatage dig, hvad jeg beder Dig om, saa hav nu den Umage, at besørge et Fodstykke af hvad Marmor Du selv vil; lad mit Navn og mine Titler sætte paa den, ifald Du synes at det behøves. Naar jeg finder nogen, der uden for megen Uleilighed kan føre Støtten, skal jeg sende Dig den; eller og, som jeg heller vilde, jeg skal selv bringe den. Thi Du maa vide, jeg har besluttet, at reise derud, hvis mine Embedsforretninger tillade mig det. Du glæder Dig vel over, at jeg lover et Besøg: men jeg veed, Du giør en suur Mine, naar jeg lægger til, det bliver kun paa faa Dage. Just de Ting, der hindre mig fra, at reise strax, giør at jeg heller ikke kan blive der længer. Lev vel!

*) Støtter af den ægte corinthiske Metal var i stor Priis hos Romerne. Hvad Sammensætning denne Metal har været af, er uvist; thi at den ved Corinths Brand skulde være fremkommet af det sammensmeltede Guld, Sølv og Kobber, er ikke lidet usandsynligt.

E.

III, 18.

Plinius fortæller, hvorledes hans Lovtale over Trajan, er blevet optaget blandt Romerne.

Severus!

Mit Consulat paalagde mig, i Statens Navn at holde en Takſigelſestale til Fyrſten *). Da jeg, ſom Skik og Brug er, efter Stedets og Tidens Leilighed havde beſørget det, ſyntes jeg, det anſtod mig ſom en god Borger, at udarbeide Talen vidtløftigere paa Papiret; førſt for at vor Keiſers Dyder kunde ſættes i tilbørligt Lys; dernæſt at tilkommende Fyrſter kan, ſom ved et Exempel, og uden al Anſeelſe af nogen Lærertone, underviſes om, paa hvad Maade de retteſt kan opnaae ſamme Hæder. Thi ſaa ligefrem at give Fyrſterne Regler, er i ſig ſelv meget priſeligt, men tillige meget beſværligt, og i viſſe Maader ubeſkedent. Men at roſe en god Fyrſte, og derved ſom i et Speil at fremſtille for de følgende et Lys, de kan ſtille deres Vandring efter, giør den ſamme Nytte og har ikke den mindſte Anſeelſe af Stolthed.

Jeg har ellers ved denne Leilighed havt en særdeles Fornøielſe; da jeg vilde oplæſe Bogen for mine Ven-

*) Ukyndige i Latinen, der ønſke at kiende denne Plinii Lovtale over Trajan, kan vi henviſe til en meget god Overſættelſe af den ved Ove Guldberg. Sorøe 1763. I den fortreffelige Indledning, 222 Sider, til denne Overſættelſe, findes en udførlig og tydelig Underretning om Romernes Statsforfatning, ſaavel i Kongernes, ſom i Republikens og Cæſarernes Tid. Lægmand i det mindſte finder her ſamlet alt, hvad han kan ønſke og behøve at vide derom.

Venner, og jeg hverken ved Bud eller Breve havde indbudet dem, men blot ladet dem løselig vide, at dersom de havde gode Stunder, kunde de komme, saa desuagtet indfandt de sig dog; i det usleste Veir, og det to Dage efter hinanden; Du veed at man ellers i Rom sielden eller aldrig har Leilighed til at høre paa Oplæsningerne. Da jeg af Høflighed den anden Dag vilde ende Læsningen, bad de mig om, at vedblive Dagen efter. Er det mig eller Videnskaberne man har beviist denne Ære? jeg haaber Videnskaberne, der hidtil som hensovede nu begynder, at komme til Live igien. Men betænk, hvilket Emne det var, man viste denne Opmærksomhed; det selv samme, som man i Raadet, hvor man var nødt til at høre paa det, forhen kiedede sig ved, naar det varede et Dieblik over den bestemte Tid; ikke fordi der nu skrives bedre end før, men med mere Frihed og altsaa mere underholdende. Ogsaa dette geraader vor Fyrste til Ære, at denne Taksigelsestale, der forhen ansaaes for et forhadt Hykleri, nu ansees for sand og høres med Velbehag.

Tilhørernes Opmærksomhed fornøiede mig, men ikke mindre deres Domme; thi jeg mærkede, at de alvorligste Steder behagede dem meest. Vel veed jeg, at det Antal, der hørte mig, er kun lidet mod dem, der skal læse min Tale. Imidlertid fornøier jeg mig dog over mine Tilhøreres Bifald ved de alvorlige Steder, i det Haab, at Mængden vil have samme Smag.

Forhen lærte man at synge slet paa vort Theater *); nu har jeg det Haab, at Piben vil faae en bedre Lyd. Thi alle, som skrive for at behage, har nøie at agte paa Smagen hos de Folk, de skrive for. Jeg haaber, at man tilgiver mig det udførlige i min Skrivemaade, da det friere og vidtløftigere unegtelig synes mindre søgt end det korte og sammentrukne. Desuagtet ønsker jeg inderlig, at den Tid maa komme, og gid den alt var der, da den bløde og kielne Skrivemaade, som billigt er, maa vige for den alvorlige.

Nu veed Du, hvad jeg har bestilt i tre Dage. Jeg besluttede at underrette Dig derom, at Du i Videnskabernes og mit Navn, skiønt fraværende, kunde glæde Dig lige saa meget derover, som hvis Du havde været personlig tilstæde. Lev vel!

Min-

*) Hans Majestæt Keiser Nero fik det Indfald, at lade sin Sang høre paa Roms Theater. Hans Stemme skal langt fra ikke have været god som Qvist's. Imidlertid blev det til en stor Forbrydelse, at synge bedre end Cæsaren, og det har vel ikke manglet paa dem, der udskreeg det for Crimen læsæ Majestatis. Ved denne Leilighed forfaldt Sangen ganske, og følgelig Mængdens Smag i denne Post tillige.

**) Materiæ latioris; andre læse lætioris, som vel synes at kunde forsvares ved det følgende hilarius; men kiender man Tonen, der hersker i Lovtalen over Trajan, saa fristes man ikke til denne Læsemaade. Tonen i den kan paa ingen Maade kaldes munter, som ogsaa var mod Emnets Natur: men derfor er den ikke destomindre underholdende.

Minde-Sange.

1.

Edvard Storms Minde.

Ei qvæde vi en Minde-Sang
I høien Chor
Til Priis for den, som Æt og Rang
Gav Navn af Stor.
Kun den er ædel, som er viis,
Er Brødres Ven;
Kun han fortiener Hiertets Priis
I Kreds af Mænd.
Thi mindes vi Edvard, vor Broder.

I Trang og Smerter frem han skred
Paa Livets Vei;
Men Taalemod og Nøisomhed
Forlod ham ei.
Hans Siæl fik Kraft ved opfyldt Pligt,
Ved virket Held.
Hans Venskab stod urokkeligt
Som Dovres Field.
Thi hædre vi Mennesket, Edvard.

Og Brødre! værdig fulgte han
Sit Digter-Kald,

Thi reen og hykleſrie og ſand
Var denne Skiald.
Han kraftig ſang om Viisdom, Dyd,
Og Ædles Roes;
Og tidt hans Qvad til Samfunds Fryd
Har kaldet os.
Thi priſe vi Digteren **Edvard.**

Han ſaae, at Statens ſande Held
Er Folke=Værd;
At Lys og Kraft i Borgerſiel
Dets Grundvold er.
Thi ledte han den yngre Slægt
Til Sandhed frem.
Dens viſe Bud han ſelv gav Vægt;
Han fulgte dem.
Thi ſigne vi Læreren **Edvard.**

Ja, **Edvard**, ſtedſe ſkal din Aand
Iblandt os boe;
Og vi ſkal vandre Haand i Haand,
Som Viismænd froe.
Og hver ſom virker Borger=Gavn
Med ærlig Hu,
Ham kalde vi med Broder=Navn;
Han er ſom du.
Da hædre vi værdigſt dit Minde.

Riber.

2.

Bernhard Kaases Minde.

Syv tusind' Dage alt henglede;
Kun Mindet er igien.
Forgiæves, ak! mon Øiet lede
Her om saa mangen Ven.
Hans Vennefavn vi nød saa kort;
De Dage rev ham bort.

Saa mangen Broder maatte ile
Langt fra vor Samkreds hen;
Maaskee han end i Dag tør smile
Ved at erindre den.
Skiønt dybt mod Syd, skiønt høit mod Nord
Han i vort Hierte boer.

Saa mangen Broder, som forskiønnet
Sin Jordplet efterlod,
Ved Brødres Agt og Venskab lønnet
Her hented' Kraft og Mod.
Skiøndt giemt i kolden sorten Jord
Han i vort Hierte boer.

Dekaden, neppe født, alt øved'
Sin Grumhed mod vor Fryd;
Vor Herman Vessel den os røved',
Vor Yndest, Glæde, Pryd,
End lever Mindet varigen
Om vor bortgangne Ven.

Saa atter nys til vore Strande
Et Sorgens Budskab lød:
„Langt, langt herfra i Colons Lande
Vor Bernhard Kaas er død.
I Ungdoms Vaar han fandt sin Grav
Hist over vilden Hav".

Enhver, som ynder Samfunds Glæder,
Dybt føler Kaases Savn;
Enhver, som hylder Flagets Hæder,
Høit skatter Kaases Navn;
Thi leve Mindet varigen
Om vor bortgangne Ven.

Henrunde end syv tusind' Dage;
Hvo af os sidder her?
Men da vil de, som er' tilbage,
Istemme En og Hver:
Sødt leve Mindet varigen
Om hver bortgangen Ven!

Høst.

Stormen.

(Af Virgils Æneide. I, 85-128.)

— Med Septerets Greb paa Siden af Bierget
Slog han: (Æolus) Vindenes Hær fore ud fra den aabnede Hule,

Styrtede frem, og Orkaner giennemblæste al Jorden.
Baade Eurus, Notus og Afrikus, rædsom bekiendt af
Idelig Stormen, angrebe Havet; fra Bunden de røre
Vandene op, og vældige Vover rulle mod Kysten.
Mandskabets frygtsomme Skrig gienlyder, Tougene
hvine;
Mørke Byger i Hast berøve Teucrernes Øine,
Himmel og Dag; den sorte Midnat ruger paa Havet;
Tordner dundre og hyppige Lynslag, glimte i Luften.
Alting bebuder de Trojas Mænd, at Døden sig nærmer.
Strax en rystende Gysen giennemfarer Æneas;
Sukkende han udstrækker foldede Hænder mod Himlen,
Klager med disse Ord: o, lykfalige I, som forundtes
Døden for Trojas høie Mure; i Fædrenes Paasyn!
Gieveste Helt blandt Danaers Folk, du Søn af Tydeus!
O, hvi flød ei mit Blod for din Haand, hvi undte mig
Skiebnen
Ikke den Lod at ende mit Liv paa Iliums Marker,
Der hvor den dierve Hektor faldt for Achil, hvor den store
Sarpedon; der hvor Simois under sin Bølge bortruller
Heltenes Liig, og de bolde Kiempers Hielme og Skiolde.
Medens han taler, foer en hvinende Kuling fra Norden
Ind paa det spendte Seil, og Bølgen hæves mod Himlen
Aarerne brækkes; Skibet dreies og haardt mod dets Sider
Bølgerne skylle; en Søgang, høi som et Bierg sig
optaarner.
Nogle svæve paa Bølgens Top; giennem aabnende Bølger
Andre see Grund; en Brænding oproder sandige Havbund.
Nogle kastes af Notus paa blindt Skiær og forlise:

Paa

Paa en Fieldryg i Dybet, rædsom bekiendt for Italer
Under Navnet af Aras. Nogle drives af Eurus
Ind fra den rumme Søe paa sandige Grund; o den Jammer!
Hvor den skummende Brænding dybt dem nedborer i Sandet.
Eet, som Lyciens Mænd og brave Orontes beseiler,
Deiser fra Luften, midt for hans Øine, den vældige Søegang
Agter ind; nu kaster den Styrmanden ud, og han styrter
Hovedkulds ned. Men Skibet sammesteds dreies af Bølgen
Tregange om, og Havets Hvirvler opsluge det ganske.
Planker, Vaaben og Gods fra Troja flyder paa Havet;
Hist og her sees endnu en Svømmer, der kiemper mod Døden.
Ilioneus sit stærke Skib seer knet af Stormen;
Saa den tappre Achates, Abas og Olding Alethes.
Alle har Læk, fra Sideplankernes løsnede Fælding
Strømmer fraadende Hav ind i Rummet og truer med Døden.

Theatret

har i denne Maaned giort en nye Acqvisition i Hr. Stephen Heger. Jomfrue Barth har taget sin Afskeed. Mad. Bournonville har som Susanne i Figaros Giftermaal giort anden Prøve. — Reisen til Byen er det eneste nye Stykke, som i Aprilmaaned er opført paa Skuepladsen.

Lite-

Litteratur.

84. Om nogle Fordomme og Feil, som herske hos vore Dages Oplysningsmænd. Tale holden paa Kongens Fødselsdag, den 29 Januarii 1796 paa Gymnasio i Odense, af Professor Christian Gottbold Seidlitz. Odense, hos Iversen. 8. 31 S.

Hr. Professoren indrømmer, at vort Aarhundrede overgaaer de forrige baade i Cultur og Oplysning og at saavel Religionen som Politiken, eller Statsvidenskaben, bærer Vidne herom. Men denne glade Tanke forsvinder ved „at lægge Mærke til den hos vore „Dages Oplysningsmænd herskende Tænkemaade og „Adfærd, der ofte mere forvilder end oplyser". — Her omtales nu, hvorledes disse Dages Oplysningsmænd behandle Bibelen og dens Lærdomme, hvorledes de udskielde de for Fornuften skiulte Sandheder, der blot passe sig til den aabenbarede Religion; hvorledes Christendommens egne Lærere formaste sig til, at nedsætte Christi Persons hoieste Værdighed; hvorledes den Fordom hersker, at i Religionen intet maae møde, som er overnaturligt og ubegribeligt. Her skrives Pag. 7.: „Fornuften selv, naar den er forsynet med „sunde og rigtige Begreb om Guds Egenskaber, Høi„hed, Majestæt og Ubegribelighed, saavelsom sin egen „Indskrænkning og Utilstrækkelighed i Henseende til „Menneskets vigtigste Anliggende, kan let bevise, at „(de) af Gud selv aabenbarede, men for Fornuften „uoptænkelige eller ubegribelige Religions Lærdom„me ere i sig muelige." Recensenten indseer ikke, hvorledes Fornuften saa let kan bevise det at være mueligt, som den dog maae tilstaae, at være baade uoptænkeligt og ubegribeligt.

Dernæst vedrøres den Maade, paa hvilken vore Dages Opklarere vil drage os fra Bibelen og dens Lærdomme: „Ikke med Grunde, men med Magtsprog „og kaade Spotterier, især i Flyve- og Ugeblade". — Det er en ulovlig Handling, af den danske Borger, at drive Spot med den lutherske Lære — det er en politisk Forbrydelse, et Slags Forræderie. — Professoren vender sig nu til det Politiske, og til de Fordomme, som herske især imod Adelstanden, Proprietairstanden og Præstestanden. — Fordi nogle enkelte Medlemmer af disse Stænder, enten ikke have duet, eller ikke due meget, vil man have dem alle udryddet. Nu paatales den haanende Nedsættelse af Kongemagten og af den monarkiske Statsform; — At alle Konger skal være Despoter, fordi nogle have været det. — Pag. 20. „De betænke ikke, at det i enhver Regierings- „form fornemmeligen kommer derpaa an, at de, som „fører Statsroret ere gode og vise Styrere, enten det „er een eller flere; enten de føre Navn af Konge, „Convents Medlem ꝛc." Til Slutning revses den Stolthed, Paatrængenhed, Hidsighed, phantastiske Enthusiasmus, Paastaaenhed, Fremfusenhed, Grovhed, Spotteaand, Intolerance, med hvilke Oplysningsvæsenet drives. Pag. 27 siges (og Hr. Professoren har maaskee Ret) „Maae man ikke studse og „forbauses naar man seer, at disse Opklaringsmænd, „som ellers saa høit anbefale Tolerance og en uindskrænket Tænke- Menings- og Skrivefrihed, selv ere „intolerante i høieste Grad, og tyrannisere over an- „dres Meninger?"

Dette var omtrent Talens Gang. Finder man end intet Nyt i den, saa lader den sig dog læse.

85. **Naturlig Magie, eller Naturens og Kunstens lønlige og underfulde Virkninger fremsatte i adskillige oekonomiske og technologiske Kunster,** sam-

samlede af Andreas Svendsen. Anden Deel med et Kobber. Paa A. Soldins Forlag, hos M. Seest. 8. 342 S.

Det lønner Umagen at kiende disse oekonomiske Kunster, og nærværende gode Kompilation giør Hr. Svendsen Ære. Hvo er f. Ex. ligegyldig ved at drikke forfalsket Viin, og ønsker ikke gierne at opdage Bedrageriet? Hvo vil ikke gierne vide Raad for Insekter og Utøi? Hvilken fornuftig Landmand vil ikke gierne giøre sig bekiendt med Fordele i Havevæsenet; med Brugen af nogle ikke hidtil med Fordeel brugte Væxter, med blandede Kunster med Væxterne, med den oekonomiske og techniske Brug af Væxtrigets Produkter. — Nyttige ere ogsaa Skrivekunsterne, samt de blandede Kunster. Ere de end ikke alle, saa ere dog endeel af dem probate; og mange kan forskaffe megen uskyldig Moroe.

86. Moralske Forelæsninger over Kydskhedens og det ægteskabelige Fordrags Pligter især med Hensyn til disses Vigtighed for unge Fruentimmer, af Fredrik August Fritsch. Oversat af Tydsk, paa P. M. Liunges Forlag. 8. 100 S.

Det ville nok have været mere passende, ifald denne Bog havde faaet Titel af moralske Prækener; thi den Tone, som hersker i den, er ikke den, som bør findes ved Forelæsninger. Hvad det egentlige Materielle angaaer, da indeholder Bogen mange gode og nyttige Tanker. — Det er f. Ex. følgeværdige Regler, tidligen at vænne sig til, at betragte sit Legeme med en vis Følelse af Ærefrygt; at indskiærpe de Unge Følelse af den strængeste Blyfærdighed; at skye privat Omgang med letsindige og slettænkende Personer; at vogte sig for blotte Inklinations eller Dinhedspartier, og Klog-

skabs-Partier, dette Udtryk er skievt og tvetydigt, Finance-Partier var maaskee rettere; at Ægteskabet maa være grundet paa en fornuftig Tilbøielighed ꝛc. — Her vises, hvad man ved den physiske Opdragelse a) bør søge at undgaae, b) at befordre, og at man ved den moralske maa tage Hensyn a) til Følelsernes, b) til Forstandens og c) til Hiertets Dannelse. — Konens og Mandens gienſidige Pligter og Rettigheder omtales Pag. 73. „I Huset smykker Konen sig „ikkun for Manden; og er han vel at fortænke, „naar han i hendes efterladne Paaklædning sporer et „føleligt Udtryk af Ligegyldighed imod sig, og ved af-„tvungen Foragt hævner sig paa en Kone, som ikke „yttrer den mindste Stræben efter at ville behage „ham?" — Hvad Oversættelsen angaaer, da er den heel stiv, og stundom tydskdansk. F. Ex. Pag. 1. Menneskets Lykke hviler hos ham selv. — Den Fornuftige venter ingen glade Levestunder af Tilfældet, Pag. 2. alkierlig Skaber, Pag. 6. de betroede Opdraglinge. Fordrag bruges bestandig isteden for Forening; Pag. 68. at straffe med uafbedelig Alvor m. fl.

87. Forklaring angaaende Bibellæsningen, først i Vaisenhuus-Kirken, derefter i Garnisons Kirken, af Dr. Nic. Edinger Balle, hos Schultz. 8. 95 S.

Bibellæsningen er ved den høie Dames Brev blevet saa navnkundig, at Hans Høiærværdighed troer den vil blive erindret i Efterslægtens Aarbøger. Dette er vel meget sagt. Han fremsætter derfor dens hele Historie. I et Brev til det Kongl. danske Cancellie, dat. 19 Septbr. 1793, foreslaaer Hans Høiærværdighed, at han, istedet for at læse over Kirkehistorien, maatte holde Bibellæsning i Vaisenhuus Kirken hver Søn- og Helligdags Aften fra Kl. 6 til 7 eller 8.

Denne

Denne Proposition bifaldes af Cancelliet. — Biskoppen besvarer nogle Indvendinger, der mueligen kunde giøres ham. — Direktionen for Vaisenhuset samtykker i, at der maa giøres Brug af Kirken til bemeldte Bibellæsning; — Erklæring fra Cancellie-Sekretair Gude, hvorledes det gik til under Bibellæsningen; her berøres ingen Utugtighed. — Den i de lærde Efterretninger aftrykte Prænumerationsplan for bibelsk Søn- og Helligdags Læsning. — Vaisenhuus-Kirken brænder af. Hans Høiærværd. har i Sinde at høre op med Bibellæsningen; men opmuntres af gode Borgere at vedblive; nu havde han adskillige Kirker i Sigte, Pag. 32: „Ha! I Helliggeistes „Kirke, saavelsom i Frue- og Trinitatis kan Skumle-„riet finde Næring, her ere trende Gange: hvorledes „oplyser du dem, saa at der ikke bliver mørke Vraaer, „hvor det lader sig tænke, at Uteerlighed maaskee kun-„de bedrives." — Garnisons Kirken ansees for den beqvemmeste og Bibellæsningen fortsættes der fra den 1 Novbr. 1795 til Søndagen den 13 Martii 1796. — Den renomeerte Dames Brev; — Biskoppens Følelser ved at læse det; disse Følelser kunde Hans Høiærværdighed gierne beholdt hos sig selv; — Avertissementet fra Hans Høiærværdighed i Addresse-Avisen i Anledning af Damens Brev; — Atter et Brev fra den høie Dame; hun dolerer over, han har ladet hendes Brev aftrykke Ord for Ord; Pag. 40. „havde Deres Høiærværdighed blot bekiendtgiort mit „Brevs Indhold paa en Maade og med saadanne „Udtryk, som passede sig til Publicitet, saa skulde jeg „slet ikke anke derpaa." Dette Brev er meget fiffigt, og man kunde, ved at læse det, hartad fristes til at troe, at det ei er skrevet af en rigtig Dame. — Adskillige Erindringer fra Hans Høiærværdighed i Anledning af dette Brev, og Grunde, hvorfor Damens

 første

første Brev blev aftrykt uden mindste Forandring; Pag. 44. „Dersom jeg egenmægtig havde forandret „Udtrykkene i den mig tilsendte Efterretning, havde „min Bekiendtgiørelse ikke været nøiagtig, og hvad „som nu hos Fruen og mig ikke er andet end blot „Fortælling om det, hun har hørt, og jeg har læst i „hendes Brev, var blevet omskiftet til en formelig „Anklage." — Adskillige Dokumenteringer, at det udspredte Rygte er falskt, og at der neppe under Bibellæsningen er foregaaet nogen Skandal for Sædeligheden. — Avertissementet i Addresse-Avisen No. 65, underskrevet Religionselsker; Hans Høiærværdigheds Bemærkninger over det; Pag. 60. hvor der tales om, at Politiet neppe vilde have bristet sig til, at udprygle Skiøgerne, siges „Er det ønskeligt for fattig Karl eller Pige, hvis Dragt formedelst Mangel „ikke altid kan være i bedste Stand, at de maa frygte „før, ved deres Kirkegang, den ene at blive greben i „Armen af Politiet med den haarde Titel: Du er „en liderlig Kompan! ikke din Fod paa Pulpituret! „den anden, at blive afviist fra Pulpiturtrappen, og „henført til Kirkegangen med den smukke Hilsen: „hun er saa vist en Dulle, lille Mamsel!" Dette kunde Hans Høiærværdighed have fremsat uden at falde i den komisk-løierlige Tone, som her hersker. — En vidtløftig Besvarelse paa Piecen Forsvaret for den høie Dame. Man maa sandeligen forundre sig over, at Biskop Balle, der som Embedsmand og ivrig Borger, har saa mange, tildeels heterogene Forretninger, kan faae, eller vil tage sig Tid til at skrive alt det, han skriver, og stedse være parat til at besvare hver Indvending, som giøres ham. — Atter et Brev til Hans Høiærværdighed fra en rig og fornem Mand, som bebreider Biskoppen, uoverlagt at have anbetroet sig til Publikum paa Tryk; og forlanger at han (Biskoppen) skal æske af Damen, at til-

tilskrive ham et Brev ganske forskielligt fra det første; eller at han skal indstevne hende for Politieretten, at beviisliggiøre sine Beskyldninger. — Dette besvares. Tvende Breve fra endeel Borgere, (men ogsaa her er hans Høiærværdighed saa forsigtig, ei at komme frem med deres Navne) som opmuntre ham til, igien at tage fat paa Bibellæsningen. — Hans Høiærværdighed er redebon hertil, og Bogen endes med Forslag om adskillige Indretninger, som bør finde Sted ved den tilkommende Bibellæsning.

88. **Regnekunst, tilligemed et kort Udtog af Geometrien.** Et Forsøg af P. Poulsen. Prisen er 2 Mk. 8 ß. 8. 154 S.

Hr. P. har med denne Regnebog til Hensigt, at faae den indført til Brug i Skolerne. Dette bevidnes i Forerindringen. Naar den kommer i en duelig Lærers Haand og forebringes paa den rette Maade, da troer Recensenten, Erfarenhed vil vise, at den kan bruges med god Nytte. De fire Regningsarter baade i ubenævnte og benævnte Tal ere fremsatte langt mere fuldstændig end enten hos Cramer eller Søndergaard, der f. Ex. sætte 1 Species — 1 Rd. 1 Mk. 6 ß. istedet for 1 Rd. 1 Mk. 8 ß. — Brøken giennemgaaes tydelig og got, dog tales for lidet om Ti Brøken. Regula de Tri afhandles ogsaa paa en mere raisonerende og mere mathematisk Maade end i vore sædvanlige Regnebøger. Ved et andet Oplag af Bogen var det at ønske, Hr. P. ville ved den sammensatte Regula de Tri, anvende den Neesiske Regel, vise Maaden, hvorledes den anbringes og Grunden til Opsætningen. Den er alt for almeennyttig til at forbigaaes med Taushed, og præsterer mere end Kiederegningen.

Hvad det korte Udtog af Geometrien angaaer, da er samme meget praktisk, og kan give megen nyttig Kundskab om mange Ting, der forefalde i det dagligeLiv.

89. J. H. Helmuths Naturlære for menig Mand og den opvoxende Ungdom til Overtroens Udryddelse. Oversat efter tredie paa ny giennemseete og anseelig forøgede Udgave med adskillige Tillæg af Karl Anker Borch. — Med et Kobber. Paa Hofboghandler S. Poulsens Forlag, trykt hos Seest. stor 8. 338 S.

Forfatteren siger i Fortalen: „nærværende Skrifts „Hensigt er at opklare menig Mands Forstand, og „derved forstyrre Overtroens Herredømme." Denne Hensigt er stor, ædel og vigtig; og man bør altsaa, allerede i denne Henseende yde Helmuth vor Tak; men end mere bør vi giøre det, naar vi lære at indsee Skriftets Værdie. Uden enten at henfalde til det høie speculative, som blot sysselsætter den allerede vel dyrkede Forstand, eller til det hverdags Kram, som strax falder i Øinene, uden at man behøver at tage nogen Naturlære i Haanden, veed han at holde en vis Middelvei. Baade lærd og læg Mand bliver tilfredsstillet. Især viser Forfatteren sine særegne Tydelighedsgaver ved Læren om Electriciteten, Luft-Begivenhederne og om Verden-Legemerne. — For at giøre Kundskaben end mere besksuelig, finder man de fornemste Lærdomme at være yderligere oplyste ved passende og didhørende Exempler.

Skriftet indeholder ellers følgende Hovedstykker. 1) Om Naturlæren i Almindelighed, 2) om Legemernes Beskaffenhed, 3) om Legemernes Bevægelse, 4) om Bevægelsens Love, 5) om Legemernes Tyngde, 6) om Vandet, 7) om Luften, 8) om Vinden og Lyden, 9) om Ilden, 10) om Electriciteten, 11) om Luft-Begivenhederne, 12) om Verden-Legemerne, 13) om Mineralriget, 14) om Planteriget, 15) om Dyreriget. — I Oversætterens Fortale yttres det Ønske, at Bogen maatte indføres overalt i Skolerne; nærværende Anmelder ønsker det ogsaa; det vilde derfor

for ikke være af Veien, at en Mand, som Riber, giorde sit til, at faae den indført ved Seminariet paa Blaagaard; rimeligviis vilde han spore god Virkning af Bogens Brug, og hans Vidnesbyrd herom bringe den i videre Omløb. Oversættelsen er temmelig nøiagtig, dog findes nogle selvgiorte Ord, f. Ex. Dobbeltganger, Hexevond etc., som ere vel dristige, og nogle falske Talemaader, f. Ex. en Ildebrand reiste sig etc.

90. Hvis Søn er Christus. Besvaret i en Prædiken for Sandhedselskere. Oversat af det Svenske. hos Thiele. 8. 40 S.

Den Troesbekiendelse, som hersker i denne Prædiken bestaaer i; 1) at Christi Menneskelighed nedstammede fra Guddommen selv, eller i sin Oprindelse var Guds Søn; 2) Herren Jesus i Henseende til denne sin Menneskelighed kaldte den iboende Guddom for sin Fader, og opførte sig imod den med sønlig Hengivenhed og kierlig Lydighed; 3) at Herren med sit hele Levnet paa Jorden havde til Øiemed inderst at forene hos sig dette sønlige og faderlige, eller at opdrage sin Menneskelighed til væsentlig Forening og Etværende med Guddommen selv udi sig, og 4) at saasnart denne Forening var fuldført, saa var og er Herrens Menneskelighed saa guddommelig, at fra den udflyder al Frelsning og paa den allene bør Mennesket stille al sin Kierlighed og Troe, for at opnaae sin Siels Salighed.

Dette udvikles saa vidtløftig, at man med Sandhed kan kalde de Tilhørere taalmodige, der have kunnet udholde at bivaane denne Prædiken fra Begyndelsen til Enden.

91. Erklæringer, Breve og Forestillinger, General-Prokureur Embedet vedkommende, af

 H. Stam-

H. Stampe, Ridder af Dannebrog-Ordenen, Geheimeraad og Statsminister, IV Deel fra 1763 til 1765 inclusive. Paa Gyldendals Forlag. 4. 810 S.

Meget vigtige Erklæringer baade for den nærværende og den tilkommende Slægt.

92. Noget om Publicitet, Skrivefrihed og Anonymitet, fremsat i Anledning af Hr. M. C. Bruuns Avertissement i Addresse-Avisen No. 62. den 15 Martii af F. B. Wedel Jarlsberg. hos Holm. 8. 16 S.

Indeholder adskillige rigtige Tanker; og Hr. Forfatteren har formodentlig ret, ved at antage, at Anonymitet og Skrivefrihed ere uadskillelige fra hinanden.

93. Juridisk Lommebog for Aaret 1796. Af Assessor J. H. Bärens. Khavn. paa Hofboghandler Poulsens Forlag. 8. 232 S.

Det er nok uden for al Tvivl at slige Lommebøger, der have deres Udspring fra saa gode og tænkende Hoveder, som nærværende, maa stifte stor og udstrakt Nytte. Indholdet er følgende. a) Deklamation, fremsagt ved Øvelsernes Aabning i det juridisk praktiske Selskab den 7 Octbr. 1795, af Niels Hofved, Selskabets Præsident. b) De vigtigste Egenskaber ved en god Borger, udviklet i en Tale, fremsat for Skranken i det juridiske praktiske Selskab i Anledning af dets Aabning den 7de October 1795, af Jacob Wiborg. Hr. W. bestemme først, hvad han forstaaer ved en god Borger, og dernæst fremsættes de Egenskaber han fordrer hos ham, som i Særdeleshed ere: „at han ikke i nogen Hen„seende troer sig berettiget til, at øve Tvang imod Re„gjeringen; at han viser Agtelse for og Lydighed imod „Love-

„Lovene og de offentlige Foranstaltninger; at han el-
„sker og udbreder Sandheden, og endeligen at han
„maa være tilbøielig til Velvillighed imod Medbor-
„geren." Skiøn og kraftfuld er det, naar Hr. W.
siger til Slutning: „Truer en skadefroe Nidding, at
„forurette din Medborger, eller har Bagvaskeren plet-
„tet hans Ære — han har Fordring paa din Hielp;
„men blev det din Lod, at beskierme ham ved Loven,
„hævdede du hans Ret, reddede du hans Ære, ved
„at tale hans Uskyldighed i Retfærdighedens Hellig-
„domme, og du da, lig Iglen, der ikke slipper Huden,
„før den er fuld af Blod, tilraner dig den Formue,
„som du beskiermede mod hans Avindsmænd, og paa
„Ruinet af hans Velfærd luttrer hans Ære, da Haan
„over dig! — du er ingen god Borger! din Skiend-
„sel vil ikke udslettes! — c) Henrich de Stampe,
Slige Efterretninger om en mærkværdig Mand ere
interessante, de kan ofte udbrede meget Lys, naar man
vil bedømme hans Tankegang. d) Anekdoter. e)
Udsigt over Lovgivningen for Novbr. og Decbr.
1794 og for 1795. bør læses, veies og tages til Ef-
tertanke; her udvikles Grunden til mangen Forord-
ning, og enhver Udvikling røber megen Philosophie.
Det vilde nok være got at bringe Hr. F. Forslag qvo-
ad Forligelses Commissionen, i Udøvelse; f) In-
struxen for Examinatorerne ved den juridiske Exa-
men, samt nogle Cancellie-Skrivelser og Ordre,
som have giort Forandring i samme. g) Akade-
miskt Nyt; her findes et vigtigt Responsum fra det
juridiske Fakultet, som viser at en Enke, naar hun vil
giøre betydelig Gave i levende Live, bør bruge Laug-
værge. h) Anmeldte juridiske Forelæsninger. i)
Juridisk Embeds-Examen. k) Dødsfald. l) Be-
fordringer. m) Udkomne Skrifter. n) Anmeldte
Skrifter. o) Recenserte Stykker. p) Anmeldel-
se af udenlandske Skrifter. q) Fremmedes Kund-
skab

skab til danske Lærde og dansk Litteratur. r) Allehaande. Her glæder man sig at see at ved Khavns Forligelses-Commission er fra dens Begyndelse den 13 Aug. til Octbr. Maaneds Udgang 294 Sager blevne forligte. — Bogen er trykt paa smukt Papir med nette rene Skrifter, prydet med Stampes Silhouette, og tilegnet Hr. Geheimeraad Guldberg.

94-102. I Anledning af den ophævede Bibellæsning er udkommet.

1. Undersøgelse, om Biskop Balle bør ophæve Bibellæsningen paa Grund af den høie Dames Brev til ham. 8. 8. S. hos Hoecke.

2. Et Par Ord til Forsvar for den høie Dame, der skrev til Bispen, med Hensyn til det sidste No. 13 af Borgervennen, hos Holm 1796. 8. 16 S.

3. Trøst, Raad og Husvalelse til den i disse Tider saa forfulgte Bibellæsningsdame; med Motto:

Furierne vil faae Snoge-Pidsken fat,
Og kloe Jer Krop for saadant syndigt Fnat.
Bruun.

8. 8 S. hos Hoecke.

4. Lovtale over Damen, som var saa klarøiet i Bibellæsningen. 8. 8 S. hos Hoecke.

5. Poenitentze-Sang af den sit grove Brev angrende Dame. 8. 8 Sid. Med Motto „Der er ingen Fred i mine Been for mine Synder". hos Hoecke. David.

6. Samtale angaaende Bibellæsningen, holden ved Garnisons Kirke, Søndagen den 20de Martii 1796. 8. 8 S. hos Hoecke.

7. Diskurs imellem to Fiskerkierlinger angaaende den høie Dames Brev til Bispoppen, tilligemed en

en Betænkning over Damen, og denne Samtale. Med Motto: I Følge hendes pøbelagtige Tænkemaade er det naturligt, at hun snart efter maatte ansee det vovede Skridt for en himmelraabende Forbrydelse, og giøre sig de græsseligste Bebreidelser derover. Danske Tilskuer 4 Aarg. Khavn. 1796. hos Seest. 8. 8 S.

8. Diskurs imellem to Strandkadetter om den høie Dame, der skrev saa smukt et Brev til Bispen. Khavn. 1796. hos Hoecke. 8. 8 S.

9. Samtale holden imellem en Forvalter og en Bonde angaaende Hans Høiærværdighed Hr. Biskop Balles Ophævelse af Bibellæsningen, og noget om den høie Dames Brev. Med Motto: I ere dyrekiøbte, æret derfor Gud i eders Legeme og i eders Aand, hvilket hører Gud til. 1 Cor. 6:20. Khavn. 1796. hos Hoecke. 8. 19 S.

Dersom den fornemme Dames ubehøvlede Sendebrev til Hans Høiærværdighed Hr. Biskop Balle ikke har frembragt andet Got, saa har det dog været en Anledning for de Herrer Forfattere til ovenstaaende Piecer at fortjene nogle Fireskillinger, og denne Fortjeneste har formodentligen ogsaa været Hensigten hvorfor de skrev.

No. 1. antager, at den omskrevne Uanstændighed under Bibellæsningen, er gaaet for sig paa Pulpituret og foreslaaer derfor, at ingen, hvis Udseende røbede mindste Uordentlighed, skulle have Adgang didhen; dette skulle Politiet passe paa, saavelsom og, at begge Kjøn afsondredes fra hverandre. Hvilken Sludder?

No. 2. F. misbilliger, at Borgervennen, der ikke er bestemt til et Stridsskrift, giver sig af med at gjøre Angreb paa Folk, der intet ont have gjort. Den høie Dame har af ædel Varme for Ærbarhed og

Dyd skriftlig, under sit Navn blot fortalt Biskoppen Noget, som man for Aar og Dag siden har hørt i Selskaber. At den høie Dame har overdrevet Sagen, undskylder F. med hendes Iver for Religionen; og spørger han, om det kan ansees for overdrevent, naar hun udtrykker sig: man siger; jeg har hørt; Damen fortalte Biskoppen det slemme Rygte, som ingen anden vilde fortælle ham.

Hverken F. eller nærværende Anmelder kan begribe hvad Kald Hans Høiærværdighed havde til at bekjendtgjøre Damens Brev; naar han ikke kan komme frem med hendes Navn, burde han nok heller ikke opvække Folkes Nysgjerrighed til at udforske det? — Til Slutning anmærker F. at Biskoppen gjerne kunde holde Bibellæsningen ved Dagen istedet for Aftensang.

No. 3. Skal være en Art af Ironie; Forfatteren forestiller Damen, for hvor megen Bagtalelse hun har blottet sig; beder hende at trøste sig ved sin høie Byrd, og giver hende det venskabelige Raad, ikke at læse nogen af de afskyelige Piecer, som gjøre Anfald imod hende.

No. 4. Af samme Silurdei.

No. 5. Det meest Usle af alle disse usle Produkter. Til Prøve, 4 Linier af 18 V.

Til mig! til mig I komme maae
Hos mig I Trøst skal finde —
Jeg Syndsens Skurv vil af Jer klaa ꝛc.

No. 6. anmerker (og maaskee er dette ikke saa urigtigt) at Biskoppens Bekjendtgjørelse i Aviserne var alt for overilet; og haaber, at Balle begynder Bibellæsningen igjen næste Vinter.

No. 7. tvivler i Førstningen paa, at en Dame har skrevet Brevet, men antager det dog til Slutning

som

som muligt, ved at betænke det er en Dame af høi Byrd.

No. 8. vil have, Damens Portrait ophængt paa Børsen ved Siden af Magister Lungepølse og Piskebaands Jøden.

No. 9. Det er syndigt, naar man misbruger den ædle Bogtrykkerkunst, ved at anvende den til at bringe slige Dumheder, som nærværende Samtale indeholder, videre omkring, end de ellers ville ville have kommet; vi vil ikke misbruge Læserens Taalmodighed; men for at vi ikke skal ansees, at bruge Magtsprog, nødes vi til at afskrive følgende, som endda er det allerbedste af hele Stadsen. Efter at F. har sagt, at det nok vilde have god Virkning, naar Biskoppen vilde vedblive Bibellæsningen, og immer tage fat paa saadanne Materier, som henhørte paa saadant Levnet, staaer der „Hvo veed om ikke Herren „(du) kunde gribe disse Skjøger og Hoerkarle, som „han greb Saulus, som fnysede imod Menigheden, „da han var paa Veien til Damaskus, og slog ham „ned til Jorden, at disse unge deilige Skjøger maatte „raabe tilsidst: Herre! hvad vil du, at jeg skal gjøre? „hvor trøstelig og glædelig var det da ikke, at rive saa„danne Sjele af Satans Kløer, og det skeer bedst, „ved at vedblive at raabe høit af Struben og at op„løfte sin Røst, som en Basune, paa Zions Mure.

103. Den evige Fred. Et philosophisk Udkast af Immanuel Kant. Fordansket med en oplysende Commentar. Første Hefte. Khavn. 1796. paa Schubothes Forlag. 8. 91 S.

Slige fortreffelige Værkers Forplantning paa dansk Grund, maa være et meget velkomment Syn for enhver tænkende Mand; ikke tillader Rummet her at fremsætte de vigtige Lærdomme som her findes. (Hvad Hoved-Momenterne angaae, see Minerva for Martz).

Naar

Naar man kjender noget til Kants indviklede Perioder, maa man billigen berømme Oversættelsen; den er mesterlig.. Med stor Længsel seer man det tilkommende Hefte imøde. Det skal indeholde en oplysende Commentar, efter det Mynster, som Garve har givet i sin Oversættelse af Cicero.

104. Anmeldelse til alle Beboere af Hytter, Huse og Paladser i Dannemark.

Forfatteren til Bogen, Erholungsmittel glæder sig over, at man i de offentlige Blade allerede faldbyder brændesparende Ovne, da han troer, det maaskee kan være en Følge af hans Opmuntring til slige Ting. Han anmelder, at han har et Skrift i Arbeide, som skal være en Dialog under Titel af Præparator; det skal bestaae af 5 til 6 Ark, og nu fremtræder da

Præparator til at befordre en stor Besparelse af Brænde, eller Nytte og Nødvendighed af Velfærdsselskabet. En Dialog af Heymann Josephssohn, oversat af P. S. L. Khavn. 1796. hos P. Poulsen. 1, 2 og 3die Ark. 8.

En saare kjedsommelig Dialog, men man bør være overbærende med Forfatteren ved Hensyn til hans gode Sindelag for det Almindelige, og man bør ønske hans oprettede Selskab god Fremgang.

Iris og Hebe.

En Fortsættelse af Maanedskriftet Iris.

Maj 1796.

Nakskovs nu værende Forfatning; Dens Mangler, med Forslag til sammes Forbedring,

ved

Dr. Gustav Ludvig Baden.

Viselandsdommer i Lolland og Falster, samt Borgemester og Byfoged i Nakskov.

Kammerpræsidenten
Hr. Geheimeraad Reventlau,
Generaltoldkammerchefen
Hr. Kammerherre Moltke,
Generalprokuroren
Hr. Conferentseraad Colbiørnsen,
hvis bekiendte Virksomhed
lover vore forarmede Kiøbstæder
bedre Udsigter,
I dyb Ærbodighed tilegnet
af
Gustav Ludvig Baden.

Min Hensigt med disse faa Ark er ikke, at give over Nakskov den muligste, fuldstændigste Beskrivelse; som kunde staae ved Siden af en Ribes, Bergens, Skiældskiørs, eller nogle de andre meget faa gode

topografiske Beskrivelser, vi have over vore Kiøbstæder. Den liden Tid, man kan have tilovers fra fire Embeder, tillader mig det ikke, da Embedsmanden, naar han nogenledes vil gaae fort med Tiderne, maa anvende den Tid, hans Embeder levne ham, paa at udvide de sine teoretiske Kundskaber, der staae i Sammenhæng med hans Embedsforretninger. Ikke heller har jeg i de to Aar, jeg her paa Stedet har været Embedsmand, kundet samle mig alle de til en fuldstændig Beskrivelse over en Kiøbstæd nødvendigt udfordrende Materialier. Ogsaa er Byens Arkiv, der, til Historien i Almindelighed og Byens saa antiqvariske som statistiske Beskrivelse i Særdeleshed, giæmmer et og andet læseværdigt Oldbrev, som, saavidt mig bekiendt, ikke endnu er giort offentligt, ved Raadstubygningens Reparasion for tre Aar siden bragt i en Uorden, som Tiden og Mangel af Registrant hidtil har ikke tilladt, at hæve. Men da jeg tilforn har boet her i Byen, som kongelig Embedsmand, uden dog egentlig at have mit Embede i Byen *), jeg og nu har kiendt Nakskov i en Tid af 11 Aar, tør jeg maaskee tiltroe mig saa megen Kundskab, som udfordres til at give denne Efterretning, Læseren her faaer at see. Man maa derfor hverken vente nogen antiqvarisk Beskrivelse over Nakskov, eller noget af hvad der hører til Fortidens Forfatning af denne By. Maaskee tør jeg om nogle Aar, understøttet dertil med flere Materialier, og mere Tid, love en fuldstændigere Beskrivelse over denne i mere end en Henseende mærkelige Kiøbstæd. Kun altsaa denne Gang Nakskovs nu værende Forfatning.

At en saadan nøiere samlet Kundskab om en Kiøbstæd, end den man almindelig har, og kan have, og som ikke bør kunde ventes fra nogen heller end Kiøbstædernes Magistrat, at en saadan Kundskab har sin

*) Som Herredsfoged i Lollands Nørre Herred.

sin store Nytte, saa for Embedsmanden i Kollegierne, som for enhver anden, der, i Følge sit Embede, staaer i Forbindelse med Kiøbstæden, behøver jeg vel ikke at bevise. Dette indsaae og den i mange Henseender dürlige Ribe Stifts Befalingsmand, Hr. v. Hellfried, og derfor, ved sin Tiltrædelse til Stiftamtmandskabet, lod sig det være sin første Pligt, at skaffe sig en detallieret Kundskab om den nærværende Tilstand af Kiøbstæderne i sit Stift. Han saae nok, at ved strax selv at tage omkring til Kiøbstæderne, og der vise sig som ny Stiftamtmand, modtage alle de ydmygende og latterlige Høflighedsbeviisninger, som Stiftamtmænd af krybende Magistratspersoner og ydmygede Kiøbstæds Borgere sædvanlig beværtes med ved deres Nærværelse i Kiøbstæderne *), og saa, efter faa Timers Ophold, reise bort, intet lærtes. Ved Skrivelse derfor til samtlige Magistrater i sit Stift, affordrede han, strax efter at de vare notifiserede hans Ansættelse som Stiftamtmand, en detallieret Underretning om hver Kiøbstæd, og først, efter at have faaet denne Underretning, reiste han selv omkring til Kiøbstæderne, dem han da med et granskende Øie kunde giennemvandre, til Nytte for sit Stift, og til grundig Fornøielse for sig.

*) Langt fra mig være det, herved at stikle paa den anstændige Agtelse, hver og en skylder sine Foresatte, men enhver, der kiender noget til Provindserne, vil tilstaae mig det Fornedrende, Krybende, Aristokratiske og Tvungne, som alt for ofte stikker frem i vor Omgang med de Store, eller her paa Landet saa kaldte Herskaber, hvor Alt skal lugte af Underdanighed og Naade, alt maales efter Rangforordningen og Panteprotokollen, og Konversasionen derfor for den sig folende er heel ubehagelig. Følgerne heraf er, at den for sin naadige Overmand i al Underdanighed mest krybende, stundum er den mest despotiske mod den, han igien anseer som sin Undermand.

I Følge denne Skrivelse, hvoraf Bilaget Bogstav A er Gienpart, og efter den deri foreskrevne Plan, er den Beretning om Varde Kiøbstæds Forfatning og mulige Forbedring, som findes i Maanedsskriftet Minerva for Julii Maaned 1793, af Hr. Byfoged Fogtman forfattet. Omtrent samme Plan følger jeg og i denne Efterretning. — Og nu da til

A.

Nakskovs nu værende Tilstand.

1) Byens Indvaanere bestaae af 370 Familier. Extraskat svares af 1050 Personer.

2) Disse Familier bestaae af

a. Ved Kirken og Skolerne.

Sognepræst og Kapellan	2.
Klokker, som p. t. tillige er Bedemand i Byen	1.
Undergraver	1.
Organist	1.
Rektor ved den latinske Skole med tvende Hørere	3.
Skoleholderen ved den danske Skole	1.

b. Magistraturen.

Byens Magistrat bestaaer af . . . 4.
En Borgemester, tvende virkelige Raadmænd og en Vise-Raadmand *), Borgemesteren er tillige

By-

*) Paa Forestilling for 3 til 4 Aar siden fra en Deel Borgere her, der ikke uden Grund syntes, at det lille Nakskov gierne kunde nøies, ligesaavel som det større Svendborg, og mange flere, i Størrelse med Nakskov lige, Kiøbstæder, med en mindre Magistrat, har og det Kongelige Danske Canselli givet Byen Haab om

dette

Byfoged i Byen, og Herredsfoged i Lollands Sønder-Herred, samt den nu værende ogsaa Vise-Landsdommer i Stiftet. Den første af de nu værende virkelige Raadmænd er tillige Amtsforvalter i Halstæd-Amt; den anden har hidtil handlet, men er nu Avlsbruger. Vise-Raadmanden er tillige Birkedommer ved Baronierne Vintersborg og Juellinge, samt Prokurator *).

J 3 By-

dette Husses Opfyld else ved nu værende Raadmænd Afgang. Naksfovs Borgere synes saaledes at have givet mig Bifald, i hvad jeg ved en anden Leilighed har paastaaet (See Minerva for April 1793 Noget om de smaa Kiøbstæder). Bedre enes man med en end flere. Man tænke sig, vore vigtigste Indkomster oftest ere Sportler, der nu for Skifter, nu for Borgerskabsbreve, nu ved andre Leiligheder skulle deles mellem saa mange, der alle skal leve. Man tænke sig, hvor tungt de ofte maa falde vore af Skatter nedtrykte Kiøbstædsmænd. Ogsaa tænke man sig, hvor ubestemte disse Sportler ere. Thi endnu har vi jo ikke faaet vort i 7 Aar forventede Sportelreglement. Dog hvor gierne ville jeg, at denne mistænkelige Sportuleren var fraskildt Justitsbetieninger, som hver anden Kongens og Statens Betiening. Dette er, i mindste hvad forste angaaer, forlængst iværksat i Sverrig. Maaskee tør vi, ved vor oplyste Generalprokuror, hvis Embedstid udmærkes af saa mangen god Anordning, ogsaa engang see den, at al Sportuleren henlægges til den kongelige Kasse, og saa Magistraterne som Justitsbetientene sættes paa visse Penge. Maaskee er det derefter, Sportelreglementet hviler. Ja maaskee lykkes det denne værdige Mand, at give vort Justitsvæsen paa Landet en heel Reform. Hoiligen trænger det i det mindste hertil.

*) Denne brave Mand har nu hen ved 12 Aar tient som Raadmand uden al Løn. Hans Birkedommertienester indbringe ham ikke 200 Rdlr., og den i øvrigt herlige Indretning med Forligelseskommissionen har ikke allene giort

By- og Raadstuskriveren . . 1.
Han er tillige Herredsskriver i Nørreherred, og den nu værende Generalauditør *).
Raadstutiener, som tillige er Vurderings- og Stævningsmand . . 1.
Arrestforvarer . . 1.
Byens Trommeslagere . . 1.
Gadevægtere . . 3.
Skorsteensfeier . . 1.
Markvogtere, som lønnes af Byen . 3.
Borgerskabet har ser Repræsentanter. Disse udnævnes nu saaledes: at Magistraten dertil bringer flere i Forslag, hvoraf Borgerskabet da selv vælger dem, de ønske, som derefter af Stiftets Øvrighed bifaldes. Og saaledes troer jeg, disse, saa kaldte eligerede, Borgere allevegne burde udmældes. Da de ere et Slags Forsvar for Byen, men tillige, hvad Regnskabsvæsenet angaaer, Kontrollører mod Magistraten, saa kan det ikke være

giort Skaar i hans som alle Justitsbetienters Indkomster, men tillige betaget ham og Familie den Understøttelse, han som Sagfører havde. En saadan Mands og Families Kaar ere derfor heel beklagelige. Ja end beklageligt er det, at Mindet om Kone og Børn og Kreditorer forbyder, fuldelig at sympatisere i Medborgeres grundede Glæde over en ellers stolt Indretning.

*) Ogsaa hans Embede har betydeligt tabt i Indkomster ved Forligelsesvæsenet, da det, fra en Tieneste paa 600 til 700 Rdlr. aarlige Indkomster, nu vist ikke er 400 Rdlr. Manden er virkelig saa meget mere at beklage, som han aarlig maa svare en Pension til sin Formands Enke af 80 Rdlr., og som han i en skiønt rørig, dog høi Alder af 77 Aar, ikke vel kan være tient med at flytte.

være Borgerskabet ligegyldigt, hvo dertil udmældes; men heller ikke kan det være Magistraten ligegyldigt, om dertil tages Mænd, som, under Skin af, at see paa Byens Bedste, ophidse deres enfoldige Medborgere. Unægtelig bør derfor saa Borgerskab som Magistrat have lige Indflydelse i disse Representanters Udmældelse , 6.
Forligelseskommissionen bestaaer af tvende duelige Mænd *), der arbeide med Held , 2.
Prokuratores ere her i Byen , 3.
Af disse have dog de tvende tillige andre Embeder; den ene nemlig som Viseraadmand og Birkedommer, den anden som Herredsfoged i Nørreherred **), for hvilket Tinget holdes her i Byen;

J 4 hvor

*) Forrige Borgemester Hr. Wallter og Proprietær Hr. Dons til Asserstrup. Paa tre eller fire Sager nær, har Kommissionen forligt alle hidtil den forekommende Sager. En virkelig Velgierning for Byen, hvor ingen Tingdag gik forbi, jo ny Sager afhængiggiordtes af Aarsager, som nu, deres Virkning er standset, ei behøve her at anføres. Ja, hvor Kommissarierne ere redelige Mænd, der intet Parti tage, ikke derfor afnøde enten af Parterne et aabenbart urimeligt Forlig, der, kan jeg ikke andet tro, end at disse Kommissioner maa stifte Nytte; men ikke saasnart mærke man heller, at Kommissarierne ere det Modsatte, for Forligelseskommissionen kun vil ansees som en Instance mere.

**) En Tieneste af ikke hundrede Rigsdalers Indkomster, der dog nu paa femte Aar maa føde en Mand med Familie. Gud! er Retfærdigheden ikke ligesaa vel vigtig for et Land, som Religionen, og dog medens et heelt Herred af 10 Sogne ikke bidrager til hins Handthæver over 100 Rdlr., koster dennes Forkynder et eneste Sogn tyve Gange saa meget, ja stundum end mere.

hvor Herredsfogden derfor boer. Nu værende Herredsfoged er tillige Kollektør for begge Lotterierne, samt stemplet Papirs Forhandler.

c. Ved Told- og Konsumsions Væsenet.

En Told- og Konsumsions Indspektør, der p. t. har Karakter af Kammerjunker	1.
Told- og Konsumsions Kasserer	1.
Underbetientene ere	7.
Kongelig konfirmeret Overmaaler og Veiermester *)	1.
En paa samme Maade beskikket Vrager	1.
Eedsvorne Undermaalere	6.
Havnefoged	1.
En Lods, som lodser ud af Fiorden til Albo, samt desuden en Reserva-Lods	2.

d. Ved Medisinal Væsenet.

En kongeligt beskikket Distriktskirurgus for Halsted-Amt	1.
En Lisentiatus Medisinæ, der er en sær duelig Accusiør	1.

*) Saavel denne, som Vragertienesten, Bedemandstienesten, Havnefoged, Organist, Skoleholder og nogle flere mindre Tienester ere tillagte Magistraterne at bortgive, uden Tvivl for med samme at hielpe en eller anden fattig men skikkelig Borger. Neppe er det derfor rigtigt, hvad i mange ja vel de allerfleste Kiøbstæder finder Sted, at de af disse Tienester, som indbringe Noget, sælges til den Mestbydende, ligesaa lidet som at Magistraterne, der have Levebrød foruden, udnævner en blant dem selv.

En Jordemoder, af Magistraten beskikket . . 1.
En Apoteker *) . . 1.

e. Ved Postvæsenet.

En Postmester, der tillige er Birkedommer ved Baroniet Kristiansdal og Herredsskriver i Sønderherred . . . 1.

f. Privilegerede ere, foruden Apotekeren, som forhen er nævnet.
En Farver . . 1.
En Stats Musikant . . 1.
En Giæstgiver eller Herberger for de Reisende. 1.
Den Vanskelighed, man havde ved at faa no-

*) Som Nakskovs Apotek er i Henseende til det Udvortes den smukkeste Bygning i Byen, opført af forrige, for 8 Aar siden afdøde, Apoteker Georg Jessen, saa blev det og i Hensyn til sit Indvortes, ved denne sær duelige og af Byen fortiente Mands Flid, et af de bedste, om ikke det bedste Apotek, man i Provindserne udenfor Khavn kunde opvise. Foruden i Almindelighed gode pharmaceutiske Indsigter, var han og en duelig Læge, og sær god Botanikus, der nemlig udsendte ikke faa Urter til andre Apotekere, saavel uden- som indenlands. Hans Søn, en Disciple af den berømte Wieglieb, som efter hans Død fik Apoteket, lod han med megen Bekostning reise i Tyskland og Frankrig, besidder med et godt Geni ikke almindelige kymiske Indsigter, hvori han vist (efter Kyndiges Dom) under andre Omstændigheder skulle have bragt det vidt. Men Skade, Lyst til Avlsbrug har og smittet ham. Foruden derfor en Avlsgaard udenfor Byen, som han driver, har han nu og af sin Svoger, Proprietær Dons, Kurator for Baronen til Wintersborg, forpagtet en under bemeldte Baroni betydelig stor Hovedgaard Søbyholm. — Letteligt kan derfor Apoteket blive en Bisag.

gen til at paatage sig denne Næring i en Kiøbstæd som Nakskov, der ligger, saa at sige, i en Afkrog, og derfor ikke af mange Reisende besøges, i det mindste ikke af saa mange, at det allene, at huse disse kunde blive nogen tilstrækkelig Næring for en Mand, og den store Trang Byen dog havde til en Giæstgiver, der gik saavidt, at Reisende her, som desværre i flere Kiøbstæder, ofte maatte tage bort, uden at kunde faae Nattely, giorde, at man i sidste Aar fik udvirket allernaadigst Privilegium, der fritager Giæstgiveren for alle Byens personelle og reelle Tynger.

g. Pensionister, hvoraf dog de allerfleste ere Præsteenker, og en, to til tre blant disse tillige have nogle faa Renter . . . 10.

h. Blot af Formue kan her i Byen ikke siges nogen at leve, da ingen er saa bemidlet, han jo ved Kornhandel søger at erhverve sig end mere.

i. Kiøbmænd.
Alle paa nogle meget faa nær handle de med Exporter sær Kornvarer, hvoraf aarlig en 60 til 700000 Tønder udføres af Nakskov *). Alle disse ere og paa en nær tillige Kræmmere, der udsælge i Boder, saa at man hos en og samme

*) I det mindste ere i sidste 1795 Aar udførte 70000 Tønder Korn, og lægger man nu til, hvad muligt for sine Aarsager kan være glemt at angive, og hvad fra Vigerne udsniges, udføres vist aarlig fra Nakskov Tolddistrikt over 100000 Tønder Korn.

samme Handelsmand kan faa saavel en Ladning Korn, som ogsaa en lybsk Bliklygte, eller en tydsk Kam, eller en Alen Multum, ja vel en Hat og en Almanak, om man vil have den. Sandelig sørgelige Tegn paa vor Kiøbstædshandels Barndom! Næsten alle disse Handlende, paa et Par nær, drive og Brændeviinsbrænderiet. Dog Vanskeligheden her i Byen med Vandet, men endnu langt mere den Mængde Flensborgbrændeviin, som baade hemmelig og aabenbar indføres, forbyder at drive denne Næring i det Store. De største Brændeviinsbrænderier er paa 7 Tønder.

k. Til de Handlende, i det mindste som Kræmmere, kan og regnes de Jødefamilier, som deels med, deels uden Tilladelse opholde sig her i Byen, og hvis Antal er . 12. som bestaaer af 58 Personer. Af disse have kun de 6 Familier Tilladelse at boe her, deraf de tvende tillige ere Slagtere saavel for de Kristne som deres egne Folk, og en er privilegeret Kludehandler for de indenlandske Papirsmøller *).

l.

*) At saa mange Jøder efter deres nu værende Forfatning ere Byen til Fordeel, paastaaer vist ingen. Men en af dem havde i nogle Aar skaffet sig en betydelig Kredit og Indflydelse, der beskyttede saavel ham, som alle de, han behagede at beskytte. Jøden endte nu vel sin Komedie, med at snyde endog sine Mæcenater for flere tusinde Rigsdaler. Imidlertid ere nu en Gang de andre Jøder her, og at jage dem bort, er at giøre dem med Kone og Børn ulykkelige.

l. Fabriker har Nakskov aldeles ingen af, skiønt den vel til en eller anden f. E. en Stivelsefabrik kunde være beqvem, for saavidt Byens Mangel paa godt Vand ikke heri skulle giøre Hinder.

m. Haandværkerne her i Byen ere deels i Laug, deels uden Laug.

I Laug ere:

Bagerne ; ; 3.
som kun have to Svende og Drenge.

Handskemagere ; 5.
Deraf have de tvende reist paa Professionen. Laugets Svende og Drenge beløbe sig til sex.

Skomagere ; ; 27.
Af disse have de tolv reist. Svende og Drenge ere tilsammen i Lauget 28.

Skrædere ; ; ; 8.
Hvoraf de tvende egentlig ere Fruentimmer-Skrædere, dog de tillige sye for Mandfolk. De fire af Mesterne have allene reist. Svende og Drenge ere tilsammen sex.

Smede ; ; 7.
Deraf de tre ere Grovsmede. Af Kleinsmedene har en reist. Svendenes og Drengenes Antal er kun 7.

Snedkere ; ; 4.
Disse have alle reist. Svende og Drenge i Lauget ere 5.

Frimestere ; ; 2.

Tøm-

Tømmer- og Murmestere *) .	5.

Disse have et forenet Laug. De tvende af dem ere Tømmermænd. Den ene af Murmesterne har allene reist. Svendenes og Drengenes Antal i Lauget ere 14.

Desuden er som Murmester en Frimester .	1.
Vævere . .	3.

Svende og Drenge 3.

Uden for Laug ere:

Barberer . .	2.
Blikkenslagere . .	2.
Bleegmand . .	1.
Bogbinder . . .	1.
Bødkere . .	3.
Dreiere . .	2.
Farver, foruden den ovenfor anmeldte privilegerede . .	1.
Feldberedere . .	4.
Gartner, som tillige holder Keglebane .	1.
Giørtler . .	1.
Glarmester . .	1.
Guldsmed . .	1.
Hattemagere . .	3.
Hiulmand . .	2.
Kobbersmed . .	2.
Malere **) . .	4.

Mol-

*) At dette er et lovligt Laug, ville ellers de andre Stæders Lauge og flere ikke tilstaae.

**) Et vist nok for stort Antal af denne Profession, der i en By som Nakskov ikke kan føde een, end sige flere Malere.

Møllere *) . . . 5.
Parykmagere og Haarskiærere . . 2.
Rebslagere . . . 2.
Sadelmagere . . . 3.
Slagtere **) . . . 3.
Stolemager . . . 1.
Urmagere . . . 2.

Desuden Tienestefolk i hele Byen af begge Kiøn, Laugenes Svende og Drenge undtagne . 216.

n: Jordbrugere . . . 65.

Thi næsten hver og en af Byens Indvaanere, der har nogen betydelig Biering, eller dog indbilder sig at have den, driver tillige Avl, skiønt egentlig ingen af alle disse kan kaldes Jordbrugere, for saavidt ikke en af dem alle lever ene heraf, hvilket da vel ikke heller er Hensigten af eller passende med Kiøbstæders især Søstæders Indretning. Af disse mange Jordbrugere holde og ikkun de 34 for bestandig Heste og Vogne, for deels deres Avlsdrift deels og deres Handel til Skibning, Skovene o. s. v. De øvrige holde deels ikkun Heste om Sommeren, deels slet

*) Til Byen ere sex Vindmøller og en Hestemølle.

**) Efter gammel Praxis paastaae disse udelukkende Ret til, den fri Slagtertid undtagen, at sælge Kiød til Byens Indvaanere. Hvorvidt disse hermed ere tiente, er et Spørgsmaal, jeg selv strax giorde mig. Visse Tider paa Aaret kunde vist Kiødet kiøbes lettere af Landsbyslagtere. Derimod en stor Deel af Aaret slagtes ikke paa Landet, man ville altsaa komme i Forlegenhed i Kiøbstæden, naar ikke vare Slagtere, som vare forbundne til alle Tider at slagte. Men denne Forpligt vil de uden hin Ret ikke paatage sig.

slet ikke, men lade deres Jorde drive enten af deres Medborgere, eller som oftest af omliggende Bønder, og Jordene vorde da drevne derefter, til liden Nytte for Eierne, og til ingen for det Almindelige. Alle de Nakskov tilliggende Jorde af Ager og Eng ere i den ny Matrikul ansatte for fri Hartkorn 115 Tdr. 6 Skp. 2 Fdkr. 2 Albm. Foruden den Magistraten og Byens tvende Præster pro officio tilhørende Jord, er og alt Byens Agerjord inddeelt i 202 Gaards Jorder. Thi fordum har efter Gaardens Størrelse hver Gaard i Byen havt sin visse Jord, hver Gaards Jord til 2 Tdr. Land beregnet. Disse Gaards Jorder have uden Tvivl været uafhændelige fra de Steder, de engang vare tillagte. Men ved upaatalt Misbrug er denne gode Indretning kuldkastet, saaledes at Jordene nu afhændes for sig selv, saa der gives Gaarde, hvis Eiere have 14 Gaards Jorde, og andre derimod som ikke have nogen. Prisen for en Gaards Jord af det gode Slags er fra 100 til 120 Rdlr., de mindre gode*) koste fra 80 til 100 Rdlr. Men end vigtigere for Byen, for saavidt det kommer til reellere og mere almindelig Nytte,

*) Denne mindre Godhed bestaaer dog meest i, at ikke alle Jorde har den fuldkomneste Størrelse, en Gaards Jord skulle have, da fra en stor Deel er bortkommen en Skieppe Land eller mere, ogsaa vist en Misbrug. Paa en saadan Samling af flere Skiepper Land er den udenfor Byen liggende, Apoteker Jessen nu tilhørende Avlsgaard, Riddersborg kaldet, opbygt.

Nytte, er et betydelig fælleds Overdrev eller Græsning, Skoven kaldet, hvorpaa aarlig græsses omtrent en 230 Kiør, og stundum derover. Dette vigtige Overdrev er saaledes inddeelt mellem Byens Indvaanere, at enhver Huus- og Gaardeier har sine visse Beens eller en fierde Deels eller halve eller hele eller flere Høveders Græsning, alt i Forhold til hans Huses eller Gaards Grund. Kongelige Skatter og Afgifter af disse Jorde svares ikke. Dog er i de sidste Aar, — saavidt vides egenmægtig*) — paalagt Eierne at svare $\frac{1}{8}$ Deel af den hele Næringsskat. Saa svares og af Byens Jorde Tiendekorn til Kirken 12 Tønder Rug, 15 Tdr. Byg og 6 Tdr. Havre **), samt i Recusion

*) Maaskee fordi man saae, at en Deel af de saa kaldte smaa Borgere (eller som Kiøbmanden, der nylig havde sluppen Ploven, og sat sig ned for at handle, sagde — Byens Mindremænd, da han ansaae sig som Grosserer for en af dens Stormænd) lagde sig Jorde til, som man ville giøre dem trykkende, for at have sig ene forbeholdne. Jeg er langt fra ikke for, at disse Borgere skal have Jorde. Men Paalægget kan jeg ingenlunde billige. Thi Agerbrug kan allermindst i en Kiøbstæd som Nakskov ansees som Næring. Det er i høieste et Middel til sin Nærings Fortsættelse, mindste troer den Avlbrugende Kiøbstædsmand det.

**) Hvor let slippe Kiøbstæderne, som synes at være mest favoriserede i det mig synes, de mindst burde favoriseres, jeg mener Agerbrug, hvor let slippe de den for Landmanden til Marv og Blod trykkende Tiendeafgift! Meget er i vore Dage giordt for Bonden. Men kunde jeg glemme det fæle Stavnsbaand, jeg ville da sige, at intet kunde veie op mod Tiendens Be-

fusion, deels til Amtstuen, deels til nogle omkringliggende Sædegaardseiere 29 Rdlr. 5 Mk. 3 ß. Endelig har og nu Jordeierne, der ellers skulle besørge de Reisendes Befordring, vedtaget aarlig til det nu oprettede Vognmandslaug at svare af hver Gaards Jord 2 Mk.

6. Værtshuusholdere . . . . . 22.

Vist nok et uforholdsmæssig Tal til Byens Størrelse. Og dog ere blant disse mange ingen egentlig Brygger eller Øltapper, som til Haandværksmanden, Daglejeren, eller den fattige Borger udsælger saavel Øl som Melk, hvorfor og Mængden lider stor Mangel herpaa. Atter en Følge af, at Jordene ere afhændede fra Husene, og komne i de Formuendes Hænder, hvorved de ere opdrevne til en saadan Priis, at ingen kan befatte sig med at kiøbe saa mange Gaards Jorde, som udfordres til som Brygger og Brændeviinsmand, at kunde anlægge denne Næring i det Større. Hvo der nu har saa mange Penge, er for stolt til at være Øltapper, han maae være Kiøbmand. Havde derimod hvert Huus sin Jord, da ville det være lettere at faae flere samlede af de mindre Huuseiere for en Mand, der

Bestemmelse. Dog et for Bonden glædeligt Rygte, har i denne Tid udbredt sig, at dets værdige Talsmand ved Tronen, vor oplyste Kammerpræsident, og saa heri vil vise — skiønt selv en af Landets betydelige Jorddrotter — hvor meget han lader haant ad nok saa fordeelagtige Rettigheder, naar de trykke den arbeidende Mængde, Danmarks vigtige Bondestand.

der som Brygger ville nedsætte sig, ja mange Handværksfolk, som jeg veed, nu af Nød have lagt sig Jorde til, skulle med Fornøielse kommet en saadan Mand til Hielp, og havde for sin Gaards Jord kundet betinget sig Øl, Melk v. s. v.

p. Skibsfolk og søefarende Matroser. - 21.
Hvoraf de 9 ere Skippere, der føre deels egne deels Kiøbmændenes Fartøier, de øvrige ere Matroser. Byen har for nærværende Tid elleve større og mindre Fartøier, hvis nærmere Beskaffenhed kan erfares af Bilaget Bogstav B. Hr. Toldkasserer Thorøe har været saa god at meddele mig.

q. Dagleiere af begge Kiøn. - 41.
Blant disse ere tvende saa kaldte Vognmænd, der lade sig bruge til for Byens Indvaanere, som selv ikke have Heste, at hente Vand, Sand, skibe og ellers at kiøre, dog ikke uden for Byen, som ene er forbeholden det for ikke længe siden frivillig oprettede.

r. Vognmandslaug, hvis Interessentere ere 6.
Da Antallet af de denne By Giennemreisende ikke er — som tilforn erindret — saa stort, at Befordringsvæsenet her, som for Siællands Kiøbstæder, kan være nogen betydelig Næringsgreen, og det alligevel i dette Land, hvor Veiene ere saa næsten ubeskrivelig slette, er en ikke ubetydelig Byrde, saa bleve alle Jordeierne ved

en

en Raadstuesamling enige, at formaa nogle visse til i et samlet Laug at indgaae og besørge de Reisendes Befordring, imod at dette Laug skulle nyde aarlig af hver Gaards Jord to Mark, samt desuden for at befordre Posten en Gang hver Uge fra Nakskov til Stokkemarke, som er to Mile, ligeledes aarlig 50 Rdlr. Denne Forening blev ganske høitidelig indgaaet i Magistratens og de eligerede Borgeres Overværelse paa Raadstuen, og uden Modsigelse tilført Protokollen, efter at Magistraten i Forveien havde opfordret enhver, som kunde have noget derimod, herom at giøre Erindring. Imidlertid, som sielden mangler paa Folk, der have Fornøielse og Interesse af at ophidse den enfoldige Mængde, saa fik man og her en heel Deel af de mindre Jordeiere indbildet, at dette ny Paalæg paa deres Jorde og den hele Indretning med dette Vognmandslaug, kun var de store Jordeiere til Fordeel og Mængden til Byrde. — Alt for ofte undertrykkes den fattige Mængde af sine færre men rigere Medborgere, og jeg kiender Kiøbstæder, hvor nogle saa formuende Familer indbilde sig, at alt skal indrettes efter deres Interesse. Lægger man nu dertil, den elendige Oplysning, vi i vore Kiøbstædsskoler give vor Almues Ungdom, og den Smag paa den kiære Frihed, som vor Almue dog i vore Dage have faaet, ei at tale

 om

om mange flere Omstændigheder *), saa fortænker jeg ikke Almuesmanden, om han stundum er mistænkelig; ja vel af Mangel paa Oplysning gaaer undertiden for rask frem i denne sin Mistanke. — Da den første Termin af det til Lauget stipulerede Paalæg var forfalden, nægtede man derfor Paalægets Udredelse, ja da efter Stiftamtmandens Approbasion Paalæget ved Byfogden skulle udpantes, modsatte med Magt henved 30 af de smaa Jordeiere sig denne Udpantning. Siden det danske Kancellies Befaling, hvorefter disse Borgere tiltales af Justitsen, ere de allerfleste frafaldne, og indsee de have feilet. De øvrige vil da vel og, naar Dom er gaaen i Sagen, lære det, skiønt føleligere. — Lauget befordrer efter Taxten, som er 3 Mk. for Milen om Sommeren, og 3 Mk. 8 ß. om Vinteren. Dette Laug er i øvrigt forsynet med den i Anordningerne befalede Postmundering, Posthorn, samt Vogne og videre, og tør jeg vel sige, det i alle Henseender ikke giver i Befordringens Godhed nogen Siællands Kiøbsted efter. Saavel de kongelige Postførere, som alle Reisende ere derfor meget fornøiede med Indretningen.

*) Deriblant jeg allene vil nævne den, at Almuesmanden meget vel veed, hans Øvrighed almindelig er saa slet aflagt, at den mere formuende Borger formodes lettere at kunde drive noget igiennem end den fattigere.

6. De Fattiges Antal, som deels ugentlig deels maanedlig nyde Almisse, saavel af Fattigkassen, som ellers godvillig af deres Medborgere ere omtrent : : 80.
Men foruden disse er endda flere, som gierne kan ansees som Almisselemmer, maaskee henved en tyve Familier. Herefter kan da gierne de Fattiges Antal ansættes til 100. Naar nu betænkes at Indvaanernes Antal her i Nakskov er i det allerhøieste 1600, saa er altsaa af hver 16 Personer 1 Betler — et sandelig græsseligt Forhold! Men mere om Fattigvæsenet siden.

3) Politiet.

Borgemesteren er som tillige Byfoged, Politimester, og Politiforordningen af 22de Octbr 1701 med de mindre didhenhørende Anordninger er saa for Nakskov, som de øvrige Kiøbstæder Reglen for Politiets Administrasion. Enhver der kiender noget til Landet, jeg mener alt, hvad som er uden for Kiøbenhavn, veed og hvor lidet man overalt kiender, hvad der hører til et godt Politi, ja Stæder kunde vel nævnes, hvor i halve Sekler ikke er holdet nogen Politiret, og hvor ikke Spor til allermindste Politi findes. Her i Byen haves ikke engang Politibetiente, men Byfogden maa hielpe sig med Vægterne, og stundum Raadstutieneren, hvis Pligt det dog ikke er, at assistere Byfogden i Politisager, da han kan have nok med at gaae i Byens Ærender, mellem Magi-

 straten

straten indbyrdes, og denne og Borgerne. — Flere Aars Erfaring, som Byfoged og Politimester har lært mig, at man lever roligere for sultne Vinkelskriveres, avindsyge Sagførereres, og saadanne den enfoldige Mængde forførende Folks Anfald, ved at see og ikke see. Desuden er en Politimesters Myndighed paa Landet og i Kiøbstæderne alt for liden, eller rettere dens Handthævelse skal giennem Erklæringer og Betænkninger — der ofte affattes som de affattes, og dog alt for ofte giøre Udslaget — gaae igiennem saa mange Kanaler, at en Politimester, der ville paatage sig at reformere, jeg vil ikke sige, alle Uordener, men dog de fleste, skulle giøre sit Liv til et Helvede. — Dog et om ikke i alle Henseender fuldkomment, dog nogenledes godt Politi, der i det mindste ikke lader gaae de allergroveste Uordener upaatalte, er alt for vigtigt til, at Skikane kan eller maa afholde den æreskiære Embedsmand fra og heri at giøre sin Pligt. Det er et aarvaagent Politivæsen, som skal forebygge Forbrydelser. Ønskeligt var det og, at Byfogden ikke — som allerofteſt er Tilfældet — var tillige baade Politimester eller Politifiskal og Politidommer. Hvor der da er i Kiøbstæderne Magistrat, kunde dette rettes ved at lade Magistraten dømme, dersom ellers alle Magistratspersoner vare Lovkyndige, men hvilket kun sielden finder Sted; thi ellers burde vel overalt, hvor der er Magistrat, denne i alle Sager dømme med Byfogden, da unægtelig retfærdigere eller dog mere tilfredsstillende Domme kan ventes fra en Ret, som bestaaer af flere, end af en eneste, i hvis Hænder aldrig Dommermagt burde betroes,

saa-

saavidt det kan undgaaes, som det vel ikke kan f. E. i Norge, men lettelig i det lille Danmark ved kombinerede Retter. En vigtig Green af Politivæsenet er

4) Brandvæsenet.

Nakskovs Brandvæsen er, med Hensyn til de allerfleste andre Kiøbstæder i Provindserne, ikke ringe. Nakskov er og ei i Mands Minde overgaaet nogen saa betydelig Ildebrand, som de allerfleste andre Kiøbstæder har prøvet, og end jævnlig prøve. Aarsagen hertil er — som jeg troer — især, at man nøie har overholdet Forbudet mod Straatage, saa hele Byen er paa et Par Bygninger nær, der ikke staae i Sammenhæng med den øvrige Deel, teglhængt. Byen, som er inddeelt i fire Fierdinger, og disse igien i otte Rader, har 356 Bygninger, hvis Forsikringssum i Brandkassen beløber sig i alt til 183,050 Rdlr. Foruden det lovbefalede Brandredskab enhver Gaard og Huuseier har, ere i Byens Sprøitehuus trende Sprøiter: nemlig en ny og større, og tvende mindre og ældre. Til hver af disse ere ansatte en Brandmester, en Sprøitemester, tvende Straalmestere, tvende Assistentere, fire til at regiere Slangen, og to til at øse Vand, samt til at pompe 24 Brandkarle ved den ny og større, saaledes at tolv og tolv kan vexle, hvortil man har maattet taget Byens Tienestekarle, af Mangel paa andre, som ere ligeledes til at pompe, ansatte ved de tvende mindre Sprøiter, nemlig sexten Brandsvenne ved hver, som vexle otte og otte. Foruden Læderslanger til Sprøi-

terne ere og ved forrige Brandindspektør Hr. Borgemester Wallters Forsorg anskaffede Hampeslanger, der er en unægtelig Forbedring i Brandredskaberne, da saadanne Hampeslanger langt bedre konserveres, end Læderslanger, der med den største Omhyggelighed dog ofte springe, naar deres Brug er allernødvendigst. Til alle offentlige Sprøiter burde derfor saadanne Hampeslanger anskaffes, dog har de her i Naiskov maaskee den Feil, at de ere for smalle, med mere Vide ville de kunde give mere Vand. Brandindspektøren har hidtil været Borgemesteren som Byfoged, men da hverken min Helbred eller mine andre Embedsforretninger, i Følge hvilke jeg deels som Landsdommer, men end mere som Herredsfoged, ofte om Natten maa være af Byen, tillode mig saaledes at iagttage mine Pligter, som jeg troer de bør iagttages, saa er paa min Forestilling af Stiftamtmanden en anden beskikket. — En vigtig Mangel ellers ved vort Brandvæsen, saa i Nakskov som i flere Kiøbstæder af lige Størrelse er unægtelig, at der gives faa eller ingen, hverken blant Handværkerne eller Byens Embedsmænd, der har de Indsigter, der udfordres baade til Brandredskabernes Indretning, som det hele Brandvæsens Bestyrelse, Brandfolkenes rigtige Mynstring m. v., og dog vil man ikke høre andres Raad. Sprøiter og andre Brandredskaber anskaffes derfor, der koste stundum meget, og dog ikke due, fordi Vedkommende ikke forstode selv at giøre Udkastet dertil, og dog skammede sig ved at høre andres Raad. Dog i Hovedstaden maa ikke være

denne

denne Mangel, og alligevel har vi desto værre seet, at Brandvæsenet ikke der er noget non plus ultra.

5) De offentlige Stiftelser.

Disse ere Kirken, den latinske Skole, en dansk Skole og trende Stiftelser for de Fattige.

a. Kirkens Kapitaler ere omtrent 5000 Rdlr. Desuden har Kirken aarlig i Jordleie og Landgilde omtrent 70 Rdlr., samt i Tiendepenge og Korn, saavel af Nakskovs Bye, som af de tilliggende tvende Landsbyer Krukholm og Abildtorpe Byer 149 Rdlr. Blok- og Tavlepenge omtrent 11 Rdlr. Ligpenge aarlig omtrent 120 Rdlr. Stolestadspenge 160 Rdlr. Kirkens aarlige Indkomster ere saaledes omtrent 700 Rdlr, og deroverstundum.

b. Den latinske Skoles Kapitaler ere 4700 Rdlr. Dens aarlige Indkomster ere fradragne, hvad Skolens Lærere faae, omtrent aarlig 650 Rdlr., som indkomme deels i Renter af faste Kapitaler; deels af Korndeputat fra Amtstuen, som leveres i Penge efter Kapitelstarten, deels og Degnepensioner, Blok- og Tavlepenge, Aksise, samt Aksidentser for Ligsang. Skolens Lærere ere en Rektor og tvende Hørere. Dog har Rektor hidtil, i Betragtning af de 200 Rdlrs aarlig Pension, han maatte betale til sin Formand, forestaaet tredie Leksie eller den næst øverste Klasse, mod at nyde Indkomsterne heraf, men som nu falder bort, da Antecessor er død, og en tredie Leksies Hører der-

derfor antaget. Disciplenes Antal er for nærværende Tid 25, hvoraf de i Mesterlekssie i Stipendier aarlig nyde 30 Rdlr., de øvrige i de tvende andre Klasser fra 20 til 6 Rdlr. *). Saa kan og hver Discipel ved sin Udgang fra Skolen til Universitetet have som Oplagspenge omtrent 80 Rdlr.

c. Den danske Skoles Kapitaler ere 1452 Rdlr. Af disse Kapitaler med Blokpengene fra Kirkens Tavle, Skolens Anpart af Aksisen, samt nogle Jorde haves omtrent aarlig 100 til 110 Rdlr. Skolevæsenet er i øvrigt her, som jo næsten overalt i Kongens Riger og Lande, maadeligt. Kristendom læres udenad efter Lærebogen, men heller ikke mere; skrive og regne kan stundum Skoleholderne selv ikke ret, disse Ting læres og derfor kun til Nød og Neppe. Dog, hvad Nakskov angaaer, saa kan for 70 Rdlr., som er Skoleholderens aarlige Løn, ikke forlanges stort. For Skolen er en under 30 April 1728 kongelig konfirmeret Fundats, i Kraft af hvilken Skoleholderen er forbunden frit at undervise 24 fattige Børn. For hver af de øvrige maa han nyde 2 ß. ugentlig, naar de kun lære at læse, 4 ß. naar de tillige lære at skrive, og 6 ß. naar de desuden ogsaa lære at

regne.

*) Unægtelig var det meget bedre, om alle disse Stipendier, som gives til Disciplene i Skolen, henlagtes til Universitetet. I det mindste burde ingen Stipendier i Skolen finde Sted, før en Discipel havde naaet Mesterlekssie, og det endda kun, naar Lærlingen ingen Forældre i Byen havde.

regne. I Skolen kan omtrent være ugentlig 40 Børn, et vist nok for stort Antal for en Lærer. Forommeldte kongelige Fundats vil og derfor, at Skoleholderen skulle have en Medhielper, samt at i Skolebygningen skulle være to Lærestuer, saaledes at de større Børn kunde være skilte fra de mindre, alt vist nok meget godt indrettet. Men Skoleholderen har lidt nok for sig selv, og hans usle Løn taaler ingen Deling *). Foruden denne Skole er og en tre til fire saa kaldte Læremødre, der privat informere smaa Børn, eller hvortil Børnene sendes, for — som mange Forældre meget smukt sige, — at kunde have Ro for dem hiemme. Disse saa kaldte Puge- eller Vinkelskoler, har man vel villet modsætte sig, som et ulovligt Indgreb i den offentlige beskikkede Skoleholders Rettigheder; men jeg for min Deel seer ikke, man kan betage Forældre Ret til at lade deres Børn nyde Underviisning, hvor de finde den bedst **), især da den

*) Dog af denne for Byen vigtige Stiftelses agtbare Forstander, der allerede i levende Liv har skienket Skolen fire Gaards Jorder, S. Friderik Kristesen, Formand for Byens eligerede Borgere, tør Skolen og vente en Gang at see sig sat i Stand til rigeligere at kunde lønne en Skoleholder. Langt sikrere Nytte giøres ved saadanne Gaver, end ved de til Fattige og Hospitaler, der alt for ofte kan blive end mere Opmuntringer til Dovenskab.

**) Langt fra jeg derfor er af deres Mening, der nægte Staten al Ret til at blande sig i Opdragelsen. Meget mere troer jeg, at ingen Opdragelse kunde være bedre, end den der af Staten besørgedes i offentlige Instituter, naar Børnene uden Forskiel af Stand bragtes dertil, lige fra deres spædeste Alder, det er lige fra de slap Melken.

den ordentlige Skoleholder dog umuligt kan læse for hele Byens Ungdom. Skoleholderen i Nakskov beskikkes af Skolens Indspektorer, som ere begge Præsterne og Magistraten. Dog den nærværende er af Stiftets Bisskop ansat, af hvad Aarsag vides ikke, men venteligt, at denne Indspektionens Ydmyghed skedte, for at gavne Byens Skolevæsen.

d. Fattigvæsenet. De hertil hørende Stiftelser ere et saa kaldet Byens Hospital, hvori foruden Fattigfogden og en Opvarterske ere 16 til 18 Fattige, som nyde fri Huus og Varme, samt noget lidet til Klæder, og i Sygdoms Tilfælde fri Medikamenter og Læge. Desuden ere tvende private Stiftelser, eller Hospitaler, hvori hvert ere fire Lemmer, som ligeledes nyde fri Huus og Varme, samt aarlig tilsammen i det ene 10 Rdlr., og det andet 8 Rdlr. Saavel en Deel af disse Hospitalers eller Fattighuses Lemmer, som og nogle Huusarme have tilsammen omtrent 25 ugentlig, enhver fra 24 til 8 ß., der udredes af den paa Byens Indvaanere aarlig lignede Fattigskat. Saa uddeles og mod hvert Aars Slutning en 120 til 130 Rdlr., saaledes, at hver faaer fra 3 Rdlr. til 3 Mk. De til Fattigvæsenet henhørende Kapitaler ere omtrent 6500 Rdlr. Af disse, samt den aarlige Fattigskat, de Fattiges Anpart af Aksisen, Tavle- og Blokpenge, endelig og, hvad ved Boder, Huuskiøb, Bryllupper o. s. v. indkommer, bestyres Fattigvæsenet. Indspektorerne

for

for samme ere Sognepræsten og Magistraten, og en af Byens Borgere besørger som Kasserer eller Forstander den ugentlige Uddeling, samt de i øvrigt ved Fattigvæsenet forefaldende løbende Udgifter og Forretninger, for hvilke han derfor aarlig til Inspektørerne aflægger Regnskab *).

6) De offentlige Bygninger.

Disse ere Kirken. Sognepræstens Bolig. Den forrige latinske Skole. Den ny latinske Skolebygning. Den danske Skole. De til ommeldte Fattighuse henhørende Bygninger. Raadstuen. Tvende Markvogterboliger. Fire Konsumsionsboder, og endelig Mestermandens Huus.

Kirken, paa Taarnet nær, der behøver nogen Reparasion, som til forestaaende Sommer agtes fuldført, er i øvrigt i god Stand.

Det samme kan just ikke siges om Præsteboligen, der vel tilhører Kirken, men hvis Vedligeholdelse dog paaligger Sognepræsten. Som en aldrende Mand, kan den nu værende ikke taale den Uro og de Ulejligheder, som ere forbundne med en Hovedreparasion, den Bygningen hþiligen trænger til, men som en formuende og bemidlet Mand agter han at udsætte til Reparasionen for hans Eftermand en saa klækkelig Kapital, at baade denne og Kirken kan blive skadesløs.

*) Efter gammel Praxis, indsendes hverken dette Regnskab, eller Regnskabet for den danske Skole til Direksionen eller Stiftamtmands og Biskops Revision, men at denne Praxis er lovgrundet, tvivler jeg heel meget om.

los. Sandelig, hvem der af Erfarenhed har prøvet, hvor meget en til et Sted ny ankommen sær fattig Embedsmand lider for beqvem Bolig til sig og Familie, og hvad Kneb man ofte bruger, for ved et indviklet Gaardkiøb, at faae en saadan Embedsmand i sin Vold, kan ikke andet end — snart sagt — misundelig prise den Geistlige lykkelig, der er fri for denne vigtige Næringssorg, men destomere undre sig over, at den Geistlige selv oftest ikke bedre ved at sætte Priis paa denne Lykke, end at han, som Tilfældet er med saa mange vore Præstegaarde, lader sin Bolig forfalde. Ja vel var det ønskeligt, at Bispernes Visitasioner maatte saa kiendelig spores i hver og et af Præsteboligens Værelser, som de allersædvanligst spores i Fadeburet og Stegerset.

Den forrige latinske Skolebygning, beliggende paa Kirkegaarden, er nu ved kongelig Resolution afhændet til Byen, for at bruges til et Sygehuus, Arbeidsanstalt eller saadan offentlig Indretning, hvorom man ikke endnu er bleven enig, og hvortil den alletider kan blive mere skikket, end den nogensinde var til en latinsk Skole, sær, naar med samme — som dog vel engang skeer — skal forbindes real Underviisning.

Denne Mangel, Rektors egen Forlegenhed for Bolig, vel og en tilgivelig Lyst at boe godt, giorde, at nu værende Rektor, den af sin Statens Ven berømte Mag. Bøye, lige fra sin Ankomst her til Rektoratet for 13 til 14 Aar siden har tænkt paa en ny latinsk Skolebygning, der med Værelser for Un-

derviisningen tillige kunde give Bolig for alle Lærerne. Til den Ende indkiøbte Hr. Rektor Bøye, en paa Byens reelleste Gade beliggende meget stor grundmuret Bygning, med en ikke mindre betydelig dertil hørende stor Gaardsplads, hvorfra er Udgang til Fiordsiden. Denne svære Bygning blev nu ganske kalfatret, og indrettet saa beqvemt og smukt, som man af en Mand af Rektor Bøyes Smag og ualmindelige Indsigter, endog i det Tekniske kan vente. Medens nu denne betydelige Bygning stod paa, indgaves Forslaget, om at faae den til offentlig Skolebygning, men her mødte, saa fra Bispen som fra Indspektørerne *), saa mange Vanskeligheder, at Hr. Bøye vel indsaae denne Plan, i det mindste ikke strax lod sig sætte igiennem, men at man dertil maatte søge at vinde Tiden. Dog under denne Tids Vinden skulle alligevel Penge til en saa kostbar Bygnings Fort-

*) Disse ere i Nakskov, som de allerfleste andre Kiøbstæder, der har latinsk Skole, Sognepræst med Borgemester og Raad. At nu af denne Inspekssion skulle kunde kræves, som en Følge nogen, endog mindste Subordinasion, kan kun den uvidende af sit ufortiente Embede opblæste Daare indbilde sig. Imidlertid skulle jeg for min Deel intet have imod, om man betages denne Indspekssion, som over videnskabelige Stiftelser ere gierne vore Kiøbstæders Magistrater og Præster. Ogsaa kan jeg af Erfarenhed, og uden allermindste Hensyn til Nakskov bevidne, at jeg kiender mange Kiøbstæder, hvor denne Indspekssion, og det deraf flydende Forhold mellem Rektor og de saa kaldte Inspektører, sætte et forargeligt Uvenskab mellem disse Embedsmænd, der paa det Hele i Byen ikke har liden skadelig Indflydelse. Dog om de latinske Skolers økonomiske Administrasion kunde siges meget mere, men som her ikke er passende.

Fortsættelse. At faae disse Penge til Laans hos Private, var saa meget mindre at tænke paa, som om aldrig andre Bevæggrunde, Misundelse allene kunde forbyde at hielpe i slig Begivenhed, hvor man heller ønsker at føre sig en pengeforlegen Mands Trang til Nytte. Meer ommeldte Hr. Bøye maatte derfor være sig om Pengelaan fra en eller anden offentlig Stiftelse. Forslag hertil fik han let af sin da levende Ven sal. Provst Satterup, en Mand, der med en Siæl for høi til en Landsbyekrog var nindskrænket dens oprigtige Ven han var Ven af, og hvis driftige Forstand, ogsaa skaffede hans Venner reelle Tienester. Denne Mand, som desuden selv meget ønskede den latinske Skole en bedre Bygning, fik og Rektor Bøye forsikret om et Laan fra Stiftets geistlige Enkekasse, ved enstemmig Løfte fra bemeldte Kasses Direktører, de sex Herrer Provster i Lolland og Falster, der laante og Rektor Bøye strax et Par hundrede Rigsdaler, som af Kassens Penge laae frugtesløse. Hr. Bøye fortsætter nu rolig Bygningen, afvartende bedre Tider og Omstændigheder til at see sin Plan, at faae den til en offentlig Bygning for den latinske Skole, sat igiennem. Men til Uhæld for Rektor og Planen, døer Provst Satterup, forinden den Termin, hvori Laanet skulle været iværksat, var kommen. Hans Eftermand i Provstiet, gav vel og Hr. Bøye sin Stemme til Laanet, men endnu fattedes Bispens, som er den syvende Direktør. Dog, da Pluraliteten pleier i alle Kollegier at giøre Udslaget, havde Hr. Bøye intet at frygte, som det syntes. Imidlertid

for-

forsamles ved Landemodet, kort før Terminen, samtlige syv den geistlige Enkekasses Direktører, for at afgiøre Kassens Sager. Her modsætter sig nu Biskop Bloch Laanet, og da Mag. Bøye i de nu levende sex Provster ikke havde nogen saa oprigtig Ven, der torde og kunde med Varme fremsætte de Grunde, der havde bevæget dem til at give Hr. Bøye Løfte om Laanet, og af hvilke Grunde Hr. Biskop Bloch maaskee skulle fundet sig overtydet, saa gik ei allene Laanet overstyr, paa Grund af en Artikel i Fundatsen, — som man i det mindste den Gang anførte — at intet Laan af denne Kasse maatte finde Sted, saalænge en eneste af Kassens Direktører modsatte sig samme; men Hr. Bøye blev endog for de til Laans bekomne Penge, strax til Retten sagsøgt af sal. Provsts Satterups Eftermand i Provstiet, ventelig efter høiere Ordre. Kort, Rektor Bøye maatte nu over Hals og Hoved med betydeligt Tab saa for sig, som det Offentlige, der ikke kunde faae en i mange Henseender mere beqvem Bygning til en latinsk Skole, sælge denne smukke Bygning *). I det Sted kiøbte han sig nu en anden, der maaskee i behagelig Beliggenhed ikke giver den første noget efter, men som dog vist skulle have kommet sin Eier ligesaa dyrt at staae, hvis ikke det oplyste danske Kanselli var kommen imellem, og — uagtet alle Modsigelser — fundet Pladsen, hvorpaa denne nu af Rektor kiøbte forfaldne Bygning stod, beqvem til at sætte en ny latinsk Skolebygning paa.

 Denne

*) Over Indgangen stod den smukke Inskripsion: Familiæ. Musis. & Amicis. Posuit. Johannes. Böye. Hvorfor maatte den ikke blive staaende?

Denne ny Bygning er nu opført i sidste Sommer, og Rektor opnaaede saaledes endelig sit Ønske *).

Ved de andre offentlige Bygninger finder jeg, Raadstuen undtagen, intet at erindre. Kun for tre til fire Aar siden er Raadstuen ny opbygget, men desto værre heel maadelig. Ja uforsvarlig er Omgangen med denne Bygning, hvorfor dog Byen er sat i ikke ubetydelige Omkostninger. I en dertil indrettet Tingstue holdes saavel Bytinget, som Tinget for Nørre- og Søndre-Herred. Desuden er og en anden saa kaldet Raadstusal for Magistraten og Borgerskabet, med et ved samme værende lidet Arkiv Værelse, men saa uforsvarligt indrettet, at man til videre derfra har maattet flyttet Pengene, og hvad videre vigtige Papirer der giæmtes. Saa have og i Raadstubygningen, saavel Raadstutieneren som Arrestforvareren deres Bopæl. Endelig ere der otte Arrester, hvoraf dog kun de tvende ere over Jorden, de andre sex derimod i en meget fugtig Kielder, hvor overalt aldrig Arrester burde finde Sted. Allerede strax efter disse fæle Kielderarresters ny Indretning, tilsatte og derfor en i dem indsat Arrestant Livet. Saa lidet som muligt bruges de derfor, men da fra hele Amtet hertil sendes Arrestanter, saa kan de tvende de allerfleste Tider

ikke

*) Læseren tilgive, om jeg maaskee noget for længe har opholdt mig ved denne Bygning. De betydelige Bekostninger, man har udspredet, at Stiftelsen for denne Bygnings Skyld skal være sat i, og den lille Deel jeg efter mit Embede selv maaskee har i dens Tilværelse, undskylder det vel. At dog denne Bygning endnu kun har kostet det Offentlige 350 Rdlr., vil erfares af en Beregning tilføiet blant Bilagene under Bogstav C.

ikke være tilstrækkelige. Ved Vakanse af Raadstutiener, da den ny faaer at bo i Byen, kan maaskee naaes en bedre Indretning med Arresterne.

7) Byens Skattevæsen.

Saa kiendelig meget Kiøbstædernes Næring i den sidste halve Deel af dette Sekel er aftagen, saa betydelig alligevel er i samme Tid Skatterne tiltagne. Intet Under derfor, at Magistraterne lide de Vanskeligheder, de virkelig lide, for at faae dem indbrevne. Ja disse Vanskeligheder gaae ofte til Skikaner, da mangenvel endog tør lade sig forstaae med, som man brugte selv Pengene *). Dog hvad Under? Man see her et Register paa Nakskov Byes Skatter:

Extraskat	: :	1050 Rd.
Embedsskat **)	:	102 :
Rangskat	: :	70 :
Tienestekarleskatten	:	12 :
Qvartprosentskatten	:	200 :

L 2 Sprøite-

*) Gid derfor Vedkommende ville erindre sig, at det er langt lettere i et varmt Kontoir at revidere et Regnskab, end i en fattig By at indfordre Regnskabets Indhold. Man see Magistraterne, som enhver anden Oppebørselsbetient paa Fingre, at de ikke forøde Borgernes, til Statens Nødvendigheder ofte ved Sved og Møie sammenskrabede Afgifter, men man unde sig og de Vanskeligheder, Oppebørselsbetienten i vore forarmede Kiøbstæder lider, og udsætte ham derfor ikke for enhver Skriverdrengs haanende Udfald.

**) Til Underretning for hvem, der af en eller anden Aarsag skulle ville ønske sig nøiere Kundskab om Embederne her, findes under Bilaget Litr. D, en Spesifikasion paa denne Skat, der dog hvad Justitsbetieningerne end angaae, særdeles Byskrivertienesten, der ved det oprettede Forligelsesvæsen har tabt mest, er en heel ufuldkommen Maalestok.

Sprøite- og Vægterskatten .	190	=
Brandskatten = =	190	=
Inqvarteringsskatten =	340	=
Doktor- og Kirurgskat =	30	=
Staaende aarlige Lønninger *) =	339	=
Desuden til Reparasioner, Delinqventer og andre uvisse Udgifter omtrent **)	150	=
Naar nu hertil lægges Told- og Konsumsions Intraderne, som for Aaret 1795 vare ***) ... samt =	6596	=
Fattigskatten =	183	=

saa sees hvor mange Skatter en endda kun saa lille Kiøbstæd som Nakskov, der neppe kan regnes til Kiøbstæder af anden Størrelse ****) har at svare, og man undre sig da vel ikke over Vanskelighederne, ved at faae dem inddrevne, ja det Tab af baade Tid og Penge, Skatternes Inddrivelse volder de usselt lønnede Kiøbstædsmagistrater *****).

8)

*) See Bilaget Bogstav E.

**) Som endda for afvigte Aar vare kun ringe mod hvad de sædvanligere.

***) See Bilaget Bogstav F.

****) Samtlige vore danske Kiøbstæder kunde — som jeg troer — deles i tre Klasser, i Forhold til baade deres udvortes og indvortes Størrelse, de store som Aalborg, Randers, Odense o. fl.; de mindre som Svendborg, Nakskov og flere, og de mindste, som da er Mængden.

*****) Man har end ikke her i Nakskov, som dog i mange Kiøbstæder, lønnede Skattekrævere, men dette giøres ved, efter Omgang udmeldte Borgere, hvoraf mange hverken kan læse eller skrive, og derfor enten lide megen Uleilighed og Bryderi ved at faae Skatten indkrævet, eller og maa betale andre derfor, en Udgift, der ikke er let for en fattig Mand.

3) Byens Velstand.

Dersom en Mængde Handlende og en ikke lille Samling af alle Slags Handværkere, er et Beviis paa en Kiøbstæds Velstand, saa har vist Læseren allerede giort sig et ikke ufordeelagtigt Begreb om Nakskov. Men det torde maaskee kun være den flygtige og uerfarne Læser, der lader sig nøie med dette Beviis. Den mere stadige Læser har maaskee allerede tvivlet om dette Beviis, og lagt Mærke til de Fattiges uforholdsmæssige Antal med Byens Folkemængde. At vi har i Byen en Mængde Kiøbmænd, er allerede angivet, ligeledes, at en ikke ubetydelig Hob Korn udføres. Men desto værre skeer denne Udførsel langt fra ikke af de Handlende selv. Mængden udføres af Ærøboer fra Marstal. Denne lille Flekke er i de sidste tyve Aar, siden dens driftige Indvaanere fik Smag paa Farten til Nakskov, paa vor Ruin saa betydelig tiltagen, at den i samme Tid har formeret sine Ildstæder til et Antal af henved 500, og sine Fartøier til 110, og foruden hærsker i disse Folks straatæggede Hytter med den behageligste Tarvelighed, endogsaa forundringsværdig Velstand, at det vel er tilgiveligt om en Nakskovs Indvaaner ikke uden Krænkelse kan være Øienvidne hertil. Det er med disse Marstallers Penge, at en stor Deel af vore Handlende, uden enten at have lært Handelen eller eie noget, nedsætte sig paa Guds og Kreditens Forsyn. Strax skal de nu være Kornhandlere, og Korn kiøbes paa Gaden, Torve og Veie for Penge dem forstrakte af Ærøboeren, som til Opgiæld giver

paa Tonden 4 a 8 ß., eller efter Omstændighederne nogle Skilling mere. Skiønt vi derfor vel have blant vore Handlende tre til fire nogenledes formuende Familier, saa er her dog kun en eneste Familie, der i de sidste ti til tyve Aar kan siges ene ved Handelen at have erhvervet en Formue af henved 40000 Rdlr. End maadeligere er det med Handværkerne, hvoraf vel nogle slaae sig igiennem, men mere er det ikke heller, og kan under nu værende Omstændigheder ikke heller være saa lidet i Nakskov, som de allerfleste andre vore Kiøbstæder. Dog herom mere i det Følgende.

9) Byens Oplysning.

Det er af Oplysningen, man kan slutte sig til Sædeligheden. Hin at kiende, kan derfor ikke være urigtigt, dersom i denne Sag kunde siges noget særegent om det ene Sted, fremfor det andet. Men desto værre staaer det nok med vor Oplysning lige maadeligt overalt udenfor Hovedstaden. Thi Odensees og Helsingøers *) Oplysning kan jeg ikke sige, jeg ønsker almindelig i vore Kiøbstæder, uden saa at vi med samme maatte faae Randers og Aalborgs Handelsdriftighed. Saavidt Kirke- og Skoleanstalter kunde bidrage til Oplysnings Fremme, er Læseren allerede underrettet om disse Indretninger her i Nakskov. Nogle faa enkelte har og en Samling af gode Bøger, men det er mest Embedsmændene. Af de

ov-

*) Til kostbare Theater- og Klubanlæg, veed man i disse Steder at giøre Udveie, men feilbare Aaers Rensning og nyttige Havneanlæg maa længe blive pia desideria.

øvrige Bogsamlinger veed jeg kun en, nu afdøde Kiøbmand Kølle tilhørende, der er værd at nævne, for saavidt den indeholder en Samling af næsten alle i de sidste tyve Aar udkomne danske Skrifter. Manden satte en Stolthed eller Pragt i at have Hylder fulde af disse smukt indbundne Bøger, og hvor var det for vor Litteratur ønskeligt, om denne Pragt maatte blant vore formuende Kiøbstædsborgere blive almindeligere, end den sædvanlige, der kun føder Lybekker og Hamborger, medens Naboer og Gienboer trint omkring vore faa rige Kiøbmænd ere færdig at døe af Sult. Ogsaa var her i Nakskov en Gang et Læseselskab. Men Læselysten er endnu her, som paa flere Stæder langt fra ikke almindelig. Man læser ved en Kop Theevand, en Pibe Tobak, eller for at falde i Søvn. Men de lange Vinteraftener maa forslaaes enten paa Løibænken, Sofaen, eller i Selskab ved et Slag Kort. Unægteligt er det alligevel, at Lyst til at læse er i de sidste ti Aar, siden de mange periodiske Skrifter kom i Gang, meget tiltaget. Minerva, Iris, Tilskueren, Journal for Politik, politisk fhysisk Magasin o. s. v., kan derfor vel imellem treffes paa vore Handlendes Diske og Borde. Ogsaa er det vist, at blant alle vore periodiske Skrifter, fornemmelig Minerva har sine store Fortienester. Ja siden Holbergs Tid tør jeg sige: at neppe noget Skrift har giort større Revolusion i den saa kaldte Middelstands Oplysning *). Man-

 den,

*) Skulle jeg ved Minerva erindre noget, da blev det de alt for smigrende Lovtaler, med hvilke man i nogle

den, i hvis Hænder før ikke kom anden Bog end Loven, Toldrullen, Alterbogen eller en anden saadan Brødbog har dog herved faaet stundum ikke liden Smag paa Læsning. Men, som sagt, saa længe endnu ingen almindelig Revolution er foretagen i vore Skoler, kan heller ingen almindelig Læselyst og Oplysning ventes udbredet. Bliver Ynglingen først Mand, faaer Familie, Eiendomme, Næringssorger, fatter han vanskelig Smag for Læsning, har han ikke faaet den fra sin Barndom. Skulle jeg sige noget om Nakskov, der just ikke i lige høi Grad giælder om alle de andre vore Kiøbstæder, da blev det, at Nakskovs By udmærker sig ved Lyst til Processer og Stridighed, saa mellem Magistrat og Borgerskab, som mellem Embedsmændene indbyrdes og Borgerne indbyrdes. Om Skylden ligger hos Embedsmændene eller hos Borgerne, eller hos samtlige, behøver jeg her ikke at undersøge. Men vist er det, at saalænge Enighed ikke bliver mellem Borgerne, saalænge bortjages ikke Æreboerne, og saalænge kommer heller ikke Velstand til Nakskov. Vist er det og, at oplyste Embedsmænd i en Kiøbstæd meget kunde bidrage til at bortjage den i vore Kiøbstæder hærskende kleinstädtiske Tænkemaade, ved, isteden for at stride med hinanden, om hvem der bedst kan

skika-

nogle Aargange af dette Maanedsskrift, i den Deel af den historiske Artikel, som handler om Fædrenelandet, altid ophøiede de ny Indretninger og Love og Foranstaltninger, som her i Landet føiedes; Lovtaler der vist ere upassende i en upartisk Historie, og mistænkelige hos den, der skriver sin egen Tids Historie, sær, naar den gaaer ud paa enkelt formaaende Mands Roes.

skikanere, for ved Skikaner at giøre sig maaskee frygtet og agtet, eller skaffe sig Fordele nu ved Embedsvakanse, nu paa anden Maade, derimod at udbrede i sin Sirkel gode Bøgers Læsning, og med samme en bedre Tænkemaade. Hertil burde og vore Kiøbstæders Klubber tiene istedet for, at nu ofte den samme Spille, og Uenigheds Lyst finder Sted der, som i vore andre Samqvem. Dog Proseslysten her i Nakskov kiøles vel noget ved de indrettede Forligelseskommissioner.

B.

Aarsagerne til Nakskovs Forfald.

Aarsagerne til en Kiøbstæds Aftagelse kunde inddeles i de Aarsager, som ere fælleds for alle Kiøbstæder, eller dog de allerfleste. De, som kun visse Kiøbstæder have fælleds, og endelig de, som ere særegne for en vis Kiøbstæd.

Her at anføre alle de Aarsager, som paa nogen Maade bidrage til Kiøbstædernes Afmagt, skulle være at skrive en Afhandling om Kiøbstæderne i Almindelighed, ganske uden for mit Formaal, vel og over de Kundskaber, jeg tør tilskrive mig. Thi hvilken Mængde byder sig ikke her*)? At jeg skal nævne en: Da tænke man sig: Kiøbenhavns Størrelse paa de andre Kiøbstæders Bekostning, en Feil, man vel kunde have formodet, den i forrige Aar hin Hovedstad overgaaede Ildebrand havde givet Anledning til

 at

*) En Deel af Aarsagerne til vore Kiøbstæders Forfald ere indførte, saavel i foranførte April Maaneds Minerva for 1793. Noget om de smaa Kiøbstæder, som i den Afhandling, der gav Anledning til min.

at rette. Man tænke sig og vore saa Over- som Underøvrighed, der snart ansee Embedet, som noget der skyldes deres høie Stand og Fødsel, og derfor sætte Embedspligter til Side for Fornøielser og Huussysler, snart troe, at hvem Gud giver Embede giver han og Forstand. Men nu til de mit Formaal nærmest vedkommende Aarsager, og da:

I. De som Naskov har fælleds med flere Kiøbstæder.

a) Af disse anseer jeg den første og fornemste Aarsag til vore Kiøbstæders Forfald den: at Kiøbstæder nu ikke længer ere Kiøbstæder, formedelst de daglige Indgreb, som giøres i deres Rettigheder. Rettigheder, der ikke som Adelens ere Monopolier tilsnegne og usurperede paa de andre Statens Borgeres Bekostning; men Rettigheder, hvorfor Kiøbstæderne i Krigs- som i Fredstider giøre Regieringen fuldkommen fyldest; Rettigheder under Betingelse, af hvilke de allene fandt sig i, at lade deres Flekke indrette til en Kiøbstæd, og paatage sig den Pligt, at lade sig belægge med Tyngder og Afgifter, som den jordløse Huusmand paa Landet ikke kiender, og ikke kan kiende, da han intet eier at svare Skat af; Afgifter derfor, som den ligeledes jordløse Kiøbstædsmand aldrig burde svare, og ikke kan svare, saalænge ham ikke holdes tilgode de sine Rettigheder, hvorfor han har paataget sig disse Afgifter. Man indvende ikke her, at Kiøbstædsmanden almindelig ikke kan kaldes jordløs, da næsten alle Kiøbstæder

har

har endog skattefri Jorder. Thi jeg svarer hertil: først er Kiøbstædsjorde ikke saa ganske skattefri, thi udredes af dem end ikke de kongelige Skatte, saa hviler dog Tiendeafgiften paa dem, som paa andre Jorde. Naar dernæst eftertænkes de mange Udgifter Kiøbstædsmanden, som ikke altid kan gaae selv med ved sin Jorddyrkning, har fremfor Bonden, saa er denne Skattefrihed sandelig ikke saa betydelig, som den i første Oiekast synes. Men lad end denne Skattefrihed sige noget, saa tør jeg friligen i Medhold af Historien paastaae, at vore Sædegaardseiere langt fra ikke kan opvise en saa lovlig Hiemmel til deres Skattefrihed, som Kiøbstæderne det kunde. Thi hvo der vil giennemgranske vor munisipal Historie, skal neppe finde en eneste af vore gamle Kiøbstæder, der jo paa en eller anden Maade ofte dyre har tilkiøbt sig dens Kiøbstædsfrihed *). Overalt tør jeg

*) Saaledes har Nakskov i Krigstid taget Blytaget af sin Kirke, og givet Regieringen det til Kugler, uden at have faaet mindste Godtgiørelse. Dog dette er anvendt til det Offentlige. Men hvor mangen privat Kirkeeier har ikke sig ene til Nytte skildet Kirkerne ved deres Bly, saa overalt i hele Danmark de allerfleste Kirker nu ere teglhængte, og med Tiden vist vil blive straatæggede. Ja, dersom ikke andet Opsyn med vore Kirkeeiere treffes, end hidtil er truffen, tør jeg spaae, at den Tid vil komme, som allerede længe har været Tilfældet med vore gamle grundmurede Tinghuse, at man skal holde vore Religionsforsamlinger i Herregaardens Lader, ligesom de tinglige holdes i Borgestuer eller Huusmandsstuer, hvor man ikke kan vende sig for Senge, Vugger og Kokker, eller trække frit Aande for Tobaksrøg, eller høre sig selv for Børneskrig.

jeg paa Kiøbstædernes Vegne love, at naar disse maatte holdes ved deres Rettigheder, og Regieringen ville paastaae, som vist ikke var for meget, at intet Jord maatte være skattefri, skulle de fattige Kiøbstædsborgere intet have at erindre mod denne Regieringens retfærdige Foranstaltning. Men hvori bestaae disse Kiøbstædernes Rettigheder, naar man frit tillader alle Slags Handværkere at boe paa Landet, naar man frit tillader Herremanden at opkiøbe al sin Bondes Korn, ja vel Fremmedes med, og igien til Bonden overlade de denne fornødne Varer, som ene i Kiøbstæderne burde søges. Enhver Forvalter agerer nu Kiøbmand, uden af denne Næring at svare mindste Afgift. Ethvert Gods har en eller flere Skrædere og Skomagere, der syer ikke allene for Bonden, men endog for det naadige Herskab, Forvalteren, Ladefogden, Præsten, kort hver og en paa Godset, og som oftest er Klædet endda ikke kiøbt i nærmeste Kiøbstæd, men vel af en Skipper, som lægger an i den Herregaarden nærmeste Vig, hvorfra han igien direkte udfører Landets Produkter. Ja jeg kiender Stæder, hvor man gaaer saa ublu til Værks, at man ved en saadan Vig skal finde mangen Gang et større Torv, og større Udskibning end i Landets Kiøbstæder, og det uagtet de samme Kiøbstæder lønne godvillig med et overordentligt aarligt Tillæg Vedkommende, for med disse skadelige Snughandlere at have Indseende. Hvorledes — spørger jeg nu — skal vel en Handlende

og

og en Handværksmand i en Kiøbstæd, der har Grundskat, der har Næringsskat, der har Inqvarteringsskat, der har den fæle Konsumsion, kort der har saa mange Skatter at svare, hvorledes skal han, som desuden har kostbare Bygninger at vedligeholde, i det mindste hvis Vedligeholdelse med Tegltag alletider koster mere, end hine straatæggede Hytter paa Landet, hvorledes skal en saadan Kiøbstædsmand kunde bestaae med en Handlende eller Handværker paa Landet, der kiender til aldeles ingen af disse mange Byrder?

b) Men ikke nok vore Kiøbstæder fornærmes i deres Rettigheder, dem de dog skatte af. Disse mangfoldige Skatter og Paalæg ere dertil i det hele betragtede, endog uden Hensyn til Landbeboerens Indgreb i Kiøbstædernes Rettigheder, uforholdsmæssige med Landmandens. Denne Disproporsion vil man finde, hvad enten man holder det til en Kiøbstæd liggende Hartkorn, med et ligesaa stort Qvantum ufrit Bondehartkorn; eller — hvilket Forhold nok er rigtigst — sammenligner en vis Kiøbstædsskatter med et vist Landdistrikt. Saaledes, hvad første Forhold angaaer, saa betaler Nakskov i aarlige Skatter, vist i det allermindste, Konsumsionen iberegnet, Toldafgifterne derimod fradragne, 7700 Rdlr. Det Nakskov tilliggende Hartkorn er, som tilforn anført, 115 Tdr., som beregnede til de Skatter, Landmanden aarlig haver at svare, og som jeg vil ansætte til 5 Rdlr. en Tønde Hartkorn,

giør

giør 575 Rdlr. Eller, at jeg skal tage et andet Forhold: Lollands kontribuable Hartkorn udgiør 16048 Tdr. Lolland har med Nakskov fem Kiøbstæder; der henførte hvert til sit Distrikt, vil jeg sætte en tredie Deel af Hartkornet paa Nakskov, som den største, og til Seilads Bedste, skiønt de andre Kiøbstæder igien har Fordele, dem Nakskov mangler. Til Nakskovs Distrikt vil jeg altsaa sætte 5349 Tønder Hartkorn. Dette Qvantum svarer i Skatten 5 Rdlr. af en Tde Hartkorn er 26745 Rdlr., herimod svarer Nakskov de foranførte 7600 Rdlr., altsaa næsten en tredie Deel af det hele Distrikt. Kort Forholdet mellem Kiøbstædsmandens og Bondens Skatter er vist meget ulig. Ikke, at jeg dermed vil sige: Bonden har mod Kiøbstædsmanden for faa Skatter at svare, nei det være langt fra, enhver kan have nok i sin Deel, og den lollandske Bonde især har det sandelig med sin svære Pløining, og sit ved de allerfleste Gaarde trykkende Hoverie, hvori den anordnede Hoverikommission ingen Lindring har fundet skaffet, da her i Lolland faa Godsers Bønder vare saa oplyste som i Jylland, at oppebie denne velgiørende Kommission*).

c)

*) Sagen var nok, i Følge de mange Proprietærer, der udgiorde og næsten ene, udgiorde Kommissionen — thi de fleste Amtmænd ere jo desto værre ogsaa Proprietærer — ventede man sig ikke, hvad man dog af en Grev Reventlau, som førte Præsidium i Kommissionen, burde ventet sig. Ja gid kun de mindre Kommissioner, som i forestaaende Sommer skal fortsætte hvad den store har efterladt, træde i dennes Spor, Bonden har da Aarsag at være fornøiet.

c) Men en til Kiøbstædernes Aftagelse fær vigtig Aarsag, er unægtelig frem for alt det trykkende Told- og Konsumsionsvæsen. Dog, hvor ofte er ikke sagt og lydelig sagt, hvor meget denne Indretning standser al Flid og Arbeidsdrift, ja i Bund og Grund ødelægger Kiøbstæderne? Hvor ofte er ikke sagt, at Kongen mindre vinder end taber ved en Indretning, der forarmer saa mange tusinde Borgere, og underlægger dem ikke Lovens retfærdige Strænghed, men en vindesyg Embedsmands despotiske Behandling, der kan udøves upaatalt endnu i vore Tider, hvor man dog ellers i alle andre Grene søger at udbrede og opretholde borgerlig Frihed. Tænker nogen her, jeg overdriver Sagen, da skaffe han sig lokal Kundskab om vore smaa Kiøbstæder. Han indlade sig derom i fortrolig Samtale, med ikke de saa kaldte større Borgere — thi disses Fordeel er saa stor, at den byder dem at tie — men de mindre eller fattigere, som allerofteest ere udsatte for Lovenes og disses Opsynsmænds Skikaner. Disse Folk skulle aabenhiertede fortælle, hvorledes Kiøbmand og Bager, og Brygger og Brændeviinsmand i mangen Kiøbstæd maa tinge med Vedkommende, for at see igiennem Fingre med sig; ja de skulle indlysende godtgiøre, at uden denne Overbærelse disse Næringer efter vore Kiøbstæders nu værende Forfatning ikke kunde drives. Kort Told- og Konsumsionsvæsenet, særdeles det sidste er efter nu værende Indretning saa indlysende

sende til vore Kiøbstæders Ruin, at den end tydeligere spores siden Aaret 1778, da Konsumsionen sattes paa nu værende Fod, hvorved vel Kongens Kasse med Hensyn til visse de større Kiøbstæder vandt, men Velstand der allerede ved Extraskatten fra Aaret 1762 kiendelig begyndte at aftage, reent forlod Mængden af vore smaa Kiøbstæder.

d) Ogsaa er unægtelig, at Laugenes maadelige Forfatning og Indretning i næsten alle vore Kiøbstæder meget bidrager til disses slette Forfatning. Jeg forstaaer herved, ikke allene det Indgreb, som af Fuskere sær paa Landet giøres Laugene, hvorom tilforn er talt, men her mener jeg især den skiødesløse Overholdelse af Laugslovene, der sandelig, saalænge vi skulle have Laug, dem vi vel til videre maa beholde, fortiene bedre at overholdes.

e) End er den blant Almuen overhaandstagen Kaffe og Brændeviinsdrik, en ikke ubetydelig Aarsag til Lediggang, og deraf følgende Uvirksomhed. Dog reise først Kiøbstæderne sig i det Øvrige, falder nok dette bort. Men nu til de

II. Aarsager, som Nakskov haver fælleds med alle lollandske Kiøbstæder.

a) De holsteenske og slesvigske Kiøbstæders Friheder paa de danske Kiøbstæders Bekostning. Denne Aarsag giælder vel i flere Kiøbstæder, dog saa meget mere i de Lollandske, som disse ligge Holsteen saa meget nærmere ved en kort og med ingen synderlig Fare forbunden Seilads,

hvor-

hvorfor mellem Holsteen og Lolland er megen Trafik. Hvad skadelig Indflydelse de holsteenske Kiøbstæders Friheder har paa de mindre favoriserede danske Kiøbstæder føler Ribe, Friderits, Kolding, men Nalskov føler det sandelig ikke mindre, især vore Brændeviinsbrændere. Denne Næring er desuden, betynget med det svære Konsumsionspaalæg, dobbelt vanskelig i Nakskov, som har saa stor Mangel paa Vand, at Bryggere og Brændeviinsbrændere maa lade sig tilkiøre alt det Vand de forbruge. Saa meget føleligere for denne Næring er derfor den Mængde Flensborger Brændeviin, som baade aabenlyst og hemmelig føres hertil, og som giør, at man næsten ikke kan faae en god Drik Brændeviin her i Byen, da endog det her er brændt, dog blandes med det meget ringere, ildesmagende og lugtende flensborger Brændeviin, hvoraf meget end ikke skal være distileret i Flensborg, men bringes dertil fra Rusland. Som det gaaer med Brændevinet, gaaer det og med de andre Varer, f. E. Vine, som Lybek, Kiel, Flensborg og flere tydske Stæder i saadan Mængde forsyner os med, at ingen Kiøbmand vil eller kan finde sig holden ved at handle med god kiøbenhavnsk Viin, da hint, hvorvel ikke allene ringere, men endog Helbredruinerende kiøbes lettere fra Stæder, hvor Toldafgifterne ere maadelige, ingen Afsise, ingen Konsumsion finder Sted.

b) En for alle de lollandske Kiøbstæder stor Skade er vist og de slette Landeveie, saa de større, som de mindre. Af Veivæsenet her at slutte, kan man sandelig ikke fatte fordeelagtige Tanker om Landets Oplysning og Velstand. Vist nok er Landets leeragtige Jordbund en naturlig Aarsag til denne Mangel, men ogsaa er det vist, at denne Mangel hidtil saa lidet ved menneskelig Flid er afhiulpen, som om det var en Sag, der aldeles ingen Opmærksomhed fortiente. Selv den for Landmanden saa herlige Udskiftning, har dog med Hensyn til Veivæsenet for Kiøbstæderne ingen Nytte, men derimod er ofte heel skadelig. Thi den gierrige Jorddrot ofteſt kun tænkende paa sin egen Fordeel og sin Bondes, for saavidt dennes indlysende bidrager til hans, skifter ud, kalfatrer og aflægger de gamle Landeveie, anlægger og indgrøfter vel nogle ny, men uden at de fyldes eller anlægges efter ordentlige Regler, saa disse ny Veie ere ganske impassable. Ja saavidt gaaer den liden Agt man her har for Veivæsenet, at man endog om Efteraaret afleder ved Render Vandet fra sine Vintermarker lige ud paa Landeveiene, ubekymret om enten det der bliver staaende, eller har Affald, kun det løber af den besaaede Ager. Vores Veie have vi beplantede med Pile, disse stævnes ikke ofte i mange Aar, saa Reisende i Mørket meget ere udsatte ved dem at komme til stor Ulykke. Skulle nogen mistænke dette mit Skilderie over vore lollandske Veie, da passere

han

han i November og følgende Vintermaaneder Touren fra Saxkiøbing til Nakskov, og han kan da fra denne, dog en Alvei, slutte sig til de mindre Veie.

c) Saa for de lollandske Kiøbstæder, som fornemmelig Nakskov, er og til megen Tab den maadelige Indretning, Postens Befordring er her i Landet paa. Naar endog de mest affides Kiøbstæder i Jylland, og overalt i Danmark har Post to Gange om Ugen, saa har derimod Lolland og de Kiøbenhavn, saa meget nærmere end hine, liggende lollandske Kiøbstæder, kun en Gang hver ottende Dag, Post. Ja besynderligt, Nakskov er endog saa unaadig behandlet, at den, for at faae Posten til sig, selv skal bekoste den herfra befordret tvende Mile, som aarlig koster den 50 Rigsdaler. Ikke allene dette er ubilligt, men og, at Nakskov og hele Lolland, der hører til Fyens Stift, og ligger Fyen saa nær, dog skal lade sine Breve til og fra Fyen gaae over Kiøbenhavn. Enhver seer let, hvad Sinkelse saa i private som offentlige Ting, og deraf flydende Skade denne Postvæsenets Indretning volder. Foruden det, at man kun hver ottende Dag her har Posten, saa er endda dens Komme oftest heel uordentlig, og Expedisionen for kort. Den lollandske Post afgaaer fra Kiøbenhavn hver Løverdag Eftermiddag, og skulle saa komme her til Nakskov næste Mandag Eftermiddag, men kommer derimod aldrig før Mandag Aften ud paa Natten,

ja oftest endog ikke før Tirsdag Morgen, sjeldnere Formiddag, og gaaer altid bort Tirsdag Eftermiddag. Endelig kommer jeg da til

III. De for Nakskovs Forfald særegne Aarsager.

a) Den Mængde Handlende, Kiøbmænd, Kræmmere eller vel rigtigere Høkere, hvoraf Naksskov — som endelig flere Kiøbstæder — vrimler, og den Fod disse drive deres Handel paa. Thi, naar man ikke veed anden Næring, saa skal man enten være Prokurator, eller Skoleholder, eller Kræmmer. Dog Dørene for de tvende første Næringer, skulle man dog troe, snart vare tillukkede ved en forbedret Underviisning, og den Indretning med Forligelseskommissioner, men destomere vil maaskee den tredie Udvei søges. Læseren ville erindre sig den Mængde Handlende her ere i Nakskov. Dog jeg vil lade den Mand tale, af hvem man kunde vente sig en grundig Afhandling om Nakskovs Mangler, Aarsagerne hertil, og Hielpemidlerne herimod — hvis hans andre Forretninger tillode ham det — da han i Forveien forsynet med de dertil fornødne theoretiske Indsigter, har henved fiorten Aar været en, skiønt her ubemærket, opmærksom Tilskuer af vor lille Bye: „Den Lethed" — siger han *) — „der er ved at „blive Kræmmer; den Kredit den udenlandske „Fabrikant og Kiøbmand gives: det fornemme „Udseende Kræmmeren anmasser sig, tilligemed „den

*) See Minerva for August 1793. S. 150.

„ den Foragt Haandværkeren er nedsiunken til:
„ alt dette lokker en heel Deel unge Mennesker til
„ at applisere sig til denne magelige Kræmmer-
„ stand, der nu er kommet til saadanne Kræfter,
„ at Handværksmanden har Ondt ved at arbeide
„ sig op over den. Patrioten Møser ærgrede sig
„ i sin Tid over sine Landsmænds Kræmmeres
„ Stolthed og uædelige Omgang med Haandvær-
„ keren. Det er en gammel Klage. I en Deel
„ Smaastæder lader Kræmmeren en Skipper kiøbe
„ sine Manufakturvarer i Lybek, eller i Mangel
„ af Skibsleilighed, ogsaa i Flensborg. Skippe-
„ ren giør nu og da Udlæg, eller han giver den
„ danske Kræmmer den Kredit, han selv faaer af
„ den tydske. Intet er lettere end paa denne
„ Maade, at sætte sig ned. Derfor vrimle det
„ her af Kræmmere. Enhver, som ei gider lært
„ noget, eller som skammer sig ved at arbeide,
„ før han æder, slaaer sig en Disk og Reol sam-
„ men, og rangerer deri tydske Fabrikvarer. Og
„ nu er han strax en Mand, der seer ned paa den,
„ som ernærer sig af Haandarbeid." Saavidt
Statens Ven og hans Skilderie over Nakskovs
Handel. Ja, — hvor enhver Stodder, der neppe
kan skrive sit Navn, ikke regne de fire Spesier,
uden Formue til at understøtte Handværkerne, — saa
længe saadanne Folk kunde nedsætte sig som Kiøb-
mænd, handle i det Store og i det Mindre, lade
Skoe og Støvler giøre hos Landsby-Skomagere,
Klæder sye i Hamborg eller Kiel, Hatte hente fra

 Ly-

Lybek, opkiøbe og udføre Hestehaar, for siden igien at indføre dem tilberedte, kort handle nu med Korn, nu med Almanakker, — der maa Handelen kun være maadelig, og Udsigterne for Handværkerne og de andre Næringer end maadeligere.

b) Til bestandig Skade for Nakskov, er og det tildeels forhen omtalte Indpas, Æreboerne have i saadan Grad faaet, at man næsten kan sige Nakskovs Handel, i det mindste den største Deel, er i deres Hænder. Man tænke sig disse Folk, som fra deres Flekke med Kiøbstædsmanden og Bonden driver den betydeligste Kiøbstædsnæring, uden at bære Kiøbstædsbyrder. De i sidste Aaringer høie Kornpriser, der rigtig nok har bragt nogle enkelte af vore Handlende paa Benene, skulle vist og have jaget en Deel af disse Marstaller fra Nakskov, havde Regieringen kun vidst Middel til, uden Forbud paa Kornets, fornemmelig Hvedens Udførsel, at lette den ved høie Kornpriser trykkede Almuesmand. Men just dette Forbud ophielper Æreboeren, hvis Snuhed maaskee er nødvendig at tage paa Raad, om Korn, Forbudet uagtet, skal udføres nu til Lybek, nu til Hamborg. Kiøbmanden, der som oftest ikke har været uden for Fiorden, maa derfor betro sig til saadanne heel befarne Folk, om Smughandel skal lykkes, eller, om i det mindste dyrt indkiøbt Korn uden Tab skal afsættes.

c) Jordbrugs Almindelighed kan vist ikke være til Fordeel for nogen Kiøbstæd, er det vist

ikke

ikke heller for Nakskov. Det er først i vore Tider man ved et forbedret Agerbrug synes at indsee, hvad en Tønde Land betyder, og denne Fordeel kan Kiøbstædmandens Stolthed og Begierlighed ikke lade Landmanden beholde udeelt. Thi denne Orm finder Sted i flere Kiøbstæder, som i Nakskov. Dog troer jeg ikke den nogensteds har grebet mere om sig, end her i Nakskov, hvor Embedsmanden, Kiøbmanden, Handværkeren, kort hver og en er Avlsbruger. Og ikke lader man sig nøie med Byens Jorde, men en Deel Familier have og foruden deres Jorde i Byens Marker, desuden Herregaarde og Avlsgaarde paa Landet, nu i Eie, nu i Forpagtning; flere kommer hvert Aar til, da det vel synes saa smukt, at have sin egen Eqvipage, at kunde tale om sin Gaard paa Landet, og der tage ud og lystere. Imidlertid lægger Kiøbstædsmanden ikke Mærke til, hvor meget han ved dette uordentlige Agerbrug taber, hvor ofte han for sit Agerbrug maa tilsidesætte og forsømme de sine Pligter, der binde ham til Kiøbstæden, og ved hvis Pligters Iagttagelse han ville gavne baade sig og det Offentlige, langt mere end ved et Agerbrug, han oftest, deels ikke forstaaer ret at drive, deels ikke altid har Tid at passe. Man tænke sig Handværksmanden, som mere end de tvende tredie Dele af Aaret ganske ligger sin Hovl, sin Læst til Side, for at passe sine Jorde, og overlader sit Handværks Besørgelse til en forsviret Svend og nogle raa Læredrenge. Ja disse

 maa

maa endda hos saadanne Mestere arbeide, oftere i Stalden og i Marken, end paa Værkstedet, lære derfor deres Handværk kun som Fuskere. Hvad der kan siges mod Handværksmanden som Avlsbruger, gielder og om Embedsmanden. Enhver veed, hvor meget Embedsforretningerne daglig tiltage. Skal Avlsbrug skaffe Fordeel, maa der nøie Opsyn og Tid, uden samme har Avlsbrug alt for megen skadelig Indflydelse paa vor oekonomiske Forfatning. Lettelig forsømmes derfor stundum de offentlige vigtigere Pligter, for at pleie de oekonomiske eller Huuspligterne. Og kan end hine med disse ligegodt besørges, saa troer jeg dog Embedsmanden, af hvem man især, hver i sin Kreds, burde vente Oplysnings Befordring, kan gavne det Offentlige bedre, end at rode i Jorden, ved nyttig Læsning, og Opmuntring til Læsning for dem han har med at bestille, ved selv at undervise sine Børn o. s. v.

d) End videre er den vanskelige Indseiling giennem Nakskovs Fiord til megen Hinder for Byen og dens Handel. Skibe af nogen Størrelse kunde derfor ikke passere ladte ind og ud af Fiorden; men en stor Deel maa prammes ud. Hvad Ophold og Bekostning dette volder de Handlende er indlysende. I flere Aar har man og derfor tænkt paa at rydde den for Byens Handel store Hindring af Veien, men endnu er intet heri fuldført.

e) En af Nakskovs Mangler er vist og Vandet, dog paa Sundheden troer jeg ikke den har saa stor Indflydelse, som den almindelig af Uvidende er udraabt for, da man ikke kan sige, her er mere Sygelighed eller Mortalitet, end paa andre Stæder af lige Størrelse *) Derimod er det ringe Vand til større Hinder for visse Næringsveie, som behøve Vand. Thi foruden at ingen kan være tient med det Brøndvand, han har i sin Gaard, til enten at brygge eller brænde af **); men maae hente Vandet fra en Dam uden for Byen, saa vil man at dette af Lovgravene, hvori det tages, saa kaldte Lovvand ikke skal til at brænde have den Styrke, som ellers andet Vand har. Kan vel være, at et større Qvantum Vand udfordres, end af andet godt Vand, men hvad Øl angaaer, da veed jeg tilforladelig, at af dette Vand kan brygges saa godt Øl, som andensteds af noget bedre Vand.

f) For Nakskovs, særdeles de fattige, Indvaanere, er vist og Tørvehandelens Forfald til stor Skade. Man opkiøber ved Portene, ja vel selv paa Landeveiene, og for sine Dørre, ei allene Korn, men og Brænde, Tørv og Fødevarer, som da siden til de Fattige udhøkres i dyre Domme. Misbrugen var saa gammel, at man snart aldrig mindede sig at have seet paa Byens Torv uden

 komme

*) See hosanførte Mortalitetsliste for Nakskov i de sidste 10 Aar under Bilagerne Bogstav G.

**) Til Ølvand sørger man gierne at have Regnvand.

tomme Vogne. Ja boede man i Enden af Byen, hvor man desto vissere kunde trække Fordeel af denne lovstridige Uorden, torde man endog, med al Forsikring ved andre Leiligheder om at see paa Byens Bedste, dog ved denne Leilighed paastaae, at det hørte til en Kiøbsteds, i det mindste Nakskovs Privilegier, at enhver maa opkiøbe Alt for sin Dør. Sagen er, det bringer saa megen Fordeel med sig, at have den fattige Handværksmand i sin Bog; gierne vil man derfor, at Alt skal gaae igiennem de Handlende, som herved faae end mere Overvægten, og kan tinge efter Behag med Haandværkeren, der skal tage Alt hos Kiøbmanden, Fødevarer, som Haandværksmaterialier.

g) Endelig regner jeg det, efter min Erfaring og Overbeviisning, nu som for to Aar siden *) til Skade for Nakskov, at denne Bye ingen aarlige Kornmarkeder har. Dog om Markeder mere blant.

C.

Forslag til Nakskovs Opkomst.

1. Nakskov, som de andre Kiøbstæder, haandhæves i sine Rettigheder.

Allerede har jeg talt om den Fornærmelse, Kiøbstedsborgere, der for deres Kiøbstedsnæring maa betale Skatter og Afgifter, dem Landmanden ikke be-

*) See foranførte Afhandling i Minerva for April 1793. S. 37.

betaler, lide, ved dog at maa dele Rettigheden til Kiøbstednæring med Landmanden, som ingen Deel tager i Kiøbstædsbyrderne. Man tænke sig den i Kiøbstæden boesiddende Haandværksmand, der har saa mange Skatter og Afgifter at svare, hvorledes skal han kunde udholde at konkurrere med Haandværkeren paa Landet, hvor Extraskatten er den allereneste Skat der svares af den Jordløse? Hvorledes skal den Handlende i Kiøbstæden, hvorfra alt maa udskibes ved de ordentlige Toldsteder, hvor Kongen, i det mindste altid hans Betiente, vil fornøies, hvorledes skal han, der foruden de svære Toldafgifter har saa mange andre Skatter at svare, kunde bestaae med den Handlende paa Landet, hvor, uden stor Resiko, alt kan baade udsniges og indsniges uden deraf at erlægge det mindste. Man sige ikke her: enhver bør have Frihed at kiøbe og sælge, hvor han kan faae lettest Kiøb, og hvor han faaer sine Varer bedst betalte. Ingen kan sandelig mere end jeg være overbeviist om den ædle Virkning, Frihed i hvert og et fører med sig, ingen mere end jeg ønske, at Frihed i hvert og et af vore borgerlige Anlæg maatte spores, ingen mere end jeg hade Alt, hvad der har Spor af unødvendig Tvang. Men ogsaa Frihed maa være lovbunden. Den største Ret, sige Juristerne, er ofte den største Uret, mon ikke det samme kan siges om Frihed, mon ikke ofte den største og meest tøileløse Frihed er nærmest at vorde til Tvang. Og nu da til Sagen: er det nødvendigt at have Kiøbstæder, og er det vist, at formuende Kiøbstæder i mange Hen-

seen-

seender bidrage til et Lands Vel, bør da ikke Kiøbstæderne beholde deres Rettigheder, uden hvilke de ikke kan præstere, det Kiøbstæderne skal præstere, saa længe de dog under samme Omstændigheder skal svare mere end Beboerne paa Landet. Heller derfor reent hæve Kiøbstæder, men da ogsaa Kiøbstædbyrder. Som jeg troer, kan vel og den Tid komme, at man vil finde Kiøbstæder mindre nødvendige, men meget maa vist gaae i Forveien, forend det kan siges. Endnu ere Kiøbstæder vist heel nødvendige, og Kiøbstædernes mere eller mindre gode Forfatning, et ikke usikkert Termometer til at bedømme det hele Lands Forfatning efter. Saa upolitiskt som uretfærdigt vist derfor, naar Kiøbstæderne ikke maa haandhæves i de sine Rettigheder, der dyre betales.

2. Forandring i Skattevæsenet.

Denne Forandring bør finde Sted ikke allene med de kongelige Skatter, men endog med de saa kaldte Byskatter eller Grund- og Næringsskatten. Den Mængde Skatter, som den fattige Kiøbstædsmand har at svare, kunde ei allene formindskes, og et med Embedsmandens Skatter billigere Forhold træffes, men en lempelig Ydelsesmaade burde og saa meget muligt træffes. Besynderligt, at naar vi efterseе Fortegnelsen paa vore Skatter, findes, at den fattige Borger betaler langt mere end den Rige, for hvem Skatterne alletider saaledes ere indrettede, at han kan unddrage sig dem. Saa for Exempel Qvartprosentskatten, denne saa billige Skat, naar den erlagtes af den, der burde erlægge den. Men be-

behøver jeg her at demonstrere noget, hver og en veed, at denne Skat aldrig, eller dog heel sielden, erlægges af Kreditor, men af Debitor derimod, ja at denne — naar han i Medhold af Lovene ikke vil erlægge Skatten — trues med at opsiges de laante Penge. Nu en den Fattige meget haardt trykkende Afgift, der vel ikke erlægges som Skat, dog er en af de allersværeste Skatter, jeg mener det stemplede Papiir. Denne Skat erlægges næsten ganske ene af den fattige Borgerklasse; thi hvo veed ikke, at det er Debitor, som i alle Tilfælde maa giøre Udlæg til de Bekostninger, som medgaae ved et Laan. Nu ogsaa Extraskatten, som den fattige Haandværksmand skal udrede for sig og Kone og Børn over 12 Aar og Svende og Drenge, stundom og en Tienestepige, og derfor let kan beløbe sig til aarlig en 6 Rd., dem han vist ikke udreder uden at savne og føle Savnet, naar derimod den lige over for ham boende mere formuende Medborger hverken udreder saa meget, da han ikke behøver saa mange Folk, eller om han og behøver dem, dog ikke kan føle en Afgift af 6 Rdlr. aarlig. Saa til Næringsskatten: Vore Kiøbmænd, selv de formuende, have dog noget at svare Næringsskat af, men vore Haandværkere, hvoraf de allerflestes Forfatning er saa ussel, at de sielden kunde holde en Dreng, mindre en eller flere Svende, hvad have disse Folk at svare Næring af? Og dog maa de svare ei allene denne, men stundom og en svær Grundskat efter en Opmaaling og Ligning, der i en Mængde Kiøbstæder er næsten hundrede

drede Aar gammel, foruden mange andre vel mindre betydelige, dog for den fattige Kiøbstædsborger trykkende Afgifter. Et af de allerfleste Hielpemidler saa til Nakskovs som hver anden vore Kiøbstæders Opkomst ville derfor være en total Revolusion i Kiøbstædernes Skattevæsen, en Revolusion, der vel kunde foretages efter almindelige Regler for alle Kiøbstæder, men dog maatte modifiseres efter hver Kiøbstæds særegne Beskaffenhed. Saaledes maatte til Grundskattens rigtigere Bestemmelse en General Opmaaling foregaae i alle vore Kiøbstæder. Hvem der har praktisk Kundskab til disse, kan det ikke være ubekiendt, hvor ofte en Mand sidder hen i en Kiøbstæd med et Terrain dobbelt mod hans Naboe eller Gienboe, og dog ikke svarer dobbelte Afgifter af samme, nei i mangen Kiøbstæd stundum end ikke saa meget, som Naboen med det mindre Terrain. Denne Uskik finder fornemmelig Sted i Kiøbstæder, der i gamle Dage have været Fæstninger, og dette som bekiendt har en stor Deel af vore Kiøbstæder fordum været. Ved Fæstningens Nedlæggelse ere da gierne de forhen til Fortifikasionen henhørende Volde og Pladse faldne til Byen, hvilke formuende Indvaanere have tilegnet sig, alt som de enten laae beqvemme ved deres Gaarde, eller paa anden fordeelagtig Maade kunde afbenyttes. Da disse Pladse i mange Kiøbstæder af Regieringen ere overladte Byen til Brug med Forbeholdenhed af Ret fra Regieringens Side til at reklamere dem, om det igien skulle findes nyttigt at indrette Byen til en Fæstning, saa har Besidderne

paa

paa Grund af denne Forbeholdenhed modsat sig af samme at svare nogen Grundskat, og man har hidtil ladet dem uden Modsigelse hensidde. Saaledes har mange Grundeiere i Nakskov betydelige Stykker af de gamle Fæstningsværker i Brug, uden enten ved første Erhvervelse at give noget herfor, eller aarlig deraf at svare nogen Grundskat. Ja næsten alt til den gamle Fæstning henhørende, er saaledes indtagen, saa man endog har betaget Byen en paa Volden behagelig Spadseretour, ved og der at pløie. En vigtig Lettelse i Byens Skatter for den fattige Borger i Nakskov ville det derfor blive, om foretoges til Grundskattens Bestemmelse en ganske ny Opmaaling, hvorunder da disse mange betydelige Eiendomme, som sælges og kiøbes, og i øvrigt behandles som fuldkomne Eiendomme, bleve med indbegrebne. — Som med Grundskatten, saa burde vist nok og en heel Forandring foregaae med de andre Skatter. Men omstændelig, at forklare denne Forandring, udfordrer en egen Afhandling, der ville overskride Grændserne for disse faa Ark. Kun vil jeg sige, at kan mange vore trykkende Skatter ikke hæves, saa sørge man dog for: at de blive den fattige Borger, der intet har at betale Skat af, saa lidet muligt trykkende. Saaledes med Qvartprosentskatten, da burde denne erlægges af Kreditor og ikke af Debitor. Megen Misbrug ville der forekommes. Kreditor ville da nok sørge for, at faae sin Panteobligasion, naar den var betalt, ud af Protokollen, for ikke længer at betale Qvartprosentskat af den, som nu

man=

mangen fattig Debitor ofte i hele Aar maa, af Mangel paa Penge til at faae den udslettet for. Vel indseer jeg, det i Oppebørselen ville foraarsage nogen Vanskelighed, naar Kreditor skulle erlægge Skatter, men Vanskeligheden er dog ikke uovervindelig. De Vanskeligheder, der ere ved at faae denne Skat inddreven hos de mange smaa fattige Huuseiere i vore Kiøbstæder, veed kun den, der har prøvet det. Men ikke mindre ere Bryderierne ved Extraskatten, dog ogsaa denne Skat oppebæres i de fleste vore Kiøbstæder paa en uligelig Maade. Den Fattige skal lige med den Rige betale denne svære Skat, det er nu vist saa som det er; men derfor er nu engang en Lov, dog denne tillader tillige, at Skatten for de Fattige, der ikke kunde svare, maa lignes paa de Rigere. Men hvorledes skeer mange Steder denne Ligning? og hvad Maal har man for at bedømme, hvem der er saa fattig, at han ikke kan svare Skatten? Er det kun den saa kaldte Tigger? Jeg mener, han aldrig engang burde anføres til Skat; thi hvad har han at svare Skat af? Kan den vindskibelige, men fattige Dagleier og Haandværker ikke og regnes hertil? Enken, der med smaa uopdragne Børn maa ernære sig af en lille Pension, ofte ikke over 20 Rdlr.? Hvor betydeligt de Fattiges Antal her i Byen er allerede tilforn erindret, og dog ere kun henved 80 Personer fritagne for denne Skat, hvis Beløb endda ikke udredes af de mere Formuende allene, da Kongen godtgiør en to tredie Deel for Byens Embedsmænds Embedsskat, saa at ikke for de Fattiges Extraskat 30 fal-

falder Byens formuende Indvaanere til Byrde; det højeste derfor de meest formuende Familier her i Byen svare i Ansætning for de Fattige er maanedlig 8 ß. Kort, mere Orden, mere Ligelighed i Skatterne ville merkelig bidrage, saa til denne, som vore andre Kiøbstæders Opkomst.

3. Told- og Konsumtionsvæsenet forandres.

Skal nogensinde alvorlig tænkes paa Kiøbstædernes Opkomst, maa nødvendig en Forandring heri foregaae, men især og fremfor alt skulle jeg tilraade det i Konsumsionsvæsenet, hvorved just den fattige Mængde nærmest og allermest lider. Man nedsætte dog den trykkende Konsumsionsskat, som skal svares af Kornet, der forbruges til det saa nødvendige Brød og Øl. Ja ved ganske at eftergive Konsumsionen af Malt til Øl, skulle ikke allene vindes det, at man fik drikkeligere daglig Øl, end man sædvanlig i vore smaa Kiøbstæder faaer, men man skulle da vel og begynde at faae Smag paa godt stærkt Øl, langt tienligere for Sundheden, end det fordærvelige Brændeviin, hvis Brug da maaskee kunde indskrænkes. Saalænge Told og Konsumsion skal finde Sted, saa moderere man i det mindste Afgifterne *). Men man

*) „Man tænke sig allene 4 Mark for en Tønde Malt „til Øl, 9 Mark for samme til Brændeviin, og det „endda under det saa hyppig i Svang gaaende Brændeviinsbrænden paa Landet, hvormed de i de smaa „Kiøbstæder usselt lønnede Konsumsionsbetiente let „forledes til at see igiennem Fingre, og hvorover „Kiøbstædsborgeren, hvis Leilighed det ikke er at „lægge-

man give og Told- og Konsumsionsbetienten saadanne tilstrækkelige Indkomster, hvoraf de anstændig kunde leve *). Men saa straffe man og med yderste Strænghed den uredelige Betient, der findes at have tilsidesat Eed og Pligt. I øvrigt var vel den bedste Forandring i Told- og Konsumsionsvæsenet, om det ganske kunde hæves, og i det Sted uden Kontrol afgives

„ lægge sig ud med Konsumsionsforvalteren eller Kon-
„ trolleuren, ei tor klage." — Dette om Bondernes Brændeviinsbrænden, har jeg dog sagt mest med Hensyn til Jylland, hvor denne Uskik er næsten almindelig, saa endog en vis Proprietær, hos hvis Bønder en Deel Brændeviinspander bleve konfiskerede, mistænktes for selv at have udsat Betientene paa dem, da de ikke ville forenes med ham om Hoveriet, endskiønt Bonden herved ikke lod sig kujonere, saa Proprietæren tilsidst maatte sælge Gaard og Gods til selve Bonderne, da han saae den velgiørende Hoverikommission ikke ville billige hans overdrevne Fordringer. Et værdigt Bidrag til vor Publisitet ville det ellers blive, om man havde denne Kommissions Akter trykte, og blant tillige nogle af de ved Amtmændene trufne Foreninger, for at kunde jævnføre dem med Kommissionen. Her i Lolland derimod, er deels Bonden ikke saa formuende, at han selv kan brænde, deels behover han det ikke, da i næsten hver og en Strandby haves Oplag af Flensborg Brændeviin, der volder for Kiobstæderne samme Skade, som hin anden Uskik. — „Ikke det
„ ringeste — Vandet undtagen — putter den Fattige
„ i sin Mund, det jo maa indloses med den trykkende
„ Konsumsionsafgift." See Minerva for April 1793, S. 36.

*) Tænker man at have udrettet noget til Fordeel for de Handlende ved det ny Sportelreglement, da torde Hensigten, saa herlig, dog maaskee forfeile. Overalt vel rigtigst, at disse, som alle Embedssportler gik i Kongens Kasse. Denne Sportuleren er og bliver altider mistænkelig.

gives af enhver Kiøbstæd noget forholdsmæssig til Byens Handel og Trafik. Jeg er vis paa, at f. E. af Nakskov, hvis Told og Konsumsion nu ikke giør mere end 6596, hvoraf endda en Sværm Betiente skal forlods have sine Lønninger, Kongen gierne i frivillig Afgift fik, uden al Afdrag aarlig 10000 Rdlr. Vist er det, at paa den Fod Told- og Konsumsionsvæsenet for nærværende Tid staaer, er den en af de største, om ikke den allerstørste Aarsag til vore Kiøbstæders maadelige Forfatning *). Et andet Toldvæsen, vore Kiøbmænd skulle da vist og paa en for Landet og dem selv fordeelagtigere Maade anlægge deres Handel.

4. Laugenes Rettigheder overholdes.

Ikke nægter jeg de Grunde, hvoraf man beviser ingen Laug burde være. Men nu de en Gang ere oprettede, da strax at afskaffe dem, kan jeg ingenlunde finde raadeligt. Heller troer jeg, man allene for det første bør søge, at overholde de Anordninger, der for Laugene foreskrive visse nyttige Regler, ved hvis strænge Jagttagelse og Overholdelse, Handværkeren allene vil kunde reise sig fra den dybe Foragt, han hidtil næsten overalt uden for Kiøbenhavn er nedsiunken i. Man sørge derfor for, at ikke en, som først i Dag er bleven Svend, i Morgen kan blive Mester. Man opmuntre ved Friheder f. E. fra Næringsskat og ved andre Belønninger vore Handværks-

*) Om Nakskov Kiøbstæds aarlige Konsumsion, vil man ellers finde en detailleret Efterretning i Bilagerne under Bogstav H og I.

svende til at reise og see sig omkring, for at kunde polere deres Profession. Man tillade ingen Handværksmand at brænde, end ikke til eget Huusbrug, mindre til at sælge. Kunde kun Handværkeren faae godt Øl at kiøbe, han skulle vel snart lade Brændeviinet fare. Man forbyde strængelig og alvorlig overholde, at Mesterne ikke bruge deres Drenge til at rende Ærinder i Bye, og saadant andet Huusarbeide, hvorved de intet lære af deres Profession, den de som Lærlinge lægge en slet Grund i, og siden som Svende og Mestere altid blive Fuskere i. Man lade enhver, før han bliver saavel Svend som Mester, under nøie Opsigt forfatte sit Prøvestykke, det man da bedømme med al retfærdig Strænghed. Man sørge og for, at Bekostningerne med at blive Mester og Borger, saa meget muligt formindskes. Derimod ophæve man alle de skadelige og urimelige Laugskikke, der kun føre til Sviir og Lediggang, og volde unødvendig Tvang. Men ogsaa er det vist, at Handværkerne i Kiøbstæderne endda aldrig kan komme sig, saa længe de med flere Byrder skal konkurrere med Handværkerne paa Landet, som baade ingen Byrder har, og dertil lettere kan faae de til sit Handværk nødvendige raa Materialier end Kiøbstædshandværkeren, der ligesom maa stiæle sig til de raa Materialier, han skal forbruge? Thi, hvor vanskeligt for Handskemageren og Feldbereederen, og Skomageren og Børstenbinderen, og Hattemageren og mange andre Professionister, at drive med Fordeel deres Handværk, saalænge vore Kiøbmænd ere saa upartiske at

ud-

udføre til Lybek og Hamborg og Rostok og flere udenlandske Stæder, Skind og Huder, og Uld og Haar, og siden igien indsnige alle disse raa udførte Materialier forarbeidet, eller rettere saalænge vor Kiøbstæds-handel staaer paa en saa ringe Fod, at Kiøbmændene, der have nedsat sig paa Lybekkernes Kredit, nødes til at danse efter disses Pibe, om de vil frem, og derfor saa meget mere maa skaffe deres Befordrere og Velyndere *) saadanne raa Varer, som de sielden have rede Penge at fornøie dem med. Kort den ene Næring dependerer af den anden, den enes Forfald drager den anden efter sig.

5. Vejene forbedres.

Dersom det er rigtigt, som dog Kyndige paastaae, at Leerbund er den beqvemmeligste Jordart til at anlægge Chausseir, saa kunde Lolland vist faae de bedste Veje, naar man kun dermed engang ville giøre Begyndelsen, og derover havdes det fornødne Tilsyn. Ikke at her ere jo for nærværende Tid Tilsynsmænd nok over Vejene. Thi dette Tilsyn paaligger jo i Følge Lovene, Amtmand og Herredsfoged og Birkedommer, og Proprietær og Sognefoged, men imidlertid spores det ikke paa de lollandske Veie, at de saavel ere forsynede med Vejinspektører, og maaskee torde de finde sig bedre tiente med en Eneste, for-

 synet

*) Skal vi da ingen ganske ny og omarbeidet Konkurs og Fallitorden have, saa var det dog ønskeligt for vor Handel, at man i det mindste fik bestemt, at Lybekkerne i vore Kiøbmænds Konkursboer ikke nyde større Ret, end vore Handlende nyde hos dem.

synet med tilstrækkelig Myndighed, og med Indseende saavel over de mindre Veie, som de større. Rettens Betiente boe deels i Kiøbstæderne, ofte langt fra det Distrikt, hvor deres Vejinspektion falder, har dertil andre Embeder *), ere forsynede med for liden Myndighed, da de ved heri at ville giøre deres Pligt letteligt kunde støde dem, hvis private Fordele herved kom i Kollision med den offentlige, og hvis Understøttelse dog er nødvendig for en stakkels Underbetient, hvis Lykke hænger saa meget af hans Foresatte, eller saa kaldte Overmand. Manget Godses Bønder, som ved alvorlig Arbeide paa de ny Landeveie fik et nyt uvant Hoverie, ville da maaskee først udbryde i Klage over det til Hovedgaardene private Hoverie, hvilket sidste dog saa meget mindre burde staae i Vejen for almeennyttige Indretninger, som den private Huusbonds Ret til Hoverie af Bonden, uden Tvivl grunder sig paa en svag Regierings stiltiende, men nu hævdet — om ellers Usurpasioner kan hævdes — Eftergivenhed paa det Arbeide, Bonden i Følge Historiens Udviisende fra Arrilds Tid har været pligtig at yde det Offentlige, en Eftergivenhed, som derfor vist heller ikke maa udstrækkes videre, end for saavidt Regieringen ikke selv behøver dette Arbeide. Kort for at faae Vejene, saavel i andre Stifter som i Lolland, forsvarlig istandsatte maatte —

troer

*) Thi til Skam for vort Justitsvæsen være det erindret: at det lille Lolland har fire Herredsfogedtienester og tolv Birkedommertienester, hvoraf ikke eneste Tieneste allene kan endog kun nogenledes føde sin Mand. Alle have de og derfor flere Tienester samlede.

troer jeg — beskikkes for hver Stift en Vejinspektør ganske usubordineret nogen Øvrighed i Provindserne, kun hængende af vedkommende Kollegium, dog at Øvrigheden, Jorddrotten og enhver anden Vedkommende paalagdes at give denne Embedsmand al mulig Understøttelse, men saa meget muligt burde en saadan Vejinspektør dog forsynes med Midler, der satte ham istand til at udføre sine Pligter saaledes, at han saa lidet muligt behøvede at gaae igiennem hine Kanaler, hvor han muligt stundum kunde støde paa Grunde, der standsede hans Raas. Hver og en saa Over- som Underbetient i Stiftet, Jorddrotten, som Bonden, skulle derfor være pligtig, at opfylde uden Indsigelse, hvad han Vejvæsenet angaaende maatte fordre. Skulle Vedkommende finde sig fornærmet, da stod Vejen jo aaben for dem til Klage. Kun Vejinspektøren var en redelig Mand, og der saa lidet muligt stod i Konnexion med Vedkommende, altsaa maaskee ikke enten Stifternes Landinspektører, eller andre, der i det Stift, de ansattes, havde havt betydelige Opmaalinger. Sandelig gode Veje ere saa vigtige, for baade Kiøbstædsmanden og Bonden, bidrage saa meget til et Lands Vel, at for samme ikke kan giøres for meget, men hidtil er vist heri, Kongeveien i Siælland undtagen, for hele Danmark giort for lidet, ja for Lolland aldeles intet, thi Vejforordningen af 1793 *), saa vel indrettet den kan være,

 hiel-

*) Besynderligt, hvorfor i denne Forordning, Landeveiene i Lolland er ansat fra Gaabense til Norby, istedet for her til Nakskov, som baade er den vigtigste Bye i Stiftet, og hvortil er størst Passage.

hielper intet, saalænge den ikke kan sættes i Exekution. Kiøbstæderne, som Landmanden, bidrog vist villig noget hertil. — Men imidlertid, saalænge nærmeste Opsyn skal paaligge Rettens Betiente, var det at ønske, at dette Vejopsyn indskrænkedes blot til Herredsfogderne, i det mindste hvad Alveiene eller de større Veje angaaer, og at disse da ikke manglede de til deres Pligters Opfyldelse fornødne Midler og Opmuntringer.

6. Den lollandske Posts Befordring besørges paa en for Byen fordeelagtigere Maade.

Naar man betænker den slette, ja paa mange Stæder heel farlige Vej, den lollandske Post har at fare lige fra Køge her til Nakskov, saa ville allerede Vejvæsenets Forbedring mærkelig bidrage til Forbedring i Postvæsenets Indretning. Man ville da kunde faae Posten, istedet for ved Midnat om høi lys Dag. Foruden den kiørende Post var det vist derfor heel nyttigt, om man tillige havde en ridende Post, der kunde afgaae fra Kiøbenhavn om Tirsdagen, som den agende afgaaer om Løverdagen. De til Kiøbenhavn om Mandagen med Hamborg Post ankommende lollandske Breve, kom da ikke til at ligge saalænge over til Skade, saa for det Offentlige, saalænge Lolland og Fyen i visse Maader udgiør et Stift, som især for de Handlende, der sandelig letteligt kunde tabe betydeligt ved denne Postens langsomme Gang. Saaledes f. E. kan en Kiøbmand

her

her i Byen let forledes til, af Frygt, at forsikre sit Skib, som han i nogen Tid ikke har hørt noget fra, uagtet allerede paa Kiøbenhavns Posthuus ligger Breve med gode Tidender. For den agende Posts hastigere Beforbring, var det vist og nyttigt, om den ene af de lollandske Postførere boede i Falster. Posten kunde da uopholdelig reise baade Nat og Dag. Vist er det, at Postens nu værende Indretning er til megen Skade for mange her i Stiftet. Ja var Nakskov et Aalborg eller Randers, eller bliver Nakskov en Gang til det, den kan blive i Følge sin fordeelagtige Beliggenhed, naar den en Gang maa faae blant sine Handlende Kirketerper og Hansener *), langt mere maaskee end hvad enten Aalborg eller Randers er; sandelig nu værende Indretning med Postens

N 5 Gang

*) At allene en eneste Handlende kan bidrage mærkelig til en Kiøbstæds Opkomst, derpaa kunde anføres mange Exempler, især naar den Handlende er en veltænkende Mand, der lader Handværksmanden og Dagleieren nyde godt af sin ved Handel samlede Rigdom. Randers skylder Etatsraad Kirketerp sin Opkomst. Allene i fem Aar skal denne Bye have faaet en Tilvext af 50 Familier. Men for at tage et Exempel af mindre Kiøbstæder, da kan hertil tiene de smaae Kiøbstæder Varde og Ringkiøbing. Medens hin havde sin vindskibelige og brave Olgaard, kunde denne ikke komme i Væxet, men ikke saasnart fik Ringkiøbing sine Tanger og Strandbyegaarder og flere driftige Handlende, for den uagtet sin vanskelige, ja farlige Indsegling saaledes tiltog, at om den fremdeles saaledes vedbliver, vil det lille Ringkiøbing blive en af Jyllands meest velhavende Kiøbstæder. Og mærkeligt, alle disse Handlende have begyndt med Lidet eller Intet, havt de samme Vanskeligheder at overvinde, som de Handlende i de andre vore Kiøbstæder har.

Gang og dens Skadelighed vil for de Handlende blive end foleligere.

7. Handelen bedre ordnes.

Der burde nemlig være Forskiel mellem Grosfereren og Detalliehandleren. Dette var dobbelt nyttigt i et Land og en Kiøbstæd som Nakskov, hvor Korn er den vigtigste Handelsgreen, og hvor efter de Handlendes nu værende Forfatning ingen kan faae Landmandens og Bondens Handel, uden han kan affiøbe ham sit Korn. For derfor at kunde det, laaner vore Handlende, som ovenfor erindret, Penge af Ærebaerne, og nu først kunde de vente sig nogen Handel, men en Handel, der langt fra at være Byen nyttig, kun feder Lybekkerne og Marstallerne og i høieste, saa som saa underholder en Familie. Ingen derfor, som ville handle med Korn, burde have Tilladelse at holde aaben Bod, eller sælge ud i det Mindre, og ingen der ville handle i det Mindre, burde være Kornhandler. Allermindst burde hverken Kornhandleren eller Detalliehandleren have Tilladelse at brænde, og derved betage Byerne en Næring, hvoraf mange Familier kunde skikkelig leve, sær naar Konsumsionen var modereret, hvorved det fordærvelige Flensborg Brændeviins Indførsel ville standses. Jeg veed nok, Kiøbmanden siger, han nødvendig maa brænde, da de Bønder, han handler med, vil skiænkes. Men jeg veed ogsaa, og er overbeviist om, at, naar Kiøbmanden handler med en Bonde, han da paa sine Varer har saa megen Fordeel, han gierne

kan

kan taale, at give Bonden en Snaps, og hente Brændevinet hos Brændeviinsmanden. Ja besynderligt, at Frdg. af 2 Aug. 1786, som indskrænker Brændeviinsbrænderierne i Kiøbstæderne, endnu ikke er sat i Exekusion. Kiøbstæderne ville herved faae en ny Næringsgreen, eller rettere, denne Næringsgreen, som Kiøbstæderne saalænge, men desto værre sig til mere Skade end Gavn har havt, ville herved blive dem langt fordeelagtigere. Men Sagen er saaledes, som Handelen nu er i de allerfleste vore Kiøbstæder, vil den Handlende være alt, og er det virkeligt lige fra at være Grosserer til Oltapper. Denne skadelige Uskik maatte derfor hæves. I Nakskov f. E. kan den fattige, men vindskibelige Handlende ikke nære sig, naar han, for at trække Bønderne til sig, skal kiøbe Korn, og hertil ikke har Penge. Thi, at leve af Byens Bodhandel, dertil er Nakskov for liden, at den kan underholde mange aabne Boder. Hvad i øvrigt mere til Fordeel for Kiøbstædshandelen her kunde anføres, indeholdes deels i foranførte Poster, deels vil end videre blive anført i de følgende Poster.

8. Æreboerne jages bort.

Saa betydeligt et Indpas disse, vist nok vindskibelige Folk, giøre Nakskovs Handlende, saa vist er det og, at disse aldrig i Almindelighed kunde reise sig, uden at hine kostbare Giæster jages paa Porten. Imidlertid er der ingen Tvivl om, at de ved Enighed, Stræbsomhed og Flid mellem de Handlende her i Byen let kunde jages bort. Medens den driftige

Ju-

Justitsraad Hinkeldey i Nykiøbing paa Falster levede, kunde Marstalleren aldrig faae fast Fod i Nykiøbing. For Fremtiden torde det destoværre maaskee og der lykkes ham. Atter et Beviis paa, hvad en eneste Handlende kan udrette. Til at faae Æreboerne bort, ville ellers, at de Kornhandlende skaffede sig flere Fartøier, end de hidtil have. I de sidste Aar er vel Antallet af disse stegne til tolv *), men det er dog langt fra det Antal, Nakskov tilforn har havt **), endog

*) Deraf er det allerstørste bygget i sidste Sommer af den driftige Kiøbmand Jensen. Men Skade, at Byens Handværkere intet fortiente herved, da næsten alle, i det mindste de vigtigste Handværkere: Skibsbygger, Smed, Seilmager, vare udenbyes. Saaledes, som paa flere Maader er det, at vore Handværkere aldrig kan reise sig. —— Om disse Fartøiers Størrelse, see Bilaget under Bogstav B.

**) Endskiønt vel Nakskovs Fortids Tilstand er uden for min Plan, saa finder jeg mig dog beføiet for deres Skyld, der ikke ville troe, hvad Nakskov har været, og vist endnu kan blive, beføiet her at anføre Arnt Berntsens halvandet hundrede Aars gamle Beretning om denne By: hvorefter „samme Byes fornemme „formuende Borgerskab en stor Handel til Soes ved- „ligeholde, og udi deres egne Skibe en mærkelig stor „Partie af Landsens gode Vare, synderlig Hvede, „Rug, Byg, Haffre oc Erter udføres til vidt fra- „liggende Stæder, Spanien, Engeland, Holland, „Tyskland, Norge o. s. v. Hvilcket dem icke ringe „Nytte skaffer, men derved, ligesom i Mængde af Bor- „gere, saa oc udi Formue oc Bygning tiltager" Danmark. frugt. Herlig. 1 Bogs 1 Part. 102 Side. Og dette var endda paa en Tid, da det lede Aristokratie trykkede al Handel og Industrie; da just i Lolland næsten alle Bønder vare livegne, der desuden, trykkede af det mest vilkaarlige Hoverie, nødtes til det adelige Herresæde at bringe alt det Korn, som

endog i Mands Minde, da der ere de, som endnu kan erindre sig over 50 Fartøier, der her har været til

som Bonden kunde eller skulle undvære. Kort da overalt Agerbruget var langt fra ikke saa fordeelagtigt, som nu. Dette var paa en Tid, da Naksskovs Rivaler, de andre Kiøbstæder her paa Lolland, vist vare i langt bedre Tilstand end nu, da den sorteste Armod hersker mellem dem, sær Handværkene. Ogsaa denne disse Kiøbstæders bedre Tilstand, sees af foranførte Arnt Berntsen. Saaledes siger han paa anførte Sted, S. 103 om Maribo, at den, uagtet den ikke paa en halv Miil nær haver Tilsegling, dog af Handel og Borgerskab ikke er ringe, efterdi den Landet paa alle Sider om sig haver. Nu derimod er kun een til to Kiøbmænd, der har nogen Handel af Betydenhed. Det samme gielder om Saxkiøbing og Nysted, hvor og i Berntsens Tid var mod nu værende Tid ikke ubetydelig Handel, endog til Soes. Men, at i disse smaa Stæder er en eller høit to Handlende, giør sandelig intet til en Kiøbstæds Opkomst, snarere kan den ganske ruinere en Kiøbstæd, naar denne ene handlende Mand tager alt fra andre Stæder, uden at sætte sine Medborgere i Arbeide ved sin Rigdom, naar han dertil er en ikke veltænkende Mand, der vil benytte sig af den sin Indflydelse, hans Penge giver ham, til at dominere over sine Medborgere, saa ingen tør vove at sætte sig ved Siden af ham. Hvor Ægtestand er Elendigheds Stand, hvor Muurmester, Snedker, Skomagere, Handskemagere ere færdige at doe af Sult, for Mangel paa andet Arbeide, end det Markederne kunde skaffe nogle af disse Professionister, hvor Græmmelse og den sorte Armod kan kiendes paa de unge Koner, der som Moer kun for Aar siden vare Naturens Stolthed, hvor deres Børn, fra de have lært at gaae, maa ud at tigge, der kan ingen Velstand være, om saa boe i Byen enkelt Handlende, der kan opkiøbe hele Landets Korn, eller anden enkelt Mand, han eie nok saa meget. Selv Rødby, der nu kun er en ussel Flekke, tog i Berntsens

til Byen. Men ikke nok de Handlende finge Fartøier og Skibe, de maatte dertil selv imellem reise med. Herved vare de visse paa, at de selv trak al mulig Fordele af en Reise. Ogsaa skaffede de sig herved en Deel Kundskaber tienlige til deres Handels bedre Fortsættelse i Tiden. Men frem for alt, fik de herved de Kundskaber, der satte dem siden i Stand til at kontrollere med Skipperen, naar denne allene reiste.

sens Tid flux til udi Handel og borgerlig Næring, hvoraf den nu intet har. Ja endog har den nu lidet af de Fordele, den skulle have af det derved liggende Færgested, som nu kun lidet besøges fremfor i gamle Dage, da Giennemfarten af Reisende endog har været saa stor, at jeg finder mod Slutningen af det 16de Sekel, en Sognepræst der degraderet til Kapellan, fordi han ikke var lærd nok til at være Sognepræst der, hvor der var et Færgested, og følgelig besøgtes af mange fremmede See Worms lærde Lexikon 2 Deel 243 S. Nu for Tiden skal visst ikke de Reisende — som nok kun ere nogle lybske Bodkarle, der destoværre streife til Terminerne alle Lollands Kiøbstæder igiennem — kontrollere med Rødbyes Sognepræsts Lærdom. Saaledes agtede man ellers den Gang Lærdom, og hævdede Fædrelandets Ære heri! Monne man i vore Dage ved de Geistliges Befordring søger at sætte lærde og veltalende Præster, just paa saadanne Stæder, hvor en maadelig Prædikant let kan give en ondvillig og flygtig Reisende Anledning til at bedømme et heelt Lands Oplysning efter en enkelt Stymper. Danmarks litteræriske som øvrige Ære, er mere end en Gang saaledes miskiendt i Fremmedes Reisebeskrivelser, hvis flygtige Forfattere har bedømt det Hele af et eller andet Enkelt. Maaskee torde det derfor ikke være ligegyldigt, at udsøge Embedsmænd til de Stæder, hvor megen Passage af Fremmede falder, naar det just ere saadanne Embedsmænd, som den Reisende kunde faae med at bestille.

reiste. Thi mange ere rigtig nok blevne kede af selv at holde Skibe, fordi de skal betroe dem til en Skipper, der ofte alt for følelig deler Fordelen af en Reise med sin Kiøbmand, som ingen Kundskab har. Dog en Kiøbmand, som selv ville reise med, og hiemme tillige holder aaben Bod, jeg tilstaaer det, kan let ved at overlade denne til Fremmede, tabe herved ligesaa meget, som han vinder paa sin Reise. Men derfor ville jeg ikke heller, som tilforn erindret, at Kornhandleren skulle holde aaben Bod. Og lad ham nu end holde den, da er Bodhandlen de allerfleste Dage ikke større, end at en brav Kone kan oversee og bestyre den. Men — siger man mig — Konen har desuden saa meget at tage vare paa, hun skal nu passe paa Bryggerset, nu paa Køllen, nu sørge for Folkene i Marken; kort, nu et nu andet, foruden hendes almindelige Forretninger, som Huusmoder. Ja her kommer det igien, som jeg ogsaa tilforn har erindret, Kiøbmanden vil være alt, Grosserer, og Isenkræmmer og Hørkræmmer og Urtekræmmer, og Brygger og Brændeviinsmand, og Avlsbruger o. s. v. Vore Kiøbmænd have saa mange Jern i Ilden, at ofte endog mere end et svies, og stundum endda det vigtigste. Ved selv ikke giennem Æreboerne at udføre Kornet, ved selv ikke ved Fuldmægtig at indkiøbe sine Varer, kunde Nakskovs Handlende betydeligt reise sig, og Æreboeren ville da nok pakke sig. Kiøbmanden ville da kunde baade faae bedre Vare, og sælge dem for lettere Kiøb end nu, da baade de slette Vare, og de alligevel dyre Priser, hvorfor de

af

af vore Kiøbstæders Handlende udsælges, giør: at mange betydelige Familier, saa paa Landet som i Kiøbstæden indkiøber alle Speserievarer, og hvad mere de aarlig forbruge i deres Huusholdning fra Kiøbenhavn, hvor man, Skibsfragten uagtet, dog indkiøber for lettere Priser, og alletider faaer Vare af bedre Bonitet, end hine fordærvede og ringe lybske Vare.

9. Nakskovs Fiord opmudres.

For at rydde denne for Byens Handel og Industrie skadelige Hindring af Veien, er allerede forlængst, saa fra Magistraten som Byens øvrige Indvaaneres Side giort, hvad man heri efter Byens Omstændigheder kunde giøre. Allerede derfor midt i Aaret 1791, indgik Magistraten med Ansøgning om Konfirmasion paa et Havne- og Muddervæsens Indretning, samt den dertil hørende Plan og Reglement indrettet, omtrent som det i Aaret 1788 fra Horsens konfirmerede. — Men Nakskov er ikke Horsens, som har den Ære at være Fødebye for flere Landets berømte Mænd, og den Lykke at have en af disse til sin Overøvrighed — Ansøgningen fra Nakskov om et Muddervæsens Indretning blev derfor henlagt paa de høiere Stæder, hvortil den indsendtes, uden at man siden fik det Mindste at høre eller spørge til den, uden at man fik noget Svar, enten til eller fra. Denne Omgang er saa meget desto besynderligere, som ved Indretningens og Planens Bekræftelse ingen, end ikke den mindste Understøtning søgtes

er-

erholdet af Statens offentlige Kasse. Thi de fornødne Penge til Muddermaskinen, og de flere til Muddringen henhørende Materialier, vare allerede subskriberede af et Interessentskab paa 48 Aktier eller Lodder, hver Lod paa 25 Rdlr., hvis Lodders Beløb var alt, hvad for det første behøvedes til Indretningen. For dens aarlige Vedligeholdelse skulle noget vist udredes af de Handlende, og Skipperne, i Forhold deels til Skibets Drægtighed, deels til de forskiellige Slags Varer, der udgiorde Ladningen. Da man saaledes i fire Aar ikke havde hørt noget til Udfaldet paa denne Ansøgning, indgik Magistraten paa nye i forrige Aar med en Pro Memoria til det kongl. danske Kansellie, hvormed fulgte Gienparter af den i Aaret 1791 indgivne Ansøgning med Planen og Reglementet, og bad at velbemeldte Kollegium ville tage sig af denne for Byen vigtige Sag. Herfra har man da faaet saa megen Underretning, at Ansøgningen med Bilag er anbefalet og tilstillet det kongelige Generaltoldkammer, hvis oplyste Chef, der af Erfarenhed i sin forrige Post veed, hvor meget en let og god Indsejgling bidrager til en Kiøbstæds Opkomst, vist vil bidrage Sit til, at Nakskov heri naaer sit Ønske. Da først torde maaskee flere Handlende lægge sig Fartøier til.

10. Byens Jorde bedre benyttes til større Fordeel, saa for enkelt Ejer, som det Almindelige.

Som jeg allerede ovenfor har peget paa, saa være det her igien erindret: Vi har i Danmark en

desto værre alt for stor Mængde frit Hartkorn, der i et forgieldet Land, som vort, til ubodelig Skade for det Offentlige, ei allene ikke bærer lige Byrder med det ufri Hartkorn, men dette fri Hartkorn dyrkes desuden ikke saa godt, som hint ufri, og derved ligeledes paa den Maade skader det Offentlige. Thi ingen nægter mig dog, at Herregaardernes Marker, som drives ved det forhadte Hoverie, og tildeels under Opsyn af Lejesvende, indbringe ikke det de kunde indbringe. Sandelig der kunde vel anføres de, der ikke indbringe det halve, af hvad de kunde indbringe. Overalt kan store Jordlodder nok aldrig drives saa godt, som de mindre. Nu mange vore Præstegaardes fri Jorde, ja vel de fleste, hvor slet drives ikke de? I det mindste kiender jeg faa Præster, som kyndige Landmænd ville tilstaae, at de drive forsvarlig deres Jorder *). Og vist nok dreves Bogen bedre, var Skaden maaskee erstattelig. Men imidlertid taber dog alletider noget i det Hele det Offentlige, som hverken faaer Skatter eller betydelig Afgrøde af en saadan Mængde frit Hartkorn. Og denne Klage gielder netop og om Kiøbstædernes fri Hartkorn; som sædvanlig, efter som det drives, aldrig er det Offentlige til nogen Nytte, ofte end ikke hele Byen, men kun nogle enkelte **). Dette sidste kan nu vel

just

*) Dette gielder fornemmelig om Lollands Præster, der med de største Kald, dog almindelig ingen Formue samle sig, vist nok, fordi meget faa forstaae at drive deres Jorde.

**) Saaledes er det i det mindste i mange Kiøbstæder, hvor ingen Anstalt for den Fattige er, til at faae enten

Ol

just ikke siges om Nakskov, hvor, efter hvad jeg tilforn har fortalt, snarere alt for Mange har vist ikke Nytte, men Deel i Byens Jorde. Dog er det og vist, at her i Byen er saa liden Anstalt til at faae Øl, Melk og saadanne Ting til Kiøbs, at Handværksmanden, der daglig skal føde sine Handværksfolk og Børn, næsten er nødt til at skaffe sig lidet Jord, hvoraf han om Vinteren kan fore en Koe; Skade kun, at herved faaes Smag paa Avlsbrug, hvis virksomme Liv da synes behageligere, end det rolige Levnet paa Verkstedet, som derfor tilsidst ganske tilsidesættes for hint. En almindelig Forandring med Nakskovs som alle andre Kiøbstædernes Jorde, er derfor til Kiøbstædernes Forbedring heel nødvendig. Unægtelig kunde en stor Deel af vore Kiøbstæders Jorde være Kiøbstæderne til langt større Nytte, naar

 f.

Øl eller Melk at kiøbe, og hvor han endda ikke uden sær Naade af sine Medborgere, og det for en overdreven Betaling, af henved 4 Rdlr. kan faae en Koe om Sommeren græsset, da de Formuende har tilvendt sig alle Jordene, som dog vist fra Begyndelsen ere givne til den hele Byes Nytte. Dette gielder f. E. om Rudkiøbing paa Langeland, hvor alle Byens Jorder ere som Eiendom tilvendte nogle faa Familier. End værre er det i Mariboe her i Lolland, hvor Kongen endnu eje Jordene, men deres Brug mod en ubetydelig aarlig Afgift er overladt Byens Indvaanere, der uden Opsyn dele sig dem imellem, som de ere Venner og stærkest, og den svage, eller som vil gaae den lige Vej, altsaa maa staae tilbage. Ja vist nok var en Reforme med vore Kiøbstædsjorder heel nyttig, og — som jeg troer — sær i Landkiøbstæderne, hvor af Mangel paa Seilads, Avlsbrug dog kunde blive nogen Næring.

f. E. disse Jorde besattes med Huus- og Gaardmænd, der da kunde blive for Kiøbstæden, hvad Amager er for Kiøbenhavn. Hvad nu angaaer Nakskov, og dens Jordes bedre Afbenyttelse, da har jeg derom konsuleret en Mand, der med lokal Kundskab om Nakskovs Jorde, tillige forbinder gode Indsigter i Agerbrug og Landvæsenet, nemlig Hr. Proprietær Dons til Assenstrup, Medlem af den til Hoveriets Bestemmelse nedsatte kongelige Kommission. Han har og været saa god, skriftlig at meddele mig sine Tanker om denne Sag i et Missiv, hvis Indhold med deri anførte Plan til en Forbedring i Nakskov Kiøbstæds Agerbrug, jeg her vil anføre med hans egne Ord: „Enhver i Landbruget kyndig Mand, kan „daglig overbevises om spesiel Udskiftning og Fælled- „skabets Ophævelse medbringende sande Nytte i Dan- „mark, og at det er en Kilde til Bondestandens „Opkomst, thi den medfører en meget bedre Kultur „i Agerbruget, og virker til Industrien i det Hele; „men om spesiel Udskiftning af Kiøbstædernes Jorder „i Almindelighed ville svare til Hensigten, derom „skulle jeg meget tvivle. Overalt troer jeg, at der- „for ingen almindelig Plan kan etableres, thi det „som kan være passende for en Kiøbstæd, kan være „det modsatte for andre, da Jordernes Tillæg og „Ejendomsretten til Jorderne for Kiøbstæderne ere „forskiellige. Det vil derfor komme an paa de lo- „kale Omstændigheder for enhver Kiøbstæd, især „hvorvidt spesiel Udskiftning kan være passende. Og „da Nakskov Byes Jorders bedre Indretning til

„By-

„ Byens almindelige Vel, her er Gienstanden saavel
„ for D. V. som mit Ønske, saa vil jeg derved
„ holde mig. Og maa jeg da tilstaae Dem, at jeg
„ ikke troer, at spesiel Udskiftning af Nakskov Byes
„ tilliggende Jorder ville medføre Nytte for Byens
„ Indvaanere i Almindelighed. Mine Grunde der-
„ for ere følgende: En Deel af Byens Jordbrugere
„ ejer en Gaards Jord, andre ½ Gaards Jord, naar
„ disse skulle udskiftes og særskilt indhegnes, som blev
„ en Følge af Udskiftningen, ville det medføre en
„ Deel Udgifter og Besværlighed, som den mindre
„ Formuende ikke saavel kunde overkomme, og Føl-
„ gen deraf blev, at samtlige Byens Jorder kom i
„ de Formuendes Værge, som ikke ville blive til sand
„ Nytte for Byens fattige eller mindre formuende
„ Indvaanere. I Henseende til Byens almindelige
„ Græsning, Madeskoven kaldet, som nu haves i
„ Besiddelse og Eiendom, efter enhver Huuseiers
„ Grund her i Byen, da ville sammes Udskiftning
„ medføre samme Vanskelighed, som Byens øvrige
„ Jorder, og Følgen deraf ville blive den samme,
„ nemlig: at alt blev overladt og kom i Besiddelse
„ af de Formuende, til Tab for Byens Indvaanere
„ i Almindelighed. At det er til Fordeel for Haand-
„ værksstanden, eller for de saa kaldede smaa Bor-
„ gere i Nakskov, at have Avlingsdrift, dette troer
„ jeg ikke, men efter nærværende Indretning med
„ Nakskov Byes Jorder, er det en Nødvendighed,
„ thi det Uundværlige til Familiers Underholdning,
„ kan ikke altid faaes her tilkiøbs, altsaa førend

„ nogen Indretning af Byens Jorder kunde iværk-
„ sættes, saaledes, at Borgerskabet i Almindelighed
„ ingen Avling eller Jordbrug skulde have, maatte
„ først sørges for, at her, ligesom saa mange andre
„ Stæder, kunde faaes alt til Kiøbs, som nødven-
„ dig behøves til den almindelige Mands Huushold-
„ ning. En vis Deel af Byens Indvaanere kunde
„ ikke ganske undvære Avlingsbrug, for Ex. Kiøb-
„ mænd, Brændeviinsmænd og Vognmænd rc., da
„ de nødvendig maa holde Heste, dog skulde disse ikke
„ have mere Jordbrug, end nødvendig udfordres til
„ de uundværlige Heste og Kreature, da Avlingen og
„ Jordbrugen, ingenlunde maatte være deres Næ-
„ ringsvej eller Levebrød. Førend saadan Indret-
„ ning med Byens Jorder kunde etableres, troer jeg,
„ det var nødvendig, at enhver Borger i Byen vidste
„ bestemt sin Haandtering og Næring. For at for-
„ sikres om, at Byens samtlige Indvaanere, kunde
„ bestandig faae tilkiøbs, hvad de daglig behøvede
„ til deres nødvendige Oekonomie, maatte Byens
„ Jorder overlades til saadanne Folk, der vare vante
„ til at dyrke Jorden med alle Slags Urter, der til-
„ lige havde Lyst til at holde Malke Kiør, for med
„ Urter og Melk at søge til Torvs, hvor Indvaanerne
„ kunde søge disse Artikler tilkiøbs; Byens Jorder
„ maatte da opmaales, og ordentlig udskiftes; saa-
„ ledes, at de af Byens Indvaanere, som ikke ganske
„ kunde undvære Avlingsbrug, skulde tildeles deres
„ Andeel nærmest Byen, og den øvrige Deel af By-
„ ens Jorder inddeles i mindre og større Lodder,

„ som

„ som skulde bebygges og beboes af saadanne Fami-
„ lier, som meldt, der vilde dyrke Jorden med Rød-
„ der og Urter, samt holde smaa Hollænderier, for
„ med det Nødvendige deraf at forsyne Byens Ind-
„ vaanere. At foreslaaende vilde være en fordeelag-
„ tig Indretning for Byens Indvaanere i Alminde-
„ lighed, det troer jeg sikkert, thi da vilde enhver
„ passe sin bestemte Haandtering, og ikke som nu for-
„ sømme deres egentlige Fag, ved Indbildning af
„ den Fordeel de nu søger ved Avlingsbrug, hvorved
„ Haandværkerne i Almindelighed forsømmer deres
„ Haandværk, og taber Lysten til det der kunde og
„ burde være deres Levebrød. Jeg troer, at D.
„ Vb. saavelsom jeg, er overbeviist om, at Avlings-
„ brugets Fordeel for Nakskov Byes Borgere i Al-
„ mindelighed, mere bestaaer i Indbildningen end i
„ Virkeligheden, og at mangen duelig Haandværks-
„ mand, des formedelst forsømmer sit Haandværk.
„ Ligesaa fordeelagtig, som jeg holder mig overbeviist
„ om, at denne foreslagne Indretning vilde blive for
„ Nakskov Byes Indvaanere i Almindelighed, ligesaa
„ vanskelig vilde den vist blive at udføre, de tillade
„ mig derfor Høistærede! at foreslaae en anden min-
„ dre vanskelig Plan at sætte i Udførelse, om ikke saa
„ fordeelagtig, saa dog til meget større Fordeel for
„ Byens Indvaanere, end nærværende Indretning
„ af Byens Jorder. Samtlig Nakskov Byes Ager-
„ jord, Engbund og Græsning, skulde opmaales
„ og inddeles i fem Marker, saaledes, at enhver
„ Jordeier i hver Mark fik deres Jorder i en eller to

 „ Sta-

„ Stader; skulde Færgelandene kunde komme under
„ Inddeling, med Byens øvrige Jorder, og blive
„ pløiede og besaaede, da kunde der blive sex Marker,
„ som skulde drives saaledes: En Mark aarlig til
„ Udlæg, en bære Vinterkorn og en til Vaarkorn,
„ de trende til Kløver og Græsning, deraf de tvende
„ græsses, og en til Høebierring, Byen vilde der-
„ ved avle fornøden Høe til Vinter-Foering, og
„ have mere en dobbelt Melk af deres Kiør om Som-
„ meren. Den Mark, som aarlig blev besaaet med
„ Vaarsæd, skulde tillige besaaes med Kløver. De
„ af Byens Indvaanere, som ingen Jord har eller
„ ejer i Markerne, men allene haver Græsnings Ret
„ paa Madeskoven, skulde have Græsning til ligesaa
„ mange Høveder i Byens Kløvermarker, som de
„ nu har Høveders Paaslag paa Madeskoven, ligesom
„ Byens øvrige Indvaanere, som ejer Jord beholdt
„ Rettighed, til ligesaa mange Høveders Græsning i
„ Kløver-Markerne, som de nu haver paa Madesko-
„ ven, og skulde Kløver-Markerne, som er ufejlbar-
„ lig, kunde græsse flere Høveder, end nu kan græsses
„ eller græsses paa Madeskoven, da skulde Jord-
„ eierne allene have Rettighed til disse flere Høveders
„ Forslag; thi de, som allene har Græsnings Ret,
„ efter deres ejende Grund i Byen, og ikke tog Deel
„ i Jordens bedre Dyrkning, maatte være tilfreds
„ og fornøjet med den bedre Græsning paa en Klø-
„ ver-Mark, end nu paa Madeskoven, da derved
„ vist vilde vindes dobbelt Melkning. At denne
„ Indretning og Dyrkning af Byens Jorder, som
„ let

„ let lader sig iværksætte, vilde indbringe Byens
„ Indvaanere, meget større Nytte og Fordeel, end
„ den nærværende, det troer jeg D. V., og enhver
„ Fornuftig let vil kunde indsee. Skulde Færgelan-
„ dene ikke maatte pløies og dyrkes, burde de dog,
„ at overlades Byen til en Hielps og Skifts Græs-
„ ning." — Saavidt Hr. Dons, hvis Forslag
iværksat, jeg er overbeviist, ville vorde Nakskov Bye
til betydelig Fordeel, især det Forslag, hvorefter
Nakskov kun beholder det allernødvendigste Jord, og
det øvrige bebygges med Hollændere, Amagere eller
saadanne, der holdt til Fal de Ting, hvorfor nu
mangen Borger maa mod sin Villie være Avlsbruger.
Det Almindelige, som Private ville vinde ved en saa-
dan Forandring i Nakskovs, som flere Kiøbstæders
Jordbrug.

*) Færgelandene er en Græsning, der tilhører pro officio Magistraten. Paa samme kan græsses omtrent 130 Heveder, altsaa er det et ikke ubetydeligt Jordstykke, der pløjet kunde udbringes langt fordeelagtigere. Magistraten skulle visi heller ikke have noget imod, at denne Eiendom ved en forbedret Forandring indbefattedes under Byens øvrige Jord. Ellers har man i de sidste Aar, under Skin af at see paa Byens Bedste, men egentlig vel for at skikanere enkelte i Magistraten disputeret den, saavel denne Eiendom, som Magistratens øvrige Jorde, der dog ere snart de eneste Indkomster man har som Magistrat. Dog ved Lands Lov og Ret, har man aldrig tordet driftet sig til, at anhængiggiøre Sagen. Beviis nok, at man kun har reist den, for hos den enfoldige Mængde at opvække Uvillie med dens nærmeste Øvrighed.

11. Strandfiskeriet ophielpes.

Denne hidtil her i hele Lolland ganske forsømte vigtige Næringsgreen, ville sandelig ophiulpen være et betydeligt Hielpemiddel, saa til Lollands som hver enkelt Kiøbstæds Opkomst. Det fiskerige Vand uagtet, som paa alle Kanter omgiver Landet, og hvoraf Nakskovs Fiord er en ikke ubetydelig Deel, er alligevel de her faldende Fisk, Aal, Flynder, Torsk, Øreter saa dyre, formedelst de faa, der beskiæftige sig med Fiskerier, at, Sild imellem undtagne, bliver den øvrige Fisk ikke til Deel for den Fattige, der ei kan give to Mark for en lille Torsk, fire Mark, ja vel en Rigsdaler for en Øret, 16 til 24 ß. for et ubetydeligt Knippe Aal o. s. v. Dette Fiskeriernes Forfald er saa meget betydeligere i Nakskov, der sandelig er en af de dyreste Kiøbstæder, jeg kiender, hvor Ildebrand, Huusleie *), Levnetsmidler, kort alt er stegen til saadanne Priser, at jeg sandelig ikke veed, hvor den Fattige faaer noget at leve af. For ham, som for Mængden i Almindelighed, var det derfor en betydelig Vinding, om nogle af vore mange Kiøbmænd forenede sig om, at bekoste de til Fiskeriernes

*) Huse og Gaarde ere her i Byen i de ti sidste Aar stegne til det dobbelte, ja derover i Priis. En Omstændighed man kunde antage, for et Beviis paa, at Nakskov tager til. Men denne Tiltagen torde allene bestaae i den Mængde Handlende, som i de sidste Aar have nedsat sig. At juist Byen i det Hele vinder ved denne Tilvæxt, saaledes som Handelen af de allerfleste endnu drives, tor jeg i det mindste ikke tage mig paa at bevise.

ernes Drift fornødne Garn og Redskaber. Det er ved saadanne og flere nyttige Anstalter, mere end ved Legater af nogle hundrede Rigsdaler til at underholde Dovenskab, at Kiøbmanden paa en værdig Maade kunde vise sig taknemmelig mod den Bye, hvori han lever, og har samlet sine Midler. Herved ville Levnetsmidlerne *) falde, herved Mange sættes i Arbeide, som nu af Mangel paa Arbeide maa tigge. Men skal Fiskerierne ophielpes ved Nakskov, da maatte man allerførst giøre sig Umage for, at udrydde den Mængde Sælhunde, som nu giør saa stor Skade paa Fiskene. Kun Begyndelse hermed, var allerede en ikke ringe Begyndelse, til at ophielpe Fiskerierne. I en anden Kiøbstæd her i Landet, Nysted nemlig, skal man med Held have giort denne Begyndelse.

12. Torvehandelen opretholdes.

Naar jeg siger: at den Uskik, som i mange Aar her i Nakskov har fundet Sted, at enhver opkiøber uden for sin Dør: Tørv og Brænde, og Smør og Æg og Korn, meget bidrager til Levnetsmidlernes Dyrhed, ja giør endog, at mange af Byens Indvaanere end ikke kan faae disse Ting tilkiøbs her i Byen; saa siger jeg intet, uden hvad enhver Fornuftig — som ikke styres af private Fordele — vil tilstaae

*) At disse her i Nakskov ere dyre, kan sees af Bilaget under Bogstav K, ja blant Kiøbstæder af lige Størrelse, og mindre end Nakskov skal man neppe kunde nævne nogen, hvor Levemaaden er kostbarere.

staae mig. Magistraten har derfor ved igientagne Erindringer i de sidste Aar søgt, at hæve denne Misbrug, men hvor vanskeligt, at stride mod gamle hærdede Fordomme, og Politiet har af Mangel paa Handtlangere ikke alletider Styrke nok til at understøtte disse Magistratens saa nyttige Foranstaltninger, hvorimod den formuende Borger veed at sætte alle Kneb, for at eludere dem. Bonden er nu engang saa vandt til paa Landevejene, i Byens Porte, og det første det bedste Sted, at sælge sine Varer, uden at føre dem til Torvs, at om Byefogden optog uden for Torvet en saadan Bonde, og denne maaskee havde en Jorddrot, der ville og kunde tage sig af ham, skulle han paadrage sig saa mange Skikaner og Uleiligheder, der sandelig snart kunde giøre en Embedsmand kied af, at opfylde sine Embedspligter. Den største Despot glemmer ikke i vore Dage, at føre det hellige Ord Frihed i Munden, naar han derved tænker at ville tilvinde sig Fordele; og det høres saa gierne, uden at man erindrer, at hvad der er Frihed for enkelt Mand, leder ofte til Tvang for Mængden. Ingen nægter mig dog, at naar en Favn Brænde, der paa Torvet kan faaes for 4 til 5 Rdlr., skal kiøbes hos Kiøbmanden for 7 Rdlr., en Tønde Rug eller Byg eller andet Korn, som Bryggeren og Brændeviinsmanden og Bageren kan kiøbe ofte en heel Rigsdaler lettere paa Torvet, end af Kiøbmanden, dog her skal søges, fordi Kiøbmanden opkiøber det alt, nu ligesaa Smør, Ost, Kiød og flere Levnetsmidler, som udsolgte af Spekhøkeren, alletider koster mere,

mere, ingen nægter dog, at denne Handel, dette Opkiøb er til stor Skade for Mængden, ei at tale om, at denne Omgangsmaade er ganske lovstridig mod de om Land og Forprang givne Anordninger. Torvedages Indrettelse og Indskiærpelse af Anordningerne, der byde, at alle Varer, saa paa Torvedagene som de andre Dage skal falholdes paa Axeltorvet, ville derfor være til stor Nytte for Nakskov. Men hertil ville nødvendig en Torvefoged, der saa ved Portene, som paa Torvet kunde have den fornødne Opsyn. Odense har faaet i Aaret 1789 et Reskript, der indeholder en Deel, saa Politievæsenet i Almindelighed, som Torvehandelen i Særdeleshed vedkommende meget gode Bestemmelser, der med Nytte kunde finde Sted i mange flere Kiøbstæder. Jeg veed derfor ikke, hvorfor dette Reskript ej maa lokaliseret extenderes til Nakskov eller andre Steder.

13. Nogle Krammarkeder indrettes.

Dersom det er unægteligt, at Mængden i vore Kiøbstæder sukker under Fattigdom, saa er det og vist, at alle de Indretninger, der kan skaffe Mængden Penge imellem Hænder, ere fordeelagtige. Det er derfor, jeg tør paastaae, at Nakskov, som nu aldeles ingen Krammarkeder har, vil vinde ved, i det mindste at faae tvende, et nemlig om Foraaret og et om Efteraaret. Det er ikke blot Handværksstanden, hvori er mangen Mester, hvis betydeligste Arbeide er hans Markedsarbeide, som herved vandt, men og Bryggeren, Brændeviinsmanden, Ølkripperen, Hø-

keren,

keren, Bageren, kort enhver, der har det mindste at sælge lige til Konerne, som gaae om paa Gaden med Brød og Kage. Jeg nægter ikke: at det maaskee var godt, om vore Kiøbstæder ikke behøvede Markeder, men jeg nægter, at det er vore Kiøbstæder, i den Forfatning de for nærværende Tid ere, til nogen Fordeel, at de ikke har Markeder. Meget mere tør jeg paastaae, at det er en Kiøbstæd til Fordeel, at den har nogle Markeder, og jeg tør deri paaberaabe mig min egen Erfaring fra Kiøbstæden Lemvig, hvor jeg for nogle Aar siden var Byefoged. Her var vel to Markeder, men Tiden, de holdtes paa, giorde, at de lidet eller intet bleve søgte. Jeg fik derfor disse Markeder, ej allene ansatte paa beqvemmere Tider, men og tvende ny til indrettede, og Mængden af Byens Indvaanere var hermed overmaade vel fornøiede. Ogsaa veed jeg, at baade Extraskatten og de flere Skatter og Afgifter, der hos den fattige Mængde ere vanskeligere i vore Kiøbstæder at faae inddrevne, end vist mangen forestiller sig, bleve nu, de indkrævedes strax efter at et Marked var holdet, meget lettere at faae ind. Hvad jeg saaledes om Markedernes Nytte for de smaa Kiøbstæder paastaaer, og af Erfarenhed tør paastaae, finder jeg end ydermere bestyrket i en til vor Munisipal Historie henhørende Forordning af Kristian den Tredie, given i Aaret 1542 *) til Kiøbstæderne i Jylland.

Den

*) Den findes i danske Magasin, Fierde Bind, 288 S. og i Kong Kristian den 3dies Historie, udgiven af Godiches Enke, Anden Deel, 361 S.

Den befaler udtrykkelig, at alle Markeder smaa og store skulle blive ved Magt, da den menige Almue i Kiøbstæderne haardeligen tit og ofte havde beklaget dem, at deres Næring dem betoges ved de smaa Markeders Afskaffelse, hvoraf ingen havde Fordeel, uden nogen faa Kiøbmænd, som noget rige og formuendes ere, og da just en Deel af disse havde ved Herredagen, hvorpaa Markederne bleve afskaffede, mødt som Fuldmægtige for Kiøbstæderne, saa havde de og som troløse Repræsentanter, der da — som ofte den Dag i Dag — kun saae paa egne Fordele *), faaet

*) Man tillade mig ellers ved de i vore Kiøbstæder nu værende Repræsentanter, deputerede Borgere, eller som de almindelig kaldes eligerede Mænd at erindre følgende: Hertil tages efter de Regler, som følges i de allerfleste Kiøbstæder, gierne nogle af Byens bedste Mænd ɔ: det er formuende, eller som sidde i betydelig Næring, eller saadanne, som kunde skrive noget. Disse Byens eligerede Mænd have nu i Byens Regnskabsvæsen, de af Byen gaaende Paalægs og Afgifters Bestemmelse m. v., til Byen henhørende, ikke liden Indflydelse, og det er ret, thi ere de gode Mænd, der see paa hele Byens Vel, ikke modsætte sig en almindelig nyttig Indretning, fordi de ikke selv kan have nogen Nytte deraf, eller indsee de har Nytte deraf, f. E. naar eligerede Borgere modsætte sig, at Byen kontribuerer aarlig til en Jordemoder, fordi ingen af de eligerede Borgere agte mere at lægge sig Børn til, ere de derfor redelige Repræsentantere, da kan denne deres Indflydelse giøre, om ikke anden Nytte, den at Magistraten fritages for Mistanke hos den øvrige Deel af Borgerskabet. Men da Byens Embedsmænd, ligesaavel har Deel i Byens Grunde og Eiendomme, og altsaa maa deeltage i Afgifter og Paalæg, var det ikke da og billigt, at blant Byens Repræsentanter altid skulle være en Embedsmand, ligemeget geistlig eller

faaet denne sig fordeelagtige Indretning sat igiennem. — Maaskee var det paa samme Herredag, at Nakskov fik det saa kaldte Privilegium, at der ingen Krammarkeder maa holdes. Man paaberaaber sig vel et saadant, skiønt jeg har ikke seet det, ligesaa lidet som hint, man vil en Kong Erik skal have givet Nakskov, at enhver maa kiøbe op uden for sin Dør, var det saa alt, hvad han kunde faae, for siden med køllnisk Vægt at udhøkre det til sine Medborgere. Og saadant Sprog føres i vore Kiøbstæder endda heel ofte af dem, der ellers vil have Ord for at see paa Byens Bedste, i det mindste indbilde de stundum Mængden herom, saa og troer det, hvis man ikke har Mod at blotte dem. — Kort, jeg vedbliver min Paastand: at visse aarlige Krammarkeders Indretning var for Nakskov heel nyttigt.

14. Skolevæsenet forbedres.

Jeg har sat denne Forbedring til allersidst, uagtet den sandelig er en af de allervigtigste Forbedringer, hvorpaa desuden mange af de andre beroe. Thi, saalænge Ungdommens Underviisning er paa den

eller verdslig. Dog skulle jeg frabede mig Prokuratorer, eller nogen anden Justitsbetient. Herved vandtes baade det, at blant de eligerede Borgere alletider var en Mand, der burde formodes, at kunde skrive et sammenhængende Sprog, saa og, at en saadan Mands Fordele ikke saa ofte kunde, som de andre Representanteres komme i Kollision med de øvrige Borgeres, saa han derfor upartiskere kunde oversee det Hele, og styre sine Medrepresentanter.

den Fod, den nu er i vore Kiøbstæder, kan af de Borgere, der have nydt en saadan Underviisning, intet stort Foretagende til en Kiøbstæds Opkomst ventes. Forstandens og Hjertets Dannelse forsømmes ligemeget i denne Underviisning, hvorpaa dog gierne Aarene lige til Konfirmasionstiden anvendes. Katekismussen, Forklaringen eller Lærebogen, høit et Stykke af Bibelen, vel og lidt af Kramers Regnebog, ere alle de Skrifter man giver denne Ungdom imidlertid at læse. Den unge staaer nu til Konfirmasion, og Forstanden er saa dyrket, som den behøver at være. Han sættes herefter til Lærling i den Vej og Næring, der siden skal giore ham til Mand og Borger. Han bryder sig altsaa fra denne Tid ikke om anden Forstands Kultur, end den han nødvendig behøver til sin Næring, thi han har i Skolen og i sin Ungdom ikke faaet Smag paa nogen. Han er og lykkelig i denne sin Næring, samler sig Midler, og bliver nu en anseet Borger, enten i sin Fødebye eller anden Kiøbstæd. Og nu forestille man sig, hvor mange sunde Indretninger og Planer en saadan Samling af Borgere kunde udkaste og iværksætte til deres Byes Opkomst. Ja heel nødvendig, og maaskee den allernødvendigste Forbedring er vist en forbedret Skoleindretning. Nakskov har hvad sin danske Skole angaaer, et følgeværdigt Mønster i de kun en Miil fra Byen liggende herlige Pedersstrups Skoler. Nakskov vil og taknemmeligere følge disse stolte Mønstre, naar Leilighed gives, end man vel har giort

 mange

mange andre Steder *). Men Sagen er, hvor Udgifterne skal tages fra, naar ikke Indvaanerne selv godvillig ved aarlig Bidrag, eller paa anden Maade ville understøtte de med en forbedret Skoleindretning nødvendig følgende Udgifter. Thi den danske Skoles nu værende Fond, er dertil utilstrækkelig, især naar tvende Lærere skulle lønnes, hvilket vist er nødvendigt i en Skole af en talrig Ungdom.

*) Skulle man troe, der gives Folk i vore Tider, som uagtet, det er deres Pligt, selv at tage sig af Skolevæsenet, hade Seminarister, nogle fordi de som ustuderede ikke kunde i Nødsfald assistere, andre, fordi disses Flid i Skolen give Vedkommendes Magelighed, ligesom Bebreidelse. Vist er det, at paa hele Vesterkanten af Jylland, ere næsten alle Skoleholdere ustuderede, og det er der almindeligt, at Bønderne kunde baade læse Skrift, og selv skrive. Her i Landet derimod have vi hoilærde Skoleholdere paa de fleste Steder, og det er en stor Sieldenhed, at Bonden kan læse Skrift, end sige selv skrive.

Bilage.

A.

P. M.

De mig paaliggende Pligters Opfyldelse, og Hans Majestæts allernaadigste Hensigter til Kiøbstædernes Opkomst, forudsætte den nøiagtigste Kundskab, om Stædernes nærværende Tilstand, om Aarsagerne til deres Handels og Vindskibeligheds Forfald, og om Midlerne til deres Tilstands Forbedring, og til Opreisning af sand Kiøbstæds-Næring og Handel, samt Fabrik- og Haandværkers Drift. Til den Ende, maa

jeg udbede mig af Hr. Byefogden, en saa fuldstændig Forklaring, som muligen kan tilvejebringes, af alt hvad, som til foranførte almindelige Poster kan henregnes for Byen N. N. I Særdeleshed udbeder jeg mig bestemt Oplysning over følgende spesielle Punkter:

1) Hvor mange Familier Byens Indvaanere udgiøre og hver Familiers Tal.
2) Deres Klasser, efter de forskiellige Næringsveje, hvorved de underholde sig, saasom Embedsmænd, Lærde ved Kirker og Skoler, Kiøbmænd og enhvers fornemmeste Handel, Haandværkere af hvert Slags, Søefolk og Fiskere, Jordbrug førende, Fattige o. s. v.
3) Indretningen af det Fattigesvæsen.
4) Politiets Førelse.
5) De nedre Skolers Antal og Tilstand.

Udi denne Indberetning behager Hr. Byefogden, at anføre sine Forslag og Tanker til Byens almindelige Tarv og Bedste, hvis Udførelse vil være Hr. Byefogden til Ære, og jeg vil ansee det, som den største Belønning i mit Embeds Førelse, om jeg dertil kan have den Lykke, at bidrage noget ved virksomme Forestillinger og Foranstaltninger.

Ribe den 12 Febr. 1791.

C. F. v. Helfreed.

B.

Spesifikasion

over de i Nakskov hiemmehørende Fartøjer, deres Byanings Fason, Drægtighed, og hvem samme tilhører for Aaret 1795.

Galiaser og Jagter	Læsters Drægtighed	
Galiase	22	tilh. Kiøbm. Jensen
dito	20½	= Kiøbm. Diderikssen jun.
dito	19	= Kiøbm. Diderikssen sen.

Galiaser og Jagter	Læsters Drægtighed	
Jagt	$13\frac{1}{2}$	tilh. Kiøbmand Boldt.
dito	12	: Kiøbmand Vinkel ꝛc. Dorph.
dito	$11\frac{1}{2}$	: Kiøbmand Engel.
dito	11	: Skipper Langemark.
dito	$9\frac{1}{2}$	: Kiøbm. Diderikſen jun.
dito	9	: Kiøbm. Jenſen.
dito	4	: Skipper Kriſten J. Ørſted.
dito	$3\frac{1}{2}$	: Noman Faber og Hans Pederſen.
i alt 3 Galiaſer og 8 Jagter.		

Nakſkov Toldkammer den 5 Febr. 1796.

J. Thorøe.

NB. hertil kommer det ny af Kiøbmand Jenſen nu byggede Fartøj af omtrent 32 Læſters Drægtighed.

C.

P. M. *).

Hoslagt findes den af Direkſionen under 10 og 11te dennes forlangte Gienpart, af vor under 2 Oct. ſidſt

*) Anledningen til dette Inſpektorernes Brev til Direkſionen var: ligeſom Rektor Boje ſtod i Færd med, at udføre den til en nye latinſk Skolebygning allernaadigſt approberede Plan, indtraf i Kiøbenhavn den ulykkelige Ildebrand, der giorde Bygnings Materialier, Haandværksfolk og alt dyrere. Hr Boje ſaae ſig derfor nødt, at anſøge om et Tilſkud af 500 Rdlr., ſom og Inſpektorerne underſtøttede. Direkſionen derimod — Stiftamtmand og Biſkop — ſagde i deres Erklæring, at denne nye Bygning allerede havde koſtet det offentlige 1970 Rdlr. — De kunde med ligeſaa god Grund have ſagt 2090 Rdlr. Imidlertid kunde

sidst afgivne Betænkning over Rektor Bøyes Ansøgning, om et Tillæg af 500 Rdlr. til den af ham opførte Skolebygning. Hvorledes i Øvrigt denne Bygning kan siges, at have kostet det Offentlige 1970 Rdlr., begribe vi ikke. Alt hvad, efter det danske Kansellies P. M. til de Herrer Direktører af 28 Marts f. A., denne Bygning koster det Offentlige, er egentlig kun 350 Rdlr. Rigtig nok kan man sige, at Entrepenøren Rektor Bøye faaer i Penge 1890 Rdlr. Men fra denne Summa maatte behagentlig erindres, at der afgaaer: a) de 120 Rdlr. frivillige Gaver, som egentlig ikke kan føres det Offentlige til Regning, for saavidt disse 120 Rdlr. ikke falde Skolens Stiftelse til Byrde. b) End videre blive at fradrage de 500 Rdlr., hvoraf Kirken tilforn svarte Rektor aarlig Huusleie med 20 Rdlr., da Rektor nu ved at imodtage selve Hovedstolen, hvoraf Leien tilforn svaredes, skal renunsere denne Leie, saa kan man ikke sige, at denne Kapital af 500 Rdlr. tabes for Kirken, som derved mister et Onus, der paalaae den just til den Mand, der har modtaget disse 500 Rdlr, og med Hensyn til hvilke, denne Mand tilforn var Kirkens Kreditor. c) End lettere er det at indsee, at de for den gamle Skolebygning indkomne 320 Rdlr., ligesaa lidet kunne siges, at komme det Offentlige til Last, thi enten disse 320 Rdlr. staae paa Kirkegaarden, eller i Veilegaden kan være det Offentlige ligegyldigt, naar kun Stiftelsen har Valuta for dem, og det har den jo, i det af Magister Bøye nye opførte Skolehuus. d) Endelig bliver ligeledes fra den hele Sum, eller 1890 Rdlr. at

 drage

kunde det danske Kansellie, meget grundet, ikke finde sig i denne ugrundede Beregning, men over samme forlangte nærmere Oplysning af Direktionen, som igien forlangte Inspektionens Betænkning, der indeholdes i dette Brev.

drage de 600 Rdlr., der af Stiftelsen skal sættes i den ny opførte latinske Skolebygning. Da af denne Kapital skal svares Rente af nu værende Rektor og Eftermand, saa er den jo ingenlunde for Stiftelsen tabt. Kapitalen maatte jo dog, naar den skulle være Stiftelsen til Nytte, giøres frugtbringende, altsaa sættes ud paa Rente; men enten den nu staaer paa Rente hos en Mester af de boglige Professioner, eller hos en af Handprofessionerne, eller hvem anden disse Penge udsættes til, kan være Kirken ligegyldigt, naar den kun i rette Tid faaer sine Renter af Kapitalen. Egentlig kan da kun Stiftelsen siges, at give 350 Rdlr., som ere de, der i Følge tit ommeldte Kanselliesk rivelse skal forskydes af Oplagskassen, uden at de paa nogen Maade Stiftelsen igien godtgiøres; men Stiftelsen har ogsaa for disse bekommet den nye Bygning in Qvæstione. At denne vor Beregning er riatig, vil dens Jævnføren med ommeldte Kanselliesk rivelse tilstrækkelig godtgiøre. Hvad endelig angaaer de Summer, der i Anledning af den latinske Skolebyaning, ere Hr. Bøye godtgiorte, og hvorom Direktionen under 16te og 11te forlanger sig underrettet; da bestaae disse heri: a) Af Oplagskassen er Hr. Rektor Bøye udbetalt 200 Rdlr. — (β) Mod Anviisning paa Kiøbesummen for det gamle Skolehuus, har Magistraten af egne Penge til velbemeldte Hr. Rektoren udlagt 320 Rdlr. b) 700 Rdlr. Kirken tilhørende, stode allerede i Magister Bøyes gamle Gaard, som altsaa ham nu liqvideres. c) Endelig ved Anviisning paa en Kirkens Debitor, er Hr. Magisteren til 11 Decbr. sidst udbetalt 150 Rdlr. Magister Bøye har saaledes ikke meer end 400 Rdlr. endnu tilgode, af den ham ved den kongelige Resolusion af 8 Marz f. A. tilstaaede Bygnings Hielp. Dog paa det, at de Herrer Direktører saa meget desto bedre kunde forstaae

staae os, ville vi udsætte alt dette i en ordentlig Beregning.

I. I allerunderdanigst Følge den kongelige Resolusion af 8 Marts f. A., beregnes Rektor Magister Bøye til Bygningshielp. = 1890 Rd.
nemlig:

1) Istedet for Huusleje 20 Rd. aarlig skal paa eengang udbetales = 500 Rd.
2) For det gamle Skolehuus og Plads = 320 —
3) Af Skolens Oplagskasse modtages = 350 —
4) De frivillige Gaver ere efter Magister Bøyes egen Opgivende, ansatte i Allerhøistbemeldte Resolusion til 120 —
5) Endelig skal af Kirken, som et Laan sættes i den nye latinske Skolebygning, som forrentes = = 600 —

bliver = = 1890 Rd.

NB. Herved maa vi dog erindre, at vi ikke have beregnet de Penge, Hr. Rektor af sin Eftermand skal udbetales, og som beløber sig til = = 200 —

Disse to hundrede Rixdaler lagte til de øvrige, udgiør = = 2090 Rd.

Og da disse først betales Rektor Bøye ved sin Afgang, og ikke af det Offentlige, men af sin Eftermand, der er en privat Person, kan de ikke heller, — synes os — siges at komme det Offentlige til Byrde, som disse Penge p. t. ikke giøre Entreprenøren nogen Nytte. Imidlertid see vi dog nok af det Kongelige Danske Kansellies Skrivelse under

der 30te Jan. sidst, at de af Direktionen ere iberegnede de : : 1970 Rd.
Herimod ere fradragne de frivillige Gaver 120 —

Der lagte til Direktionens 1970 Rd.
netop udgiør vor anførte : 2090 Rd.

II. Af disse : : 2090 Rd.
kommer det Offentlige allene til Last 350 Rd. Thi
a) i Huusleje svartes tilforn 20 Rd. aarlig. Altsaa tilhørte Rektor, som skulle have denne Huusleje de 500 Rd.
b) Det frivillige Bidrag ere det Offentlige uvedkommende, disse ere : : 120 —
c) Det samme kan siges om, hvad nu værende Rektor af sin Eftermand skal betales, som er 200 —
d) Hvad for den gamle Skolebygning indkommer, er og ingen nye Udgift, udgiør : 320 —
e) De Penge, som skal staae i den nye Bygning paa Rente, tabes altsaa ikke, disse ere efter den kongelige Resolusion 600 —

udgiør 1740 —

bliver igien 350 Rd.

III. Beregning over de Summer Magister Bøye i Forskud og Tilstød paa Bygningen in Qvæstione ere udbetalte, af det ham efter den approberede Plan tilkommer, for saavidt Stiftelsen samme skal udrede, hvilket er : : : 1770 Rd.
α) Betalt af Skolen Oplagskasse 200 Rd.

Latr. 200 Rd.

Latr. 1770 Rd.

β

Transp. 1770 Rd.

Transp. 200 Rd.

β) Af Magistraten forskudt 320 —

γ) Til 11te Dec. mod Anviisning betalt Hr. Rektor ; 150 —

v) Endelig liquideret ; 700 —

gjør 1370 —

bliver altsaa igien 400 Rd.

Som Hr. Bøye endnu har tilgode, i Følge allerhøistommeldte Resolusion.

Saaledes formene vi, at have herved givet Direksionen den os under 16te og 11te dennes affordrede Oplysning, i Anledning af det Kongelige Danske Kansellies Skrivelse under 30te Jan. sidst. Sluttelig følger vedlagt den os paa Forlangende af Rektor Bøye denne Sag angaaende givne Oplysning, dateret den 24 Februari sidst.

Nakskov den 27 Febr. 1796.

Borch. G. L. Baden. Danchel.

Sønderup. Berntsen.

D.

		Rd.	ß.
1)	Sognepræsten svarer i Prosentoskat af Embeds Indkomster, aarlig	27 Rd.	30 ß.
2)	Den residereude Kapellan ;	8 —	; —
3)	Rektor ved den latinske Skole, tillige som 3die Leksichører ;	13 —	72 —
4)	2de Leksichører ; ;	2 —	; —
5)	Klokkeren ; ;	2 —	20 —
6)	Borgemesteren tillige som Bye- og Herredsfoged ; ;	19 —	12 —
7)	Overmauleren, som Vejer og Maaler	2 —	38 —
8)	Bye- og Raadstueskriver, tillige som Herredsskriver ;	9 —	48 —
	Latr.	84 Rd.	28 ß.

		Rd.	ß.
	Transp.	84 Rd.	28 ß.
9)	Birkedommeren ved Baronierne Juelinge og Vintersborg :	2 —	16 —
10)	Postmesteren, tillige som Birkedommer ved Baroniet Kristiansdal og Herredsskriver, svarer Prosentoskat af Embeds Indkomster aarlig	2 —	78 —
11)	Toldkassereren : :	2 —	80 —
12)	Told- og Konsumsions Inspektøren	4 —	48 —
13)	Organisten : :	2 —	4 —
14)	Haldstæd, Amtskirurgus :	12 —	48 —
		111 Rd.	14 ß.

E.

		Rd.	ß.
1)	Rektor ved Nakskov latinske Skole	10 Rd.	64 ß.
2)	Den residerende Kapellan :	10 —	64 —
3)	Organisten : :	52 —	: —
4)	Raadstueskriveren :	46 —	: —
5)	Klokkeren : :	3 —	64 —
6)	Tredie Lekziehøreren :	1 —	64 —
7)	Provinsial Doktorens Kontingent	20 —	: —
8)	Raadstuetjeneren :	26 —	: —
9)	Byesvenden :	13 —	32 —
10)	Byens Lods :	6 —	64 —
11)	Byens 3de Markvogter :	5 —	: —
12)	Natmanden :	4 —	: —
13)	Havnefogden :	3 —	: —
14)	Jordemoderen :	8 —	: —
15)	Haldstæd Amts Distrikts Kirurgus	10 —	: —
16)	3de Vægtere i Løn: a, for 26 Vinteruger a 4 Mk. hver er : : 52 Rd. b, : 26 Sommeruger a 3 Mk. : : 39 —	91 —	: —

17)

17) Brandinspektørens og Assistentens Løn : : 26 Rd. 64 ß.

18) 2de Tilsynsmænd ved Sprøiterne og Slangeredskabet : 9 — 32 —

F.

Told- og Konsumsions Intrader af Naksкov Kiøbstæd, beløber for Aaret 1795 saaledes:

		Rd.	ß.
1) Told Intraderne	:	1651 Rd.	$5\frac{1}{2}$ ß.
2) Konsumsionen	:	4945 —	78 —
tilsammen		6596 Rd.	$83\frac{1}{2}$ ß.

Nakskov Toldkammer d. 5te Febr. 1796.

J. Thorøe.

G. *)

De Dødes Antal her i Menigheden udi sidste 10 Aar.

Aar 1786 var de Døde	:	:	44.
— 1787 —	:	:	72
— 1788 —	:	:	43
— 1789 —	:	:	37
— 1790 —	:	:	62
— 1791 —	:	:	45
— 1792 —	:	:	58
— 1793 —	:	:	63
— 1794 —	:	:	39
— 1795 —	:	:	54

H.

Udtog af et Brev fra Byefogden til Stiftamtmanden.

P. M.

For at kunde sættes i Stand til at opfylde den priisværdige Hensigt af det Kongelige Danske Kancel-

lies

*) Ved samme maa dog erindres, at herunder er og indbefattet de Døde i de til Nakskov Menighed henhørende Bønderbyer Obildtorpe og Krukholm, hvis Folkemængde er omtrent 100 Personer af begge Kiøn.

lies Skrivelse under 14te dennes, og Hr. Stiftbefalingsmands under 7te sammes, i Anledning af bemeldte Kansellie Skrivelse tilstillede Ordre, har jeg søgt at skaffe mig den meest lokale Kundskab — mig muligt var — om hvad rimeligt kan antages til Bestemmelse for Nakskovs maanedlige Konsumsion, fra nu af til 1796 Aars tilkommende Høst. Til den Ende har jeg saavel konfererert med Byens Bagere og Møllere, som og ladet mig give Udskrift af Bøgerne, som holdes paa det kongelige Konsumsions Kontoir. Men ved at lægge Planen efter den Underretning herfra kan haves, tør jeg vel paastaae, at man ikke bør glemme den betydelige Konsumsionssvig, der paa mange Slags Maader finder Sted i Nakskov, som i de andre Kiøbstæder, nu ved at angive Korn til Brød, som dog forbruges til at brændes, nu ved at angive en Tønde, naar man vil udføre to, nu ved ganske ikke at giøre nogen Angivelse, vel og ved at indføre til Brød og Brændeviin formalet Korn, som aldrig har været paa Byens Møller, hvilket sidste Svig er saa meget lettere i Kiøbstæder, hvor en Deel af Indvaanerne tillige har Gaarde paa Landet *), og hvor der brygges og brændes endog uden for Konsumsions Bommene. Disse og mange flere Slags Maader, til at besvige den kongelige Konsumsions Afgift paa, ere alt for notoriske, og i Følge den for Kiøbstæderne yderst trykkende Forfatning, Konsumsionsvæsenet er indrettet paa, alt for uafværgelige, til at deres Anførsel kan ansees for nogen Angivelse. Jeg har kun anført dem, fordi Hensyn til dem er nødvendig i Almindelighed, naar man vil bestemme et og andet for Kiøbstæderne, og især, naar Spørgsmaalet er om Kiøbstædernes aarlige Konsumsion.

Efter

*) For mange torde maaskee Besparelse af Kiøbstæds Konsumsionen være den eneste Nytte, disse Gaarde paa Landet skaffe deres Eiere, som boe i Kiøbstæderne.

Efter da den Underretning Byens 3de Bagere gav mig, kan de aarlig i Brød afsætte 800 Tdr. Rug og 500 Tdr. Hvede; men herved maae bemærkes: at de største Huusholdninger bage selv sær Rugbrød, og at derfor af den ene Kornsort til aarlig Forbrugelse gierne kan antages det dobbelte Qvantum af Bagernes Angivelse, og saaledes bliver da den aarlige Konsumsion i Nakskov 1600 Tdr. Rug. Dette Qvantum, stemmer og omtrent overeens med den almindelige antagne Beregningsmaade, hvorefter paa hvert Hoved regnes en Tde Rug, thi Folkemængden i Nakskov er omtrent 1600. Af en Extrakt jeg har fra det kongelige Konsumsionskontoir for Aarene 1793 og 1794, er vel Beløbet af den aarlige Konsumsion mindre, og det endskiøndt — saavidt jeg erindrer — intet Forbud var paa at brænde af Rug. Min tilforn giorte Erindring, treffer altsaa vist her ind. Konsumsions Betienterne have paa denne Extrakt og derfor selv erindret, at Maleværket i forommeldte Aar var usædvanlig maadelig, og foreslaaer mig derfor at antage, som almindelig Regel for den aarlige Rugkonsumsion 1560 Tdr., som da næsten stemmer overeens, med hvad jeg har bestemt, Nakskov Byes Rug Konsumsion: Fra nu af og til næstkommende Høst, som udgiør en Tid af omtrent ni Maaneder, tør jeg da ansætte til 1200 Tdr. Men naar haves Hensyn til saa meget af dette Qvantum, som Bagerne kan afsætte, og sammes maanedlige Repartision, da tør jeg bede bemærket; at Bagerne i de egentlige Vinter-Maaneder afsætte det mindste; thi i denne Tid ere mange, endog Fattige — men ordentlige — Huusholdninger selv forsynede med Rug, som derimod slipper op for dem, naar det lakker ad Foraaret, da de begynde at søge til Bagerne, saa at jo nærmere Høst, jo større Afsætning for Bagerne paa Rugbrød. Det er derfor ikke mindre nødvendig, at sørge for,

at det til Kiøbstædernes Forsyning tilstrækkelig Forraad kan haves, saavel efter, som i Vinteren.

Hvad Hovedforraaden med Hensyn til Nakskov angaaer, da efter den Underretning jeg derom har, og i Betragtning af Omstændighederne, hvoriblandt jeg især ville regne Forbudet med at brænde af Rug, dersom ikke ogsaa dette Forbuds Overtrædelse var meget muligt, og her til Nakskov indførtes saa meget Flendsborg Brændeviin, at man næsten ikke kan faae reent dansk Kornbrændeviin at kiøbe, (en Fornærmelse mindre for Kiøbstæderne, end for Landet, som den naturlige Ret at brænde, og derved giøre sig sin Ting, saa nyttig man vil og kan, er betagen), da tør jeg vel ansætte det maanedlige Hvede Konsumsion for 120 til 130 Tdr. beregnet, saavel hvad der bruges til Brød, som til at brænde. Da Brændeviin for den arbeidende Almue ikke er mindre nødvendig end Brød, saa er det vist og nødvendigt, at det til Forbrugelse fra nu af til næstkommende Høst tilstrækkelig Hvede Qvantum er tilstæde.

Den maanedlige Konsumsion af de tvende andre Kornsorter, nemlig Byg og Havre er af Konsumsions Betientens Opgivelse at bedømme, omtrent 180 til 190 Tdr. maanedlig, af det første Slags, og 10 Tdr. af det sidste.

Om Erter troer jeg ikke, kan blive Spørgsmaal, da vedkommende nok sørge for, at være forsynede med de til deres Kreature nødvendige, og de der af Mennesker fortæres, alletider kan faaes tilkiøbs.

Endelig, hvad nu angaaer de Midler, ved hvilke Nakskov Bye bedst kunde forsynes saaledes med Kornvarer, i den Tid, fra nu af til næstkommende Høst, at ikke Mangel herpaa skulle befrygtes, da formener jeg først og fremmest: at Bønderne tilholdes at føre deres saavel Korn som andre Vare til Byens Torv, at der i det mindste i et Par Timer enhver Indvaaner

ner i Tønde- og Skieppeviis, kunde kiøbe sit fornødne Korn, som han nu maa paa anden Haand kiøbe af Kiøbmanden for opskruede Priser; ja som Kiøbmanden endda ofte nægter ham, fordi den Handlende i Følge de høie Kornpriser, ikke kan faae nok, at føre ud, om end hans Medborgere trindt omkring ham skulde lide Mangel paa det fornødne Brødkorn. Saaledes er i det mindste Tænkemaaden hos mange de Handlende *). Dernæst troer jeg og, at, da det er i Kiøbstæderne, ene de Handlende, som vinde ved de høie Kornpriser, da Forbudet med Korns Udførsel uagtet, dog Dag fra Dag end mere stige, hvorved sandelig Haandværksmanden meget taber, sær efter vore Kiøbmænds upatriotiske Tænkemaade, da alt lige fra Hatte hentes fra Lybek. Jeg troer derfor, at de Kornhandlende kunde paalægges, altid at have et for Byen tilstrækkeligt Qvantum Korn, som, saa tit Byefogden med 2de Mænd behagede at eftersee det, skulde staae ham frit. Dog maatte dette Qvantum Korn bestemt for Nakskov, efter det af mig forhen opgivne vel reparteres paa hver enkelt Handlende i Forhold til hans Kornhandel. Jeg har derom talt med en Deel af denne Byes Handlende, som hertil er villige, naar dette Forhold iagttages, o. s. v.

I.

*) Alt hvad Magistraten kunde bevæge de Handlende her i Byen til for modererede Priser, at holde sine Medborgere af et vist Qvantum Korn tilgode, da Kancelliets Skrivelse i Januari Maaned indløb, var 190 Tdr. Rug og 195 Tdr. Byg, men som langt fra ikke kan forslaae. Af dette Qvantum haver endda Proprietær Dons, som dog ikke hører til Byens Handlende, allene skrevet sig for 100 Tdr. af begge Slags Korn.

I.

Forklaring

over hvor meget Korn der aarlig konsummeres i Nakskov.

Aarstallet	Kornet og hvortil det bruges	Maalet Tdr.	Skp.	Kornet	Aarlige Sum		Maanedlige dito Tdr.
1793	Hvede til Meel	556	2 1/8				
	Hvede at brænde	757	6	Hvede	1314	1/8	109 1/2
	Rug til Meel	1498	7 1/4	Rug	1498	7 1/4	125
	Malt til Øl	1205	2 1/4				
	Malt til Edike	9	1				
	Malt til at brænde	355	6 1/4	Malt	1570	1 3/4	131
	Byg til Gryn	361	5	Byg	361	5	30 1/2
	Havre til Meel og Kreaturer	56	2 1/2	Havre	56	2 1/2	4 2/3
1794	Hvede til Meel	519	4 3/8				Tdr.
	Hvede at brænde	634	1 1/4	Hvede	1153	5 5/8	97
	Rug til Meel	1354	3 3/8	Rug	1354	3 3/8	113
	Malt til Øl	1131	5 1/4				
	Malt til Edike	10	2				
	Malt til at brænde	327	1 3/4	Malt	1469	1	123
	Byg til Gryn	324	1/2	Byg	324	1/2	27
	Havre til Meel og Kreaturer	26	1/2	Havre	26	1/2	2 a 3

Men da Maleværket især udi f. A. 1794 var usædvanlig maadelig, troer jeg i Betragtning af det, der forrige Aar konsummeredes, kan omtrent tages til almindelig Regel for hver Maaned.

Hvede

Hvede	=	=	112 Tdr.
Rug	=	=	130 —
Byg til Malt og Gryn		=	186 —
Havre til Meel og Kreaturer		=	6 —

Saaledes rigtig at være, tilstaaer
Nakskov d. 21 Novbr. 1795.

H. Bentzon,
Told- og Konsumsions Inspektor.

K.

Levnetsmidlernes Priser i Nakskov for Marts Maaned 1796.

1 Tønde Hvede	38 a 39 Mk.	1 Pd. Kiød	4 a 5 ß.
= = Rug	= 24 a 25 =	1 = Smør	16 a 18 =
= = Byg	= 19 a 20 =	1 = Ost	4 a 5 =
= = Erter	21 a 22 =	1 = Talg	10 a 12 =
= = Havre	11 a 12 =	1 = ferst Flesk	6 a 8 =
Bønner og Boghvede ei faldbudet.		1 = røget =	10 a 12 =

Til Hr. P. Clod,

Provst og Sognepræst for Trinitatis Menighed i Fridericia.

Tu ne qvaesieris, scire, nefas, qvem mihi, qvem tibi Finem Dii dederint.

Horat. Carm. l. 1. Od. X.

Ja det er sagt, og atter, atter sagt;
(Den fyndige Horats det selv maae sige.)
Hvor Guderne et Slør for dig har lagt,
Du ikke driste dig, det bort at snige
Til pythiske Orakel aldrig gaae,

For der din Fremtids Skiebne at erfare,
Thi viid: at hvilket Svar du end kan faae,
Din Sieleroe at tabe, staaer du Fare.
Et Dieblik, tit hele Aar er værd;
Vi nyde mange glade Dieblikke,
Men vidste vi, det Uveir, som er nær,
O troe mig Clod! vi nød, vi nød, dem ikke!
Tit giennemtrængte denne Sandhed mig,
Man saae mig, andre denne Lærdom give;
Dog stundom fristes jeg saa inderlig,
At vide mange Ting, som skiult maae blive.
Hvor gierne tog jeg ikke Teppet bort,
For der at see, om Skiebnen vil bønhøre
Mit Ønske, og, om lang Tid eller kort,
Dog engang, til dit Naboelag mig føre.
Du skiønne, ynderige Weile! som
Saa mangen paradisisk Lyst kan byde,
Gid i din Egn, ved liden Ejendom,
Jeg Livet og Naturen kunde nyd!
Mit Huus for Venner aabent skulle staae,
Og Tvang og Rang man der ei skulle kiende;
Ved Dagens Grye man mig saa munter saae,
Man saae mig munter og ved Dagens Ende;
Og ofte til min Kudsk jeg sagde: hør!
Med forspændt Vogn du strax for Døren holde,
Til Fredrichsodde du mig hastig kiør'!

Det raske Heste ej kan Skade volde
  At man dem lystig lader trave til,
Du veed jo, naar vi først til Byen komme,
  Det ikke der paa Havre mangle vil,
Og Krybberne, dem fandt Du aldrig tomme.
  Nu ruller jeg paa Prindsens høie Broe
Og alt jeg seer den lange Danmarks Gade,
  Ja, hvis, at jeg mit Øie her kan troe,
Jeg seer det Huus, som snart mig skal modtage.
  See! hvor de Heste dampe! Skummet staaer
Dem stærkt i Munden! — Ind jeg til dig træder
  Oprigtigt Haandslag jeg til Velkomst faaer;
At samles med sin Ven, det Hiertet glæder.
  Vel sandt! man Mennesker i Mængde her
I denne sublunar'ske Verden finder;
  Men blant de mange; saare faa der er,
Til hvilke Sympathie os sammenbinder.
  Jeg i dit Huus ej fremmed er, du veed;
Som hos mig selv, jeg samme Frihed haver:
  Jeg snart en Bog fra dine Hylder ned
Og snart en Pibe, hist i Krogen, tager.
  Snart seer Du mig, til Haven ile hen,
At smuk den bleven er, din Broder siger,
  Med tilkiøbt Grund du har forstørret den
Hvorved den Lighed vandt til alle Sider,
  Snart gaaer jeg op paa bratte Vold, og seer,

Hvor mangt et Skib ved fyhnske Kyster sejler.
 Ja elskte Fyhn, du bli'r mig stedse kier!
O hvor din Skov sig stolt i Havet speiler!
 Snart slentrer jeg af lange Gyde ned,
Som til Annexet Weilbye hen dig fører.
 I Barndomsaar jeg her paa Kieppe red,
End seer jeg, hvor i Trillevogn jeg kiører. —
 Vi efter gammel Vane sidde ned
Paa Bænken for din Dør ved Aftenstider,
 Du dig forstaaer paa Spøg og Munterhed,
Ved velmeent Skiemt den Aften hastig glider.
 Austeritet man overdriver let;
Dens Toner ej med Venskabs sammenstøde;
 Og baade du og jeg, vi afskye det,
Som Ven for Ven at skiule sig maae nøde.
 Men dersom end min Pande Rynker har;
Og en og anden Sørgesene rinder
 mig nu i Tanker; — at jeg ikke var
Just altid lykkelig, mig nu paaminder;
 Da er du ei, o Clod! blant dem, der troe,
At naar alvorligt Træk paa Kinder hviler,
 At Harme derfor maae i Sielen boe;
At man er suur, fordi man ikke smiler. — —

 Men ach, jeg sværmer, glemmer, hvor jeg er,
Og drømmer glad om blotte Muligheder.

Dog

Dog ogsaa Drømme lykkelig os giør,
Hvo veed, om Drømmen ej til Sandhed leder?

C. H.

Noget
af et Brev til en Ven paa Landet.

Kbhavn d. 16 Maj 1796.

— — — — Jeg sender dig ingen af alle de høistubetydelige Piecer, der især fra Reistrups og Mallings Styverkilder oversvømme vor Litteratur. Jeg har ingen af dem læst, thi det var at spilde Tid; endnu mindre har jeg kiøbt nogen af dem, thi det var at spilde Penge, og tillige opmuntre en Handelsgreen, der, uden at pryde vor Litteratur, giør den ubodelig Skade. Publikum er nu saa ganske indtaget af Esprit des pieces fugitives, at de reellere og bedre Værker henligge urørte og ukiøbte, deels fordi de koste over en Mark, deels fordi de ej kan giennemjages i en ledig Halvtime efter Bordet, eller i det Qvarteer, Haarskiereren bringer Yderværkerne af Hovedet i Orden. Forfatterne skrive Intet udførligt eller grundigt, fordi Publikum da hverken læste eller kiøbte det. Journaler og Piecer er det eneste, der gaaer. Litteraturen ligner en Bondehave; der er mange Blomster i den, men de fleste er Gaaseurter og Hundesøine. Hist og her staaer en smuk Blomst, men skiult blandt den Mængde Ukrud, og man maa

lede mojsommelig efter en Rose. — Man har havt Exempler paa, at en nedrig Skurk har kastet Gift ind i Haven; dette Tilfælde er nylig indtruffet, men man er paa Spoer efter Gierningsmanden, og hans Straf vorde haard, som hans Handling er nedrig. Naar du har læst Drømmen fra Holms Officin, saa veed du, hvad jeg mener.

I Løverdags udkom Dr. Bastholms Tanker om vor Tids Fremgangsmaade, for at befordre den religiøse Oplysning. Jeg kiøbte den strax, fordi det var et Ord af en erkiendt kyndig og brav Mand i et højst vigtig Anliggende. Jeg har læst disse Tanker, og her har du dem. Det var mit Forsæt, at du skulde meddele mig din Mening om dem, men du kan gierne lade det være, thi jeg veed den i Forvejen. Du henhører jo saa ganske til de Moderates Parti, for at tale Partiernes Sprog, at du af ganske Hierte vil underskrive hvert Ord i denne Afhandling. Det er, efter min Mening, en god lille Bog; men ved en god Bog, forstaaer jeg ikke en, der just forfægter mine Grundsætninger. En Bog fremstille hvad Sætninger den vil, naar det skeer i et smukt og tydeligt Sprog, og uden bidende Haan mod dem, der tænke anderledes, saa skal jeg stedse kalde det en god Bog, om den saa sigter til at nedrive min hele Troes System, baade i Politik og Moral. Det var dig selv, der sagde engang, at en Recensent aldrig bør giendrive, men blot vise hvad der er sagt, og hvordan det er fremsat. Men uagtet jeg altsaa maa indrømme

denne

denne Bastholms Bog en fortrinlig Rang blandt de Gode, saa maa jeg dog tillige sige dig, hvad du alt gietter, naar du har læst den, at jeg i mange Ting ikke er af hans Mening.

Meget kiert skulde det være mig, om jeg kunde faae dig til at giøre Forsøg paa, at overbevise mig om Sandheden af Dr. Bs. Mening. Jeg fik da et langt Brev fra dig. Jeg har næsten Haab om det. Nu har du jo tilsaaet, men sagtens har du en Deel at bestille i Haven, og hvert Øieblik kalder din Conrad og din Anna vel paa Fader; men med alt dette kan du dog i Tre eller Fire Dage anvende en Time paa at undervise en Ven. Til Giengield lover jeg dig et Besøg i saa mange Dage, som Brevet har Sider.

B. er ikke fornøiet med vor Tids Fremgangsmaade til Oplysnings Fremme. Jeg ikke heller, men af en langt anden Aarsag. — De Skribentere der arbeide til Maalet, ere, mener han, for unge, eller, hvad der er det samme, ligne Ungdommen for meget. Denne Mening har sin gode Grund, men derimod kan man spørge: Naar du nu taug, hvem talede saa? Jeg formoder aldeles ingen. Naar aldrende og erfarne Mænd staae frem og tale; naar de tale et saa smukt og tydeligt Sprog, som Hs. Høiærværdighed i denne lille Bog; naar Publikum bliver vant til, at underholdes paa en bedre Maade end hidtil, saa kan man vente, at de Unge af enhver Alder vil tie, deels af Beskedenhed, for at giøre Plads for de Kyndigere og mere Yndede, deels fordi

 Pu-

Publikum ikke vil skiænke dem den Opmærksomhed, som forhen, da de intet bedre havde. Skovens øvrige Sangfugle tie jo, naar Nattergalen synger, og hvem hører da paa Faarekyllingens Pib. Der hersker desuagtet en Taushed i dette Fag hos vore meest erfarne og kyndige Mænd, den man ikke kan andet end finde besynderlig, naar man betænker, hvor vigtigt et Anliggende den religiøse Oplysning er. Embedsmænd af alle Stænder, af selve Læerestanden, tie for det meste; man kunde sige alle, thi To ja Tre gielde for Intet i Antal af saa mange. Hvorfor tie de? Er de bange? Det skulde være sørgeligt. Seer de deres Regning, ved at det Gamle staaer urekket? Det var i det mindste ingen ædel Grund til at tie. Skeer det da af Magelighed? af Mangel paa Patriotisme? af Frygt for muligt Tab paa deres Skrifter desangaaende? Baade du og jeg kiender Mænd, saa rundelig aflagde, at Fædrelandet dog kunde fordre af dem, at de ofrede baade lidt Umage og lidt Penge til dets Beste. Maaskee alle disse Aarsager og flere virke hver hos forskiellige, men afgiort er det, at denne besynderlige Taushed hersker. Imidlertid maa Presserne dog holdes i Gang, og i Mangel af noget bedre, trykkes der Katechismusser. Jeg troer, at Skylden til de Unges Snaksomhed ligger i de Gamles Taushed.

I alt det, siger B., som er udkommet i Danmark om religiøse Meninger, har jeg sielden læst noget, som selv er tænkt, sielden noget, som jo er laant. — Denne Yttring maa enhver, bekiendt med

vor

vor Litteratur, bifalde; men mon det er anderledes nogensteds i Verden? overalt er det ikke Skribenterne, der stemme Publikum; de ere for det meste kun Gienlyd af den offentlige Mening. Hvad der læses i et Flyveblad om politiske og religiøse Ting, kan man være sikker paa, er ikke noget Nyt for de fleste af Læserne. Noget grundigt og ret giennemtænkt kan ikke komme frem paa en Tid, da Ilen oftest er en Nødvendighed for Publikums Skyld, hvis Opmærksomhed let drages bort til andre Objecter. Man faaer for Hastværk ikke Tid, til at smedde nye Vaaben, men maa betiene sig af de gamle, der strax ere ved Haanden.

Vore nyere Skribentere om Religionen beskyldes for, at handle uværdig og uhensigtsmæssig, uforsigtig og ubesindig. Disse Udtryk ere haarde, men jeg holder med, at enhver Ting faaer sit rette Navn, og B. troer sig beføiet til at bruge disse Udtryk. — De nyere Skribentere rive ned, hedder det, førend de have bygget noget bedre. — Du har undertiden ogsaa sagt det samme; men du maa dog tilstaae mig, at der ikke kan bygges noget nyt Huus paa en Plads, hvor der staaer et gammelt. At flikke saa længe paa det gamle, til det seer ud som nyt, vil Huuseieren vist ikke finde sig vel ved; og i Grunden bliver det jo dog det gamle. Jeg beholder Figuren, der ligger i Beskyldningen; men denne Figur passer ikke paa dette Anliggende. Hvor skal Huusfolkene boe, mens det gamle er nedrevet, før det nye bliver opbygget igien? Er der meer end en Grund, at bygge paa? jeg troer

Ja. Overtroen er det gamle bygget paa; det nye skal staae paa Fornuften. Dog nok om denne Figur. Mon der da virkelig nogensinde kan være et Tab i Opdagelsen af, at en af mig for Sandhed erkiendt Sætning, er usand? min Fornuft kan umulig ansee Opdagelsen for et Uheld; den nærmer mig jo til den virkelige Sandheds Erkiendelse.

Forstyrres virkelig den store Hobs Rolighed, baade Forstandens og Hiertets Rolighed, ved den nu brugelige Fremgangsmaade? Om saa er, som jeg dog ikke ganske troer, saa er der ingen Skade i, at deres Forstand sættes i Bevægelse. Forstandens Rolighed er Sielens Søvn, og den bør aldrig sove. Men Hiertets Rolighed, tilstaaer jeg, er saa kostbar en Skat for Mennesket, at det er Synd, at forstyrre den. Men er det da ikke Pligt, at grundfæste denne Rolighed saaledes, at den ikke stedse staaer i Fare for at vakle, og ganske at omstyrtes. Jeg har i denne Post ganske Marquis D'Argens Mening: Lorsqu'on veut faire impression sur l'esprit des hommes, il faut ne leur proposer, que des choses, qui ne repugnent point a leur raison. Si on la heurte de front, il arrive, ou qu'on ne trouve aucune crojance chez eux, ou quecelle qu'on acquiert est si chancelante, qu'elle ne produit aucun effet. — Sandt er det, nedbryder man en eneste Lærdom, saa falder det Hele. Men hvor kan da Hiertets Rolighed grundes paa et System, hvor den sunde Fornuft fra saa mange Sider støder an imod? Skiøndt jeg kiender dig som en

sand

sand og ivrig Christen, saa veed jeg dog, du paastaaer ikke, at man intet roligt Hierte kan have, naar man ikke er Christen. Jeg vil ikke tviste med dig om Lærdommens Sandhed, men jeg anfører blot deres Ubegribelighed. Til hiint er desuden et Brev for kort. Nogle Lærdomme, her ligegyldigt hvilke, trænge til Forbedring; det i det mindste tilstaaer dog baade Basiholm og du. Jeg troer, at man hos Mængden gierne kan arbeide paa at forbedre hver enkelt især, uden derfor at rokke det Hele; thi stræng Forbindelse og Sammenhæng mellem Begreberne er dog en Sieldenhed hos almindelig Mand. Paa denne Maade gaaer jo den religiøse Oplysning gradeviis frem; og anderledes, er det, efter al Erfaring, umuligt, at nogen Oplysning kan gaae frem. Men selv denne Fremgang vilde standses i sin Sneglegang, naar Skribenterne i dette Anliggende skrev paa et for Mængden uforstaaeligt Sprog. Skaden deraf vilde være ubodelig. Jeg vil tilstaae, den nu brugelige Fremgangsmaade har sine Fejl; men hvem læser Historien, uden at lære, at Skiebnen eller Forsynet, hvad vi efter vor Troe vil kalde det, lader altid forskiellige Midler, godt og slet mellem hinanden her, som overalt i Verden, virke samlede til et stort Maal. Eet Middel ene virker aldrig med tilstrækkelig Kraft i den moralske Verden. Hvad Nytte drog Mængden af de saa kaldte Lærdes Debatter paa Latin. Imidlertid kunde deres Forstand rigtig nok faae en rolig Søvn; skiøndt nu da den engang er vakt af Dvalen, kunde den ogsaa staae Fare for, at tage besynderlige

Ven=

Vendinger. Almuesmanden har i sin daglige Kreds gierne et eller andet Orakel, der med sit mundtlige Foredrag virker meget stærk paa ham. Dette Slags Orakler, der for det meste blot skylde stærk Stemme og løbende Tunge deres Celebritet, vilde desuagtet faae for megen Indflydelse, naar der ikke fra en anden Side stedse virkedes mod dem. Søndagens Underviisning er saa godt som Intet derimod.

Naar de Lærde først mellem dem selv var blevne enige om Ophævelse af alles Forbedring i en Lærdom — men denne Enighed antager jeg som umulig — saa skulde der da i en Afhandling bekiendtgiøres Mængden denne Forandring; Aarsagerne til den gamle Menings Forkastelse, og Grunden til den nyes Antagelse. Lad denne Afhandling være med Balles Tydelighed og Bastholms Veltalenhed, den giør dog ingen Virkning paa en Almue, der slet ikke er vant til sammenhængende, grundigt Foredrag. Et Flyveindfald, et flygtig henkastet Ord giør oftest meget mere Indtryk. Dølge de Lærde deres Tvist for Mængden, saa er dog de, der fortæller om den. Almuesmanden hører det; bliver nysgierrig; tyer til sit daglige Orakel, der, for ikke at tabe sin Auctoritet, giver splittergal Beskeed. Mængden bestyrkes derved i den Troe, at man dølger sligt for ham, fordi der er visse Folk, som finde deres Regning ved den gamle Troe. — — —

Mængdens Moralitet er ikke allene slet grundet paa en med Overtroe sammensat Religion, men den lider endog Skade ved den. Deri er du enig med

mig.

mig. — — Men jeg troer ogsaa af Erfaring at torde paastaae, at Mængdens Moralitet er ganske uafhængig af deres Religionsmeninger; Begrebet om Gud og Udødelighed fraregnet; og dem, troer jeg sikkert, almindelig Mand aldrig giver Slip paa, og saa har det ingen Nød med alt det andet. — Giennemløb Folkeslagenes Historier: sammenlign dem stedse med Staternes Statistik, og du vil finde, at Mængdens Moralitet beroer paa Statens Forfatning og politiske Omstændigheder. Den største Deel af Mennesker handle ikke efter Grundsætninger, men bestemmes af Tilfælde. I den Tid, da man havde de græsseligste Begreber om Helvedstraffens Piinsel og Varighed, var der flere Misdædere, Tyve og Mordere end nu. — —

Det klinger ret kiønt, naar man taler om den Orden og Sindighed, hvormed Forbedringer i religiøse og politiske Meninger burde bringes i Stand; men du maa dog tilstaae, at endnu har aldrig nogen smuk Afhandling tilveiebragt en Reform. De mange Mennesker, der finde deres Regning ved det Gamle, staae imod saa længe de kan. De lade sig ikke overtale. Det er en sørgelig Erfaring, men det er Sandhed, at Oplysningens Skib aldrig giør nogen Fremfart uden under stærke Storme. Enthusiaster skal lægge Haand paa Værket. Et nyplantet Sandhedstræe skal vandes med Taarer, ja giødes med Blod; staaer det rodfæstet, da først er stille og kierlig Pleie det tienligt, siger omtrent Tilskueren i Dag. — Klokken slaaer Tre Qvarteer til Fem, og jeg maa slutte.

Vaar-

Vaarsang.

Melodie: Endnu har vi Sommer o. s. v.

Alt smutte de Skiønne
af murede Stad;
alt smiler det Grønne
fra nyfødte Blad:
o! lader den nydes,
den liflige Vaar!
Vort Kald er, at frydes, —
o ja! — og stakket den Glæde bestaaer.

Snart brænder den Sommer
paa gispende Bryst;
snart stormende kommer
den falmende Høst;
snart Vintren afklæder
den favre Natur;
og bag vore Glæder —
o ja! — ak! bag dem staaer Døden paa Luur.

Saa Mangen, før Vaaren
omkrandses igjen,
skal drage paa Baaren
blandt Sovende hen:

da lukkes hans Blikke
for Krandsenes Pryd;
da deler han ikke —
o nej! — han deler ej Levendes Fryd.

Naar Graven modtager
vort vaklende Skridt,
omsonst man beklager,
vi nøde for Lidt.
Har Nydelsen Fare,
hvad har den vel ej?
Vi Glæden forsvare, —
o ja! — og strøe den paa knudrede Vej.

Kun Hykleren skotter
til Kys og til Dands;
kun Dumheden spotter
med Druernes Glands:
Hvo skabte vel Ranken
med Druen saa rød?
Hvo gav os vel Tanken,
o ja! — at Glutternes Læbe er sød?

Vort Liv har en Fader
i Himlenes Gud:
vort Leeg han tillader;
vort Held er hans Bud:

o! Venner, Veninder,
den Sandhed bestaaer;
thi, før den henrinder, —
o ja! — indvier den liflige Vaar!

Haste.

Om
gamle danske Morskabsbøger,
ved
R. Nyerup.

Iblandt de Poesier, som, efter Sorterups Vidnesbyrd i foregaaende Hæfte af Iris og Hebe, S. 24, forefandtes hos Bonden, nævnes, (foruden Doctor Hjelpeløs og Rejnike Fos, der allerede ere recenserte) Helvedes Badstue og Broder Ruus; som altsaa kan blive No. 42 og 43 i vor Liste over Almuens Læsebøger.

No. 42.

Eller Helvedes Badstue har i en ny Udgave („trykt i dette Aar," 2 Ark i Octav) følgende udførlige Titel: „Helvedes Badstue, en lystig „Historie, hvorledes Djævelen beklager sig, at Hel„vede vil blive hannem for liden, og leder og søger „efter Bygningsmænd, den at bygge større, og hvor„ledes de bade i Helvede," og begynder med at fortælle,

tælle, at Autor en Morgen tidlig ved Hanegal paa en Korsvej møder en lang sort kroget Mand med to gloende Øjne, der sagde, han kom fra Helvede for at søge efter „Embedsmænd" (ɔ: Haandværksmænd) Muurmestere og Tømmermænd, fordi

Helvede mig for liden blive vil,
Thi der kommer saa mange Sjæle til.
Til Helvede monne komme ud af alle Lande
Af de ypperste og mægtigste Stande,
Af Rig, Fattig, baade Qvinde og Mand;
Thi vil jeg lade bygge paa Stand,
Og lade Helvede gjøre mange Mile vid,
At der gaae mange Sjæle udi.

Autor gjør Fanden Indvendinger:

Hvi monne Helvede for dig vorde mindre?
Thi vi nu jo alle Christene ere,
Og faa af os monne komme dere o. s. v.

og gjennemgaaer alle Stænder og Classer af Mennesker med idelig Forsikkren om samtliges Dyd, Gudsfrygt, og retskafne Vandel.

Fanden vilde ingen Tro fæste til hans Lovtaler:

Han sagde: viis mig 10 retfærdige Mænd;
Til Pintsedags Nat skal du have Fred;
Før dem da hid til dette Sted,
Og beviis det da at være sandt,
Som du nu sagde her paa stand;
Saa maa du friligen heden fare,
Da vil jeg og min Bygning spare.

Her afbrydes den første Halvdel af Fabelen. Den anden Halvdel er en Drøm, hvori Autor farer ned til Helvede, beseer Lejligheden dernede, og maler os de Fordømtes Stegen, Brænden, og Syden i det behørige Svovel, Beg og Tjære, med de groveste og tykkeste fæle og ved deres Eensformighed kjedende Farver.

Originalen, som er af den berømte nürnbergske Skomagermester og Mestersanger Hans Sachs, findes i sammes geistliche und weltliche Gedichte, Nürnberg, 1590, Folio, og er de to sidste Poesier i 1ste Bogs 3die Part.

Den ældste danske Udgave er Kjøbenhavn 1558, og Oversætteren Niels Jensen, født — i Randers efter Resens Catalog; men i Randrup efter Syvs danske Boglade. —

No. 43.

Broder Rus.

Det er en „Historie om Broder Rus, hvorle„des han haver tjent for Kok og Munk udi et Klo„ster, og hvad han haver bedrevet derudi."

I dette Kloster levede Munkene et overdaadigt Levnet med Drik og Svir, og

„Hver af dem, skulde I befinde,
Han havde for sig en hæderlig Qvinde,
Som toede hans Klæder, og redte hans Seng,
Hun strøg hans Kappe, og klaadte hans Dreng.
Deres høviske Levnet Djævelen saae,

Han

Han kom fuld snart for Porten at staae,
Han sagde sig at være tjenesteløs o. s. v.

— — — — — — —

Herr Abbed ham spurgte: hvad er dit Navn?
Jeg hører, du kan vel gjøre Gavn.
Kjære, Herr Abbed! jeg heder Rus,
Saa kalde de mig i Stegershus.
Abbeden rakte Rus sin Haand,
Tog hannem i Tjeneste strax paa stand."

Rus blev først Kokkedreng og siden Mesterkok.

„Deres Mad gjorde han saa vel at smage
Om Fredagen som de andre Dage,
Al Fasten igjennem ligesaa.
Det gjorde det Flaad, han kastede paa
Med Ister, Smør, og megen Spæk."

Omsider tager han Kappen, og bliver selv Munk. Blandt de Puds han bedrev i Klosteret, hører og, at han engang da han som Kok var i Knibe for Kjød, stjal en Bondes Ko, der græssede paa Marken.

„Der Klosters Bonde sin Ko igjen vented'
Og Tiden begyndte sig at forlente,
Han ventede hende vel en Time eller to,
Men intet fornam han til sin Ko.
Den fattige Mand han gav sig ilde;
Han aldrig vidste, hvor han vilde.
Han lod ad Skoven hasteligen staae,
Og meente, han skulde sin Ko der faae,
Dermed sine fattige Børn at føde;

 Han

„Som Dagen vilde komme, og Natten skred;
Herr Lucifer strax ad Helvede red
Med alle de Djævle, hos hannem vare,
Det var en stor utallig Skare,
Da gjordes der Bulder med saadant Skraal,
At aldrig hørte man saadan Vraal."

Hvad jeg ovenfor sagde, at Lessing har gjort Brug af denne Scene, er vel ikke, til jeg veed, endnu bleven anmærket af nogen Literator, men det er dog vel næsten uden for al Tvivl, at han heraf har taget Anledningen og Ideen til det Optrin i hans Faust, som er indført i Theatralischer Nachlass 2ter Theil, S. 190-95.

Vi komme igjen tilbage til vort Eventyr. Bonden skyndte sig til Klosteret og berettede, hvad han den Nat i Træet havde hørt og seet, og Følgen deraf var, at Abbeden og Munkene „gjorde Pligt og Bod

For de havde brudt den Herre Gud imod.
De begyndte strax at læse og sjunge,
Og tjente Gud med Hjerte og Tunge,
Og bade hannem hjelpe dem af deres Nød,
At de maatte undgaae den evige Død."

Broder Rus blev naturligvis jaget paa Døren. Han foer til Engelland og besatte Kongens Datter. Ingen kunde mane ham ud af hende, før Abbeden, som Rus havde tjent hos, blev hentet. Da maatte Rus vige, og end ydermere transportere Tusind Skippund Bly fra Engelland igjennem Luften til Klosteret „i Sachsenland," som dermed blev tækket. Og til

til Slutning maner Abbeden Rus ud i en stor Udørken, hvor han skal ligge og lure til Dommedag.

Af dette Eventyr har jeg to danske Udgaver for mig; en, som man af Trykken kan see er fra 16de Aarhundrede, men den mangler Titelblad; og en ny „trykt i dette Aar," 1½ Ark i Octav.

At Originalen har været tydsk, og er ældre end Reformationen, er ganske klart. At den fordum har været meget læst og afholdt i Tydskland, kan man slutte af det der staaer i *Brunonis Seidelii Paroemiæ ethicæ.* Francof. ad M. 1589. 8vo. „Qvis non legit, qvæ frater *Frater Rauschius* egit?" et Sted, som jeg 1788 lod aftrykke i mit Brev til Professor Schlegel, uden dengang at vide hvem Frater Rauschius var, før den store Literator Justitsraad Worm i Aarhuus mindte mig derom.

Allerede 1531 var Broder Rus's Skalkestykker bekjendte her i Dannemark. I de Excerpter, som jeg i Minerva for Junius 1786 har meddeelt af Christen Hansen, den ældste danske dramatiske Forfatter, heder det blandt andet:

„Give Gud! hver vil ikke være saa fuus,
Ligervis som den Djævel Broder Ruus."

Spørgsmaal:

Burde det ikke være en af de saare vigtige Gjenstænde for Opdragelsesvæsenet, at indprænte de Unge en

en tilbørlig Agtelse for Alderdommen? Har den ikke en billig Fordring herpaa? Hos den Gamle findes altid et større Forraad af Erfarenhed; har endog den Yngre en mere rigtig Kundskab om mange Ting, saa bør man paa den anden Side betænke, at hiin har i Almindelighed erhvervet sig sin med megen større Besvær (thi Kundskabs Kilderne bliver hver Dag overflødigere) og ofte lettet Vejen for os. — Skrøbeligheder og Svagheder fortjene sielden Foragt, men vel Medlidenhed og Understøttelse. Har dette ikke især Sted med Hensyn til Alderdommen? — Lære de fleste unge Mennesker nu omstunder at indsee dette? eller lære de det paa en Maade, der i sin Tid kan frugte? x—y † Vabc.

Over Planternes Fornemmelse,

i

Breve til en Veninde.

Wherever the principle of life exists, there is a peculiar organization; and as much mecanism is necessary to the structure of a vegetable, as of a human being. This view of the life of vegetables raises botany to the rank of philosophy: it adds fresh beauty to the parterre, and gives new dignity to the forest.

Bell (on the Physiology of Plants)

2.

Heloise! jeg har læst Deres Brev atter og atter, men altid med samme Henrykkelse. Stedse nedstieg

da,

da, syntes mig, Velsignelsen mere synlig fra Mairegnen; da hvælvede mere yndig de nysudsprungne Bøge det blide fortryllende Tempel, hvori jeg saa tidt besang Algodhed og Livet; da tilduftede Vestenvinden mig stedse sødere Finkens og Nattergalens skiønne Melodier.

Selv der, hvor Heloise synes at ville bruge Strænghed i sit Brev, selv der behager hun endogsaa. Sagen, gode Pige, er denne: at være overbærende, mild, dermed kan De ophøre, det staaer i Deres Magt; men ophøre at være elskværdig; det vil De aldrig kunne i Verden.

„Jeg er meget ømfølende," skriver De, „maaskee fordi vi Landboere ere overhovedet mere Mennesker end Folkene fra Hovedstaden — jeg har giort mig Betænkeligheder over at fortsætte min Blomstersamling, efter Giennemlæsningen af Deres sidste Skrivelse; ligeledes frasiger jeg mig herved skriftlig Ret til en Buket alle mine følgende Fødselsdage — var det endog blot af Frygt for de Afdødes Nattebesøg i mine Soveværelser."

Hvad det Første angaaer, Heloise! saa vedbliv De kun ubekymret Deres Samlinger. Regieringsformen i den store aristokratiske Republik, som alle organiske Væsener udgiøre med hinanden, tillader ikke Planten mere end Insektet i dette Tilfælde noget Monopol paa Optimaternes Skaansel. Ogsaa Deres Buket modtager De herefter, som sædvanlig, paa mit eget Tilsvar, og var jeg en Franskmand,

 ville

ville jeg endogsaa paastaae, at Blomsterne selv glædede sig ved at kunne døe paa Barmen af Heloise.

Men derfor, gode Pige! affstaaer jeg Dem aldeles ikke min Hypothese, for hvis Rigtighed der endnu kan opgives mange, mange Grunde. Tvertimod jeg er vis paa, at De, „efter Giennemlæsningen af dette Brev," vil træde over paa min og paa Planternes Side.

Al Stridighed i Verden er nemlig Ordstrid, Heloise! Intet andet end Ordstrid. Det er af Misforstaaelse Prof. Baden finder Kants Lære stridende mod gode Sæder; det er af Misforstaaelse Franskmændene nødes til at vinde saa mange Seire over Tydſkerne.

Naar vi derfor først blive enige om Betydningen af Ordet: Liv og Selvbevisthed; saa ville vi ogsaa upaatvivlelig blive enige om dets Anvendelse. Naturlig falder denne Ordbestemmelse lidt tør, men den fører os altid Naturen nærmere, og derfor kaster Heloise sikkert ikke heller Bladet forbi, der indeslutter samme.

Imidlertid giør De endnu allerrettest, hvis De ikke heller læser følgende Sider uden Veiledning af Deres Broder. Denne Forudsætning vil spare Dem et uendeligt, og hvad end værre er, et uendelig kiedsomt Brev; derimod give Dem Stof til ligesaa mange morende Samtaler; og al Forsigtighed til Trods ville jeg dog med hele min Uendelighed ikke allevegne blive Dem forstaaelig nok.

Som De veed, lader alting i Verden sig indbefatte, enten under Aand eller Materie, der hos Dyrene — jeg haaber snart — den hele organiske Natur, hedde Siel og Legeme. Sielens Kald er: at føle, fatte og ville; i Legemet og formedelst Legemet opfylder Sielen sit Kald.

Fatteevnen lader sig igien opløse i to meget forskiellige Grene, hvoraf vi ville kalde den første: Sandselighed, den sidste: Forstand. Den Første skylde vi alle vore umiddelbare Forestillinger, f. E. Forestillingen, Heloise, Heloises Klaveer. Den Sidste de middelbare, som: Pige overhovedet, Tone, Klaveer hvilketsomhelst.

Den sidste Evne inddele Psychologerne atter i Forstand, (egentlig saa kaldet) Dømmekraft og Fornuft. Under Dømmekraftens Bestyrelse staae alle vore umiddelbare Slutninger, Fornuften udleder de middelbare; Forstandens Departement er os allerede bekiendt.

At udvikle Dem her videre Forklaringen paa ovenstaaende Sætninger; at fortælle Dem, hvad f. E. en middelbar Slutning vil sige: det overlader jeg ganske Deres Broder. Jeg er vis, Deres Skarpsindighed og hans Flid snart skulle giøre Dem til en anden Kant — eller for ikke længere at støde visse Folk — en anden Locke.

Følelsen (Fornemmelsen) adskiller sig ligeledes i de tvende hinanden meget ulige Sindsforandringer: Fornøielse og Smerte; og maaskee

kunne

kunne vi endnu føie en tredie, Ligegyldigheds Tilstanden, hertil. Thi Grændser maae der dog vel altid gives, tænker jeg, hvor der gives Afstand mellem tvende Punkter; og man er sikkerligen endnu ikke rig, naar man blot har betalt sin Gield.

Ogsaa Villien har sine Underdelinger; Mennesket besidder saaledes f. E. baade en sandselig og fornuftig. De vil selv letteligt kunne afgiøre, hvilken af disse jeg følger, naar jeg enten drikker et Glas Champagne, fordi jeg føler Fornøielse deri, eller i det Sted smukt giør Afregning med min Boghandler. Endnu et andet Slags Villie udgiør Instinktet, Naturdriften, hvis denne Usurpation af Ordet Villie ellers bør tillades mig. Til videre kunde den dog imidlertid hedde uselvbevidst Villie, d. e. uvilkaarlig, medfødt Lyst til visse Handlinger hellere end andre.

Tilsammentaget vil maaskee ovenanførte Udkast forestille et temmeligt fuldstændigt Catalog paa alle Sieleverdenens Operationer — saavidt vi nemlig kunne adskille samme; men derfor er det ikke sagt, at enhver individuel Siel udøver dem, enten alle paa engang eller i lige stor Grad. Dyret f. E. kan neppe giøre Fordring paa Fornuft; den udlevede Olding slutter ikke længere og Barnet maae lade sig nøie blot med at kunne føle.

Heloise erindrer sig uden videre Gientagelse ganske sikkert, hvad jeg før sagde: at alle Sielens Funktioner foregik allene i og formedelst Legemet. Dette er beviislig Sandhed, men hvis De-

mon-

monstration jeg igien seer mig nødt at anbefale Deres Broder. Af ham fordre De da paa mine Vegne og fyldestgiørende forklaret, hvorledes Tanke, Hukommelse, Glæde*), ligesaa vel som Bevægelse kunne forvandles til Fiber og Nerveforandringer; ham paalægger jeg at udvikle Dem, hvad der egentligst ligger til Grund for vor Fornuft **) og dens intensive Forskiellighed hos Individerne; hvorledes høist sandsynlig Laplænderens Siel ville desorientere sig, hvis den blev ordret hen at opaande Nothes Legeme. Jeg iler nogenlunde at fremstille Dem de Hovedhiul, med hvilke Naturen har udført dette mekaniske Vidunder.

Jeg

*) Essai analytique sur l'ame (Chapitre X. 5). Philosophische Palingenesie übersetzt von Lavater. (Erster Theil S. 47 seqv.) Darwins Zoonomie übersetzt von Brandis. (S. 14 seqv.). — L'effet physique du plaisir est d' occasioner dans l'organe, qui en jouit une erection, une espece d'intumescence de toutes ses fibres, par laquelle elles se dilatent pour s'abandonner à cette douce sensation, elles cherchent a l'absorber, a l'incorporer avec elles. (Recherches sur la sensibilité par M. de Seze.)

**) Det Meste, mange have mod denne Hypothese er den Egalité imellem Sielene, den synes at ville indføre; og stedse betragte de deres egen Siel som indsluttet i Plantens Legeme. — Empiristerne svarer jeg, hvis de ellers fordre noget Svar, at Magnetismen afficerer med samme Kraft anderledes Brunstenen, anderledes Jernet; at der gives Conductorer og Nonconduktorer i Elektriciteten. Materialisterne skylder jeg intet Svar; og Puristerne tilstaaer jeg, at Mennesket, som saa, fødes baade med Sandselighedens Forme og Cathegorierne, Dyret allene med første, Planten med ingen af Delene, uden derfor at have Uret.

Jeg kunde begynde langt borte — jeg kunde fortælle Dem f. E., at ethvert organisk Legeme bestaaer af faste; og flydende Dele, der ved en indvortes særegen Kraft bevæge sig i hine. Jeg kunde opregne Dem de ellers nopregnelige Avlings Theorier; fremsætte Dem alle Hypotheserne om Grundfibrenes Væsen og Dannelse — men jeg vil være god som sædvanlig, og allene udkaste Dem med faa Ord Physiologien af de Redskaber, der nærmest vedkomme vort Æmne. Nerverne, Hiernen og Musklerne.

Forudsat, at De endnu erindrer Dem fra vore anatomiske Forelæsninger over Deres hensovede Lam og Canarifugl, hvad disse Benævnelser sige; at De endnu husker tydelig Nervernes og Musklernes synlige Bygning; Foreningen oppe i Hiernen af de Førstes utallige Ramifikationer; de Sidstes Tilhæftelse og Leie, Sandseorganernes udvortes Indretning o. s. v. — forudsat denne lange Forudsætning — behøver jeg kun endnu at tilføie de almindeligste Forklaringer over Contractilitet, Irritabilitet og Sensibilitet; i hvilke Kræfter disse Organers Virksomhed tilhobe lade sig opløse.

Contractilitet og Elasticitet ere hinanden for det Første ligesaa modsatte som ... som: Sterkodder og Jonathan. Sidste tilkommer ethvert bøieligt Legeme dødt eller levende, den Første blot de Organiske. Vi kunne kalde denne Evne Sammentrækkelighed paa Dansk, hvis dette Ord i sin Natur selv var lidt mere sammentrækkelig. Imidlertid bestaaer Contractilitens

Væ-

Væsen deri: at den hele organiske Materie under visse Tilfælde kan trække sig sammen eller forkortes; hvilket til vor Hensigt er os tilstrækkeligt at vide.

Irritabiliteten og Sensibiliteten hører ligeledes hver under sit særegne Organ; den første tilkommer nemlig Musklerne, den sidste Nerverne. Jeg vilde definere begge disse Krafter ved: den Egenskab hos ovenmeldte Organer under visse Omstændigheder at kunne undergaae visse Forandringer; og adskiller da, som De vel maae mærke Dem, Sielefølelse (Sentiment) fra Nervefølelse Sensibilitet (Empfindlichkeit).

Vi vare da saaledes færdige med vore Classifikationer, og vende altsaa tilbage til vort Hovedæmne. Vi standsede ved en nøiere Bestemmelse af Ordet Liv, og ville sikkert med denne Bestemmelse tillige indhente mere Lys over Livskraften, (Vis vitalis) hvoraf foromtalte Evner og selve Bevægelsen kun ere ligesaa mange særskilte Modifikationer.

Paa Definitioner herpaa mangler det aldeles ikke, hvis Definition ellers kunde hielpe os noget. Fra Haller til Fleischer — Hippocrates til Bøtger have alle Physiologer givet os sine, og hver endog paa sin Maade. Men da det kun er os om Tingen at giøre, saa ville vi allene gaae Sokrates's Vei — vi ville spørge os frem til Sandheden.

Paa hvilket Trin begynder altsaa Livet, paa hvilket ophører samme? Er endnu Nerven, Musklen levende, der ved Metal-Irritationen ligefuldt fort-

fortsætter sine Virkninger efter Døden? — Denne Tanke var at vanhellige Livets Værdighed. End Yndlingen da, hos hvilken Fornuft og Følelse ligesom kappes om Herredømmet — nyder han allene dette Godhedens Fylde? Sikkerligen ikke heller — Hvem torde vel aftrætte endog kun Heloises Ællinger Livet, der, neppe fødte, allerede skynde sig i Vandet, og dog besidder Ællingen allene Følelse, Instinkt og vilkaarlig Bevægelse. — „Men denne vilkaarlige Bevægelse?" — „Vi skulle nægte Corallerne Liv Heloise! eller overhovedet nogen Skabning, fordi den manglede vilkaarlig Bevægelse! „i Følelsen altsaa? muligt er Følelsen da Grændseskiellet mellem den levende og døde Natur?"

Ganske aldeles upaatvivlelig — Denne Evne dele Mennesket, Dyret og Ormen alle tilhobe, alle besidde de denne, med eller uden de øvrige — Man kan tænke sig Liv uden Forestilling, Villie, Bevægelse — men aldrig, aldrig kan man tænke det uden Følelse.

Heloise! Følelsen indbefatter Glæde, og Livet Følelse; vor hele Tilværelse er altsaa Nydelse, Glæde. Selv vi, Heloise, Skabningens Mesterstykke, vi tænke ikke stedse, bevæge os ikke stedse, men uafladelig, altid, føle og nyde vi. Kiereste Pige! under Egene hisset ved Breden af Søen ville vi opreise Algodhed et Altar; der, omringet af den hele organiske Natur ville vi lovsynge Glædens Fader, og Nattergal og Rose og Himmel og Jord skulle istemme hans Priis i fulde harmoniske Chore.

Men

Men vort Æmne er afbrudt; vi gientage atter dets Traad. Apollo fra Belveder bier i lang Tid paa vor Hielp; vi have udvirket Tilladelse at oplive Lysippus's Marmor; vi ville føre vore Jagttagelser denne Tilladelse til Nytte.

Hierte, Arterier og Vener har han da allerede; allerede respirerer og fordøier han; ogsaa hele Muskelbygningen er færdig — med slige Ting opholder en Skaber sig ikke ret længe. Blot hans Nerver og hans Hierne staae tilbage; i deres Sammensætning stikker hele Vanskeligheden at organisere.

Begyndere begynde allerrettest med det meest Simple. Hans Nerver blive altsaa først færdige; deres Grene forene sig i Sensorium; og det oplivende Pust skeer, da vi ikke ville forholde ham Livet et Oieblik over Tiden. Livskraften gaaer derpaa i Virksomhed, de omværende Gienstande afficere hans Legeme, Nerverne irriteres — Apollo føler første Gang i sin lange Alder. Vi iagttage dette — altsammen er saare godt — vi blive dristigere, vi begynde at uddanne Hiernen, hvilket, mellem os sagt, kun vil lykkes os tildeels — Imidlertid! — Apollo sandser, han bevæger sig mod Kilden, han drikker, han glæder sig, og vi — henrykkes! Taleævnen og Hiernepartiklernes endnu finere Organisation ere de sidste Gaver vor Skabning modtager af vore Hænder. Han seer os, han overveier, han slutter, han kommer, han takker os — i det ringeste har vi Skam af vort Skabelsesværk, hvis han skulde forsømme at opfylde denne Artighed.

Maj 1796. S T

I sidste Tilfælde blev nu Apollo Menneske, i andet forestillede han et Dyr — i første, Heloise! var han sikkerlig enten en bevægelig Plante eller ingen Ting i Verden.

At Planterne nemlig have Liv, kunne — ville De neppe afstride mig længere. De afskiever Dem en Myrtegreen, De sætter den i en Potte, De reiser bort, kommer seent tilbage og Deres Myrte er ikke mere. De ville aldrig kunne bringe dens Vædsker længere i Omløb; ligesom De ikke heller aldrig ville kunne nægte, at der gaves et Øieblik, hvor det dog endnu var Tid — da Planten nemlig endnu levede; og fra Liv til Følelse er vel Slutningen ligesaa consequent, som fra Følelsen til Livet. — Livskraften er ingen død Kraft.

Denne Hypothese — om ellers evident Sandsynlighed længere fortiener dette Navn — stemmer nøie overeens med Naturens egen Virkningsmaade; den udfylder det ellers store Rum imellem den dyriske og livløse Verden; — den bringer Farverne mere sammen i et Maleri, hvis Skiønhed just bestaaer i denne Farvernes Sammenflydelse. Vi ville udkaste Skizzen til Omridset af Livet; det er født at føre Blyantsstiften her.

1.

Følelse, Fornuft — Villie — vilkaarlig Bevægelse: Mennesket.

2.

Følelse, Forstand, Begieringsevne, vilkaarlig Bevægelse: Patte-Dyrene

rene (Aben Dømmekraft?) Fugle, Fiske, Insekter, nogle Orme.

3.

Følelse, Sandselighed, Begierings-evne: Coraller, Søepolyperne, Svampene?

4.

Følelse — Instinkt: Planterne.

Om Planterne tillige have Selvbevidsthed, kan De afgiøre med Dem selv strax, naar Deres Broder først engang har forklaret Dem Forskiellen imellem Selvfølelse og Selvbevidsthed; og sagt Dem med eet Ord, hvad Følgen er af ganske og aldeles Mangel paa Tænkeevne. Planterne selv er det vist meget ligegyldigt; thi mod den Lykke at kunne glæde sig, tænke de fornuftigt nok, for aldeles ikke at ombytte den Ære at kunne tænke.

Nogle Physiologer have adskillet absolut og locomotiv-vilkaarlig Bevægelse; og efter denne Theori bevæge da Corallerne sig — meget vel — men saa bevæger ogsaa Mimosa og Dionæa, og overhovedet ethvert Træ sine Rødder vilkaarlig, der, skiønt rigtig nok langsommere, og, jeg tilstaaer, af Instinkt opsnuse, og indhente, den kraftigste Føde.

Hvilken Sands for Resten Planterne besidde; Følelsen eller en anden, derom ikke et eneste Ord. Jeg anmærker blot, at ogsaa i Antallet af disse stiger Trappegangen fra Mennesket forbi Ormen ned til Planten; og at med Følelsen allene sandser man dog alletider Kulde og Varme, Tørre og Fugtighed, Næringsmangel og Overflod, Sundhed og

Sygdom, Storm og stille Veir; hvilket endda ikke heller er at sandse saa forskrækkelig lidet.

Vi ville ikke opholde os med de Beviser for vort Æmne, som Analogien mellem Dyrets og Plantens indvortes og udvortes Structur ligesom kommer at paatrænge os. Overeensstemmelsen er rigtig nok saa stor, at Botanikerne næsten have overført alle physiologiske og anatomiske Kunstord fra Dyrets paa Plantens Beskrivelse. Men Analogi er derfor ikke desto mindre — Analogi; og jeg maatte desforuden udskrive Dem ganske Bonnets Paralel herover, hvilken maaskee allerede i Forveien var Dem bekiendt.

Derimod tilgiver De mig snarere Anførelsen af nogle nyere Exempler paa Planternes Følelse og Instinkt. Jeg skal til Vederlag være saa kort og tydelig som muligt.

De kiender Giedebladet (Lonicera) — det vellugtende Giedeblad, hvis aromatiske Duften om Aftenen saatidt fortryller vore Sandser. I Begyndelsen skyde dets Qviste sig lige i Veiret, indtil bøiede af Tyngden, de ikke længere kunne holde sig opreiste og altsaa „naturligviis falde igien,“ mener De? ikke saa ganske Heloise. De møde hinanden derimod ligesom søgende indbyrdes Understøttelse; de antage i denne Hensigt modsatte Stillinger, og døer eller affalder ved Tilfælde en af Grenene, saa omslynger Brodergrenen øieblikkelig den Efterlevende, ligesom med Overlæg for at ville erstatte denne sit Savn.

Samme

Samme Særsyn frembyder Humleraklen og ogsaa og det ikke mindre tydelig. Uhindret omgiver denne altid sin Stok efter Solens Løb fra Syd til Vesten og den døer endogsaa, hvis den tvinges til at følge en modsat Bevægelse. Men endnu er den dog levende — Hindringen borttages, og den tøver ikke et Øieblik; med synlig Anstrængelse af de overblevne Kræfter strider den og seirer og opaander paa ny i fro Tilværelses Nydelse.

Percival, en engelsk Læge — der først igien optog de Gamles Mening om Planternes Fornemmelse — vilde engang forsøge, hvad Virkning den fixe Luft (kulsyregas) havde paa Planternes Vegetation. Han ophang i denne Hensigt en Krusemyntestængel ved Roden i Recipienten af Dr. Nooths Glas-Retorte. Den vedblev sin Vext, uden nogen anden Føde, end Indsugningen af den mephitiske Glas, for hvilken den var udsat. Efter 24 Timer bøiede imidlertid Stengelen sig, og lidt efter lidt steeg samme lige til Mundingen paa Karret — om for at rette sin Stilling, for at opnaae sit Element, eller begge Dele, eller ingen af Delene: det afgiøre De selv.

Lord Kaimes fortæller, at mellem Ruinerne af New Abbey, et Fordums Kloster i Galloway voxede ovenpaa Murene et Løntræ omtrent 20 Fod høit. Blottet for Næring skiødе dets Rødder adskillige Aar langs Muren indtil de 10 Fod neden derunder naaede Jorden. Og nu betaltes Føden tilstrækkelig, hvormed det havde forstrakt disse under Nedstigelsen; hvert Aar siden giorde det betydelige Skud; men fra

Spidsen af Muren ned til Jordens Overflade udskiøde disse Træets Rødder ikke en eneste Sidegreen, som for ikke i Utide at bortøsle nogen Vorexevne, og derved altsaa sildigere opnaae deres rette Bestemmelse.

I Bonnets Afhandling over Bladenes Nytte beskrives blandt andre ogsaa nogle Forsøg med fugtede Svampe, som han i en Tomes Frastand underlagde Bladene af forskiellige Vexter. Det almindeligste Resultat var: at Bladet bøiede sig, og stred af alle Kræfter for at naae til den samme.

Ogsaa Percivals Erfaring bekræfter han med mange ny Forsøg over baade Bladenes og Grenenes Omdreielser; men det mærkværdigste Exempel til Bestyrkelse for vort Æmne troer jeg følgende at være, som findes S. 172 i Udgaven fra Neuschatel.

Det er Dem formodentlig bekiendt, at Bladene i forskiellige Ordener — Linné antager fem — omringe deres Stamme; Sivene f. E. afvexle saaledes dermed paa begge Sider. Men et saadant Sivrør, der var opvoxet ved Siden af en Muur bar dem dog ikke desto mindre alle paa en og den samme. Man skulde forestille sig, skriver Bonnet, at Bladene paa den anden Side slet ikke havde kunnet udvikle sig; dersom dette var Tilfældet, saa maatte disse Rør ogsaa være mindre besatte med Blade end sædvanlig; men de vare tvertimod meget vel forsynede dermed; og, det som er afgiørende, Intervallet imellem Blad og Blad optog her langt mindre Rum end almindelig hos Sivene; man saae meget

ty-

tydelig, et nyt tredie Blad havde aufkudt sig derimellem, og Stedet, som dette optog, svarede nøiagtig til det samme, som det burde have indtaget paa Stilkens modsatte Side.

Jeg har slet intet villet tale til Dem om den Elskelyst, som Han- og Hunblomsterne hos mange Planter under Befrugtningstiden tydelig yttre. Saaledes lægge f. E. hos Qvindefryden (Parnassia) Støvnaalene sig efterhaanden i afvexlende Orden hen over Frugtbøren, og træde siden tilbage, naar Befrugtningen er skeet. En Plante, først opdaget i Italien, siden ogsaa af Gunner i Norge, bær de hunlige Blomster paa en lang spiralrullet Stengel; naar Blomsterne skulle udspringe, gaae disse Spiralgange videre fra hinanden, hvorved Blomsterne holdes oven for Vandet. Hanplanten har en kort og lige Stængel, som bærer flere Blomster under Vandfladen; disse adskilles ved Befrugtningstiden fra Stengelen; svømmer paa Overfladen af Vandet og befrugte Hunblomsterne, som nu igien trække sig tilbage under Vandet*).

Jeg har ikke villet tale om dette, fordi jeg ellers skulle sammenskrive Dem en Bog og intet Brev. Jeg ender mine Betragtninger med følgende Sted af Bonnet, hvormed denne vise Philosoph ligeledes sluttede sine.

„Jeg har ikke paastaaet at have beviist Planternes Fornemmelser, jeg

 har

*) Udkast til en Plantephysiologi grundet paa de nyere Begreber i Chemi og Physiologi af Carl Gottlob Rafn, en Bog der gior sin Forfatters Læsning, Philosophi og Selverfaring lige megen Ære.

har søgt at vise, man var endnu ikke overtydet om det Modsatte."

Vi see Følelsen gradeviis nedstige fra Mennesket til Muslingen; vi overtale os at den standse her, for vi holde disse Dyr for de ufuldkomneste. Men maaskee gives der endnu mange Grader mellem Muslingens og Plantens Fornemmelser, og maaskee endnu flere mellem den følsomste og ufølsomste af disse. Trappegangen, som vi antage overalt, skulde giøre os denne Philosophi mere kierkommen — den nye Grad af Skiønhed, som den overbringer Verdenssystemet — den Fornøielse at formere Antallet paa følende Væsener skulle formaae os til dens Antagelse. Jeg overtaler mig gierne, at ethvert Blomst, der pryder vore Enge, enhver Plante, hvis Frugter ere os saa behagelige; hine majestætiske Træer, som Tiden selv synes at vise Ærefrygt, at alle disse udgiøre ligesaa mange følende Væsener, der paa deres Maade smage Tilværelsens Sødhed.

Og nu Farvel Heloise! De seer jeg forstaaer Kunsten at hævne mig tilgavns; og hvis dette lange lærde Brev ikke har overbeviist Dem, saa har det dog i det ringeste straffet Dem, det veed jeg — Lev vel!

S. 386. L. 15. i forrige Brev føies under Texten som Note ved: Samlingspunkt.

Saadant et Samlingspunkt udgiør det Sted næsten paa Planten, hvor Rod og Stamme skilles fra hinanden. Derfra opstaae alle Plantens Kar, her ere de forbundne i store Knipper, som fordele sig op og ned ad i mindre. See Wildenows Botanik overs. af Hr. H. Steffens (S. 244.) sammenlignet med Udkast til en Plantephysiologie. s. v. (S. 127.)

Nekrologie.

Den 5te April (Nekrologien for April er forglemt at anføres) døde Prof. O. H. Møller, født i Flensborg 1715. — Om hans mange Skrifter, see Worms lærde Lexicon 2den og 3die Deel. Kammerherre Suhm har sat denne sin Ven følgende Minde:

H. S. E.
Olaus Hendricus Möller,
Professor Historiæ Literariæ
Rector Scholæ Flensburgensis.
Vir
Venerandæ ætatis
Magnæ eruditionis
Diligentiæ indefessæ
Magni Parentis
Dignus filius
Sic
In Memoriam viri amicissimi
P. F. Suhm.

* * *

Den 16de Maji døde i sit 31te Aar Auditeur og Hof- og Statsrets-Prokurator Geert Steenstrup. Hr. Secretaire J. J. Gudenrath har sat denne sin Ven nedenstaaende Hædersminde:

Ut celsa pinus
in cacumine montis
ramis late glorians
sternitur
qvassata
euro
Ita cadit Geert Stenstrupius
Vir corporis firmi
animi supra vulgus elati
disciplinis
pulcre pasti
Cognitorum causarum militarium
nemini secundus.

Libertatem ſpirans dominationi parum amicus
nec ſibi profuit
nec rem familiarem
auxit
Animum candidum mentem Divinam
cui virtus ſupra pericula
æſtimare doctis
tanto carior.

Manet decus viri immortale
Cauſa Stefenſenii
Innocentia
contra accuſationem *impiam*
propugnata
maſcule
non ſine magna potentum invidia
qvos *conſilium*
officii tenax
ſemper terret
nec ſine ſuſpirio miniſtrorum alto
hos miſeros
aliena gloria
nunqvam non
mordet.

Noſter de patria bene meruit
de republica non deſperavit
bene factis
manſurus

Ta-

Talem præmatura morte raptum
lacrimis decoravere
cives ingenui et boni
Desiderium viri expressit
funeris comitatus
sepulturæ honos
Reliqvit viduam tres natos
ætate tenella
O cives, qvibus res est
qvibus conjux & pater cognitus
recens vulnus
manu et opera
lenite

Planctui tam mæsto tam justo
socius accedit
qvi ad Themidis adytum adolescentem duxit
juvenem ad ædes Deæ itineris comitem
perpetuo
nactus

Jacob Just Gudenrath.

Auditeuren er, — hvilket Hr. Secretairen her saa hæderlig omtaler, og som tillige er anmærket i de lærde Efterretninger, — især berømt af sit Forsvar for Bogtrykkersvenden Willum Stephanson, som han „hvilket Medlevende veed og Efterverden skal vide, gav Friheden — Æren — Livet;" som Stephanson selv udtrykker sig i de Linier, han, til hans Erindring har skrevet i Adresse-Avisen.

* * *

Den 20de Maj døde Conferenceraad Wilhelm August Hansen, Deputeret i Rentekammeret, Eier af Frydendal. Om hvad han har skrevet, see lærde Efterretninger No. 16. Følgende trende Gravskrifter over ham afskriver Anmælderen:

Her

Her hviler
en
ærlig, retskaffen og mild
Mand.
En
duelig, oplyst og arbeidsom
Embedsmand.
Bøndernes Ven og Fader
i
Ord, Gierning og Skrift.
Hvem anden
end
W. A. Hansen.
Dette Æreminde
sattes ham af alle
blandt andre
af
P. F. Suhm.

* * *

Lugete Ruricolæ!
Lugete qvotqvot
Agrariam rem debita habeatis reverentia!
Occidit, Eheu! citius justo occidit
De re agraria meritissimus
Wilhelmus August Hansen
In camera regia Triumvir
Qvem
In hoc publico munere,
Libertatis rusticæ ac jurium colonorum
Indefessum noverimus vindicem;
Privatum eundem
Sui juris colonorum
Patronum viderimus munificentissimum.
Lugete Boni
Virum
Pietate et Probitate vix nulli,

At

At verecundia ulli
Secundum!
posuit affinis
P. H. Graah.

* * *

Her giemmes Støvet
af
Een af Statens værdigste og uegennyttigste Borgere
Wilhelm August Hansen,
Fordum Conferentzraad og første Deputered i Rentekammeret
Herre til Frydendal
Fød den 24 October 1746
Død den 20 Maj 1796
At beskrive Tabet, som Kongen, Landet og Venskab
leed ved hans Bortgang, er saa meget mere
umueligt, da
Han var en saare sielden Mand
Din tidlige Død saarede mig usigelig dybt
Ven!
Evig dyrebar skal dit Minde være mig!
Lindenkrone.

Theatret.

Mad. Martin har i den aabne Brevverling, i Sophies Rolle gjort første Prøve. Hr. Stephen Heger har i Jægeren, i Antons Rolle gjort tredie og sidste Prøve. Skuespillet Jøden og Ægtefolkene fra Landet, ere de to nye Stykker, der i den sidste Uge af denne Saison ere opførte.

Lit-

Litteratur.

105. Tanker om vor Tids Fremgangsmaade for at befordre den religiøse Oplysning, af Dr. Christian Bastholm, kongelig Confessionarius. Paa Gyldendals Forlag. 8. 36 S.

Den lærde Hr. Forfatter skriver: fordi det er ham om sine Medmenneskers Sindsroelighed og deres Moralitet at gjøre. Han frygter ikke for Sandhedens Undergang; (thi Sandhed staaer evig) men at ved den Fremgangsmaade, som i vore Tider bruges, for at befordre den religiøse Oplysning, de gode og retskafne Christnes Roelighed, saavel Forstandens, som Hjertets, forstyrres, uden at de vinde det mindste, hvorved denne Roelighedds Tab kan erstattes. Han nægter ikke, at Kirkens religiøse Meninger kan behøve Forbedring og større Oplysning; ikkun iver han imod den frugtesløse Maade, paa hvilken man gaaer frem; for at befordre Oplysning maae man tale til Forstanden; han beklager, at han af alt det, som hidtil er udkommet i Danmark angaaende religiøse Meninger, sjelden haver læst noget, som er selv tænkt; den ene snakker efter den anden; uden at have Overbeviisningsgrunde. — Pag. 22.

„Hvad jeg her siger om Forsoningslæren, det „gjelder ogsaa om andre Lærdomme. Ere de ikkun „skadelige ved Misbrugen, da bør Misbrugen fore„bygges. Ere de, vel anvendte, nyttige for mange, „da bør man ikke voldsom berøve dem samme, førend „man haver givet dem noget bedre, eller i det mindste „noget andet, som gjør dem hine religiøse Meninger „undværlige." Hr. F. søger at bevise den rene Fornufts Religions Utilstrækkelighed, og at det nok er det bedste at lade Mennesket blive ved, „at grunde sin „Troe og sin Overbeviisning paa den Autoritet, som „han

„ han (det) i saa mange Aarhundrede haver antaget,
„ indtil man seer han (det) bliver skikket til at følge
„ den rene Fornuft." Han raader til at lade hvert Skridt til Oplysning gaae frem med Sindighed og Klogskab, hvortil han foreslaaer forskjellige Veje. — Afhandlingen er skreven med Hr. F. sædvanlige Fyndighed og Præcision.

106. Pallas. Et Maanedsskrivt. Februar 1796. Kjøbenhavn 1796 paa Lorenß Reistrups Forlag. 8. 192 S.

Af de 9 Stykker, som dette Hæfte indeholder, er Fortællingen No. 7 Gaaseblommen, et Bidrag til vort Aarhundredes Søleries Historie, og No. 8. Noget om Stipendierne ved Universitetet, „det som bedst lader sig læse, pag. 185." Jeg troer, det ikke er saare gavnligt, „at Stipendier indskrænkes til
„ Fundators Familie; jeg troer ikke, at man for-
„ nærmede den Agtelse man skyldte (skylder) hans
„ sidste Villie, ved at forandre denne Clausul; thi
„ naar han blot vilde testamentere sin Familie, hvor-
„ for skal da Universitetet forvalte de Midler han
„ har henlagt hertil?"

107. Biskop Balles Indberetning til det Kgl. danske Cancellie angaaende Skriftet Aristokraternes Catechismus med Anmærkninger. Hos Directeur Joh. Fred. Schultz. 8. 68 S.

Hans Høiærværdighed forelægger os her, først sin Indberetning til Cancelliet, angaaende ovenmeldte Catechisme, og dernæst fremsættes en, efter Hans Høiærværdigheds Maneer, heel fuldstændig Kommentar over Indberetningen. — Det er snurrigt nok, at det Ord, Catechismus, egentligen har motiveret Hans Høiærværdighed til at læse Skriftet. Heraf kan jo infereres, at man blot behøvede at rubricere en Bog med de Ord Bibel, Troesbekjendelse, ꝛc. ꝛc. for at skaffe Biskoppen nok at bestille med at læse.

108.

108. Til Hans Høiærværdighed Hr. Biskop Nic. Edinger Balle, i Anledning af hans Denunciation af den aristokratiske Catechismus. Med Motto: Alt hvad I ikke vilde, at Menneske skulde gjøre Eder, det gjører I ikke heller dem. Hos Holm. 8. 16 S.

Hr. F. opfordrer Biskoppen, at gjøre Publikum bekjendt med de Grunde, som have bevæget ham til at denuncere den aristokratiske Catechismus. Hr. F. anmerker, at her er ikkun tvende Tilfælde mulige, sc. enten er Hans Høiærværdighed bleven tilskyndet hertil af moralske Bevæggrunde, eller af Bevæggrunde, hentede andensteds fra, end fra Begrebet om Pligt. Dersom det første Tilfælde har Sted, maa det være, a, enten fordi den augsborgske Confession og den herskende Religion eller, b, fordi Constitutionen af 1660 var angreben i det denuncerte Skrift; og nu spørger F., om den Mand handler consequent; der har erklæret, at det strider mod hans Tænkemaade, at anraabe den verdslige Arms Hjelp til Religionens Forfægtelse, og som dog denuncerer den aristokratiske Catechismus? om Hans Høiærværdighed da ikke have langt større Grund til at denuncere Samleren, Jesus og Fornuften o. s. S. Hvad Hovedgrunden er til denne forskjellige Fremgangsmaade? — Om det er Biskoppens eller Politiemesterens Sag, at vaage over Angreb paa den offentlige Rolighed? Dersom Hans Høiærværdighed; hverken som Biskop eller som Politiemester var forbunden til at fremtræde som Denunciant, var det da maaskee hans Pligt, som Borger i Staten? men Skriftet var jo trykt, altsaa ingen Hemmelighed. — Havde Biskoppen ikke opført sig mere fornuftig, hvis han, som en Videnskabsmand, havde forfægtet Constitutionen, viist dens Fortrin eller afbeviist dens Fejl?

Iris og Hebe.

En Fortsættelse af Maanedskriftet Iris.

Junii 1796.

Skrivelse
fra
Assessor Bårens,

til den, for at undersøge Fattigvæsenets nærværende Indretning i Kjøbenhavn, og de Gjenstande, som staae i Forbindelse dermed, nedsatte Kommission*).

Det maa naturligviis i en høj Grad være mig vigtigt som Medlem af Examinazions Kommissionen, om

*) Da jeg skrev dette P. M., var det min Agt, i en særdeles Afhandling vidtløftig at udføre min udgivne Plan for den spesielle Bestyrelse af Fattigvæsenet her i Staden, og at gjøre Magistraten, som Direktører for Fattigvæsenet, opmærksom paa de mangfoldige Mangler, som findes ved samme. Jeg har endnu ikke havt Tid til at fuldføre dette mit Forsæt. Uvis om, naar jeg faaer den, offentliggjør jeg dette P. M., paa det sagkyndige Mænd kunde faae Lejlighed til at prøve Rigtigheden af de Ideer, jeg saa løselig vedrørte i samme, og at hjelpe med til at bringe Fattigvæsenet fremad til Fuldkommenhed, som det, blot af Mangel paa en rigtig spesiel Bestyrelse, nu er saa langt fra.

om Fattigvæsenet her i Staden er fri for Mangler i Henseende til Bestyrelsen, eller ej. Alt som Fattigvæsenet nærmer sig Fuldkommenhed, formindskes Kommissionens Arbejde; og dette tiltager i Forhold til hiints Forfald. Det maa derfor tilgives mig, at jeg henvender mig til den ærede Kommission, og forløbig henstiller til Sammes Bedømmelse nogle Poster, som jeg for min Deel anseer af yderste Vigtighed, og værdige enhver Mands Eftertanke, hvis Pligt det blev, at gjøre Forslag til Forandring og Forbedring i Fattigvæsenet.

Naar Fattigvæsenet er kommet i en betydelig Gjeld, saa kan Spørgsmaalet i mine Tanker ikke saa meget blive: hvorledes denne Gjeld nu skal blive betalt, som: hvorledes det kan forebygges, at Udgifterne ikke saa uforholdsmæssig skulle stige i Henseende til Indtægterne, eller hvis de visse Indtægter, som det kjøbenhavnske Fattigvæsen har, og de uvisse, det aarlig maatte faae, samtlig ikke skulde være tilstrækkelige til de Udgifter, de Fattiges nødtørftige Underholdning kræver, hvorledes man skal skaffe Publikum saa megen Overbeviisning, som Sagens Natur tillader, at ikke alene enhver Fattig kan faae nødtørftig Underholdning, i samme Øjeblik han trænger dertil, men at der ikke heller er medgaaet mere i det Hele til Fattigvæsenets Administrazion, end Nødvendigheden har fordret. Haver Publikum først denne Overbeviisning, og der ikke skulde kunne træffes saadan Foranstaltning, at Indtægterne kunde ballancere Udgifterne, maa det Manglende (efter de almindelige

Grund-

Grundsætninger for et Fattigvæsens Bestyrelse) saaledes reparteres paa samtlige Indvaanere i Staden, at den Fattige fritages, og at den Rige eller frivillig Givende, der godvillig beviislig har betalt noget til sine fattige Medborgeres Underholdning, gotgjøres samme, i det han bliver ansat at betale, og ikke kommer til at betale mere, end enhver anden, hvis Formues Forfatning, sammenholdt med hans Embeds eller Haandterings Indkomst, skjønnes at være eens med hans, men af hvem Fattigvæsenet intet frivilligt Tilskud har oppebaaret. Enhver Kommûne bør forsørge sine egne Fattige; og dette gjelder ingen Steds mere end i Kjøbenhavn, til hvis Fattigvæsen der er givet saa betydelige Kapitaler, og hvis Fattige aarlig oppebære betydeligt ved frivillige Gaver. Indskrænker man desuden de frivillige Gaver, ved Frygt hos Giverne, at kunne komme til at betale dobbelt, naar en Fattigskat reparteres, taber Fattigvæsenet meget; thi hvor høj en Summa udgjøre ikke de frivillige Gaver aarlig?

Hiin Overbeviisning have Kjøbenhavns Indvaanere imidlertid ikke endnu, og den sikkerste Vej vilde det derfor vel være, at udsætte enhver Repartizion af det til Udgifternes Bestridelse Manglende, indtil der er lagt saadan Plan for den specielle Bestyrelse af Fattigvæsenet, at samme kan haves, og imidlertid at tage Tilflugt til Forskud af Kongens eller nogen anden hertil muelig formuende Kasse. De Punkter, som jeg troer fornemmelig burde være en Gjenstand for Kommissionens Bestræbelser, ere disse:

 1.)

1.) Forløbig vil det være nødvendigt, at lægge saadan en Plan for den specielle Bestyrelse, at enhver Trængende kan faae nødtørftig Underholdning, i det Øjeblik han behøver samme, og ikke skal have nødig, selv eller ved andre, at supplicere 8 til 14ten Dage, ja vel undertiden længere, forinden han kan faae det, han kan stille sin Sult med, og et Hul, hvor han om Natten kan søge Ly i. Dette har beviislig hidtil ofte været Tilfældet, endog da, naar et heelt Kollegium, jeg mener Examinazions Kommissionen, af Medynk har taget sig af den Fattiges Sag: og hvad har man da kundet vente, hvis den Fattige selv havde meldt sig?

Saa længe den Fattige skal melde sig hos Sognepræsten, fra denne vises til en Fattigforstander, fra denne muelig igjen til Klokkeren; saa længe denne vel tør fordre Attest fra den Fattige, at han har gaaet til Alters i Sognets Kirke; saa længe der gjøres utallige unyttige Spørgsmaal og Indvendinger, f. E. om den for Føde, Huusly og alt blottede, kan skaffe Kauzion, eller Sengeklæder; og saa længe der gives mangen Fattig, endog Krøblingen, 8 ß. om Ugen, hvoraf han ikke kan leve: saa længe formener jeg Kommissionen vil være enig med mig deri, at vi endnu ere langt fra Maalet med Bestyrelsen af Fattigvæsenet, og at selv vi, som ikke burde give noget til den Fattige, der overhænger os om en Skilling, ofte maae gjøre os det Spørgsmaal: men mon det dog ikke er mueligt, at dette Menneske kan staae Fare for at døe af Sult?

Denne

Denne Plan maatte fremdeles have den Egenskab, at ingen Fattig fik mere end netop nødtørftig Underholdning. At give den Fattige mere end det Nødtørftige, virker deels, at mange søge Fattiganstalten og Understøttelse, som ikke burde tilstedes samme, og deels, at den endnu ikke fattige Borger er ligegyldig ved at lægge noget op, da han stoler paa, at han, fattig engang i Tiden, skal kunne komme til at leve vel paa Publici Bekostning.

Denne Plan maatte endelig gaae ud paa, at enhver, der ikke ved Sygdom hindres derfra, personlig indfinder sig i Arbejdsanstalten; og at ingen nyder mindste Understøttelse, der ikke til Fordeel for Fattigforanstaltningen vil arbejde saa meget, som hans naturlige Kræfter tillade.

En saadan Plan har jeg eengang givet en Idee om. Jeg vedlægger et Exemplar af samme; hvor mine Tanker især findes fra p. 7 til 14*). At min er den rigtigste vover jeg ikke at avancere; men dette tør jeg sige, at den kan afhjelpe de Mangler, hvilke den specielle Bestyrelse nu har, og at saa længe der for denne ingen vis Plan lægges, og denne ikke overholdes, ere ikke alene vore gode Anordninger om Fattigvæsenet, unyttige, men enhver Gave til de Fattige spildt, og istedet for gavnlig, meget mere skadelig.

2.) Saadan Indretning burde træffes, at de Personer, som ikke have gaaet til Alters i nogen af de ni Sognekirker, derfor ikke skulde nægtes Arbejde,

 Huus-

*) See Statistisk, jur. og liter. Biblioth. 1792, 3 Hefte.

Huusly, og, i fornødent Tilfælde, Understøttelse i samme Øjeblik, de trænge til enten af Delene. Dette kan især, efter den nærværende Indretning, hænde sig med Fattige fra den katolske og reformerte Menighed; med udenbyes Fattige, som ved et eller andet Uheld ere hindrede fra at komme hjem, og imidlertid ere udsatte for at døe af Sult; med dem, som ere konfirmerede paa Vejsenhuset eller Qvæsthuset, hvilke efter en gammel, ligesaa fejlfuld som skadelig Slendrian, blive ved at gaae til Alters sammesteds, uagtet de ere komne i fast Tjeneste i Byen; med dem, som ere konfirmerede i Børnehuuskirken, hvilke, ikke mindre end de, som eengang have været i Forbedringshuset eller Tugthuset, sædvanligst stedse blive ved, der at gaae til Alters; med andre, som kunne have søgt en eller anden Kirke, der ikke hører til de ni Hovedsogne.

Om man ikke fandt det rigtigt, heri at indføre nogen Orden, maatte imidlertid den Regel nøje indskjærpes Plejekommissionerne til Efterlevelse: at ingen maatte afvises, som meldte sig om Arbejde, Huusly eller Understøttelse ved Arbejdsanstalten, eller hos nogen af Kommissionens Medlemmer, endog der var Vished for, at den sig Meldende ikke hørte til Forsørgelse af nogen Plejekommission; men at han derimod skulde imodtages; og at det derefter skulde være Plejekommissionens Pligt, selv at besørge ham antaget der, hvor han skulde forsørges, og herfra, i Tilfælde, at reqvirere de, indtil Imodtagelsen skeer, paa Underholdningen medgaaede Omkostninger, erstattede.

Naa

Da enhver Plejekommission, efter hvad og uimodsigeligt er rigtigt, kan faae alt det udbetalt af den almindelige Kasse, som beviisligt er medgaaet til dens Fattiges nødtørftige Underholdning, skulde man ikke formodet Vanskeligheder i noget af de ovenmeldte Tilfælde: Erfaring har imidlertid viist det Modsatte, og en udtrykkelig Befaling er derfor nødvendig.

Magistratens Medlemmer i Kommissionen kjende den Sognekommission, der endog er gaaet saavidt, at den har forlangt noget skriftlig, for at en Fattig skulde blive imodtaget til Forsørgelse: den ærede Kommission vil derfor vist træffe saadanne Forholdsregler for Plejekommissionerne, at denne og andre lignende Udflugter ikke skulle udsætte enten en Fattig for at lide Nød, eller Fattigvæsenet for forøgede Udgifter, hvilket sidste har været Tilfældet, naar Examinazions Kommissionen har ladet den Fattige sætte ned i Kachottet, indtil Imodtagelsen, efter endeel paafølgende, Tid medtagende, Skriveri, kunde skee; hvorved Fattigvæsenet tabte det, den Fattige imidlertid kunde fortjent ved Arbejde.

3.) Det maatte gjøres til en ufravigelig Regel, at ingen, der var istand til, ved Arbejde at fortjene noget, hvor ubetydeligt dette end maatte synes at være, maatte tillægges af Fattigvæsenet nogen Almisse eller Understøttelse, naar han ikke arbejdede saa meget, paa en eller anden Maade, som hans naturlige Kræfter tillode; og der maatte tillige sørges for, at man havde Beviis, i det mindste saa megen

Visshed derfor, som efter Omstændighederne var mulig. Ingen Mand i Staten har Ret til at fordre Understøttelse, naar han ikke vil arbejde saa meget, som hans Kræfter tillade; og den der har mere end nødtørftig Underholdning, er ligesaa vis uqualificeret til noget Tilstød af Fattigvæsenet, som det er Fornærmelse og Skade for hele Staten, hvis ham gives mere. Saa længe man især mangler Evne til at underholde enhver sand Trængende, maa der herfor sørges meget omhyggelig, og disse Regler nøje overholdes. At dette ikke skeer nu, er desværre alt for vist; men at paa den anden Side, naar heri skeer en Hovedforandring med en stor Deel af Fattigvæsenet, Indtægterne for dette betydelig vilde forøges, er jeg ogsaa overbeviist om. Til denne Ende maatte fornemmelig Følgende iagttages.

a. De Almisse Uddelinger, som nu finde Sted af Præsterne, maatte gandske ophøre. Med de Indtægter, som nu haves ved Kirkerne, hvilke ere Arbejdsanstaltens Indtægter aldeles uvedkommende, og over hvilke særskilt Regnskab aflægges, maatte forholdes paa samme Maade, som med Indtægterne ved Arbejdsanstalten. For saavidt som de uddeles, og kunne uddeles i Almisse, maatte de kun gives paa de Vilkaar, at den Nydende arbejdede saa meget, som hans naturlige Kræfter tillode, og at ingen ved samme fik mere end blot til nødtørftig Underholdning. Hvad Forøgelse vilde Fattigvæsenets Indtægter ikke faae, naar enhver af de Personer, Gamle og Børn, til hvilke der nu uddeles henimod 21000 Rdlr. om

Aaret,

Maret, uden at der haves Kontrol med, at de ikke faae mere end nødtørftig Underholdning, og uden at de arbejde saa meget som deres naturlige Kræfter og øvrige Omstændigheder tillade, naar enhver af disse Personer, siger jeg, blev inddraget under Arbejdsforanstaltningen? Hvad Lighed er der desuden i Rettigheder, naar de Fattige, som faae Kirkealmisse, ikke skulle arbejde, og kunne paa Fattigvæsenets Bekostning nyde mere end nødtørftig Underholdning, da derimod disse Betingelser finde Sted for dem, som maae tye hen til Arbejdsanstalterne?

En nøjagtig Revision er derfor nødvendig af alle de Gavebreve, i Følge hvilke Stadens Kirker og Skoler have Indtægter til Børns Opdragelse og Fattiges Forsørgelse; hvorefter det da maatte bestemmes, enten hvorvidt de kunde komme til at udgjøre eet med Arbejdsanstaltens Indtægter, eller hvorvidt de burde administreres særskilte; i hvilket sidste Tilfælde de som Almisse dog kun bleve at uddele til dem, der under Arbejdsforanstaltningen, efter Plejekommissionernes Skjønnende, havde arbejdet saa meget, som for dem var muligt, og saaledes, at ingen af de Nydende ved Almissen fik mere end nødtørftig Underholdning.

b.) Ved samtlige Hospitaler eller Stiftelser til gudeligt Brug, som staae under Magistratens Overopsyn, maatte saadan Indretning gjøres, at Lemmerne ligeledes bleve tilholdte at arbejde saa meget, som deres naturlige Kræfter tillade; men at de og alle havde hverken mere eller mindre end nødtørftig

Underholdning. Nu kan man næsten sige, at de ikke arbejde i noget Hospital, og at de have enten mindre, eller mere, end de burde have at leve af. Kan f. Ex., med Hensyn til det sidste, ethvert Lem paa almindelig Hospital til alle Tider være vis paa nødtørftig Underholdning af det dem Tillagte? Selve Direkzionen vil tilstaae mig det, og med mig beklage, at Indtægterne ikke tillade den at gjøre, hvad den gjerne vilde. Og har mangt et Lem i Vartou, for Exempel, ikke mere end nødtørftig Underholdning?

Donazionsbreve formener jeg ikke kunne hindre dette mit Forslags Iværksættelse. Lovens 2 B. 19 K. 8 og 9 Artikel vise, at Hospitalslemmer skulle arbejde til Hospitalets Fordeel; Sagens Natur siger det tillige. Men heraf følger da, at den Giver, der ikke med udtrykkelige Ord har sagt, at de, som skulde nyde godt af hans Legat, ikke skulde arbejde, maa antages at have villet, at de paa hans Senge Indlagte, efter Loven skulle arbejde.

Kommissionen vil uden Tvivl med mig paa den ene Side indsee Vanskeligheden i dette Forslags Udførsel, og paa den anden Side den Forøgelse i Fattigindtægterne, som Arbejdet vil føre med sig; men med mig vil den og indsee Muligheden af det første, og de øvrige Fordele, det sidste fører med sig. Skulde f. Ex., hvad disse Fordele betræffer, mangen en vel ikke godvillig forlade Hospitalerne, naar den daglig skulde arbejde? Skulde Tiggeriet af Hospitalslemmer, hvilket vist er betydeligt, ikke derved for endeel hemmes? Blev Lejligheden til at hjelpe sande

Træn,

Trængende ikke større? Fik man ikke saa megen Vis-hed som muelig for, at ingen mindre Trængende fik Fortrin for de mere Trængende? Undgik ikke Ved-kommende den ligesaa krænkende som i de fleste Til-fælde ufortjente Bebrejdelse af Villigheder, Bekjendt-skab og s. v.?

c.) Hvad under b og c er anført, maatte lige-ledes iværksættes i Henseende til begge Militair-Etaternes Fattige, især til Søetatens, hvis Antal er over-maade stort, og af hvilke en utrolig Mængde betle. Som en Følge heraf maatte med Qvæsthuset ogsaa samme Forandring gjøres, som med de under Ma-gistratens Opsyn værende Hospitaler, og den Foran-staltning træffes, at man med Hensyn til Søetatens Fattige ogsaa kunde have den Overbeviisning: at in-gen manglede nødtørftig Underholdning, men at og enhver af dem paa den ene Side havde sit nødtørftige Udkomme, og paa den anden Side arbejdede saa me-get som hans naturlige Kræfter tillode; thi saaledes, som der nu sørges for Søetatens Fattige, arbejder næsten ingen af dem; mange mangle det Nødtørftige; og andre have mere end nødtørftig Underholdning.

Den ærede Kommissions Indsigter fritage mig fra at bevise, af hvad Vigtighed det er for dem, til hvilket Overopsynet over Kjøbenhavns Fattigvæsen er betroet, at ingen Fejl findes ved Bestyrelsen af Sø-etatens Fattigvæsen. Kun dette maa det tillades mig at anmærke, at saa længe det er vist, at Kjøbenhavns Fattigvæsen neppe kommer i Orden, førend Publikum faaer Overbeviisning om, at enhver Trængende er-holder

holder nødtørftig Underholdning, og at der ikke ødsles med Indtægterne for Fattigvæsenet, og førend det derhos fritages for Betleres Overhæng paa Gaderne, er det ogsaa af stor Vigtighed, at ikke Søetatens Fattige strejfe omkring og betle. Skjelne disse fra Stadens Fattige kan Publikum overalt ikke.

4.) Magistraten, som Direkteurer for Fattigvæsenet, maatte, som en Følge af alt Foranførte, paatage sig et mere speçielt Tilsyn med, hvorledes Plejekommissionerne bestyre Fattigvæsenet, om og hvorvidt Bestyrelsen er overeensstemmende, saavel med de Forholdsregler, Anordningerne om Fattigvæsenet nu indeholde, som med den Plan, Magistraten maatte lægge for Exekuzionen. Ogsaa blev det vigtigt, at Regnskaberne ikke alene fik eens Form, men og bleve saaledes indrettede, at det let kunde eftersees, hvad enhver Fattig havde faaet i Almisse, og hvad han havde fortjent ved Arbejde. Samtlige Fattigregnskaber maatte derfor i mine Tanker først passere Magistratens Revision, og tilsidst, som nu, Rentekammerets.

I Henseende til dette Tilsyn maa jeg endnu tilføje, at der maanedlig maatte tilstilles Magistraten saadanne Lister fra ethvert Sted, hvor de Fattige arbejde, at den ved eet Overskyn kunde see, hvilke Fattige der enten intet have arbejdet, eller ikke saa meget, som er tilstrækkeligt til nødtørftig Underholdning, paa det den, hvad disse betræffer, kunde forskaffe sig Vished om, at Anførselen forholder sig rigtig.

5.) De betydelige, og aarlig tiltagne, Summer, Medicinalvæsenet koster Fattigvæsenet, leder naturligviis til den Tanke: om Forandring i denne Post. Den rigtigste Besparelse kan vel først skee, naar de nærværende Plejemedici ved Døden afgaae, eller erholde noget andet Embede. Imidlertid kunde dem vel foreskrives saadanne Regler til Efterlevelse, i Overeensstemmelse med deres Embedspligt, at ved samme kunde spares noget for Fattigvæsenet.

Hvad der ellers meest mangler i denne Post, er den passende Kontrol, som stedse bør haves der, hvor anden Mands Ejendom administreres. Der haves nemlig ingen Tilsyn med, at de Fattige ikke ligge længer paa Sygestuerne end de bør, men udskrives saa snart muligt; at Kuren ikke varer længer end sædvanlig; at der ikke bruges mere kostbare og mindre virkende Lægemidler, hvor de mindre dyre og mere kraftfulde kunde været anvendte; at der foreskrives saa smaa Porzioner, som Omstændighederne tillade, og s. f. Da den, der ligger paa Sygestuen, intet arbejder, og hans Kost er dyrere, end naar han blot ansees som Almisselem, hvad taber da ikke Fattigvæsenet derved, at han ligger længer paa Sygestuen end nødvendigt er? Kan det, efter nærværende Indretning, kontrolleres, om, og i saa Fald hvorfor, en Fnattet maaskee er under Kuur i sex til aatte Maaneder, da han, endog han har tør Fnat, kan kureres paa kortere Tid? om der bruges Rhabarbara, hvor der kunde bruges Jalappe; Kina

iste-

istedet for stærkt Øl og Viin? Saadan Kontrol kan Magistraten imidlertid ikke paatage sig, da hertil udfordres medicinsk Kundskab. Efter min Formening burde der derfor være en særskilt Direkzion over Fattig-Medicinalvæsenet, der kunde bestaae af den første Livmedikus, Stadsfysikus og en af det kirurgiske Akademi. Til denne Direkzion burde Hospitals og Pleje Medici indlevere, ugentlig eller maanedlig, alfabetiske Lister over de Syge, saaledes indrettede, at det kunde sees, naar de ere indkomne, hvad Sygdom de have, Sygdommens Gang og tagne Forandring, hvad Medecin de have, Tid efter anden, ordineret, og hvor meget af denne er brugt. Den kunde da selv erkyndige sig om Omstændighederne, og tage de fornødne Messurers, hvis en Fattig laae længere under Kuur end han burde, og hvis der enten var foreskrevet kostbarere Medicin, end Nødvendigheden udfordrede, eller vel og et ufornødent stort Qvantum af samme. Fattigregnskaberne, for saavidt den medecinske Deel af samme betræffer, burde derfor og attesteres af denne Direkzion: at den intet havde at erindre imod samme; ligesom ogsaa hine Uge eller Maanedslister af Direkzionen burde vedlægges Regnskabet, og stedse, under og efter Revisionen i Rentekammeret, forblive ved samme. Herved vandt man nogen Sikkerhed for, at ogsaa Direkzionen efterkom sin Pligt.

6.) De ypperligste Foranstaltninger til de Fattiges Forsørgelse, og Overflødighed af Indtægter hertil, kunne ikke ene bringe Fattigvæsenet istand,

og

og ophjulpen, sikkre det for igjen at forfalde. Naar man skal haabe dette, maae Kilderne til Armod stoppes. Nogle af disse, udbeder jeg mig Tilladelse at pege paa. Det vilde være for vidtløftig at nævne dem alle.

a. Assistencehuset. Det vilde være unødvendigt her at afmale alle de Ulykker, denne Indretning fører med sig, saa længe den er organiseret som nu: Kommissionen kjender dem ikke mindre end jeg. Og saa behøver jeg ikke at vise, at det alene er den Fattige, denne Indretning er trykkende for: dette er en Selvfølge af Ordet Assistencehuus. Men dette tør jeg smigre mig med, at Kommissionen, paa vedkommende Steder, levende vil skildre hine Ulykker, og gjøre saadanne Forslag i denne Henseende, at den oplyste Mand ikke skal spørge: hvorfor Lovene forbyde Aager, men Regjeringen selv tillader den største af alle? og at ikke den Fattige med Grund skal klage over, at han maa betale 19 Procent paa Assistencehuset, da mangen Jøde lader sig nøje med langt færre. Det Overblevne af Assistencehusets Indkomster udgjør imellem 22 og 2400 Rdlr. aarlig; og blot Katalogi over hvad der bortsælges, kunne vise, at denne Summa snarere forøges end formindskes. Af Regjeringen kan man derfor vente, at Renterne saaledes blive nedsatte, at Assistencehuset kan ballancere Udgifterne med Indtægterne. At det skal vinde, netop paa deres Bekostning, det blev oprettet for, kan en klog Statsmand ikke ville.

b. Tallotteriet. Dets Skadelighed, og Manges Fattigdom, som Virkningen af samme, er almindelig antaget; og man behøver kun at kjende lidet til Regjeringens Klogskab og gode Villie, for at vide, at den tænker paa, gandske at afskaffe samme, naar Lejlighed gives dertil. Med Hensyn til Fattigvæsenet gives der imidlertid en betydelig Misbrug ved samme; og ved strax at faae denne hævet, er det, at Kommissionen kunde bidrage til at forebygge nogen af al den Fattigdom, som dette Ulykkens Spil fører med sig. Kollekteurerne tillade Folk at spille paa Kredit, stundom imod at tage Pant af dem, stundom i Haab om, at de nok kunne komme til deres Penge, i al Fald, naar en Gevinst falder. Den Fattige, som sjelden regner godt, spiller nu frisk væk, og spiller, indtil han har forspilt alt. Denne Kredit er hans Ulykke. Naar saadan Kredit derimod ikke gaves ham, spildte han kun bort sine rede Penge, i det højeste alene hvad han ejede; nu spiller han meget ofte bort, langt mere end han ejer. Jeg har, som Dommer i den lille Gjeldskommission paa femte Aar, erfaret alle denne Misbrugs ulykkelige Følger. Disse kunde forebygges, naar en Anordning gjorde enhver saadan Kredit ulovlig, og i Henseende til Kollekteurernes Fordringer i øvrigt befalede, at de med Eed skulde benegte, at samme rejste sig fra Spil i Lotteriet, hvis saadant af Indstævnte blev foregivet, men af dem benægtet.

c. Mangel paa, at Ungdommen anføres til at arbejde. Allerede den Mængde ørkesløse Børn, som

drive

drive omkring paa Gaderne, giver den opmærksomme Jagttager megen Anledning til den Gisning, at det ikke staaer sig med Børneopdragelsen, som det burde; og vi alle, vi vide jo, at dette er Sandhed. Jeg vil ikke engang berøre, hvad Fattigvæsenet taber derved, at den største Deel af henimod 23000 Børn (thi saa stort kan man antage, at Børns Antal under 15 Aar er) ikke arbejder; men blot anmærke, at naar Børn ikke paa en rigtig Maade anføres til Vindskibelighed, er det ikke at formode, at de, voxne, ville blive arbejdsomme og driftige, og istand til, saaledes at sørge for sig selv, at kun ulykkelige Tilfælde kunne gjøre dem trængende til Understøttelse af Staten. Børnenes bedre Opdragelse, især Anførsel til nyttigt Arbejde for Staten, og til hvad man i en egentlig Forstand kan kalde Vindskibelighed, maatte man derfor sørge for. Lovens skjønne Bydende i 3 B. 18 K. 2 Art. synes at være glemt.

Her maatte det da og komme i Betragtning, hvorvidt ikke baade Vejsenhuset og Opfostringshuset kunde imodtage en saadan bedre Indretning, at flere Børn kunde opdrages for samme Summer, som disse Stiftelser nu koste, og at de kunde opdrages til gavnligere Borgere for sig selv og Staten; thi Sandhed skal ikke kunne negte, at af ti Børn, som opdrages i disse Stiftelser, blive neppe tre det, de kunde og burde blive for den overordentlige store Bekostning, Staten har anvendt paa deres Opdragelse og Dannelse. Jeg sagde overordentlig store Bekostning; men er 60 Rdlr. for et Barn aarlig, hvilket et Op-

fostringshuusbarn koster, ikke mere, end den hele Opdragelse, de faae, er værd? Naar det ikke var Sandhed, hvad en Forfatter, hvilken erindrer jeg nu ikke, har skrevet om Vejsenhuse, at man aldrig burde oprette dem, hvor de ikke existere, men derimod lade dem blive, hvor de ere, skulde jeg være enig i, at Børnene bedre bleve opdragne udenfor samme, maaskee bedst ude paa Landet; men nu troer jeg derimod, man alene bør bortrydde de Fejl, hine Stiftelser have, og især denne, at hvert Barns Opdragelse koster alt for meget, og at Børnene ikke paa en, for hele Staten, Stiftelsen og dem selv, gavnlig Maade, anføres til Arbejde og Vindskibelighed.

Disse ere de faa Poster, jeg maa henstille til den ærede Kommissions Bedømmelse. Hvis Samme skulde finde dem af den Vigtighed, jeg har gjort, tør jeg haabe at have gavnet, ved at opgive dem. Jeg har foresat mig, naar Tiden tillader mig det: vidtløftigere at udlade mig over det under No. 1, 2 og 3 Anførte; at bevise, at mine Forslag kunne sættes i Værk, og medføre den tilsigtede Nytte; ved Beregninger at oplyse de Fordele, som flyde af saadan forandret Indretning ved den spesielle Bestyrelse af Fattigvæsenet; og endelig at gotgjøre Nødvendigheden af, at nogen Forandring træffes ved den spesielle Bestyrelse, hvis baade vore Anordninger om Fattigvæsenet, og de betydelige dette tillagte Indtægter ikke skulle være unyttige. De Fattiges Sag er mig saa kjær, at jeg ikke skal undlade, i sin Tid at meddele Kommissionen denne udførligere Detail over den

spe-

specielle Bestyrelse; og skulde intet glæde mig mere, end om Kommissionen maatte kunne udfinde noget bedre: at finde det Rigtigste er jo det, vi alle bør stræbe efter.

Kiøbenhavn den 22de April 1795.

Til
Kommissionen for at afhjelpe Manglerne
ved Kjøbenhavns Fattigvæsen.

Hymenæer.

1.

En ny og verdslig, dog tugtig

Vise,

hvorudi tydeligen formældes, hvorlunde en kydsk Jomfrue, navnlig Sophielild, lod mangen skikkelig Bejler fare, og altid sagde, at ville jordes som Mø, men dog tilsidst indlod sig udi en hellig Ægtepagt med en meget retskaffen Ungersvend,

saaledes udsat paa Riim til en velklingende Melodie, i Anledning af

Herr L***s og Jomfrue B***s Bryllupsfærd,

af et anseeligt Frænde- og Venne-Selskab højtideligholdt i **** Møllen, Thorsdagen den 28de i Faaremaaned, Aar efter Herrens Byrd eet tusend, syv hundrede, halvfemsindstyve og sex.

Af

Brudens tjenstskyldigste Ven og Fætter, ****, velbekjendt Versmager udi den kgl. Residencestad Kjøbenh.

Mel. Og Odin han sendte Hermoder afsted.

Der ganger et Rygte, det mælder som saa:
Sophielild Jomfrue vil være;
de Bejlere komme, de Bejlere gaae;
end skues hun Krandsen at bære.

Al Elskovens Tale, som Susen af Vind,
foragtede Møen den bolde,
og mangen en Bejler blev bisker i Sind
for Qviden, hun ham monne volde.

De Sommere flyve, de Vintere gaae:
paa Jord ej Bestandighed vanker;
end træder Sophie med Jomfruekrands paa,
dog fik hun forandrede Tanker.

Alt rigtigt hun tænkte, og tænkte saa vel:
„Jeg længe nok Kurve har flettet;
„jeg tit har et Bryllup forsmaa't uden Skjel,
„og Alderen har jeg forgjettet."

Da kom just en Ungersvend venlig og god,
og førte ret Bejlerens Tale:
hun nøje besaae ham fra Hoved til Fod,
og tænkte: „Hans Ord er' ej gale."

Hun

Hun slog ham i Haanden: „Nu vel, i Guds Navn!
„jeg L*** til min Ægteven tager."
Saa mældte den Jomfrue, og faldt ham i Favn,
og mener: „En Taabe, som vrager!"

Thi stander i Møllen ved liflige Dal
en Herrefærd fast uden Lige:
der tømmes saa mangen en bredfuld Pocal
for Brudgom med væneste Pige.

Vor Herre, som raader for Vel og for Vee,
velsigne de Brudefolk baade!
Til Eng og til Ager og Mølle han see,
og sende dem Velstand i Naade!

Han smile til Loft og til Kjelder og Seng!
Gid Parret sig flux maa formere,
at snart med en ventendes Glut eller Dreng
Sophielild vi kan fixere!

2.

Kierligheds Hæder
Toner vor glade Røst!
Høit skal den tone
Du er vor Lyst.

Vor Skabers Bud er Kierlighed;
Og om hans Bud ei varer ved,
Vi med vor skiønne Jord igien
I Chaos styrte ned.

Kierligheds Hæder
Toner vor glade Røst!
Høit skal den tone!
Du er vor Lyst.
I natlig Mulm og Stormens Brag
Du skaber Ly og Fred og Dag;
Beskielt af dig os dobbelt skiøn
Fremspirer Vaarens Pragt.

Kierligheds Hæder
Toner vor glade Røst!
Høit skal den tone!
Du er vor Lyst.
Forædlet ved din blide Lyst
Oprinder Dyden i vort Bryst.
Det ædleste paa Jorden er
Den Mand, som elsker best.

Kierligheds Hæder
Toner vor glade Røst!
Høit skal den tone!
Du er vor Lyst.

Du kom fra Gud i Himmelen.
Du kiendes kun af Dydens Ven;
Men blid og tro ledsager ham
Hist over Grav og Død.

Kierligheds Hæder
Toner vor glade Røst!
Høit skal den tone!
Du er vor Lyst.
Om Kierlighed vi siunget har
For dig, du Dagens hulde Par.
Gid stedse den ledsage dig
Til idel Fryd og Lyst.

Kierligheds Hæder
Toner vor glade Røst.
Høit skal den tone,
Du er vor Lyst.

Afhandling
om
Geistligheden.

„Frons prima decipit multos.“
PHÆDRUS.

Sandhed og Dyd helliges disse Blade.

„Kan gejstlig Stands Mænd ansees som gav-
„nende Forretningsmænd og sande Hæders-
„mænd i de Stater, hvis Borgere de ere?“

Eet af de Bidrag, som engang for Efterslægten skal charakterisere attende Aarhundredets sidste Dage, er ogsaa den højtraabende Enevoldssentenz, det infallible Magtsprog:

„Gejstligheden bør afskaffes!“

Ih! ja vel! Er den til ingen kjendelig Nytte i Staterne; og kunde den ikke være det; saa er det ret: og jeg raaber med: „Gejstligheden bør afskaffes!“— og skulde der være nogen Tid, da vor Klode kunde modtage den vigtige Igjenfødelse: at alle Stænder kunde afskaffes; al publik Ungdomsvejledning ophæves; alt træde tilbage i en Slags Uskyldighedsstand igjen; og denne Tid nu var snart forhaanden; saa vilde og jeg istemme: „Gejstligheden bør afskaffes!“ — Men, ifald dette, i det mindste endnu længe, torde være en Overilelse; ifald Fremtids Erfarenhed skulde

skulde raabe os imod — og „Erfarenhed har en „stærk Stemme" — hvad var her da at gjøre? — Jeg mener: „Sindighed er sjelden stor nok i nogen „vigtig Sag. Og ingen Sindighed er for stor i en „Sag, saa vigtig som denne." — Den actionerte Griffenfeldt plejede at tilraabe sine Anklagere og Dommere: „Ingen Betænksomhed er for lang, naar det „angaaer et Menneskes Liv!" Det tænker jeg, med lige stor og mere rørende Sandhed kan siges, naar Sagen beviislig angaaer Millioner Borgeres Lyksalighed — hele Staters — ja, mange end ufødte Slægters — Held. — Der lade sig vel mange smukke Ting imaginere, som muelige, af en fiffig og fyrig Gejst; mange skjønne Ting lade sig vel sige; mange Ting deslige lade sig vel og nedskrive paa Papiir; men — tidt, desværre! alt for tidt, naar deres Realiserings Øjeblikke træde an; saa blir det endelige Resultat af alt kun en nye Bekræftelse af gamle Epictets Sentenz:

„Μεχρι του λεγειν ἀνευ του πραττειν," — Thi, „Gjort og Sagt ere vel to smaa Ord; men Forskjellen paa dem er stor!" —

Er den Slutning rigtig: „Gejstligheden bør afskaffes!" saa maa Præmisserne være disse: „Den „gejstlige Stand gjør ingen sand Nytte i Staterne!" og „den gejstlige Stand kan ingen sand Gavn gjøre i „Staterne!" ergo: „bør den gejstlige Stand skaffes „af!" — Men lad os see Forsætningerne an lidt nøjere!

„ Den gejstlige Stand, siger man, gjør ingen „ sand Gavn i Staterne: og den kan ingen sand „ Gavn gjøre!" — Men — man tager sig nok ikke i Agt for: at der er meer end eet Slags Gejstlighed til? — Er det maaskee den katholske Gejstlighed i kristne Stater man mener; saa lade man det dog — for ej at overile sig, men lade Ret og Retfærdighed nyde sædvanlig Pleje — gaae til deres Erklæring! og jeg skulde troe, at endog der skulde upartisk reen og grundig Fornuft hist og her finde Svar til Forsvar, og Forsvar præget med Sandfærdighed og med Styrke. — Tak være Gud og Luther, der har fritaget os for videre Erklæring, paa denne Opgave!! — — Eller — er det maaskee den jødiske, den mahomedanske, den mandarinske, den lamaiske, eller nogen anden Gejstlighed, man mener; saa lade man det først gaae ogsaa til disses Betænkning! og, erklære de da ej kjekt og vel, det er med Sandheds Kraft, derpaa; da have — det godt Folk Skade for Hjemgjeld! og tilskrive sig selv eller deres svage Religion: at Lysestagen flytter! eller at dens Lys slukkes ud, for at et nyt og bedre kan antændes! — Den høitlydende Stemme, der nu hører med til Dagens Orden: „Gejstligheden bør skaffes af" — skal i saa Fald hverken jeg eller nogen af Samtænkende forsøge at overraabe. — Tak være Kristus og Oldtids kristne Konger og Tænkere, der har i dette Tilfælde fritaget danske og norske Mænd for baade Ansvar og Paaanke!!! — — —

Er det derimod ingen blandt ovenmeldte Arter af Gejstlighed, men de tre nordiske Naboestaters og deres Religionsforvandtes Gejstlighed, man vil have afskaffet — den ved Luther og øvrige Religionsreformantere dannede, og af saa mange ædle tænkende og evig store Fyrster siden regulerede, hædrede og handthævede Stand — saa faaer Sagen et ganske andet Udseende: saa bør forsøges et Gjenraab mod den højtskingrende, skjønt spæde Stemme: „Nu skal, til„ligemed Konger og Adel, ogsaa Gejstligheden skaf„fes af!“ — Skulde Sandheden da endog overraabes — thi „dens Røst er tidt mindre høj og støj„ende, end tydelig og rørende og yndig“ — saa faae dens Elskere at lade Aar og Erfarenhed tale, som de kraftigt pleje, dens gode Sag; og imidlertid i Stilhed begegne dens af eget Bulder døve Modstander, med hvad der fordum var Voltaires Trøst:

„Tu permets qu'on pense!“

Men lad os træde nærmere til vor Sag! —

Naar man tænker paa Gejstlighedens Afskaffelse, eller skriver, taler eller raaber derom; maae man dog endelig og for al Ting, om man vil lade Sandheden vederfares Ret, lægge Mærke til og uafladelig huske:

„Der er Forskjel paa heel Stand og enkelte „Individer:“ —

Gjør man kun ærlig og strax denne Forskjel; saa vil man sikkerlig snart erfare: at — den Sætning „Gejst„ligheden bør skaffes af,“ naar den reduceres til sundt Sprog, egentlig burde hedde: „Mange af den

„gejst-

„gejstlige Stands Lemmer burde sættes af!“ —
„Male concluditur: aliquid ideo semper, ge-
„neri inesse, quia speciei insit“ — er et ældgammelt filosofisk Axioma: og jeg paatvivler, man har noget nyt, der er sandere end dette. — Hvad? Naar stundom Leed af Legeme, en Haand, en Fod, sættes af; hvi da ej hellere nedgrave den hele Sjælsbolig? — Det var jo dog lettere gjort, og snarere færdigt! — Naar Planten i Træeskolen aarlig beskjeres, og idelig plejes; hvi da ej hellere affnitte den hele Væxt? Det var jo dog lettere gjort, og snarere færdigt! — Eller — fordi mangen Mekanicus, mangen Handværksmand er en Bønhas; skal vi derfor selv lære hans Kunst, for selv at forrette hans Gjerning, som vi uundværlig behøve? — Have vi alle Duelighed til at kunne gjøre det — og gjøre det vel — om vi vilde? og have vi alle Lyst, have vi alle Tid, til at gjøre det — og gjøre det vel — om vi end alle kunde? — Ikke gjorde vi dog heller vel, om vi ganske forkastede eller hadede, hvad Kunst, hvad Gjerning vi ej kunde undvære? — Maatte ej da den brave Kunstner — som vist nok alligevel vilde finde Elskere nok — med al Rette belee, spotte, eller ynke os? Os der lystede at være nye Exempelbeviser for den gamle Sandhed: „Ars non habet osorem, nisi ignorantem.“ —

Lad os gjøre Anvendelse deraf paa vor Sag?

Den letteste Maade er ikke altid den bedste! — Let er det vist nok gjort, og snart er man færdig med, at sige og skrive og raabende sværge paa: „Den

„ Den gejstlige Stands Lemmer har store Mangler!
„ Den hele Stand bør derfor skaffes af!" Men at foreslaae Midler til at forbedre og hæve Manglerne; Midler til at hindre endnu mere heldig end hidtil uduelige Subjecter, fra at trænge ind og vanære det Selskab, hvis Lemmer de ere; Midler, kort sagt, til at gjøre Standen til hvad den i sig selv er, og kunde og burde ansees for i alle Stater: en aabenbar gavnlig og rigtig Stand, og en fortrinlig Hædersstand — det koster mere Tid og mere Flid, og meer Forstand og meer Erfarenhed, end mange af vore Nasktænkere har eller veed at anvende. — Men — indtil disse Midler anvendes, og anvendes forgjeves, anvendes, uden at passende og værdige Frugter deraf kan lægges for Dagen, indtil da bliver det for al sund og usvigende Fornuft et intetsigende, vist nok intetbevisende, Autosefa og Magtsprog: „Gejstlighe„ den bør skaffes af!" — At der ere uværdige Mænd hist og her; Mænd, der — hos Tænkende og Sindige — ere sig selv til Haan; men — hos Ukyndige og Flygtige — den Stand til Haan, hvis Hæder de skulde være; Mænd, der ved List og ved Meeneed og ved Bestikkelser trænge sig ind i gejstlige Embeder; og siden i himmelraabende Uduelighed, Falskhed, Ligegyldighed, og Ladhed, henslumre og bortødsle deres Tid, for med rørende Sandhed at kunne sige:

„Nos numerus sumus, et fruges consumere
nati." —

Dette beviser dog kun, at „vor Verden er ikke Fuld„ kommenheds Land;" at ligesom selv den ypperste

og

og klareste Viin kan have sit Bundfald og Bærme, saa kan og selv den nyttigste Stand have blandt sine brave Mænd de unyttigste Dagdrivere tillige. — Og end ydermere: Ere der ikke ringe, uduelige, uværdige og vanærende Subjecter i alle andre Stænder? Og alle andre Stænder kan vi jo dog ikke skaffe af! — Var det ikke den allerstørste Ubillighed af Verden: Om man vilde skrive enkelte Personers Skyld paa hele Stænders Regning? Ved en Tings Misbrug plejer jo dog ikke dens rette Brug at ophæves! — O! Medborgere! I veed, at „der er Klinte, allevegne „ blant Hvede." — Vider da og, at „der er Pøbel „ i alle Stænder! og Adel i alle Stænder!" — Lad os skatte Dyden, hvor den gaaer! Lad os ej see paa Standen saa meget som paa Manden! — Det Øjeblik, man lader Gejstligheden vederfares denne Ret — en Ret, som dog er tilfælles for alle andre Classer af Borgere, Adelen, maaskee ene undtagen — saa seer Standen strax anderledes ud, og faaer efterhaanden en ganske anden Værd, end den forhen havde eller kunde have. —

Det godt Folk, der finde Gejstlighed unødvendig i en Stat — om de ellers vil have deres Idee realiseret ej i en Feeverden, men paa vor Klode — maae, foruden den ovenmeldte „Forskjel paa heel „ Stand og enkelte Individer," lægge Mærke til endnu Eet, dette nemlig:

„ Der er Forskjel paa hvad en Ting er paa „ visse Stæder; og hvad den er i sig selv, og „ allevegne kunde være!"

Før man altsaa afskaffer gejstlig Stand i Staterne, bør man jo — for at være overbeviist om, at man ej overiler sig, og ej skader fødte, samt ufødte Landets Børn — have med Nej besvaret, ej allene det Spørgsmaal: „Gjør Gejstligheden ingen kjendelig „Gavn blant deres Landsmænd?" men og dette: „Kunde Gejstligheden ingen Gavn gjøre?" — Lad os især over det sidste Hovedspørgsmaal granske lidt dybere og nøjere!

Jeg forudsætter, som Axiom, det jeg haaber ingen Skjøtter om at nægte, om den kunde; og det enhver maatte finde vanskeligt og umueligt at nægte, om den end vilde — dette nemlig: „Der existerer en „Gud! Der er et Højestevæsen til!" — Den der tillader mig denne Forudsætning, faaer tillade mig endnu een, som med fuldpaalidelig Vished kan bevises at være fast grundet i den forrige; og det er denne: „Der existerer i ethvert af Menneskeskabnin„gens Væsner en udødelig Aand — eller om man „hellere vil — en evigstigende og evigvarende Tænke„evne!" — Disse to Grundsandheder ere tvende Hovedstøtter, hvorpaa Religionen hviler; og med hvilke den evig staaer, eller bestkjemmet falder. — Men denne Religion er det, der er Formaalet for Gejstlighedens Embede. — Jeg siger intet Uafgjort, intet Nyt, naar jeg lægger til: Paa bemeldte to Grundsandheders Vedligeholdelse iblandt vor Slægt beroer al sand Opklaring, al ædel Sædelighed, al værdig og varig Lykke! Og altsaa er beviist end ydermere: At intet mindre end Staternes sande Opklaring,

ring, ædle Sædelighed, og varige Lykke — er Formaalet for gejstlig Stands Bestemmelse:

„ Menneskeslægtens Forædling altsaa — Ri-
„ gernes — Landenes — Egnenes — Individi-
„ dernes — Cultur — see dette er Gejstlighe-
„ dens Embede!" —

Og hvilken ganske fortræffelig Sag er det ikke i denne Henseende: At have studeerte, lærende og dannende Embedsmænd saa jævnt fordeelte overalt blandt en Nation; fordeelte selv blandt Bondealmuen, den egentlige store Hob af Landets ustudeerte og ellers saare uvidende Almue. — Om disse Embedsmænds Daad da er virkelig nyttig, vigtig og ønskelig; eller ikke? og om Mændene selv fortjene Rang blandt Landets Hædersmænd; eller ikke? disse Spørgsmaale ere, tænker jeg, nu lette at besvare — let at besvare, tænker jeg, det Spørgsmaal: Om lærende Mands Gjerning ej er for Staten ligesaa gavnende og ligesaa uundværlig, som andre Mænds Daad i de saa kaldte regjerende og arbejdende Classer!! —— Men dog — lad os see Sagen an fra endnu flere Synspunkter! lad os skue den nøje med endnu flere Lys! lad os ej aflade, før vi finde og føle Sandhedens Kraft i sin fuldoverbevisende Styrke! —

En god gejstlig Mand blandt os er i det væsentlige ikke andet, end en god, en udmærket Kristen. — Dersom man da af Menneskeslægtens sidste nu henved atten hundrede Aars Historie, og af egen og andres dagligdags Erfarenhed, har Beviser nok til Overbeviisning om, at det er sandt, hvad Bahrdt et Sted

siger:

siger: „Der beste Christ ist der beste Weltbürger;“ og fik vor uforglemmelige Rothe beviist, at „Kri„stendommen har gjort en uskatteerlig Virkning paa „Folkene i Europa;“ saa vilde det ikke falde mig uovervindeligt at bevise den Sætning: „De bedste af „et kristen Lands Gejstlige ere just dets bedste Borgere „tillige.“ — Lad os see hvorledes dette lader sig godtgjøre! — En gejstlig Mands bestemte Dagværk, iblandt Kristne, er: At være Lærer — og Trøster — og Styrer — og Mønster — i den Cirkel af Medskabninger, paa hvilken han af Gud og den i Landet regjerende Magt er bleven anviist at virke. — Lad de vilde Folks Cultur og Sæder sige os, hvad Børn uden offentlige gode Underviisningsanstalter kunde blive; hvad vore opvoxende Unge, hvad vort Almuesfolk, ja hvad enhver Borger iblandt os, kunde have bleven, bleven for sig selv og for andre, uden oplyste og redelige Gejstliges Tilsyn og Pleje! — Og, desværre, vi behøve ej at gaae saa langt! Ikkun behøve vi at gaae til de Egne, de Sogne, de Byer, der har og i nogen lang Tid har havt vankundige, egennyttige og slette Lærere — der, Medborgere, der — seer der om gejstlig Stand er en ligegyldig Stand i Landet, eller ikke! — Hvad skal man sige til de Unge, de Gamle, der gjøre Ondt, og ikke vide bedre? der lade sig forføre af smigrende men svækkende, dræbende, fordærvende og ødelæggende Lyster og Laster; fordi de, som slet Underviste, føle ingen varslende Samvittighed; have ingen ret Overbeviisning om Sjels Udødelighed, ingen ret Overbe-

viisning om en allesteds nærværende, lønnende og straffende Guddom, i det mindste ingen ret levende, immer mindende, frydende eller afskrækkende Overbeviisning om disse ligesaa uskatteerlige som forædlende og uundværlige Sandheder? — Er ikke Gudsbespotteren, Giftblanderen, Morderen, Røveren, Tyven, den løsagtige, det hule eller traadsige Selskabsmenneske, den lumske Meeneder, den falske Arbejder, den troeløse Tjenestetyende, den Ødsle, den Ryggesløse, under hvilketsomhelst Navn — et ynkeligt forgiftende Yngl! — sædvanlig udklækket i hine Egne? dum eller ond udgangen af hine falske Læreres Skoler? — og ere disse dog ikke alle tillige højtraabende og varslende Vidner om de evige Sandheder: At Landenes Støtter rave; den offentlige Sikkerhed er borte; indbyrdes Fred, Kjerlighed, Ærlighed og Paalidelighed haanes, udlees, forjages og flygte — tilligemed Staternes lærende Mænd? — Thi — „Groer der saadan Klinte, mens En og Anden af „de Paapassende sove; hvad vil der da blive af, om „de alle tilhobe døe?" — —

Her vil — det veed jeg med Vished — mangen Læser møde mig, maaskee alt længe ventende, med den Indvending: „Det forstaaer sig: Til at „undervise og danne Landets voxende Børn og Ungdom, behøves Skolelærere? — Men Præster — „dem behøver man derfor ikke!" — Gid det var saa vel! — Men de Voxne, de Gamle — „Ja! „de behøve ingen Underviisning?" — Behøve de da og ingen Trøst? — behøve de ingen Styrelse?

—Lad

— Lad os med Sindighed see os lidt om i den store Verden! Vi behøve ikke at reise udenlands: vi behøve ikke at reise langt; men eet behøve vi, for at skue, kjende, bedømme og nyde Livet ret: vi maae nemlig ei vænne os til at have Øie og Øre allene for Latter og Spøg; men og for Taarer og Suk tillige! — Sligt er nu eengang bleven Menneskeskabningens og alt her Levendes Lod. Og hvad nytter det da at skuffe sig en Tid lang med lutter yndige, chimæriske, romantiske Billeder, kun for engang des voldsommere at lade sig overvælde af Veer og Smerter, saa raske og sande og følelige Veer og Smerter, som de der overfalde og martre den fødende Qvinde? — Hvor mangfoldige, hvor store Sorger velte ikke ofte ind paa Mennesket i alle Livets Stillinger? Sorger af utællelige Slags — saare mange af det Slags, som den Lidende hverken for Fremmede eller nogen i egen Familie tør aabenbare? — Og „tungest er hemmelig Lidelse!" — At denne er Livets jævnlige Lod; og vor Slægts uundgaaelige fordi gavnende Skjebne — det veed Enhver som kjender Livet endog kun lidt. — Det er sandt: Træffer slig Kummer et Menneske, der har noget Herredom over sig selv, nogen Læsning — af den gode Art — nogen Erfarenhed i Verden, nogen veløvet Forstand, noget Yndlingsselskab, noget kjert distraherende Embede, eller andre uskyldige Adspredelses- og Vederqvægelsesmidler — saa hjelper Mennesket sig efterhaanden, saa vidt selv. Men hvad naar Tilfælde af Lidelser, Smerter og Sorger falde i et Almuesmenneskes eller

andet armt Menneskes Lod, der mangler disse Hjelpemidler; og dets Møje da er af den Beskaffenhed: *at* den ej let tør aabenbares; hvad naar sligt et Menneske opholder sig, som ofte skeer, i en Egn, i en Bye, hvor det er udreven fra tidt baade personlig og skriftlig Omgang med sin hele Familie, der enten er død, eller maae søge sit Brød paa andre Stæder, eller ej har vidst at vinde den Lidendes Fortroelighed; i en Egn, i en Bye, hvor det, som sædvanligt, ej er mueligt at gjøre Venskab eller stifte Fortroelighed med noget Menneske? — O! hvilken ypperlig, ønskelig, priselig og uundværlig Indretning er det da ikke: At saadanne højst ynkværdige Lidende — og af dem ere der mange iblandt os — kunde i enhver Landets Egn finde dog een eedsoren Ven; have dog eet Menneske, for hvem de sikkert torde aabenbare endog den hemmeligste Kummer; dog eet Menneske, der, udrustet med Forstand, Læsning, Erfaring og Dannelse, opoffrer sit Liv paa det Arbejde: at give Vildfarende Vejledning, Raadvilde sikkre Raad, gyde qvægende Trøst og Mod i hver beængstet Barm; en Mand, kort sagt, der lever for at meddele alle, Unge saavelsom Gamle, Syge saavelsom Sunde, Ringeagtede saavelsom Hædrede, Fattige saavelsom Rige — den jævne Munterhed, den varige Sindsroe og Blidhed, der egentlig og ene er sand Lyksalighed for et Menneske! —

Ak! Grusomme! hvad gjøre I? I der ville tilsperre for Medborgere eller Medmennesker nogen, var det og kun een, almindelig god Lyksaligheds Kilde!

Kilde! — tilsperre den, uden at aabne en anden lige sikker, om ikke bedre, ikke almindelig brugbarere, end denne! — I, der ikke tænksomme skjelve for at berøve Millioner Samtidige, Myriader af ufødte Slægter — og det just de meest Usle, meest Trængende, meest Forladte og meest Hjelpeløse — den eneste jordiske Trøst, de til nogen lindrende Husvalelse i deres Elendighed endnu kunne eje! —

Men — lad os vende Øjet fra, og ynke — men ej frygte og ej hade — disse rasktænkende Reformantere! — O! Borgere! De have ikke ret seet vor Verden under Straataggene og i Jordhytterne! — og havde de endda ret seet den i Palæernes Lønkamre! — sandelig de skulde nok i saa Fald have erfaret og lært: At mod den mangehaande Kummer, der hersker blandt vor Slægt, maae det være eet af de allerypperligste Hjelpemidler — at kunne eje en fortroelig Ven; og een af de ubarmhjertigste de ugudeligste Umenneskeligheder — med Vold eller List at berøves denne! —

Ikke er det dog vel misundelsesværdig Interesse, ikke ønskelig Magelighed, ikke synderlig Angenemhed, for en Embedsmand, der har nydt en ordentlig og smuk Opdragelse — at vænne sig til at tilbringe en betydelig Deel af sin Tid i Armes usle og smudsige Boeliger? — At kaldes paa ethvert Vink fra sit Leje, fra sit Huus — og hvorhen? Snart kaldes man til vaandefulde Syges, tidt smittende Syges Senge; er der forbunden til at paahøre taalmodig og rette som en Fader Eenfoldigheds og Ondskabs

 Yt-

Yttrelser af alle Slags: hist Veeklage, Jammerskrig og tøjlesløs Utilfredshed; her Knurren, Bespottelse, Forhærdelse og Fortvivlelse; — er forbunden til at paahøre taalmodig, og tavs gjemme og lade døe med sig, som eedsoren Ven, tidt uhørte gyselige Hemmeligheds Forsætter, Planer og Idrætter i et saare ilde tilbragt og nu mod Enden hastende Liv — Snart kaldes man til Døendes traurige Kamp; ja tidt did til prægtig, lærerig og frydfuld Scene! til kjekke, tillidsfulde, roelige, veltilfredse og jævntmuntre Kjempende og Sejrende; men ogsaa — ak! tidt og tiere — til forsagte, haabløse, forstokkede, forvovne og forvirrede Stridende, did til Angster, til Sukke, til Dødsighed, til Skræk og utællelige Qvaler. — Og under alle disse betænkelige og farlige Omstændigheder, maae man idelig lade sig tilraabe den skrækfulde guddomlige Stemme: „Din Sjel skal være i Stedet for „ hans Sjel!!!" — — — „Din Sjel skal være i „ Stedet for hendes Sjel!!!" — — — eller: „ Bortdøer nogen Ugudelig i sin Misgjerning, uad„ vart af Dig, da vil jeg udkræve saadan Eens Blod „ af Din Haand!!!" — — — Sandelig jeg tænker, at en duelig, tænksom, redelig og brav Præst gjerne skulde, i Følge Naturtilbøjlighed, overlade sin Post til hvem anden Gud og Staten vilde anvise den; og tilbringe nok saa gjerne sine Dage i en roeligere eller dog blidere Stilling — og for en duelig og brav Mand vilde denne vel ej være umuelig at erholde. — Men der faae dog nogle Menneskevenner, af Fædrenelands og kristen, det er almeen Kjerlighed,

lighed, at være saa ædelttænkende, at opoffre sig til et saa umageligt, et saa besværligt, ja dertil med idelig Sinds og Legems Farer medbringende Embede.

See da! Saaledes trænge ej allene en Stats Børn og Unge til en Lærer. Dens Voxne og Gamle behøve og en trøstende Ven. Og de finde i en retskaffen Præst, hvad de behøve. — Men de behøve ham end desforuden som Styrer tillige. —

„Almuen udgjør i Staterne den største Hob.“ Jeg formoder dette vil, som immer hidindtil, saaledes og stedse vedblive! — Hvem er i alle paakommende Tilfælde mere skikket til at styre denne; til at lænke den overeensstemmende med Guds og Regjeringens Ønsker — end just den gejstlige Mand? — En Præst, især paa Landet, naar han en Deel Aar har paa eet vist Sted været i Embedet, saa har han døbt en stor Deel af sin Egns Mennesker: en anden stor Deel har han confirmeret: atter en anden stor Deel har han indviet som Egtefolk: og en stor Deel andre har han understøttet i trængende Omstændigheder; vejledet i Raadvildhed; glædet ved mangen Lejlighed; trøstet i mangen Nød. — Hvad er nu mere naturligt, end at alle disse, som Børn elske en saadan Mand; hædre, som Fader, en uegennyttig Velgjører og saa fortrinlig Ven? Og saaledes hædrer enhver Menighed, enhver værdig, duelig og redelig Præst. Jeg har ved Erfarenhed befunden: at den Præst paa Landet, der er en uinteresseert, ærlig og elskværdig, kort sagt, klog og god Mand — han ansees altid i sin Cirkel, og elskes som en Fader. —

 Er

Er Tilfældet i Kjøbstæderne mere sjeldent; saa maae vel og til denne sjeldne Virkning, muueligt, være en mere sjelden Aarsag; i det mindste tildeels. — Men til Sagen igjen. Lad der nu opkomme Misforstaaelse, Splid, Uroe, Oprør eller oprørsk Gjering i en saa elskværdig og elsket Mands Menighed! Lad iblandt disse hans Egne opstaae onde Folk — thi disse findes allevegne — eller lad fremmet Egns Onde komme an, og forføre hans Menighed endog til Sammenrottelse, bringe dem i Harnisk, sætte dem endog i den Forbittrelse, at de give et Skuespil af Poetens Skildring:

„ Jamque faces et saxa volant: furor arma ministrant.“

og lad da hiin Mand, hiin Ædle, ham de elske og hædre som Fader, Velgjører og fortroeligste Ven, lad ham træde til og lade sig see! — og man vil da erfare, hvorledes han, blot ved at røre sin hulde, velkjendte og velyndede Stemme, ja blot ved sin yndefulde Adfærd og veltalende Mine, forvandler igjen Scenen, saa den fremstiller den naturligste, den livagtigste Afbildning af Poetens anden Skildring:

„ Tum pietate gravem, ac meritis, si forte virum quem
„ Conspexere — silent — arrectisqve auribus adstant. —
„ Ille regit dictis animos, et pectora mulcet“ —

Den der maatte troe, at jeg her maler, à la grande mode, et Idealstykke af en romantisk Verden

den — den vide, at jeg skildrer kun hvad jeg tildeels har seet! —

Og hvad skal jeg tale om den moralske Styrelse og Dannelse, som et Lands Børn idelig behøve; ej i Skoletiden allene; ej til Confirmationsdagen allene; men ogsaa efter den Tid? ja, desværre, gemeenlig efter den Tid især! — Rom holdte med stor Fordeel en Censor over sine Sæder. Hvi maae ej Kristendommen da med større Fordeel holde mange saadanne? — Naar Menneskesbørnene have opnaaet den Alder, at de ere gangne ud af deres Forældres Huse; naar de have givet Oberformynderne Majorennitets fuldgjeldende Afkald; naar de have sagt deres fødte eller beskikkede Værger det sidste, „Farvel „ og Tak" — have da alle nydt en saa god Opdragelse, at de nu herefter kan opdrage sig selv? — have da alle en saa fuldmoden Tænkeevne, en saa veløvet Forstand, en saa vel valgt og riig Forraad af Kundskaber, at de nu herefter med paalidelig Held og Styrke kan opdage og undgaae alle Lysternes og Lasternes talløse, smigrende, forføriske og skuffende Fristelser? have da alle en saa fuldmoden Tænkeevne, en saa veløvet Forstand, at de sikkert kan adskille det Falske fra det Sande? undgaae at bedaares af Vankundighed, Fordomme, Overtroe og Vantroe? og med faste stadige Trin ile fort til lykkelig Ende af Livets korte, men vildsomme Bane? — have et Lands borne Folk, vilde jeg have sagt, alle tilhobe selv Kundskaber nok til dette? og have de alle Hukommelse troe og stadig nok, til at gjemme dem, uden

videre Erindring, uden idelig Erindring, siden? have alle Sindighed nok, til idelig at følge de kjerlige Advarsler, og efterleve de sunde Begreber om sand Lyksalighed, som de i deres Ungdom kan have lært, og endnu i voxen Alder huske?? — — Jeg frygter, at alle Tiders og al Verdens Erfaringer raaber os imod med høj Røst: „Nej!" — „Nej," frygter jeg, vil raabe Tusinde og atter Tusinde Voxende og Voxne, Høje og Lave, Fattige og Rige, Fader- og Moderløse i Hobetal, en talløs Mængde Folk af alle Stænder, og i alle Livets Stillinger — alle en ynkværdig Hær af Mennesker, der af Mangel paa Tilsyn og Styrelse have i moden Alder tabt Frugterne af den første Opdragelse; og henleve nu deres Tid ej anderledes end Uopdragne, eller dog i Ryggesløshed og Vildskab Opdragne! — Er da ikke Staten vel tjent med, at i enhver af dens smaa Egne bosættes, om ikke just en lærd Mand eller Filosof — thi hvor var dette muligt? — saa dog en studeret, gudfrygtig, redelig og brav Mand, der ofte i sin Cirkel udretter meer, til Cultur, Sædelighed, Sindsfryd og Forædling, end mangen lærd Mand og saa kaldet Filosof? — Og er den Præst en unyttig Borger, der danner eller vedligeholder en Menighed gudfrygtig og kristlig, det er: tænksom, sindig, lærvillig, almeenkjerlig, uegennyttig, tillidsfuld, taalmodig, af Laster usvækket, arbejdsom, tarvelig, hjelpsom, selskabelig, venlig og redelig — saavel i Skjul som i Paasyn? er den Embedsmand unyttig og unødvendig, der i flere Aar opdrager et stort Antal af

saa-

saadanne stille, fredelige, elskværdige, hos Gud og Mennesker yndede Borgere? — Hvem mener Menneskeligheden det vel; hvem opoffrer sig og sin Tid til dens sande Held; om ej den Mand, der arbejder, og arbejder med Held, paa at danne den til sand og stor borgerlig Lyksalighed; og, saa sandt Menneskesielene ere udødelige, til fortsat større Lyksalighed efter korte Livets Dage i en evig og bedre Verden? — Eller, vil man nægte dette Sidste; — vel! saa skal endda Erfaring, en højtraabende Erfaring, i mange af vort lykkelige Fædrelands Egne vidne dette: At „gejstlig Mands Daad og Flid har en betydelig „Indflydelse paa det borgerlige Livs Lykke!" — Det forstaaer sig: at det er allene den redelige og kyndige Mands Sag, jeg taler; den Mand, der ufortrøden opoffrer sin Interesse, sin Rolighed, sin Tid og Flid, for ret med udmærket Held at kunne danne og gavne sin anfortroede Planteskole. Og Vee den gejstlige Mand, der ej gjør dette! — Jeg erindrer derfor her i Forbigaaende: At „den Præst der udretter „intet til de Voxnes Forbedring, intet dem til sand „Lærdom — eller Trøst — eller Styrelse — han „har intet at sige til gjendrivende Besvarelse af det „Spørgsmaal:" „Naar en Stat har gode Skole„lærere; kan den da ikke ret vel undvære Præster?" — Have disse derimod bemeldte tvende Redeligheds og Kyndigheds Egenskaber; saa troer jeg, at det er til Afgjørelse beviist: At ej deres Daad er omsonst; eller deres Stand tilovers iblandt Landets Stænder. Ja jeg mener endog: At, er det saa, at et Folks

Cul-

Cultur er noget ønskeligt, noget nødvendigt Gode; og er det saa, at „Mængden blir aldrig Filosofer" — i det mindste ej efter Moden — er det saa, at især i de lavere Stænder og Classer, ej alle har og ej alle kunne have de fornødne Kundskaber til at være Andres eller egne Opdragere og Lyksalighedslærere; er det saa, at ej alle have Evne til at blive det, ej alle Lyst til at være det, ej alle Tid dertil, om de end havde baade Kundskaber og Lyst og Evne — thi eet af de første og vigtigste og sædvanligste Spørgsmaale i Livet er jo: „Hvad skal vi æde; hvad skal „vi drikke; og hvad skal vi klæde os med?" — er det, vilde jeg have sagt saa, at ej alle blandt de Borne ere i Stand til at være Andres eller egne Opdragere og Lyksalighedslærere; og er det derimod saa, at en Religionslærer har baade den bedste Lejlighed, den bedste Opmuntring og den bedste Tid til at blive en stor Menneskekjender, for at være en stor Menneskeven, det er, for ret at kunne foræd!e, gavne og glæde det Selskab, — hvori han lever — saa var det ikke Standen, men Staten der vilde lide meest, om man forsøgte at realisere vore nye Religionsreformanteres Plan: „Gejstligheden bør skaffes af!" —

Jeg beklæder ikke noget gejstligt Embede. Men, om saa var, vilde jeg sikkerlig, saa vel i dette som i ethvert andet, være ligesaa sorgfrie for at tabe det som angerløs i at bestyre det. Lider Staten ej meer ved denne Stands Ophævelse, end Mændene der høre til Standen; saa bør Ophævelsen jo før jo bedre skee. Thi om enhver af dens raske, unge Mænd

tæn-

tænker jeg saa: „Det er en ringe Mand, der — i
„ paakommende Tilfælde — ej duer til andet Em-
„ bede, end det han har!" — Og naar gamle,
svage Mænd, uden egen Brøde, ikke i Embede ende
deres faa Levedage; saa plejer jo Regjering og Med-
borgere, hvor der nogenlunde handles efter Retfær-
digheds Grundsætninger, at række en honnet Under-
støtning med en skjønsom og villig Haand. — „Landet
„ er dog Moder til alle de Børn, der fødes i hendes
„ Skjød; af hvad Navn, Rang og Stand de end
„ ere!!" — —

At ønske gejstlig Stands Vedligeholdelse, allene
for at kunne see desflere aabne Veje, hvorpaa Børn
engang til Embedsbefordring kunde vandre — er
noget, som kun en ondartet, interessert eller eenfoldig
Fader maatte ønske. Thi — hvem der kan lære sin
Bibel vel, den kan og lære Statsloven vel — naar
derpaa anvendes det Talent, den Tid, den Flid, den
betydelige Deel af Forældres og egen Formue, som
paa hiin anvendes. Hvem der kan lære Statsloven
vel, den kan og lære Hippocrates vel. Hvem ej kan
lære Statslov og ej Hippocrates vel; hvem ej maae
blive Præst, og ej kan blive Statsmand, Dommer,
Jurist eller Læge — den kan jo lære Handværksman-
dens Mekanik; eller som Landmand og Bonde lære at
pløje! — Disse to Classer af Borgere vil vist nok
aldrig Staterne paa vor Klode kunne undvære; om
de end nogensinde skulde opnaae den Fuldkommenhed
at kunne undvære alle de andre. — Dog — dette er
vel ikke at formode! —

Imid-

Imidlertid, ligesaa afgjort som det er: At gejstlig Stand ej uden øjensynligt og føleligt Tab for en Stat kan afskaffes, ligesaa vist er det tillige, at denne Stand og dens Embeder, saavelsom andre Embeder og Stænder, kan modtage og behøve Understøttelser og forbedrende Forandringer. — En landsfaderlig Regjering, samt veltænkende sande Lærde ville og vist sørge derfor, at dette skeer. — Men bedst og sikkerst bliver det vist nok: At sligt, hellere end iværksættes med Eet, gaaer al sand, al varig Opklarings gradvise og jævne Gang! —

Held den Stat, hvis Biskopper ved utrættet Arbejdsomhed og dadelfrie Vandel hædre og udmærke det vist nok saa vigtige som vidtløftige og høje Embede, de beklæde! — opføre sig som Mænd der uafladelig og kjendelig erindre de korte men kjernefulde Levnets- og Lærdomsregler, de huldtadvarende Raad, de kjerligrørende Bønner, af den bekjendte store Apostel og Verdenslærer, til fordums Biskopperne Timotheus og Titus, samt Biskopperne over Efesus og dens Egne!! —— Held den Stat, hvis Provster med Kyndighed og Redelighed, og med saa stor Aarvaagenhed, som Alder, Helbred og Stæds Beliggenhed tillade, ogsaa paapasse deres, vel mindre, men dog ansvarsfulde, dobbelte Embede!! — — Held den Stat, hvis Præster ere de bedste Kristne, Kristne i Raad og Daad, ikke med Tunge og Mine allene, ikke i Templene og under Opsigt allene — ikke ere et ørkesløst Folk, der opæder Enkers Huse og Armes Huse, fortærer Landets Marv, og ere den Stat til

Byrde,

Byrde, hvis Støtter de skulde være! — men derimod, som menneskekjerlige, exemplariske, driftige, gavnende og brave Borgere, gribe Vankundighed under Armene med Lærdom, Modløshed med Trøst, og Tøjlesløshed med Styrelse — allevegne visende sig som Mænd der strængt paapasse deres egen Dannelse, egen Vandel og eget Rygte; strængt paapassende, at de „ingen Forargelse give i nogen Henseende, for at „ dog ikke Embedet for deres Skyld skal lasties!!" — Held den Stat, hvis Skolelærere og Degne ere saa vel forsørgede og blive saa vel valgte, at ogsaa de bidrage kjendelig til at skaffe Religionen indprentet og fortplantet! og til at gjøre den offentlige Gudsdyrkelse og Religionsøvelse ret angenem, indtagende, rørende og frugtbar i Landets Temple!! — — Held, og atter Held den Stat, hvor saaledes Overlærere, samt Underlærere arbejde eendrægtig, kjerlig og viselig med hinanden, paa at udbrede og stadfæste blandt Medborgere, Gamle og Unge, Fattige og Rige, den ene sande og ædeltdannende Religion — det er den bedste, den ved Erfaring befundne meest almindeligbrugbare, den meest almindelig ypperlige Religion af alle — jeg mener Jesu elskværdigste og dyrebareste Religion i sin første oprindelige Uskyldighed og Reenhed!! — — Ja trefold Held den hele kristne Gejstlighed — og trefold Held det Hele i al Verden adspredte kristne Selskab, Lægmand saavelsom Gejstlige og Lærde, — at de, under alle Statsrevolutioner, Omstøbninger og Reformer, trøstige og tillidsfulde og roelige for Fremtids Dage kan tænke og sige hvad

Lu-

Luther fordum tænkte og sagde — han bestyrket af halvandet tusinde Aars Erfaring, de bestyrkede af tre hundrede Aars Erfaring, foruden hans —

„Wir haben eine göttliche Sache. Die will
„und muß Gott allein erhalten, wie er bisher
„redlich gethan!!!" — — —

Den 22 Martii 1796.

Sang
ved et Barselgilde
i
Taarnbye Præstegaard
den 13 Maji 1796.

Enhver, som for Kjerlighed lukker sin Barm,
Er midt iblandt smilende Gulddynger arm,
Og, om han end Kronen og Scepteret bar,
En glimrende Jammer hans Lykke dog var;
At elske og elskes er Jorderigs Lyst,
Den Sandhed er prentet i Skabningens Bryst.

Vi ogsaa maa tilstaae, at Moses har Ret,
At Eenligheds-standen er kjedsom og slet.
I Menneskets Hjerte paa hele Guds Jord
Den kjerlige Parrelyst spirer og groer.

Thi

Thi vælger hver Mand sig en vennehuld Viv,
Og Hymen ham skjenker det sødeste Liv.

Men naar nu den Mand og den Qvinde saa fro
Tilsammen i Ægteskabs Paradis boe,
Da faae de sig stundom en Pusling saa mild,
Der ligner dem begge i Aasyn og Smiil,
Og Puslingen fryder de Dannefolks Bryst,
Er Faderens Glæde og Moderens Lyst.

I Dag vi os glæde ved saadan en Færd,
En nydelig Pusling forsamler os her.
Han skjønner vel ikke paa glædefuld Sang,
Og lytter ej heller til Glassenes Klang;
Men Fader og Moder de smile jo der:
Karl Frederik leve! vort Løsen da er.

Karl Frederik leve til Moderens Fryd,
Og stedse han ligne sin Moder i Dyd;
Saa vorder han kjerlig og ædel og blid,
Beskeden han gavner, er rask i sin Id.
Den Skaal vil vi drikke med hiertelig Fryd:
Karl Frederik ligne sin Moder i Dyd!

Og slægter den Lille kun Faderen paa,
Da skal han til Kundskab og Hæder fremgaae,

Og trofast i Venskab og ærlig i Raad
Han virksom og snild skal udføre sin Daad. —
Af Hjertet vi klinke: „Til Gavn for vort Land
Han vorde, som Fader, en duelig Mand!"

V. K. Hjort.

I en Stambog.

Livets Morgen flyer paa Lynets Vinger,
Vaarens Rose falmer hastig hen.
O! vor hede Længsels Taare bringer
ej de svundne Ynglingsaar igjen.

Mindet kun af disse blide Dage
dæmrer gjennem Taaren til os ned,
og vi see med Veemodsfryd tilbage
paa vor Fortids tabte Salighed.

Mangen Ungdomsven os alt omsvæver,
naar vi sørgende i Lunden gaae,
og et venligt Ætherbilled bæver
om os, naar vi ved hans Gravhøj staae.

Kjøl og let er Højens stille Slummer,
Fred den Yngling, som til Hvile kom;
Smigers Sølvklang, Ærens blege Kummer
naaer ej de Fuldendtes Helligdom.

Saae

Saae Du ej, at Engens Lillie segned'
i den kolde Aftendæmrings Luft,
og at Vennens Rosenlæbe blegned',
da han aanded' Ærens Trylleduft.

Dog, min Høst! jeg vil ej længer klage,
Haabets Stjerne smiler til min Graad;
Du er i vor Vennekreds tilbage,
og den kjælne Lina bli'r min Bod.

Heber.

Brev

om Bastholms Tanker om vor Tids Fremgangsmaade til at befordre den religiøse Oplysning.

Motto.

Quelle morale attendre d'un systeme, dont un des principes est, qu'il faût appuyer celle du peuple sur de fausses opinions; que les hommes eclairés sont en droit de le tromper, pourvu qu'ils lui donnent des erreurs utiles, et de le retenir dans les chaînes, dont eux-mêmes ont su s'affranchir!

Esquisse d'un tableau &c. de Condorcet.

Ved at sende mig Bastholms Tanker om vor Tids Fremgangsmaade for at befordre religiøs Oplysning, tilligemed Balles Indberetning til Kancelliet om Aristokraternes Katekismus med Anmerkninger, har du vel min Ven beviist mig et Venskabs Stykke; thi ret be-

begierlig var jeg efter den første; (om den Sidste skal jeg næste Gang udførlig sige dig mine Tanker) ikke saa meget for at faae at vide, hvad Manden tænkte om denne Sag; som for at see, hvorledes han vilde fremsette det, som han tænkte. Dog vil jeg tilstaae dig aabenhiertig, at denne din Venskabsbeviisning har ikke foraarsaget mit Hierte den Glæde, som jeg veed, at du ønskede mig, og som jeg selv ventede. Og mindst glæder det mig, at du forlanger at vide mine Tanker om disse Bastholms Tanker; thi du veed, hvor meget jeg ærer Manden for det overmaade Meget, som han har virket ved hans mange gode Skrivter og ved hans sunde Religions Foredrag til religiøs Oplysnings Fremme blandt os Danske! du veed, hvor høit jeg agter ham for hans Forholds Skyld under de forskiellige Stillinger, i hvilke han har befundet sig paa den Post, han staaer. Og naar jeg nu tillige tilstaaer for dig, at jeg ønskte, at Manden ikke havde skrevet denne Piece; ønskte, at det, som jeg anseer for at være urigtigt deri, ikke maatte giøre nogen Virkning paa dem, som have med religiøs Oplysnings Fremme at giøre; og, — at dette Urigtige maatte vorde tilstrækkeligt giendrevet af findige og fordomsfrie og indsigtsfulde Mænd; saa indseer du lettelig, at det, at give dig mine Tanker herom tilkiende, ei kan være mig noget behageligt Arbeide, uden forsaavidt jeg maatte derved kunne haabe at stifte nogen Nytte; og jeg tilstaaer dig oprigtig, at dette Haab er, uagtet det mellem os værende Venskab, dog det eneste, som er istand til at

be-

bevæge mig til at opfylde din Begiering imod den Mand, som jeg i det Øvrige ærer saa meget, og agter saa høit.

Dog! førend jeg gaaer til Opfyldelsen af din Begiering, bør jeg give dig een Erindring. Vel tør jeg, uden at synes forfængelig, haabe, at du anseer mig ligesaalidet for at være Yngling i Forstand og Dømmekraft og religiøse Indsigter, som du kan ansee mig for at være det i Alder og Embede; men derfor tør jeg vel ikke ligesaa sikkert haabe, at du, i det jeg hidsetter disse mine Tanker, vil ansee mig for at være ganske frie for al Partiskhed for disse Skribentere, som Bastholm kalder Ungdom. Jeg erklærer dig derfor, at jeg i disse mine Tanker ei vil see paa Personer, men kun paa Sagen selv; og følgelig, at de ei skulle være Forsvar for Nogen imod Nogen; meget mindre Billigelse af de Feil, som Skribenterne for religiøs Oplysning, med al deres Varme for den gode Sag, kunne begaae, eller have virkelig begaaet. Disse mine Tanker skulle ikke være andet, end mit efter nøieste Eftertanke, ei blot i denne Anledning, fattede Omdømme: Hvorvidt det, som Bastholm kalder Feil hos visse Skribentere, kan ansees for virkelig at være Feil; og — hvorvidt den af ham foreslagne Fremgangsmaade med at fremme Oplysningen kan, efter vore Tiders Krav, være den rigtige.

Hvorvidt kan det, som han kalder Feil hos visse Skribentere, ansees for, virkelig at være Feil?

Skiønt jeg meget vel kan indsee, hvorfor han Side 5 skriver „det er langt fra ikke min Hensigt, at afgiøre noget i Henseende til de antagne religiøse Meninger, enten for, eller imod dem," saa kan jeg dog ikke rime hans følgende Tankerad med denne Forsikkring; thi kunde han da see i det følgende blot paa de Skribentere, som ville befordre religiøs Oplysning? kunde han da fælde over dem en afgiørende Dom, uden at tage mindste Hensyn paa Oplysningens virkelige Tilstand, paa de Mænd, som synes at modsette sig Oplysningen, paa de Midler, hvilke de anvende for at naae deres Hensigt, og paa det Forhold, den Adfærd, de vise i den Stilling, i hvilken de staae? Og dog! uden at tage mindste Hensyn paa alt dette, fælder han en afgiørende Dom over Oplysningens yngre Befordrere næsten i Flæng, da han paa samme Side 5 skriver: at hos en Deel Forfattere er denne deres Fremgangsmaade ledsaget med megen Letsindighed. I det han med denne Dom i Flæng begynder hans Tanker om denne Materie, begaaer han en dobbelt Hovedfeil; han dømmer — eensidigt og han dømmer (vist nok uden at ville) fornærmeligt. — Eensidigt, fordi han ikke seer paa Oplysningens Tilstand, ikke paa dens Forhindrere, ikke paa de Midler disse anvende for at forhindre den, ikke paa det Forhold de bruge ved disse Midlers Anvendelse; men hvor kan han da, eller vil han, eller tør han, som agtbar Mand, tillade sig at fælde slig offentlig Dom? — Fornærmeligt, fordi han nævner en Deel Oplysnings Skribentere, uden at nævne

nogen bestemt. Hvor mangen indsigtsfuld ung Mand arbeider iblandt os med Klogskab og Held paa sunde Religions Kundskabers Udbredelse? skal da Publikum fælde samme eensidige og fornærmelige Dom over alle disse, fordi han med sin literære Anseelse fældte offentlig slig Dom i Flæng over dem? og skulle da disse Mænd føle det Ubehagelige, som kan flyde heraf for dem og for deres Arbeide? Dersom der gives En eller Anden, som han troer at have Ret til at laste, hvorfor ikke da nævne dem, naar han holder det for at være hans Pligt at skrive imod dem? saa leed dog ikke den Uskyldige, som fortiener Lov, tilligemed den Skyldige, som fortiener at lastes.

For at bevise hans Doms Rigtighed fremsetter han Side 8 den første Regel for dem, som ville befordre Oplysningen, denne nemlig: „for at arbeide paa Oplysning maa man tale til Forstanden; men tale uden Affekt." Dersom du, min Ven, vil betragte denne Regel med Agtsomhed, og tillige tænke dig, hvad han i det Følgende skriver; saa vil du finde, at han siden efter forkaster i Hensyn paa menig Mand det første af den, som er rigtigt; og — det sidste af den, seer du uden min Erindring, er saa ubestemt hensat, at det indeholder en Kulde, som er i de fleste Tilfælde umuelig hos den, der gløder mere for Oplysningens Fremme, end for egne Bihensigter; thi hvad skal Affekt her sige? skal Affekt betyde her: Følelse, Liv og Varme i Følelse for en Hensigts Fremme, og dette er dog nok den egentlige Mening af det Udtryk: Affekt; saa er denne Fordring umue-

 lig,

lig, med mindre det Menneske, som fremmer Oplysning, enten haver ved Alderdom mistet alt Liv i sine Følelser, eller han ved Oplysningens Fremme har Bihensigter, der kiøle den Varme, som ellers er en saa naturlig, ja nødvendig Følelse hos det virksomme Menneske, der arbeider til et stort og ædelt og Menneskeheden værdigt Maal.

Skal Affekt derimod betyde her: Bitterhed eller Grovhed; saa, skiønt man maa altid ønske, at sligt aldrig fandt Sted blandt fornuftige og dannede Mennesker, saa veed jeg dog ei, om slig Virkning af Affekt lader sig saa ligefrem forbyde! Thi dersom man tænker sig — ved Bitterhed: Sandheder, som ydmyge, fordi de føles haardt; og — ved Grovheder: Sandheder, som beskiæmme, fordi de nedtrykke dybt; og man tænker sig ved den, som siger eller skriver slige Sandheder; et Menneske, som siger og skriver dem, ikke fordi han har Lyst til at ydmyge og beskiæmme; men fordi han seer, at det er nødvendigt til at standse en pharisæisk og hovmodig og herskesyg Modstander mod den gode Hensigtes Opnaaelse; og — man tænker sig ved denne Modstander et Menneske, som, fordi han kan staae i et vigtigt Embede, og kan udrette en Mængde godt, til hvilket hans Tidsalder, og de Mennesker, som ere om ham, og den Post, paa hvilken han staaer, og den Ærgierrighed, af hvilken han brænder, støder ham frem, troer, at han er klogere, end alle andre, bør skinne frem for alle andre, bør herske over alle andre, bør kunne sige uforskyldte Grovheder mod alle andre, og

alle

alle andre derimod ere pligtige til at tage imod hans uforskyldte Grovheder og lade sig træde af ham, pligtige til at krybe i hans Skygge og at beundre hans formeentlige Klogskab, uagtet han ved utallige Leiligheder kan vise sig som et opfarende, fremfusende, enfoldigt Stakkel, der fortiener, at man paa een Gang kunde baade lee ad ham og græde over ham. Naar man tænker sig mod Oplysningens Fremme slig en Modstander, som dertil blæser sig kun mere op og breder sig ud, jo mere man for hans Embedes Skyld og for det Gode, han i øvrigt nødes til at virke, skaaner ham; saa vil jeg spørge, om det ikke er en hellig Pligt, som man skylder Fædreland og Medborgere, at ydmyge og beskiæmme slig en Modstander under saadanne Omstændigheder; thi Summen af det Gode, som sligt et Menneske virker, vorder da med Tiden altid mindre; Summen derimod af det Onde, som han afstedkommer, altid med Tiden større; følgelig bliver han med Tiden mere skadelig end gavnlig for Fædreland og Medborgere, da en anden i hans Post derimod kunde udrette ligesaa meget Gavn, som han udretter, uden at giøre den Skade, som han giør. Følgelig kan den sidste Deel af den her af Baštholm givne Regel ei være ubetinget Maalestok, efter hvilken Oplysnings Skribentere bør indrette deres Forhold; thi var den ubetinget Maalestok; hvor havde da Johannes den Døber feilet, naar han Matth. 3, 7. kalder dem, som kom for at lade sig døbe af ham, Øgleunger? hvor meget Jesus feilet, naar han kalder sine Modstandere Matth.

16, 3. og flere Steder: Dienstkarle; Matth. 23, 33. og flere Steder: Øgleunger, Hugorme? ja! hvad vilde man da sige om Luthers Feil i dette Stykke?

Hvad det første af hin af ham foreskrevne Regel, nemlig: at tale til Forstanden, angaaer; da troer jeg dog, at de, som skrive for Oplysningen, følge dette nøiere, end de, som skrive eller skrige imod den; thi disse beskiæftige Menneskets Indbildingskraft langt mere, end dets Forstand, med den sexfoldige Autoritæts Troe, som de fægte for. Desuden synes Bastholm selv at ville have denne Deel af Regelen satud af Kraft i Hensyn paa den almindelige Hob; thi denne vil han Side 27 skal „grunde sin Tro og sin Overbeviisning paa den Autoritæt, som den i saa mange Aarhundrede haver antaget, og ved hvilken den har følt sig lykkelig!!!" For denne Hob, siger han umiddelbar derefter, ræsonnerer man forgieves. Hvis den store Hob altsaa skal bygge sin Tro paa Autoritæt, og der ei maa ræsonneres for den; saa maa man jo ei heller tale til dens Forstand? thi dette er det Modsatte af hint. Det første af Regelen, som var rigtigt, hæver han da atter her; og tænk dig nu Kiæden i den Slutning, som man nødes til at drage heraf! men først tænk dig, hvilke de ere, som fornemmelig trænge til Oplysning! unegtelig er det den store almindelige Hob, som han selv Side 26 skriver at indbefatte Haandværkere, Bønder, Krigsfolk, og den hele øvrige store Sværm, som maa opofre Dagen for at erhverve Livets

vets Nødvendigheder, og Natten for igien at samle Kræfter til den paafølgende Dags Arbeide; men — hvo, uden ørkesløse Kapitalister, og maglige Præster, og adelige Pensionister, maa ikke dette? — Og nu Følgeslutningen: — Vil man oplyse, skal man tale til Forstanden; — til Haandværkeres, og Bønderes, og Krigsfolks og den store Sværms, som arbeider om Dagen og hviler om Natten, til deres Forstand maa man ei tale; ergo: Haandværkere, Bønder, Krigsfolk, og hin store Sværm maa man ei oplyse. Jeg er overbeviist om, at Mandens Hierte slaaer alt for varmt for Oplysning til, at han ei selv skulde afskye denne Slutning, og intet, ved Gud intet, kunde bevæge mig til at bedømme hans Tanker saa strængt, uden min Frygt for de muelige Virkninger af, at en Mand, som han, har offentlig fremsat slige Tanker.

Hin første Regel for dem, som ville fremme Oplysningen, nemlig: at tale til Forstanden uden Affekt, giver han Side 8 og 9 endnu det Tillæg, at „det skal skee med Klogskab og Sindighed." Klogskab kan nok ikke sige andet, end at gribe Sagen an paa den rette Maade, fra den rette Side, og ved de Midler, som ere efter Omstændighederne de passeligste for at naae Øiemedet; og — ved Sindighed bør nok ei tænkes andet, end at give sig Tid og bruge den Eftertanke, som er fornøden til Klogskab. Efter dette Tillæg til hin Regel, siger han da Side 9, hvori denne Klogskab og Sindighed skal bestaae, nemlig: i at gaae frem med langsomme, vaersomme

og

og uformærkte Skridt, og hemmelig at undergrave Fordommenes Grundstøtter.

Det er nu næsten 300 Aar siden Reformationen, og vi staae i vort offentlige religiøse Foredrag næsten der, hvor Reformationen begyndte; denne Fremgang, veed Gud, er langsom, og vaersom og uformærkt nok; saa det er dog endelig paa Tiden, at man giør, om ei et Spring, saa dog et kiendeligt Skridt fremad. — Og, skulde Fordommene ikke for den største Deel være undergravne? skulde det meget, som skrives og læses, og i Sammenkomster baade blandt Haandværkere, og Bønder, og Krigsfolk omtales og siges, ikke have rystet Grundvolden til Fordommene? Mon ikke endog Aviserne, som saa begierlig sluges lige indtil af Bønder og Krigsfolk, have i de sidste Aar givet Almuens Fordomme af alle Slag et mægtigt Hug? Ja mon ikke Haandarbeiderens og Agerdyrkerens større Tænksomhed og Klogskab ved at drive hans Dont, vækker tillige hans Tænksomhed over Folkelærernes og de oplystere Folkeklassers Forhold i Hensyn til de religiøse Fordomme, som de i Ungdommen have indsuet.

Jeg paastaaer derfor, ikke at Fordommene ere udrøddede hos Almuen, men jeg paastaaer, at de ere rystede i deres hele Grundvold, og jeg tiltroer mig at kunne bevise min Paastand; thi hvor er den forhen overdrevne Ærefrygt for en Præst? hvor den urokkelige Troe paa hans Infallibillitæt? hvor den Undseelse for at bedømme ham ikke efter Kiolen, men efter Duelighed og Forhold? — hvor er den blinde

Ær-

Ærbødighed for Bibelen og for Kirkehuset? denne strænge Helligholdelse af Søndagen med Kirkegang og Afhold fra Arbeide? denne overspændte Omhue for at nyde Nadveren? denne Forberedelse til dens Nydelse med Faste og andet mere? samt denne ængstelige Frygt under Nydelsen? — hvor er denne Tro paa Dievelen og denne Frygt for Helvede? maa man ikke nødes til at tilstaae, at dette er nu ikke mere? men er dette sandt, kan man da negte, at Almuens Fordomme ei ere rystede i deres Grundvolde?

Indvend ikke, at man finder dette alt for ofte hos den Gamle og Døende! denne Indvending kan ei gielde; thi Menneskets slappede Nerver maa nødvendig igientage da det stærke Indtryk, som dette giorde paa dem i Ungdommen. Hvor ofte er ikke dette Tilfældet i den høie Alderdom eller i den Svækkelse, som fører til Døden, at endog lyse Hoveder, som for mange Aar siden have bortkastet alle Fordomme, da føle disse Fordomme ligesom paa nye? var dette ikke Tilfældet med Joseph den anden ved hans Død, og han havde jo dog et lyst Hoved? Hin Indvending beviser da intet, thi see kun paa Almuemennesket i Almindelighed i dets sunde Dage, og giv Agt paa dets Forhold i disse! du vil da ikke finde, at dets Forhold stemmer overeens med dets gamle Fordomme; og dog skulde det i Sandhed stemme overeens med dem, hvis de ei vare rystede i deres Grundvold; thi alle Tidsalderes Historie viser, at det raae eller kun lidet dannede Menneske handler almindelig

con-

consequentere, end det, som er forfinet og dannet; saa utroligt dette end synes ved første Oiekast.

Dersom nu Almuens Fordomme ere rystede i deres hele Grundvold, det er: dersom Almuen setter ikke mere Lid til de Fordomme, den har indsuet, og handler ikke længer overeensstemmende med dem; hvad følger da heraf? i det den tvivler om sine Fordommes Rigtighed, tvivler den tillige ogsaa om al Religion, for saavidt dennes Overenstemmelse med Fornuften ikke er den indlysende; thi en Tvivl drager en anden efter sig, og kan kun ved Fornuftgrunde hæves. Men hvad flyder nu videre heraf? Den Gamle ængstes af sine Tvivl, og klynger sig dog fast ved det, hvorom han tvivler, fordi han veed intet bedre at holde sig til; og den yngre, som føler Kræfters og Begieringers og Lidenskabers Styrke, sovndysser hans Tvivl ved enhver muelig Tilfredsstillelse af hans Begieringer og Lidenskaber, og fra denne Tilfredsstillelse tilbageholdes han af intet, uden af de borgerlige Love, af den Straf, han har af dem at frygte, eller af den Løn, han har af dem at vente; og af Frygt eller af Agtelse for de Mennesker, som omgive ham. Og, naar han da holdes heraf tilbage, saa troer hellig Nidkierhed, at det er Religionen, der holder ham; og saa er det dog ei Religionen, men det borgerlige Selskabs Love, dets Indretninger, dets Medlemmer.

Men saa vil jeg da spørge dig, min Ven, er det nu Tid, langsom og vaersom og uformærkt at undergrave Fordomme? o ulyksalige Fordom, som,

iste-

isteden for at føre Menneskeheden frem til det Skridt, den er nær ved at giøre til sin Forædlelse og Lyksalighed, holder den op for at giøre den tøilesløs og lastefuld, og derved fierne den fra det Maal, ved hvilket den nu er saa nær! Ved slig Langsomhed vil den tilvoxende og allerede voxne Ungdom vænnes fra al Religion, tilvænnes Begieringers og Lidenskabers og Lasters Herredømme; og væ os da, om vi, som Oldinger, skulle staae imellem disse, naar de ere blevne Mænd, og en Rystelse paakom det Hele! Nei, min Ven, hvo som vil Menneskehedens Vel, han ønske, at der i Skrivter hugges vældig løs paa Fordomme; thi Tiden er der til at fælde dem; derved vil Præsterne ogsaa blive nødte til at gaae frem i deres Foredrag; fra en dobbelt Side vilde Menneskerne da vindes for sand Dyd og Religion; Sagens Natur medfører vel, at nogle maae derved saares; men naar er noget betydeligt Fremskridt giort heri, uden at en Deel ere blevne saarede baade til Kristi og til Luthers Tider.

Naar Bastholm da setter den af ham anbefalede Klogskab deri, at man langsom og vaersom og ufor-mærkt undergraver Fordommene; saa er denne Klogskab upassende til vore Tider; og efter denne Regel, af hvilken det sidste Led var upassende, det mellemste ubestemt, og det første af ham selv siden efter tildeels ophævet, bedømmer han dog nu Side 9 og 10 Oplysnings Skribenterne, og siger om dem: „de gaae ikke vaersomme, men offentlig til Felts; det første giorde Kristus" (han giorde sandelig ogsaa det sidste,

og jeg gad seet paa den, der turde negte det). „De forbittre den veltænkende, kun de Letsindige vinde de." Gud! hvor kan denne ellers saa veltænkende Mand dømme saa haard om saa mangt et ædelt Menneske, som Oplysningens Befordrere vinde! mon han vilde sige dette lige i Øinene til hver den, som vilde tilstaae ham lige i Øinene, at han er vunden? „Som de begynde uden Klogskab, saa gaae de frem uden Sindighed, lee, tale Magtsprog, hudflette anderledes Tænkende, udøve ikke Tolerance, uagtet de prække den, indvikle sig i personelle Stridigheder, og udøse Galde over i mange Hensigter fortiente Mænd, som kunde være deres Fædre i Alder og Indsigter."

Jeg har allerede sagt dig, at jeg forsvarer kun Sagen selv, for saa vidt den er god; men ikke Personer; og allermindst Repertøren, til hvilken han især synes at sigte; da jeg tilstaaer dig, at jeg, i Hensigt til hans Repertorium, vilde hverken i det enkelte eller i det Hele have forholdt mig, som han har forholdt sig. Dersom du derfor undtager Repertøren, og derpaa sammenligner disse Beskyldinger mod alle yngre Oplysningsmænd i Almindelighed med hin tildeels ophævede, tildeels ubestemte, tildeels upassende Regel; hvad kan du da ansee alle disse Beskyldinger for? sandelig ikke grundede, som man kunde have ventet af en Bastholm! Er her vel en eneste Beskylding nævnt, som ikke kan belegges med et virkeligt Faktum i Kristi og Luthers Forhold? skal da det, som paa hine Tider var rigtigt, (hvilket man vist nok

nok paastaaer) være urigtigt i vore Tider, saa bør man i det mindste vise den Forandring af Omstændigheder, som giør det forhen Rigtige til Urigtigt nu.

Hvad vil han detsuden sige med det, at udøse Galde over i mange Hensigter fortiente Mænd, som kunde være Fædre i Alder og Indsigter? fordi de ere Fædre i Alder og Indsigter, kunne de derfor ikke feile, og de yngre ikke, fordi de ere yngre, indsee hines Feil? fordi de ere i mange Hensigter fortiente, kan der ikke derfor nok gives den Hensigt, i hvilken de ei alene ingen Fortieneste have, men endog afstedkomme Skade for det Almindelige? og maae de yngre, fordi de ei endnu ere fortiente, ikke søge at forebygge den Skade, som de Ældre, uagtet al deres Fortieneste, dog kunne afstedkomme? maae de yngre ikke vise deres ældre, fortiente Medborgere til rette, naar hine see, at disse feile? ikke sige dem lydelig deres Feil, naar det ei virker, at de siges dem sagte? saa er sandelig Alder og Fortieneste privilegeret til at maatte feile og skade upaatalt; saa bliver den fortiente Mand, just fordi han er fortient en afskyelig Despot; og saa maatte den tilstundende fortiente Mand, for sin egen og for sine Medborgeres Skyld fristes til at ønske, at der ingen fortiente Mænd havde været til for ham.

De lee, de hudflette, de udøve ikke Tolerance, siger han! Nu saa gad jeg dog vidst, hvo der kunde bare sig for at lee, om man saae en indbildsk, pharisæisk, og dertil i Dømmekraft saare indskrænket

Præstemand at indtage med Bram en ham ganske uvedkommende Talestol, for at forfægte, for yderst blandede Tilhørere af alle Stillinger i Livet, en, i vor Tid mere forkastet end antaget, Sandhed paa saa ussel en Maade, at den just derved maatte drages af enhver Ustuderet, som ei endnu tvivlede om den, i Tvivl; og — om man saae sligt Menneske, efter saadan en taleriskFægtning i Luften, at sammenvæve offentlig paa Prænt en endnu uslere og ynkeligere Væv! Hvo der kunde bare sig for at lee, om han saae sligt, han holdtes uden Tvivl tilbage fra Latter blot ved den sørgelige Betragtning over hans Tidsalders, enten Bigotterie eller Letsindighed, at Menneskerne ei endnu, enten ikke kunne, eller ikke ville indsee det elendige Gøglerie, som laae i slig Adfærd. Og nu vil jeg spørge dig, om man saae sligt eller noget lignende; (men hvor meget skeer ikke i vore Dage, som ligner sligt?) om man saae, at Oplysningens Forhindrere ginge uden for deres egen, og trængte sig ind i andres Virkekreds; kunde da nogen, som ei var ligegyldig for Oplysning, taale dette, og burde han taale dette upaatalt? og naar nu intet, uden den rene skiære Sandhed, sagdes Oplysningens Forhindrere for slig og anden ubillig og uanstændig Adfærd; var da det, at sige slige Sandheder, at hudflette og at være intolerant? men hvis det kunde kaldes Hudfletning, da synes mig, at den var fortient, og at det var Pligt at give den. — Naar Bastholm derfor kalder det Feil, at lee og at hudflette, og at være intolerant, saa mener jeg, han

burde

burde først bevise, at baade Latter og Hudfletning og Intolerance vare ufortiente.

Den anden Regel for dem, som ville befordre Oplysningen, og efter hvilken han bedømmer og laster Oplysningsskribenternes Forhold, fremsetter han Side 11; denne nemlig: man maa tale til Forstanden med stærke indlysende Grunde. Dette skal efter Side 12 skee: „ved at undersøge med philosophisk Aand det, som man anseer for Forfalskninger; ved at prøve dem efter kritiske og exegetiske Regler; ved at vise af Kirkehistorien deres Indsnigelse, og redelig at fremsette, hvad der kunde siges for og imod." Dette er nu rigtigt nok; men herved finde dog flere Spørgsmaale Sted, nemlig: — til hvis Brug skal slig Fremsettelse skee? skal den skee til Almuens Brug? den kan dog nok ikke følge med i slig Undersøgelse, fordi denne fordrer for mange Forkundskaber? skal den skee til de tilstundende Folkelæreres Brug, saa skal den dog vel kun skee i de Tilfælde, i hvilke intet, eller i det høieste intet fyldestgiørende er arbeidet forud? thi i de Tilfælde, i hvilke der af andre er arbeidet med Held forud, bør man giøre sig bekiendt med dette Arbeide, prøve og veie det; og, naar man finder det, efter slig Prøvelse, overbevisende rigtigt, blot fremsette den fundne Sandhed selv, og i øvrigt henvise til det, som er i dette Stykke arbeidet forud. Dersom Videnskabsmanden ikke bærer sig saaledes ad, men vil allevegne gaae den besværlige langsomme Gang, som den maa gaae, der først bestrider en Fordom og finder en Sandhed, uden at

 tage

tage Hensyn paa det, som virkelig allerede er enten bestredet eller fundet, saa vil han spilde sin Tid med overflødigt Arbeide, vil blive staaende der, hvor hans Forgiængere i Videnskaben bleve staaende, vil sielden komme til at række over dem i Indsigter; thi en Mand behøver flere Aar til, uden Forgiænger, at undersøge en Sandhed, før han kan komme til Vished om dens Rigtighed; behøver undertiden at fylde hele Bind for at vise hans Ideegangs Udvikling ved Sandhedens Opdagelse; men haver han derimod havt lykkelige Forgiængere, saa kommer han ofte i ligesaa mange Dage, som hans Forgiænger kom i Aar, til overbevisende Vished, og er ofte istand til at bevise den erkiendte Sandhed tilstrækkeligere paa faa Sider, end hans Forgiænger paa mange Ark. Dette har nok Bastholm ei betænkt, da han skrev Side 12 og 13 om disse Skribentere i Flæng: „de opsnappe ikkun vore Tiders nye Ideer og give dem halvfordøiede fra sig; de have ikke selv Lys, og hvorledes kunne de da meddele andre et Lys, som de ikke selv have? deres Fremgangsmaade er uværdig og uhensigtsmæsig; i høi Grad uforsigtig og ubesindig."

Skulde den Mand, som ellers er saa overmaade fordeelagtig bekiendt for hans saare liberale Tænkemaade, have dømt i Flæng saa haardt, hvis han havde betænkt, at denne af ham her fremsatte Fremgangsmaade til at give indlysende Grunde (nemlig ved at vise Fordommenes Ugrund i deres Oprindelse) ikke er den eneste, ei engang den sikkerste til Fordommes

Ud-

Udryddelse, og Sandhedens Opdagelse og Stadfæstelse?

Virkelige Fordomme ere i Menneskets Forstand virkelige Vildfarelser; men da Vildfarelse er Sandhed modsat, saa udelukker og fortrænger den ene den anden af Menneskets Forstand, og den ene indtager den andens Plads. Man behøver følgelig ikke at begynde med at bevise en Fordoms Ugrund i sig selv, for at faae den til at falde; thi kiender man den, slig Fordom modsatte, Sandhed, da behøver man kun at fremsette denne og at bevise den; saa falder Fordommen af sig selv. Enhver vil tilstaae, at, naar en Sandhed er engang opdaget, det da er lettere at tydeliggiøre Grundene for Sandheden, end at tydeliggiøre Ugrundene i Fordommene; dette flyder af Tingenes og Menneskets Tankegangs Natur. Dersom nu dette ei kan negtes, saa kan det ei heller negtes, at man, ved at udrydde Fordomme, bør først (hvis Menneskerne ei ere for søvndyssede til at kunne eller at ville give Agt paa Sandheden) fremsette den, Fordommen modsatte, Sandhed; derpaa Grundene for den; derpaa forkaste ligefrem Fordommen og vise dens Ugrund i Sammensetning med Grundene for Sandheden. Jeg vil laane et Exempel af Bastholm selv Side 18 og 19; dog uden at ville afgiøre noget for eller imod det, som deri er Sandhed, da jeg haver egentlig her ikke med Religionen at giøre; men kun med den Maade, paa hvilken rigtig Kundskab i den skal fremmes.

De, som ansee Kirkens Lære om Jesu forsonende Død for en Fordom, de gaae en dobbelt Vei for at udrødde den; — de gaae den, som Bastholm anviser, i det de ved exegetisk kritisk Undersøgelse med philosophisk Aand ville bevise dens Ugrund, som de mene; — de gaae ogsaa den anden Vei, i det de fremsette og bevise Sandheder, hvilke, som de sige, ophæve ligefrem hin Lære. De bevise nemlig: — Gud kan ikke forandres, ikke vorde vred eller mild; thi saa maatte hans Salighed ophøre, da der var hvert Dieblik Aarsag for ham til at vredes over dette eller hint Menneske; eller rettere: han maatte paa een Gang og i samme Dieblik være altid vred og altid blid; fordi paa een Gang og i samme Dieblik skeer af Menneskerne utalligt ondt og utalligt godt. Han kan da ei vredes over Menneskernes Feil! — Men han bør ei heller kunne vredes; thi hvori ligger fornemmelig Aarsagen til Menneskernes Feil? i den Legems Bygning og i Bestanddelene af det Blod og de Vædsker, de fik; i deres Anlæg til større eller mindre Forstands Evner; i den mere eller mindre, tidligere eller sildigere Dannelse, som disse Evner fik; i den Levemaade og Føde, de fik, i de Exempler de saae; i den Omgang, de havde; i de Omstændigheder, under hvilke de befinde sig. I alt dette, sige de, ligge fornemmelig Aarsagerne til Menneskernes Feil; og saa spørge de: hvo, uden Gud, lagde Tingenes Gang saaledes, at disse Aarsager bestemte Menneskerne til at feile? men lagde han Tingenes Gang saaledes, bør han da kunne

vre-

vredes over Menneskenes Feil? eller: da Tingenes lagte Gang, uagtet den, overenstemmende med Mennesk ernes indskrænkende Natur, medfører at de feile, dog tillige ogsaa medfører, at deres Feil efterhaanden rettes, og de følgelig dog stige efterhaanden til stedse større Fuldkommenhed og Lyksalighed, bør han ikke da blive, endog ved alle deres Feil; altid den samme? — Det er aabenbart, sige de endelig, at han virkelig ei heller vredes; thi deres Feil straffer han vel, som man kalder det; — men disse Straffe ere naturlige Følger af Feilene; de forøges skridtviis og med Maade; ere altid Midler til enten at hindre Menneskets Forværrelse eller at fremme dets Forbedring; — og tillige ere de altid saaledes, at det Gode, som Mennesket nyder, altid overveier det Onde, som han føler, at han lider, kun at han altid gav Agt nok paa det Gode. I det, som vi kalde Guds Straffe, sporer da den Tænkende intet Tegn af Vrede hos Gud.

Og nu giøre de Slutningen: Gud kan ikke vredes; han bør ikke kunne vredes over Menneskernes Feil; han vredes virkelig ei heller; thi skiønt der paa deres Feil følger altid det, som vi have vænnet os til at kalde Straf; saa vidner dog denne Straf om bare Viisdom og Godhed i Gud; det behøves derfor ikke, at han forsones, han kan derfor ikke forsones; følgelig, sige de, var Jesu Død ikke efter jødiske Begreber forsonende.

Man vil dog nok neppe kunne negte, at slig Fremgangsmaade (jeg taler her blot om Fremgangsmaaden

maaden i sig selv, og ikke om hin Lære, som jeg efter Bastholm valgte blot som Exempel for at vise Fremgangsmaaden) medfører de stærkest indlysende Grunde til at forkaste en Fordom; og at følgelig Bastholm ei har Ret, naar han fordrer udelukkende den af ham foreslagne Fremgangsmaade.

Herved bør jeg endnu tilføie et par Anmærkninger over Bastholms yttrede Mening om Fordommes Gavnlighed. Han mener nemlig Side 16: — man bør lade Fordomme, f. E. Landeplager ere Straffedomme, staae, indtil Mængden har naaet den Kultur, at den kan ledes ved ædlere Beveggrunde. Denne hans Mening grunder sig paa urigtigt Begreb om Almuens Handlemaade og om Fordommes Natur i Modsetning mod Sandhed. Handlemaaden er, som jeg før har anmærket, yderst konseqvent hos hvert Menneske, der staaer lavt i Kultur; følgelig ogsaa hos Almuen. Troer den, f. E. at Landeplager ere Straffedomme; saa giør den intet, uden at faste, bede, læse, synge og sukke i Lediggang, for derved at afværge Plagen; men just derved forøger og forlænger den sin Elendighed, i det Sted at den, naar den indseer sin Fordom, vil arbeide paa, at Plagen maa ophøre, og vil virkelig faae den til at ophøre. — Han mener tillige samme Side 16, at virkelige Sandheder, f. E. at der er et Forsyn, kunne ogsaa, ligesaa vel som Fordomme, giøre ved Misbrug Skade. Men herved betænker han nok ikke: at virkelige Fordomme, det er Vildfarelser, giøre, og maa ifølge deres Natur giøre, mere Skade, end

Gavn,

Gavn, og giøre, jo ældre de vorde, altid mere Skade, og tillige altid mindre Gavn; virkelige Sandheder derimod giøre, og maae ifølge deres Natur giøre, altid mere Gavn, end Skade; og jo ældre de vorde, des lysere vorde de ogsaa; følgelig ogsaa den Skade, de tilfældigviis giøre, altid mindre, og det Gavn, de udvirke, altid større. Men er dette en Sandhed, som nok hverken han, eller nogen Fornuftig vil kunne negte, saa er det ogsaa en Sandhed: det større Gavn bør altid foretrækkes for det mindre; og den mindre Skade altid vælges frem for den større; følgelig Fordomme altid udrøddes, saasnart der gives virkelige Sandheder, som man kan sette i deres Sted.

Han beskylder videre Oplysnings Skribenterne Side 13 og 14: „De rive ned, før de have bygget noget bedre; de udplyndre deres Medkristne, før de have givet dem noget andet til deres Veiledning og Roliggiørelse; og — Side 17, „de begynde bag fra." Jeg kan ei negte, at jeg undrer mig, at denne ellers tænkende Mand vilde hensette den ubeqvemme Lignelse, som han Side 14 i Anledning af den først anførte Beskylding bruger; han ligner nemlig Oplysnings Skribenterne ved en Ubesindig, der i kold Vinter river sin Ven de gamle Klæder af Kroppen, fordi de ei synes smukke eller varme nok. Noget er dog altid bedre end intet; og, da der intet Forhold er imellem Noget og Intet, saa maatte baade den, som rev Klæderne af sin Ven, og Vennen, som lod dem rive af sig, den første uden at

give, og den Sidste uden at faae noget andet igien, begge være Galninger. Hvor let vilde Oplysnings Skribenterne kunne vende Lignelsen om mod ham selv og sige, at Oplysningens Forhindrere indhylle med deres Fordomme Almuen i vaade og smittede Klæder, love den, af disse, Varme, uden at den behøver at røre sig for at vorde varm og, ligesom samvittighedsløse Qvaksalvere, smigre den med en unaturlig og falsk Forhaabning saalænge, til den under denne givtige Indpakning hendysses i Dvale, og i Dvalen qvæles.

Det synes i øvrigt, at denne ellers tænkende Mand, har, ved at giøre den Beskylding, at de „rive ned uden at have bygget noget bedre, og — begynde bag fra,“ ikke overskuet med det ham sædvanlige omfattende Blik Menneskets, Religions Historie; og — ei heller tænkt paa, hvilke Sandheder, der ere i almindeligt Omløb, uagtet en uhyre Mængde Fordomme synes at skiule dem.

Den almindelige Religions Historie viser, at de vigtigste Sandheder i Religionen og Sædelæren have været kiendte og fremsatte for de fleste Østerlændinger 5 til 600 Aar, før Kristus fødtes; ja endnu langt, langt tidligere efter uforkastelige Vidnesbyrd. Tænk dig, for Exempel, min Ven, den Religion og Moral, som Soroaster 600 Aar før Kristus lærte! uagtet den indeholdt utallige Fordomme, saa indeholdt den dog ogsaa tillige iblandt andre Sandheder følgende — i Religionen: Gud er en eneste, uskabt, evig, god, Skaber af alt, og Aarsag til

alt

alt det gode, som skeer; en Dievel, som er Aarsag til alt det onde, som skeer; gode og onde Engle; Menneskets Frihed og Syndefald; Dievelens Fristelser, og at disse kunne modstaaes ved Bøn; de Dødes Opstandelse; Paradis og Løn for de Gode; Helvede og Straf for de Onde. Disse Lærdomme findes uimodsigelig i hans Religion! — og i Moralen følgende: Grunden til al Sædelighed bestaaer i Reenhed eller Uskyld i Tanker, Ord og Gierninger; Orden og Dyd er den eneste Betingelse, under hvilken hvad, som er godt, skal opnaaes af Mennesket; man bør skye ondt lige indtil i Tanker; derfor undertrykke hovmodige Tanker, Ære og Pengegierrighed, umaadelig Higen efter Ære, Rigdom og Hoihed. Ord bør være saa rene, som Tanker, derfor bør Spotterie, Forhaanelse, Bagtalelse, Løgn skyes. Handlinger bør ogsaa være rene, derfor ikke giøre ondt, ikke understøtte dem, som giøre det, ei engang være saa nedrig, at ville være et taus Vidne til at andre giøre det; derfor ikke forstyrre Fred og udsaae Uenighed; derfor ikke være umaadelig, utaknemmelig, ikke liderlig og løsagtig, ikke uden Blufærdighed, ikke undertrykke andre, ikke vidne falskt, ikke drikke sig drukken. Derimod befales det, at giøre Vel, at være de Fattiges Ven, de Undertryktes Forsvar; for alting ikke at sette en god Handling op til den følgende Dag; at det ei er nok at giøre Vel, men at det bør giøres med Flid og Klogskab; at tilgive Fornærmelser og Uret, med mindre Tilgivelsen

op-

opblæser Fornærmeren og giver ham Mod til at fornærme paa nye.

Vil du, min Ven læse Pastorets kronede Priisskrivt, som er en Sammenligning imellem Soroaster, Konfucius og Mahomet, som Sektestiftere, Lovgivere og Moralister, Paris 1788, saa vil du finde, at jeg ei har fremsat andet, end et troe Udtog af hans Religion og Moral, uden at berøre de Urimeligheder og Fordomme, som formørke i øvrigt begge.

Dersom nu den almindelige Religions Historie viser, at al Religions og Sædelæres vigtigste Sandheder have, skiønt uudsigelig blandede med og formørkede af Fordomme, dog været kiendte og fremsatte lige fra de første Tider af, til hvilke Historien rækker. Dersom den tillige beviser, at lyse Hoveder, som fra Tid til anden ere optraadte, som Religionsstiftere, have, saavidt Historien rækker, ikke egentlig opdaget nye religiose og moralske Sandheder; men have fremsat de allerede opdagede i et klarere Lys, i bedre Orden og Sammenhæng, med naturligere og rigtigere Grunde og Beviser; have paa den ene Side bortrevet en heel Mængde Fordomme og Vildfarelser, som formørkede Sandhederne og giorde dem ukiendelige; men at de tillige, saavelsom deres Efterfølgere, have atter behængt Sandhederne med nye og andre Fordomme, som befordrede deres egne Hensigter og smigrede deres Lidenskaber. Dersom man tillige maa tilstaae, at alle Religionens og Moralens Sandheder ere nu blandt os almindelig fremsatte og kiendte, om ikke just almindelig indseete; og det

det nødes man dog nok til at tilstaae, hvis man ei i modsat Fald vil tilstaae, at Præsterne maae da i Aarhundrede have handlet som Bedragere og Forrædere mod den Almue, som lønnede, og fødede, og tildeels fedede dem; saa er det aabenbart klart: Religions og Moral-Sandhederne skulle ikke først nu bygges, thi allerede for Aartusinder siden ere de byggede; ja man kunde næsten sige fuldbyggede; kun at disse stolte, indtagende, henrykkende Bygninger ikke opvække ærefrygtsfuld Beundring, ikke indbyde Mennesket til at benytte sig af dem, fordi de ere omgivne, formørkede, skiulte af en Skov af bemosede, stinkende Støtter, og skrækindjagende Fordomme! Man rive derfor kun hine Støtter og disse Fordomme ned, og vogte sig for, at man ikke anbringer nye og ufornødne Støtter; og hine Oldtidens stolte Bygninger ville vise sig høit i deres ædle Simpelhed, ville henrykke det fordomsfrie Øie, ville tilbyde og give enhver, som havde formedelst sund Dømmekraft en rigtig Smag, en tilfredsstillende og fortryllende Bolig. Men mon det da kan kaldes, at begynde bag fra, naar man begynder med at rive Fordommene ned?

Den Lignelse, som han Side 18 bruger, nemlig at man ei bør rive Stilladset ned, før Bygningen er opsat, ville da Oplysningens Forsvarere uden Tvivl, ikke uden Aarsag, vende imod ham selv og sige: man bør ikke med Stilladser forpallisadere Indgangen til en allerede færdig Bygning saaledes, at dens Beboere nødes til at betale Bygmesteren oven i Kiøbet for at legge Trapper an over Stilladserne, for

dog

dog at kunne komme ind af Tagvinduerne i Bygningen. Rigtigere er det dog, at Bygmesterne, for at faae deres Ophold, tage sig andet nyttigt Arbeide for; end at de skulle stedse leve af at reparere Stilladserne og vedligeholde Trapperne over disse Stilladser, da begge tiene kun til at skiule og tilsperre den Indgang, som uden dem vilde være saa frie og saa lys, og saa beqvem og glædende.

„Ved at rive dette Stillads ned, siger han Side 20, skader man Læserens Rolighed; og jeg maatte dog spørge disse Skribentere, om de vilde have paa deres Samvittighed, at de havde forstyrret en eneste god Kristens Sindsrolighed?" Forfatterens ædle Hierte, som upaatvivlelig slaaer ømt for Menneskevel, miskiender jeg ingenlunde; men desmere miskiender jeg her hans sædvanlige Eftertanke og Dømmekraft! Mon han ikke vilde, naar det behøvedes, selv hielpe til at sette en Fod af, som var betagen af Koldbrand? og hvorfor vilde han vel endog selv hielpe til? fordi den korte, skiønt haarde, Smerte var en Velgierning, naar det kom an paa, ved den at redde Livet. Hvor mange betog Kristus deres Rolighed? hvor mange hans Apostler? hvor mange Luther? ja hvor mange har han selv betaget deres Rolighed ved hans Forslag til Liturgiens Forbedring, men især ved hans philosophiske Breve over Sielens Udødelighed? Dette er ei løse Beskyldinger, men beviislige Kiendsgierninger. Og mon en Fordom kan nogensinde borttages, uden at dens Borttagelse maa i samme Grad forurolige, i hvilken

For-

Fordommen var rigtig? men mon den Glæde og Nytte, som den erkiendte Sandhed, der traadte i Fordommens Sted, skienker, ikke rigelig giengielder den Uroe, som man følte ved at berøves Fordommen?

Og overalt, min Ven, hvad er dog det, som vi kalde Sindsroe, og som Fordomme skulle kunne skienke Mennesket? er det vel andet, end Tænksomheds Indskrænkning eller Søvn i egentligste Mening? tænk dig, f. E. den Fordom: Landeplager ere Straffedomme! og mon ikke denne Fordom indskrænker Menneskets Tænksomhed, og med dets Tænksomhed, dets Liv og Virksomhed inden for følgende Grændser: — en fortørnet Gud — Nødvendighed i at underkaste sig Virkningen af hans Fortørnelse, — i at formilde ham ved Ydmygelse og ved Bedring, hvilken sidste Fordommen endog dreier næsten altid eensidig, ja ofte heel urigtig? Lad Mennesket derimod tænke sig Landeplager, som et Onde, der har sin Aarsag i Mangel paa rigtige Kundskaber, paa nyttig Virksomhed, paa gode Indretninger, og paa rigtigt Forhold af Menneskerne; fra hvor utallig mange Sider vækkes da hans Tænksomhed? hvor spænder han da alle sine Kræfter an, for ved nyttig Virksomhed at ende Plagen? hvilket glad Haab besieler ham ved at see Muligheden i at ende den, og hvor fordobler dette Haab hans Kræfter og forøger hans Iver i at anvende dem? og i det han seer Muligheden i at kunne ende sin Plage, og erfarer, at den gaaer efterhaanden over i Virkelighed, hvor føler han sin Værd og sin Lykke, som Menneske! hvor gløder hans

glade, taknemmelige Hierte op mod Gud, hvilken han nu indseer at være hans blide Velgiører! — Men den anden derimod, som troer at Landeplager ere Straffedomme, hvor underkuet, nedtraadt! hvilken ængstelig, uvirksom Vrien under Følelsen af Plagen! hvor vil han saa gierne haabe Tilgivelse og Gud formildet, men tør dog ei ret haabe dette, før Plagen er ophørt! men hvor seent vil den ophøre, naar den uden hans Medvirkning skal ophøre af sig selv? Mon dette hans ængstelige Haab kan kaldes Sindsroe? men mon ikke alle vigtige Fordomme ere i Almindelighed hinanden lige i deres Virkninger?

„Alt, siger han Side 23, skal være Fornuft, reen Fornuft, den eneste og høieste Dommer i alle religiøse Meninger.“ Skal jeg kunne troe, at dette er Mandens egne Tanker; eller skal jeg snarere troe, at han af Konveniens har laant dette, enten af Balles Præstevielses Taler, eller af den elendige Veteran i philosophisk Stymperie, Universitæts Journalisten? jeg siger elendig, thi at kalde ham, som skrev i Iris og Hebe sine Tanker om Forsvaret for det berygtede Ordsprog: de maae gierne hade, naar de kun frygte; at kalde ham for disse Tanker et nedrigt Menneske, det kunde kun en i Sind og Tænkemaade Elendig. Jeg spørger dig, min Ven, er den, som vil lede sig selv ved sin egen Fornuft, utaknemmelig og uskiønsom, som Balle siger, og efter ham hin elendige Journalist igientager? Religionens Sandheder, skulle de ikke vises Fornuften, og kun Fornuften alene? Fornuften skal jo give Agt paa dem, kiende dem,

be-

fordømme dem, indsee deres Rigtighed, adskille dem fra Løgn, bestemme Villien til at antage og følge dem, giøre Mennesket lykkeligt, i det at det følger dem? Kun Fornuften giør Aabenbaring, hvilken Mening man end forbinder med dette Udtryk, muelig, virkelig, gavnlig! men mon det ikke skal være Menneskets egen Fornuft, og ikke et andet Menneskes Fornuft, der for hvert Menneske især skal giøre dette? skal da ikke Fornuften være høieste Dommer for Mennesket; og er den utaknemmelig og uskiønsom, som vil lade sig lede af sin egen saa kaldte Fornuft? saa har sandelig Phædrus Uret, i det han fordum beklagede det skiønne Hoved, som havde ingen Hierne.

Det Exempel, som han i Grækenlands og Roms Philosopher opstiller Side 25, 26, som Beviis for Fornuftens Utilstrækkelighed, hvor meget synes det at røbe (hvad man er ellers vant til at finde hos en Bastholm,) Mangel paa et tilbørligt omfattende og nøie giennemskuende Øie, for at kunne giøre den rigtige Slutning fra hine Mænd til vor Tids Mennesker. Hine forskede efter Sandheden for at opdage den bag det tykkeste Forhæng af Fordomme; du vil dog tilstaae, at de da herskende Fordomme vare langt flere og grovere og frygteligere, end den nærværende Tids Menneskers ere i Almindelighed nu, og at Sandhederne, som vare nedgravede blandt Fordomme, skiønt de vare kiendte, vare dog kun af Faa kiendte; men ere derimod nu kiendte af mange? du vil dog nok ogsaa tilstaae, at det er tusindgange van-

skeligere at finde en Sandhed imellem en utallig Mængde Fordomme, at adskille den fra disse og med fuld Overbeviisning indsee dens Rigtighed; end at indsee den, naar den er fundet, naar Fordommene ere revne bort fra den, og den fremstilles i sit eget og rene Lys. Den, som har Kundskab, og Menneske-kundskab nok; har Erfaring og Tydeligheds Gave og behørig Øvelse, er jeg vis paa vil kunne fremstille utallige Beviser paa, at endog den raaeste Almue er istand til at bruge sin Fornuft i Religions-Sager ved Siden af slig en Veileder; skiønt det synes for de Fleste, at den ikke kan det.

Men hvorfor synes det saa? er det fordi, at den almindelige store Hobs Begreber ere saa raae i Hensigt til det, som hører til Livets Nødvendigheder og Beqvemmeligheder; i Hensigt til den Maade, paa hvilken, og de Midler, ved hvilke disse Nødvendigheder og Beqvemmeligheder kunne erhverves og vedligeholdes? dette ere de unegtelig ikke! thi tænk dig de mange forskiellige Haandteringer, som ere i Gang blandt den store Hob, og hvor mange finder du blandt disse Haandteringer, som ikke fordre stærk Agtpaagivenhed, nøie Eftertanke, Overlæg, Erfaring, Hukommelse, Dømmekraft og Indsigt, og som, uagtet alle disse Fordringer, dog læres ind til Beundring af enhver, som er i Læren noget flittig og har en nogenlunde god Læremester? Er nu den almindelige Hob i alle disse Ting skikket til at kunne være agtsom, have Eftertanke, bruge Overlæg, samle Erfaring, styrke Hukommelsen, skiærpe Døm-

me-

mekraften og tage til i Jndsigt; saa maa den i andre Hensigter ei heller være saa raae i Sieleevner, saa ubeqvem til at kunne bruge sin Fornuft; thi naar Ens Fornuft har først een Gang faaet Øvelse i een Hensigt, faaer den snart samme Øvelse i en anden Hensigt, naar man kun leder den dertil og ei derfra. — Men Sagen, hvorfor den her i disse Ting kan bruge sin Fornuft, er denne: Almuen troer ikke, at den i disse Hensigter er af Naturen fordærvet; ikke, at den hertil skal have anden Kraft af Gud end den, som han har nedlagt i dens Natur, og som den faaer ved Underviisning; ikke, at Gud behøvede selv at nedstige personlig paa Jorden for at lære dem dette; ikke, at der behøvedes nogen guddommelig Mellemperson for at bevæge Gud til at meddele den Kraft og Duelighed og Lykke til disse jordiske Haandteringer; ikke, at Dievelen kan i eet Øieblik forstyrre alt, hvad den i lang Tid kan lære og udrette. Fordi den i disse Hensigter troer intet af alt dette, derfor har den Mod til at prøve, om den har Anlæg til disse Forretninger, og Prøven viser, at Anlæg, som fornuftige Mennesker, mangle den virkelig ikke til alle disse Haandteringer.

Men hvorfor synes det da, at Almuen er for raae til at kunne modtage rigtige Kundskaber i Religion og Moral? — fordi tykke Fordomme have nedværdiget den saa dybt i dens egne Øine, skilt den i dens egne Øine saa ganske ved Følelse af dens Anlæg, som fornuftige Mennesker, og skilt den ved al Forestilling om dens eiendomlige og naturlige Værd,

som den maa nødvendig have, som Menneske i et ypperste Væsens Øine; — fordi dens Aand, følgelig ogsaa dens Aands Evner, er kuet af Hoverie af alle Slag, af Tiendeydelse og Afgivter til Kirkebetientere just ved de tungeste Tilfælde i dens Liv; af Afgivter og borgerlige Byrder, som ere uforholdsmæssige til dens Fortieneste, eller Næring og Formue; — fordi Folkelærere og befalede Lærebøger have holdt og holde tildeels endnu dens Aand indskruet i den raae Oldtids snevre Forstandsform; og — endelig fordi endog en Deel Præster selv blæse strax Allarm i det Øieblik, det blot forekommer dem, at en menneskekierlig Haand giør Forsøg paa at løsne en eneste af disse Skruer, for derved at udvide denne nu alt for snevre Form, og giøre den mindre trykkende. Mon ikke Manden selv har erfaret, at dette er Sandhed, og at endog flere end eet Afskum har blæst Allarm ved hans Forsøg?

Efter alt dette vil du, min Ven, letteligt kunne forestille dig:

> **Hvorvidt den af ham foreslagne Fremgangsmaade med at fremme Oplysningen kan ansees for at være, efter vore Tiders Krav, den rigtige.**

Den af ham foreslagne Fremgangsmaade er følgende: „man skal, siger han Side 30, berige Publikum med gode, og sunde og velskrevne Betragtninger over religiøse og moralske Sandheder; efterhaanden vilde det Lys, som derved udbredes, fordrive Mørket.“ Deels er jo dette skeet, og deels skeer det jo idelig? men

men hvo bekoster Trykningen? hvor skal Afsetningen skee? hvorledes skulle slige Værker komme i Almuens Hænder? dette er Spørgsmaale, som ved dette Forslag maae nødvendig møde ham; thi Erfaring viser, hvor lidet slige Skrivter afsættes især til Almuen. Vilde han herimod atter indvende og svare, at disse Skrivter koste ikke mere, og kunne ligesaa godt afsettes, som Oplysnings Skribenternes Skrivter; saa vilde dog denne Indvending ikke due; thi saa søvndysset, som Almuen er ved Fordomme, ved Pligtarbeide og Afgivter til Kirke og Stat; saa, og endnu mere, søvndysset var ogsaa den jødiske Almue paa Kristi Tid; han vakte den af dens Søvn ved hans Mirakler, pirrede dens Nysgierrighed, fik den derved til at høre og kiende, og antage hans Lære. Men ved hvilket Middel skal den søvndyssede Almue nu vækkes og dens Nysgierrighed pirres? ved Mirakler? at den skulde lade sig vække ved foregivne Mirakler dertil er den dog for klog, og hvo skulde giøre virkelige Mirakler? Det eneste Middel er, at hugge aabenbar løs paa dens kiære, indgroede Fordomme; de Skrivter, som giøre dette, de vække den, hvis de ei ere for store; de pirre dens Nysgierrighed; den legger sammen for at kunne kiøbe dem, eller gaaer did, hvor den kan faae dem at høre og læse; ved at høre eller læse dem, lærer den at kiende og fatte den Sandhed, som den ei skulde have fattet, hvis man ei, ved at omhugge dens Fordom, havde vakt den, giort den nysgierrig. Det første af ham foreslagne Middel til Oplysningens Fremme er da, efter

vore Tiders Krav, kun halvt, kun ufuldkomment, ikke blot skal man fremsette Sandhederne; men man skal tillige for at vække Opmærksomhed paa Sandhedernes Fremsettelse, hugge aabenbar løs paa Fordommene. Følgelig:

Er det andet Middel, som han Side 31 foreslaaer, ei rigtigt, nemlig: „uformærkt og i Stilhed bortrødde hvad man troer at være Fordomme i et Folks Religions Begreber." Jeg lader vel være, at kalde den Tro, som haves paa de Bøger, der antages for hellige, og om hvilken han paa samme Side taler, en Fordom; dog kan jeg ikke lade her uanmærket, at det Exempel, som han derved opstiller i Luthers Fremgangsmaade, er ikke passende; thi Tiderne, og Omstændighederne, og Menneskernes Aands Evners Udvikling, ere ganske andre nu, end de vare da.

Ved det tredie Middel, som han ogsaa Side 31 foreslaaer, nemlig: „uden Kunst og Skiul at bestride saadanne religiøse Meninger, som man ansaae for falske og skadelige; men at bestride dem alene paa Latin," kunde jeg neppe holde mig fra at føle Uvillie imod denne Tanke af en Mand, som jeg ellers saa meget agter. Hvorfor skrev han ikke selv paa Latin disse hans Tanker? Hvor mangen en Mand, som i mange Aar har været borte fra al Leilighed til at tale og skrive Latin, vilde føle det vanskeligt efter saa lang Tid at udtrykke sine Tanker fuldkommen og nøiagtigt i dette Sprog; og dog derfor kunne maaskee være en langt større og sundere Tænker, end den,

som

som kunde skrive det mest flydende Latin? og skulde nu denne derfor afholdes fra at fremsette de lysere Tanker, som vare erhvervede ved 20 til 30 Aars Grandskning og Erfaring? hvo vilde detsuden forlægge disse Skrivter? til hvem Affsetningen skee for at vorde skadesløs? Hvilken Regiering kunde taales med god Villie, som vilde paa en saa despotisk tyrannisk Maade undertrykke Menneskets væsentlige Rettigheder til at meddele andre Lys og at modtage Meddelelsen? Dersom Tænkeren skulde, ved at rette Fordomme, blot turde skrive paa Latin, saa var den saa kaldte egentlige Lærde udelukkende privilegeret til at maatte giøre Fremskridt i rigtige Religions Indsigter, og den saa kaldte Ulærde fordømt til at lade sig nøie med hvad han hidtil havde havt, og med hvad hans Lærer vilde herefter tilmaale ham af det bedre. I egentligste Mening var han da giort umyndig, og hans Lærer sat ham, ikke til Raadgiver, men til eneraadig Formynder.

Danske Skrivter ere detsuden ikke det eneste Middel til at bringe nye Religions Meninger i Omløb; engelske, franske, tydske Skrivter giøre det samme, endog de, hvis første Øiemeed er fornemmelig at more. Ja endog Tydskerne selv, som omplantes paa fremmed Grund, hvilke Meninger udbrede ikke de blandt alle Klasser af Mennesker? og er det Exempel vel uhørt, at en Snog af tydsk Professor, er bleven indkaldt til et fremmet Universitæt, og har i Begyndelsen hugget i sit Foredrag uudsigelig løs paa Fordomme; men har siden hyklerisk skaaret

Kappen efter Veiret, og hiulpet til at opbygge de Fordomme, som han forhen saa vældig nedrev. Skulde nu det ene forbydes, saa maatte jo, hvis Hensigten skulde naaes, alt det øvrige forbydes med; men disse Forbud, hvor mange, hvor vanskelige?

Endnu eet! Hvor mangen værdig indsigtsfuld Mand gives der iblandt den almindelige Hob, som allerede haver afkastet mange Fordomme, og som væmmes ved de Religionstaler, som holdes af hans Menigheds ordentlige Lærer, fordi denne, enten af Dovenskab eller af Dumhed, eller af Hyklerie og Egennytte, staaer i sit Foredrag *) langt neden for hin, hans Tilhører i religiøse Indsigter, og som derfor enten søger en mere lystænkende Lærers Foredrag, eller hvor dette ei kan finde Sted, søger Føde for sin Fornuft i de nyere Skrivter over Religionen! skal nu denne savne den ham fornødne Føde for hans til Tænksomhed vakte Fornuft? og skal han da slet ingen Religion have? thi de Religionsmeninger, han vil have, maa han ei faae; og de, han maa faae, byde ham imod. Og mon da en Stat er bedre tient med slige Borgere, som af denne Aarsag forkaste al Religion, end den kunde være tient med dem, naar de forkastede Fordommene, men beholdte dog Væsenet af al Religion tilbage? Man burde være forsigtigere med at giøre slige Forslag; thi der gives Syn for Sagen, at Mennesker med rettede Religionsbegre-

*) Tænk dig blot Marskandiserens passende Avertissement i Anledning af den bekiendte tydske Prædiken: Nicht nach der Mode!

begreber ere i vore Dage ikke faa; man løber vel efter Bibellæsning; men man trænger sig ogsaa til for at høre Marezoll; og hos ham finder man dog ingen Føde for uordentlige Lyster; liden for Indbildingskraften; men desmere for Fornuften.

Saa lidet hans foreslagne Fremgangsmaade med at befordre Oplysning for den nu voxne Generation er fyldestgiørende i Hensigt til nærværende Tid og Omstændigheder; saa lidet fyldestgiør ogsaa i det Hele den, som han foreslaaer til Ungdommens Oplysning.

Han glemmer næsten aldeles Almueskolerne, og taler kun om de saa kaldte lærde Skoler Side 32 til 35. Hvad skal nu skee med den almindelige Hobs Ungdom? skal denne bie med at faae sundere Religionsbegreber, indtil de, som i de lærde Skoler dannes til Folkelærere, have selv faaet dem; saa ere jo hin Ungdom imidlertid selv voxen? der maa da ventelig kun begyndes med Børnene af den Ungdom, som nu voxer til; og naar der endog da først begyndes med disse tilkommende Børn, saa forstyrrer man dog derved deres Forældres Rolighed; thi de skulle jo beholde deres Fordomme, efterdi man ei bør begynde med at udrødde deres Fordomme nu, imedens de voxe til? — Skal man derimod, som det Side 35 synes, allerede nu begynde i Almueskolerne at fordrive Fordomme eller udelukke dem, og lære blotte indlysende Sandheder, saa skeer jo det samme med de nu værende Børns Forældre, nemlig at deres Rolighed forstyrres? thi jeg vil spørge dig, min Ven,

 hvor-

hvorledes skal man kunne arbeide i Skolerne paa Fordommes Udelukkelse eller Udryddelse, uden at Børnenes Forældre merke sligt Arbeide? Lastefulde Forældre, som bryde sig mindst om sand Religion, ere virkelig meest omhyggelige i at følge deres Fordomme; thi der skal dog noget til at søvndysse deres Samvittighed. Slige Forældre vilde da let merke hos deres Børn Ringeagtelse for eller Tilsidesettelse af deres Fordomme. Ligesaa lidet vilde sligt blive ubemærket af gode Forældre, som bekymre sig om deres Børns Fremgang. Begge Slags Forældre vilde da vorde foruroligede, naar med deres Børn skete, hvad som burde skee, endog med den største Forsigtighed; og hos deres Børn hiemme vilde de tilintetgiøre hvad der i dette Stykke udrettedes med dem i Skolerne. Skal Ungdommen derfor oplyses, saa maae Fordommene hos dens Forældre rives ned, og derved foruroliges de; maa man derimod ei forurolige Forældrene ved at røre ved deres Fordomme, saa maa man ei heller oplyse deres Børn og give dem sundere Religionsbegreb.

Det var at ønske, at hvad han Side 32 og 33 siger om Fremgangsmaaden med Oplysningens Fremme i de lærde Skoler maatte allevegne finde Sted. „Naar Lærerne her finde saadanne Religionsmeninger, siger han, som de efter grundig og upartisk Undersøgelse ansee for usande og skadelige; ja for usande alene, om de endog vare uskadelige; da er det deres ubrødelige Pligt, at vise dem, de skulle veilede til at blive andres Lærere, hvad der er Sandhed,

hed, og hvad der er Vildfarelse; at forelægge dem de Grunde, der ere for eller imod enhver Mening; at vise dem, paa hvad Side Overvægten er; thi disse Embedsmænd, hvad enten de danne Lærere for Kirkerne eller Skolerne, blive ikke lønnede af Staten for igiennem alle de tilkommende Lærere, de danne, at udbrede Løgn og Vildfarelse."

Men naar han derefter legger umiddelbar til, at Skolelærerne bør indskiærpe dem, de opdrage til Lærere, de Klogskabsregler, som han har fremsat, paa det de skulde ei falde i de Feil, som han haver dadlet hos vore Tiders Skribentere; saa er du uden Trivl af det Foregaaende bleven overbeviist om, at disse Klogskabsregler ikke passe sig til vor Tids Omstændigheder, og at de kun bør følges af en Religionstaler da, naar han er nye i sit Embede, som Religionslærer, og ikke kiender den Menighed, for hvilken han taler, ei heller er kiendt af den. I dette Tilfælde bør han ikke gaae aabenbar til Felts imod religiøse Meninger, fordi han da ei veed, hvorvidt det der behøves; ei heller veed han, om man, for at ville høre ham at bestride indgroede kiære Fordomme, haver Tiltroe nok til hans Indsigter, i at kunne nedrive det, som han paatager sig at nedrive, og i dets Sted at kunne fremsette noget bedre.

I øvrigt bør Folkelæreren, ogsaa som Religionstaler, nedbryde enhver religiøs Fordom; thi han er, ligesaa lidet som Skolelæreren, lønnet for at udbrede Løgn og Vildfarelser. Men det forstaaer sig, at, som der skal bruges Klogskab ved alt, hvad

som

som skal lykkes, saa bør især Religionstaleren bruge Klogskab ved at nedbryde ved sine Taler Fordomme; han bør nemlig see paa, hvilke Tilhørere han har; beflitte sig paa den yderste Tydelighed og Fattelighed; for at faae denne heller opofre Pynt, uden derfor at være plat; fremsette den Sandhed, som er Fordommen modsat; naar den er sat, vise Fordommens Ugrund tydelig, dog anstændig og skaanende; og, da Fordomme saaledes, som Sandheder, ere kiædede i hinanden og flyde, den ene af den anden, saa bør han ikke bestride alle paa een Gang, ei heller strax den, paa hvilken alle de øvrige grunde sig; men først de, som staae i Fordommenes Kiæde nederst, og siden ved sit Embedes Fortsettelse gaae stedse videre. Dette troer jeg, er den Klogskab, som kan fordres af en Religionstaler. Hvor mange Fordomme mener du, min Ven, vilde allerede være hengangne til Forglemmelse; hvor megen sund Religions Kundskab vilde være i almindeligt Omløb hos den store Hob, hvis Religionstalere havde siden Reformationen gaaet denne Vei?

Du vil dog nok ikke sige, at hvad jeg her skriver om Folkelærerens Klogskab som Religionstaler modsiger, hvad jeg forhen har beviist om Oplysnings-Skribentens Fremgangsmaade med at hugge løs paa Fordomme. Hin kan ikke gaae frem, som denne; ligesaa lidet som en Spisevært for et sluttet Bord kan fremsætte for sine Giester samme Retter og samme Mængde af Retter, som den, der holder et offentligt Spiseqvarteer. Den første søger at kiende hans Gie-

sters Smag og Levemaade og Sundheds Tilstand, han veed, at de ville have deres Hunger stillet ved hans Bord, derfor indretter han Retterne selv, og Mængden af dem efter deres Smag og hidtil brugte Levemaade, og er han en klog og samvittighedsfuld Vært, da dreier han efterhaanden ved Vanen deres Smag hen til den Mad, som er deres Sundheds Tilstand i det Hele tienligt. Den Spisevært derimod, som holder offentligt Spiseqvarteer for alle, han fremsetter alle Slags Spiser, uden Hensyn til nogen Giest især, og han lader det være Giesternes egen Sag at vælge, hvad de helst ville, det, som er tienligt for en stærk, eller for en svag Mave, det som enten mest kildrer Ganen, eller tiener mest Sundheden; og, fordi hans Bord er offentligt for alle, vilde han handle urigtigt, hvis han ikke havde passende Mad for alle, da alle vente, hver for sig, at finde det, som hver attraaer mest. Saaledes ogsaa Religionstaleren i Sammenligning med Religions eller Oplysnings Skribenten ved at nedbryde Fordomme og fremsette Sandheder; hin seer ved hans Foredrag paa hans Tilhøreres Omstændigheder; denne seer ikke paa Læseren, men kun paa Sandheds Foredrag, og lader læse, hvo som læse vil.

I høi Grad forundrer jeg mig over hans Forslag tilsidst Side 35, hvor han siger: „Naar Folket var beqvemgiort til at modtage Oplysning kunde Regieringen nedsette en Kommission for at igiennemgaae de nu værende religiøse Meninger, og lade af Lærebøgerne udslette de Lærdomme, som befandtes at

være

være baade fornuft- og skrivtstridige." Saa ere vi da ei endnu komne længere, end at vi troe, at en Regiering i en Stat skal foreskrive Menneskets tænkende og frie Aand, hvilke religiøse Meninger den maa have, eller ikke have? Hvo skal da sige Regieringen; naar det Tidspunkt er kommet, da slig Kommission bør nedsættes? og er en verdslig Regiering den, som har den bedste Kundskab, den skarpeste Dømmekraft, og den dybeste Indsigt i det, som udgiør Væsenet af al Religion? eller: naar en Regiering skulde i Tiden giøre Valg af Mænd til slig en Kommission, hvad skulde da være den Borgen for, at den valgte de fordomsfrieste og ei bigotte Mænd? hvor ofte har man ikke seet i en Stat de geistlige Embeders Bortgivelse (næsten uden Undtagelse, hvis Embederne ei vare for fede og glimrende) at overlades til et yderst indskrænket og bigottisk Menneske, som Lykken og adelige Forbindelser har uden Forstand ophøiet til slig en Betiening, og som paa den lumpenste Maade har bidraget til at fordærve Supplikanteres moralske Karakteer ved af dem at erkyndige sig om og udspionere tænkende Folkelæreres Tænke- og Foredragsmaade, samt selskabelige Omgang og Forbindelser? hvor ofte har man ikke seet et indskrænket, opblæst og pharisæisk Menneske at være bleven sat til Hoved for et heelt Lands Geistlighed, og som i denne Post rev enhver ned, som tænkte anderledes, end han, og kaldte kun dem kiære Brødre, som tænkte som han, og beundrede ham, og udbasunede hans Lov? Og sæt nu, at den Regiering,

ring, som vilde ved en Kommission foreskrive en Stats Borgere, hvilke religiøse Meninger de maatte have eller ikke have, valgte saadanne Mennesker til at være i slig Kommission, hvad vilde vel Følgen vorde for Statsborgernes Oplysning? hvad Følgen i Tiden for slig en Regiering selv? gives der ikke i Tydskland den Stat, som viser øiensynlig, hvilke Følgerne ville vorde?

Du seer da heraf, min Ven, at hans foreslagne Fremgangsmaade med at fremme Oplysningen passer sig ikke til nærværende Tidsalder, naar jeg undtager deri det, som angaaer de lærde Skoler!

Og nu, min Ven! du veed, at jeg ikke arbeider med den Lethed, som mange andre arbeide med; dog veed du tillige, at jeg arbeider i Forhold til mine Kræfter og min Tid og mine øvrige Forretninger mere, end mange andre, og at mine Arbeider ere efter min Hensigt; om ei saa vigtige som Bastholms, dog ei heller ganske uvigtige for Tænksomheds Udbredelse og Borgerheld. Ikke desmindre tilstaaer jeg dig, at jeg anseer denne Sag, som Bastholm hist, og jeg her har omtalt, for at være saa vigtig, at, hvis du giør slig en Brug af dette mit lange Brev, at det kan komme til hans Kundskab, og — han, uagtet hans Side 36 yttrede Forsæt, skulde ville igiendrive mig, hvor jeg kan have feilet, eller vise mig, hvor jeg ei haver givet fyldestgiørende Grunde nok; da, siger jeg, tilstaaer jeg for dig, at jeg i sligt Tilfælde vil offentlig bekiende, hvori jeg bliver af ham overbeviist om at have feilet, og tilstaae

mine

mine Feil; men ogsaa yderligere bevise det, hvorl jeg efter min Overbeviisning troer at beholde Ret.

Sang

paa

en værdig Mands Fødselsdag,

d. 30 April 1796.

Held den Mand, som Retsind pryder!
Han paa skiønnest Bane gaaer;
blidt, som Dalens Kilde flyder,
glide hen den Ædles Aar.
Han ej tryllet Sværmen hører,
lyster ei betitlet Navn:
Navn af Menneske ham rører,
og hans Id er Jordens Gavn.

Fro han deler stille Dage
med en huuslig Danneviv;
ædel Fader, kjærlig Mage,
han forsøder Qvindens Liv;
han med virksom Sjel paaskjønner,
at vort første Kald er Daad;
seer han Kummers bange Sønner,
lindrer han den tunge Graad.

Vor-

Borgers Egeløv ham pryder:
o! thi han er Krandsen værd;
Venskabs Glæde Manden fryder:
thi kun Gode han er kjær;
Edle signe den blandt Dage,
som hans Liv til Jorden gav;
og forgrædte Skarers Klage
prise Dyden ved hans Grav.

Held den Mand, som Retsind pryder!
Held vor elskte Broder, dig!
Hør, i Venners Tone lyder
Hjertets Røst: „Vær lykkelig!"
Hør, fra begge Bordets Rader
toner denne Røst igjen:
„Lykkelig, som Mand og Fader,
„og som Borger, og som Ven!"

Haste.

Erindringer fra min første Ungdom.

Det er med Hukommelsen en egen Sag. Nogle Træk kunne vi erindre til den sidste Ende af vor Levetid, omendskiønt den hele spæde Alder, da vi have samlet dem, er næsten glemt for os. Dette kommer af tvende Aarsager: først fordi vi have betragtet dem

885 3

med Opmærksomhed, og dernæst fordi vi have fortalt dem en Tidlang derefter, medens vi endnu kunde huske dem. Ved denne Fortælling blive Gienstandene ligesom fornyede i vor Hukommelse; enkelte Omstændigheder glemmes vel; men der bliver dog nok tilbage, som minder os paa det vi betragte som Hovedsagen. Saaledes gaaer det mig med adskillige Tildragelser i min første Ungdom. Jeg erindrer kun de Ting, som jeg har fortalt til andre, da jeg var endnu i de Aar, at jeg let kunde huske dem, og selv tænke paa dem med Fornøielse, og derved have de indpræntet sig saaledes, at jeg ikke vilde glemme dem, saa længe jeg har min Bevidsthed. At disse Tildragelser have været temmelig mærkværdige, og derfor nok værd at fortælle, endog i de senere Aar, det kan man sagte tænke. Det var høiligen at ønske, at man meddeelte saadanne Træk, som man erindrede af sin Vox-Alder, da man har den Bøielighed, den Indtrykkelighed endnu, som vel en Tid, ja længe vedvarer, men som snart staaer under en Ledsagerindes, nemlig Kulturens Opsigt. Man vilde derved faae det rigeste og efterretteligste Bidrag til Ungdommens Historie, og see, hvor forskiellig den er.

Jeg har anført nogle Exempler derpaa i mine Skrifter, men det være mig tilladt at anføre nogle Træk endnu; ikke som de vare værd at fortælles, det ere de langt fra ikke; men for at vise, at der ligger allerede gandske tidlig den Drift og Attraae til eens Bestemmelse, i hvorvel udannet og vanskeligen at

forklare, i et Barns Sind og Siæl, og at det Menneske vil blive lykkelig, som i Tidens Længde kommer i den Vei, hvor han kan bringe til Modenhed det, der har været hans allerførste og ligesom legende Bestræbelse. Hvorfor skeer det dog almindeligen, at Forældre lægge saa liden Mærke til de tidlige Ytrelser paa besynderlig Kiærlighed til Sysler, som røbe det bestemteste Kald til en vis Næringsvei! Da jeg allerførst, og forend jeg fik Buxer paa, havde lært at læse i en Almanak, og sad ved min Manuduktors, min anden Søsters Side, ja snart derefter pløiede alle de navnfuldeste Mosebøger fuldkommen saa rask igiennem, som jeg den Dag i Dag er, har ondt ved at giøre, havde jeg en særdeles Tilbøielighed at fortælle, og om jeg skal tale reent, at docere for Pigerne den hele formidable Genealogie af Patriarcherne, Noa Afkom og Israels Børn. Jeg holdte ved dermed fra Dag til Dag, og det gik mig da ogsaa, ligesom en vis Mand, der lod sig manuducere, og strax, da han havde begyndt, tog selv et andet ungt Menneske i Manuduction, men ogsaa havde sin store Nød, da den nye Manuducendus spurgte mere, end hans Veileder kunde besvare.

I min Skolegang var jeg glad ved at undervise de Tungnemmede, som vendte sig til mig, naar de ikke ret kunde lære deres Lectie. Jeg søgde en Ære i at giøre den begribelig for dem, og jeg var saa lykkelig, at erhverve nogen Tydelighed og Gave at lære fra mig. Tidlig mærkede jeg, at intet hielper en selv mere at lære en Ting, end at give andre

Underviisning deri. Det bekiendte: Docendo discimus fik jeg ikke saa snart at vide, førend jeg ogsaa sandede det med mit egen ufuldkomne Exempel.

Da jeg var hos Wohlert, fandt jeg en besynderlig Fornøielse i at tage et Dødningehoved, og forklare dets forskiellige Been og disses Forbindelse, Forhøininger, Fordybninger, Huller, Kanaler og det øvrige. Naturligviis blev jeg ved denne Art af et Collegium privatissimum over Osteologien, ved det, som jeg havde læst mig til hos de Skribenter, og i Særdeleshed hos en gammel Manuscriptautor, som jeg havde raadført mig med. Mon alt dette ikke tilkiendegav det naturlige bestemteste Kald, som jeg havde, til at blive en Lærer? Nogle Børn sysselsætte sig paa samme Maade; men de burde ogsaa bestemmes til Skoleholdere, Hørere, Rectorer, Præster og Docenter, især naar de i disse tidlige Underviisninger viiste den docilis solertia, den Bestræbelse at giøre sig tydelig, som er dog Siælen af al Underviisning.

Den Gave at indprente andre, hvad man selv har lært, findes hos saa mange; de fleste er ikke for den Umage, der giør for megen Skaar i Ungdommens sædvanlige Forlystelser. Man ville da ikke see sig bedragen, i at tage denne Leeg for et Vink af Naturen. Men naar en Dreng er meget stille; naar han har en Mine, som røber, at han har det tykt bag Ørene, saa bliver Forældrenes Beslutning strax denne: han maae studere; han maae holdes til Bogen, han vil giøre sin Lykke ved Videnskaber! Har

han

han derimod Munterhed; tager han sig mange Ting for; kommer han ogsaa vel ud af dem, naar han ikke bliver lunken, ja kied; har han alletider Ord nok for sig, til at forklare sig, til at oplyse sin Mening og deslige, saa hedder det: Han maae blive en Prokurator.

Jeg har saa ofte seet Folk, som ved mistydet Syssel i deres Ungdom ere blevne ulykkelige, da deres Forældres Convenance er mere seet paa end Drengens Genie og Lyst, og hele Fædrenelandet kiender med mig andre, som ere blevne bestemte til hvad Naturen havde kaldt dem til. Saa vist er det, at de første Yttrelser maae vise, hvad for Anlæg der ligger i et Barn.

En ligedan Prøve paa Naturens Bestemmelse har jeg seet i en af mine Brødre. Han havde Lyst til Vandet; han fandt ikke saa stor Behag i noget Kobberstik, som i de, der forestillede Skibe; han ranede endog Servietter fra min Moder, som han giorde et Seil af, og i Haugen stod undertiden de valske Bønner berøvede deres Støtter, da Christian havde taget dem hemmeligen bort, til Mast og Ror. Med denne elendige Takkelage vovede han sig paa Elbestrømmen, hvor den har en stærk Fart, og Bølgerne stundom tumlede gandske artigen. Han blev ogsaa undertiden bortført af Ebben og af Bøndernes Fartøier opbragt; dog ænsede han ikke min Faders alvorlige Forbud og strænge Revselse, men fremturede i sine Escapader.

Han blev sat til en Chirurgus, og giorde en Reise til Grønland. Paa denne lærte han en Deel af Navigationen. Han giorde en anden Reise fra Holland til Ostindien; paa denne skiftede han sin Bestemmelse, og blev Styrmand. Chirurgien hængde han, som man siger, paa Væggen; men han havde godt ved at hænge den hen: der var kun lidt i den.

Forunderligt er det, at hans store Attraae til Søemandskabet, dog blev opfyldt; at han dog kom paa Vandet og giorde sin Post Ære. Men det er ikke det eneste Exempel, at Chirurgien har givet Slip paa sine Dyrkere, især paa dem, som stedse have havt en uovervindelig Lyst til andet i Hovedet.

Da jeg var kommet til Hamborg, fik jeg snart en Foliant til Laans, som handlede om alle Slags Videnskaber for en Landmand, og kaldtes Johannes Colerus. I denne Bog vare mange Recepter, som jeg da allerede, da man havde ikke tænkt paa min Bestemmelse, fandt Behag i at skrive ud. Jeg var en ti Aar gammel, men blev snart for mine Recepter berømt. En Skrædder, som havde Svindsot, brugde et Par af dem, og flere vendte sig til mig, men at de have havt Nytte af dem, det drager jeg meren i Tvivl; dog vare de derfor ikke ilde fornøiede, da de betænkte, at jeg skrev dem ud af en tyk Foliant, følgeligen ud af en grumme lærd Bog.

Dog jeg vil forskaane Læseren med flere Anekdoter, i det mindste for denne Gang. Nok, at de Erindringer, som vi have af vor Ungdom, naar de ikke ofte fortælles, blive med Aarene ukiendelige og

gaae

gaae mere og mere ud, som gamle Indskrifter og adelige Vaaben paa Kirkevægge. Kommer tilsidst endog dertil en Rørelse, som ophæver Bevidsthed, saa er det med vor Hukommelse som med de Mure, hvorpaa de omtalte Vaaben staae: De falde med Kalken reent ud.

Og dette er en Lykke, mere end en Ulykke. Gierne maae man glemme hine fornøielige, uskyldige, moerende Anecdoter, ja den bedre Deel af sine Tildragelser; naar man kun glemmer saa mange ubehagelige Ting, som man har oplevet, og især hvad man ofte har lidt af ufortient Avind og Harme.

Tode.

En Erindring fra mit 24de Aar.

I denne lykkelige Alder, da jeg vel havde store Strabazer, og i Særdeleshed maatte ofte vaage hele Uger hos Syge, men for Resten var Kongelig fornøiet, og nyttede hvert Øieblik til Glædskab, og vidste at endevende en Ting saa længe, indtil jeg havde faaet fat paa dens mindre barske og ubehagelige, ja paa dens trøstelige og moersomme Side — Herre Gud, Moerskab var da al den Trøst jeg behøvede; Sorg havde jeg intet; om mine Paarørende havde Bekymringer, derom brød jeg mig ikke; thi vi skreve hinanden ikke til, saa længe det gik os vel, — i denne tre Gange lyksalige Alder kom jeg uformodentlig til at giøre en Reise til Sorøe, til en

 be-

berømt Mand der, som havde en Sygdom i Hovedet, og hvorom jeg skulde give min gamle Lærer og Huusbonde en nøiere Efterretning.

Det var i den bedste Aarstid, og fordi jeg var i en lyksalig Lune, saa forekom den hele Natur mig smilende. Virgilius har vist været ligesaa fornøiet som jeg, da han sagde: Omnia nunc rident, nunc formosissimus annus. Jeg var usigeligen fornøiet med denne Reise af hele ti Mile; en ny Skueplads, eller rettere, en lang Skuebane ventede mig.

Jeg fik snart en Bonde opspurgt, som skulde kiøre denne Vei hiem. Min Lykke sørgede for mig, min gode Lune faldt med Doubletter; denne Bonde var den fornøieligste, moersomste og meest joviale Fyr, som man nogensinde kunde kiøre med, og den Liighed i Sindelag, som han havde Naturgaver nok at blive strax vaer, drog ham til mig, og mig til ham. Forunderligt, at Lyksalighedens Børn, de Lystige, de Fornøiede, de, for hvilke denne Verden er et Huus, hvor der holdes Bryllup og Gilde, der ideligen lee, som om de saae en stor Daarekiste, at de skal strax kiende hinanden, ligesom Frimurerne har deres lønlige Mærke. Men disse maae dog først spørge hinanden i Tavshed, og de kan ikke altid komme til at overbevise sig om den Fremmede hører til Ordenen eller ikke. Det muntre Sind derimod, det fornøiede Hierte, den spøgsalige Siæl er aaben for Synet, aaben for Hørelsen, ja, man kan, saa at sige, smage dem, thi de nydes strax, allerhelst

af den Ligsindede, den Lighiertede, den Ligsiælede.

Imellem to saadanne Personer er der en Affinitet, en Attraktion, som er næsten saa stor, som den der forener naturlige Legemer ved Crystallisation. Alt Forskiel af Vilkaar kan ikke staae sig imod denne Tilbøielighed, i det mindste ikke i de lavere Stænder. De Fornemme har tilvisse, ved megen Kamp og Strid, fra Ungdom af maattet lære at imodstaae denne Drift, og det saavel, at naar de yttre den, man kan strax see, det er opdigtet. Men lad mig komme fra disse Ulykkelige til den Bonde, der skulde kiøre mig til Sorøe. Jeg vil moere mine Læsere med hvad der moerede mig. Og jeg maae ikke anstille alt for sørgelige Betragtninger, uden at jeg kommer ud af min Humeur, og i Steden for at en behagelig Erindring opmuntrer mig og giør en gavnefuld Illusion, finder jeg, at jeg bliver vranten.

Min Veturino da, — thi saa maatte jeg nok kalde ham, og aldrig har nogen Reisende havt en bedre i Italien — men, for at blive i den gode phlegmatiske Orden, min Bonde rappede sig usædvanlig til Afreisen, for endog han spaaede sig megen Glædskab af denne nye Passener. Den hele Vei sad han med Kroppen bøiet til mig, som en Discipel til Gamaliels Fødder. Han spurgte om tusinde Ting, da han nu havde, som han troede, den bedste Leilighed at berige sig med Kundskaber, især i Naturhistorien, som han ved en sielden Drift, var en

stor Elsker af. Men det forstaaer sig, at det ogsaa var en Naturhistorie derefter.

Jeg var ikke ret vel tilmode ved denne Sag, thi ligesom jeg har ikke været en Elsker af Tobaksrøgen og Snusen, af Brændeviin og Aquaviter, af Viin og Chokolade, saa har jeg ogsaa i Forstandens Appetit været meget maadelig i adskillige almindelige Videnskaber, som ellers interesserer menige Mand, og deriblant er Naturhistorien ikke den sidste. Man erindre sig, at det er for 36 Aar siden, og at dette Studium, som nu er bleven en Kiæmpe, den Gang var temmelig vantreven endnu.

Jeg svarte ham derfor saa kort som jeg kunde, i Haab at bringe ham fra denne forbistrede Materie, men han tog mine Eenstavelsesord for det sædvanlige Orakelsprog af en Mester, og han hængte, saa at sige, uophørligen i mig. Blant andet var det en Ting, som meest interesserte ham: hvorfra disse Rosiner, og disse Korender, kunde komme, og hvad det var for Træer, hvorpaa disse livlige Frugter groede. Jeg sagde gandske alvorlig: at Rosinerne voxte paa saadanne Træer som Kirsebærtræer, Korenderne derimod paa Buske ligesom Ribs. En Forklaring, som var gandske tilfredsstillende for ham.

Jeg havde tænkt, at disse Undersøgelser vilde bevæge ham til at kiøre adskillige Kroer forbi, men saa stor en Elsker var han ikke; til Kroes maaatte han; men han holdt sig ikke længe op. De fleste Tider sprang jeg ogsaa af Vognen, og gottede mig med hvad der alletider har været en Glæde for mig

paa

paa Reiser, — med Skienkestuen i et Værtshuus. Jeg har seet der de besynderligste Scener, og den meest fornøielige Mangfoldighed; men hvergang at staae af, især hvor jeg saae, at der ingen Giæster vare, det havde jeg ingen Lyst til, men læs'de i dets Sted i en fransk Bog jeg havde taget med fra Kiøbenhavn.

I Ortrup Kroe forsikkrede denne Bonde mig ogsaa, at han havde kiørt med mange resolute og gemene Folk, (hvilket i det siællandske Sprog betyder, hvad de Franske kalder affable,) men han havde aldrig kiørt for nogen Mand endnu, der var bedre end jeg, undtagen een. Det forstaaer sig, at jeg med særdeles Interesse, spurgte, hvem da denne Eene havde været, og hørte med Forundring, at det var en Chinafarer. Aarsagen, hvorfor denne Chinafarer havde Fortrin for mig, var gandske naturlig; han havde seet ind i hver en Kroe, men jeg ikkun i de allerfleste, men dog i et større Tal end nogen anden Dødelig.

Endeligen, Naturhistorien havde ikke holdt os længere end til Hedehusene, der begyndte et andet Fag, som jeg var temmelig hiemme i: det var Politiken. Det var den Tid, at syv Aars Krigen var i sin fulde Gang. Vi giorde en lille Tour hele Verden omkring. Min Kudsk frygtede for ingen saa meget som for den, han kiendte af Litaniet — Tyrken. At denne dog eengang vilde komme til Siælland, og ikke tillade Folk at holde Juleaften, det stod ham meget i Hovedet.

Men

Men alting var forbi, da vi kom ved denne Slette, hvor Mørup ligger paa høire Side, og Krebshuset lige for. Da jeg pegede paa alle de Steder, og spurgte, om de ikke hedde saa eller saa, og Tallet af de mig bekiendte Steder var alt for stort, og Navnene rigtige, vendte han sig med Forbavselse om til mig, og spurgte: om jeg havde været før i denne Part af Siælland. Jeg svarede: nei, og lod mig friste til at sværge derpaa. Fra den Tid af, sadde han sig ret magelig i sit Sæde, pidskede paa sine Heste, lod stundom høre, at han mumlede i Skiægget, lod mig i Krebshuset gandske allene, og da jeg siden spurgte, om det ikke var Petersdorf, som jeg saae i Sorøe Skov paa min høire Side, svarede han blot; „ja det maae han selv vide, kan jeg troe."

Denne Stemning, hvori jeg med mine uskyldige Spørgsmaal, der grundede sig paa, at jeg havde efterseet Kortet over Siælland med Opmærksomhed, for at vide min Reiseroute, havde sat ham, hialp mangfoldigen til, at han kiørte raskere paa Sidstningen end i Begyndelsen. Vi skiltes ogsaa meget koldt paa begge Sider. Jeg kunde have retfærdiggiort mig ved at aabenbare, paa hvad Maade jeg havde faaet denne Lokalkundskab; men da jeg fandt min Regning ved Samtalens Afbrydelse, saa lod jeg ham gierne troe, at jeg havde med den Sorte at bestille.

Saadanne Ungdomshistorier erindrer jeg med største Fornøielse. Min Indbildningskraft bringer

mig

mig slige Scener tilbage; ja jeg leer af dem, som om de havde tildraget sig i Gaar. Jeg føler endnu, hvad det er at være fornøiet, og jeg priser den Algode, som har givet os Evne til levende at huske det Gode, hvorimod det Ubehagelige mere og mere svækkes i vor Hukommelse.

Tode.

Til Hr. Prof. Tode.

Da han blev rørt paa høire Side, og dog skrev med venstre Haand.

Frue Avind med sit Snogehaar
Saae muntre Tode skrive,
(Alt næsten 60ve Aar)
Saa rask, som i hans Ungdoms Vaar —
„Jeg rasende maa blive!"
Hun sagde: tog en giftig Snog,
Og Pennen ham af Haanden slog."
Han snap den med sin venstre Haand
Og skrev: „det var lidt grovt Madam."
Hun skiævede: „Gid de faae Skam!
„Hvo kunde det formode?
„Han bliver immer — Tode."

Af J. E. H.

Til

Til Digteren Peter Horrebow Haste.

O Held den Mand, Apollos Yndling, som
Med Kraft og Fynd, kan Lirens Strenge røre;
Den hele Jord den er hans Ejendom,
Hvorhen han vil, han Mennesket kan føre. —
Tit raser en Orkan, og farer frem
Med Ildstrøms Heftighed. O vee mig Arme!
O siig mig, siig mig, hvad kan standse den?
Jo! Orpheus kan stille Løvens Harme.
Tit bitter Qval og Veemod ængster os,
Melankolie kan Sjælen let forstemme,
Men Digtrens blide Aand den qvæger os,
Ved Lethe Flod vi da vor Sorg forglemme.
Naturen den er skjøn, men dobbelt skjøn
Den for den gode Digter sig frembyder.
De ædle Følelser, de blev hans Løn,
Og hvert et Løv med dobbelt Lyst ham fryder.
Paa yndig Sommerdag, min Ven, gak hen,
Til Selskab, din Horats du med dig tage,
I Lunden, ved en Bæk, du nyde den,
Og elysæisk Glæde vil du smage.
Naar Stolthed haanligt Øje til dig slaaer,
Og mod dig ned, som til Insektet, skuer,
Du Medynk bær: den Stolthed snart forgaaer,
Men Undergang ej Digteradel truer.

Den

Den kjelne Pige under Elskovs Lyst,
Ved Digtrens Sang den end forfinet bliver;
Petrark i Haanden, Vennen ved sit Bryst,
Med dobbelt Fyrrighed hun Kysset giver.
Den Fejge ofte Styrke, Kraft og Mod,
Hos dig Homer! og dine Helte henter;
Med ædel Varme fylder du hans Blod,
Man seer en Helt, hvor man ham ikke venter. —
Ja selv naar du med Tanken stige vil
Op til din Gud, til alle Væsners Fader,
Din Sjæl ved Davids høje Harpespil
Fortryllet blir; det Jordiske forlader. —
O Haste! see Apol dig venlig bød,
At tage Liren fat, og ind at træde
I Templets Helligdom; hvor blid, hvor sød,
Var ej hver Sang, man hørte dig at qvæde.

C. H.

Litteratur.

109. **Naturlig Religions Katekismus**, til Brug for Forældre, Præster og Opdragere. Af Dr. Karl Frederik Bahrdt. Oversat af K. H. Seidelin, hos Tikiøb, 8, 174 S. 48 ß.

Enhver veed, at Bahrdts lyse Hoved ikke kunde frembringe noget middelmaadigt Produkt. — Nærværende Katekismus indeholder megen herlig, til Men-

Menneskeslægtens Forædling og Lyksalighed hensigtende Moral. — At maaskee Somme, som vil have alle Retter efter en vis Kaagebog, og som her finde dem tillavede paa en anden Façon, vil ryste med Hovedet, det kan gjerne være. Hvilken blid Philosophie, der hersker i denne Bog, viser sig strax pag. 33 „Allerede den Benævnelse Ond synes mig haard, naar „den skal anvendes paa en stor Klasse Mennesker. „Jeg troer, at man heller skulde ansee de saa kaldte „onde Mennesker, som ynkværdige Syge —; sammestseds: Hvorledes blev den syge syg? vilde, „valgte, skaffede han sig sin Sygdom, og de med „den forbundne Lidelser? Og skal vel det, som Le„gemsbygning, Aandssvaghed, Opdragelse, og tu„sinde smaae (smaa) Aarsager bidrage til Sygdom„mens Oprindelse, tilregnes den Syge selv? Lider „ikke det syge Menneske, (han hede Letsindig, For„øder, Gnier, Doven, Egensindig, Hidsig, Hov„modig ꝛc.) allerede nu nok for sin Sygdom? For„bittrer den ham ikke ved tusinde slemme Følger, den „største Deel af hans Liv? Berøver den ham ikke „tusinde Glæder?? — Den som upartisk vil besvare „disse Spørgsmaal, vil vist finde, at intet fornuf„tigt Menneske, har Aarsag, til at misunde den „Lastefulde, naar man, ved et maaskee fjerntstaaende „Maal, endelig seer ham, efter saa megen Qval, „den hans Laster skabte ham, at nærme sig sin For„ædling, og krybe frem ad Lyksalighedens Vej."

Fortreffeligt er det, som pag. 37 siges om den menneskelige Forstands Indskrænkning. Den menneskelige Forestillingsevnes og Tænkeevnes Indskrænkning, nøder vel Mennesket til, at forestille sig adskilligt ufuldstændigt; det fejler; men dette er derfor ingen Ufuldkommenhed; thi dette Maal staaer i nødvendigt Forhold til den øvrige Verden. ꝛc.

Me=

Meget rigtigt udvikles pag. 75, hvorfor at Bevidsthed om Guds og gode Menneskers Bifald gjør os saa roelig, og det Modsatte saa elendig.

Oversættelsen er i det Hele god, nogle enkelte selvgjorte Ord findes vel i samme; dog ere de forstaaelige, og forvirre ikke det Begreb, de skal udtrykkes f. E. at maadeholde, undtagfrie, Gudnægteren, sjæliske.

110. **Haandbog i Moralen for Ungdommen.** Et Forsøg. Med Motto: Gratum est, qvod patriæ civi populoque dedisti, si facis, ut patriæ sit idoneus, utilis agris, utilis & bellorum, & pacis rebus agendis; *plurimum enim interest*, qvibus artibus & qvibus hunc tu *moribus instituas* — — — — — Juvenal Satyr. 14. hos Schubothe, 8. 128 S. 32 ß.

Fortalen underretter os om F. Øjemed med denne Haandbog: at lægge Grundvolden til et fast Moralsystem hos den Unge. F. har, efter sin egen Tilstaaelse, tidligen begyndt med at tænke selv og at hellige sig til Philosophiens Dyrkelse. Hermed retfærdiggjør han sig, som Forfatter. Vor Opdragelses Mangler i Henseende til Moralen, viser han fra en bedrøvelig Side pag. XIII. „De nitiende Dele af „det attende Aarhundredes Slægt her i Norden, „kjende lidet til Mennesket og dets Bestemmelse.“ Denne Mangel ønsker han at hæve, og han skriver af fuld Overbeviisning og rene Hensigter. F. erklærer, ikke at høre til nogen vis philosophisk Sekt. Han tilstaaer, at den nyere Skole har sine store Fortjenester, men at den gamle ogsaa har kjendt til Philosophien.

Bogen har fem Afdelinger. 1) Viser, at man af alt, som staaer i vor Magt at erhverve os, bør elske Hjertets Reenhed over alle Ting, og

have den allerstørste Længsel, den uafladeligste Stræben efter at blive Eiere af dette Klenodie. 2) At man altid og efter Evne bør udøve sine Kaldspligter med Lyst og Flid. Meget grundigen viser F., at man bør søge at erhverve Sandhed, og handle overeensstemmende med Sandhed; at man kan finde Sandhed, vil han bevise paa følgende Maade: „At ville paastaae, at Mennesket kan ikke finde Sand„hed, er en Sætning, som indeholder en aabenbar „Modsigelse i sig selv; thi enten maae den jo være „sand eller falsk; dersom den nu er det første, saa „har jo Mennesket fundet en Sandhed; men er den „det sidste — som den følgelig maae være, — saa „kan jo Mennesket finde Sandhed." Ved denne Argumentering findes for megen Spidsfindighed. — Meget rigtig siges pag. 37, at man bør have Kræfter til det Kald man vælger sig. „Vilde man i Al„mindelighed undersøge Menneskets Dygtighed, fø„rend man anviiste det sin Virkekreds, da skulde der „ikke findes saa mange Stympere i ethvert Fag, som „den daglige Erfaring giver sørgelige Exempler nok „paa, Videnskabsmanden vilde da mange Gange „gavne mere paa Værkstedet."

3) Man bør altid gjøre det imod andre, som den vor sunde Fornuft og ufordærvede Hjerte tilsiger. Pag. 64. „Menneskekjerlighed, er den „Pligt at have sin Næste kjær i saa høj en Grad, at „man gjerne og villig gjør endogsaa de største Op„ofrelser af sin timelige Lykke, naar man derved kan „forøge sammes Vel." Denne Definition er ikke bestemt nok: Er det da ogsaa Menneskekjerlighed, naar man tilsidesætter sine egne Fornødenheder for at hjelpe en uværdig? Og dette kan dog udledes af Definitionen. 4) Man maae anvende al Flid for at faae de reneste Begreber i Religionen, og bruge disse efter deres salige Øiemed. At Mennesket

er bestemt til Udødelighed, derfor anføres følgende Grunde. a) Alle Mennesker føle en Drift efter Udødelighed; og Erfaring lærer, at enhver Drift forudsætter Gjenstand. b) Af Menneskets moralske Natur, som viser, at det stedse kan stige i Fuldkommenhed; c) Mennesket ønsker Lyksalighed; d) der er en Gud til. Og følgeligen maae Mennesket være udødeligt, fordi det kan være det. — 5) Man maae danne sig i Sjælen, a) et rigtigt Billede, af en lastefuld Mands Charakter, Sinds Beskaffenhed og Forfatning. b) Et rigtigt Billede af en dydig Mands Charakter, Sinds Beskaffenhed. — Ved den tilføjede Forklaring over nogle i Bogen forekommende, Ungdommen ubekjendte Ord har Hr. F. ikke altid havt den Regel for Øjne: Inanis est definiendi ratio, qva qvis definitum per ipsum definitum declarare ingreditur — vide B. Riisbrigth's Logica.

Det være ellers langt fra, at vi, fordi der maaskee findes enkelte Ting ved denne Haandbog, der kunde taale en nøjere Bestemmelse, i nogen Maade ville nedsætte den. Nej! vi troe derimod, at den kan og vil stifte meget Gavn, og man bør være Hr. Forfatteren saa meget mere takskyldig for denne Udarbejdelse, som vi virkeligen have Mangel paa Skrifter, der tilbørligen afhandle denne Materie.

III. Nærmere Eftertanke, over Hr. Dr. og Confessionarius Bastholms korte Tanker &c. I et Brev fra en gammel Præst til en anden paa Landet. Sorøe, hos Lillie. 8. 72 S. 18 ß.

I dette saare lange Brev gjennemgaaes Hr. Dr. Bastholms i 1794 udkomne korte Tanker; paa en Maade, der ikke passer sig for den alvorlige Gjendrivelse; det er tildeels en Satire, men man kunde ønske, at F. havde fremsat den med mere Fiinhed; end man undertiden her støder paa. — Først harmes

 vidt-

vidtløftigen over, at Dr. B. vil have Ordet **Præst** afskaffet, og at det derimod skulde forvandles til det Udtryk, **Folkelærer**. Ordet Præst har megen Ælde for sig; og F. formoder, det er et sammendraget Navn af det Ord Presbytter, en Olding. — Adskillige curiøse Historietter anføres, for at vise den Forvirrelse i Begreberne, der kan flyde af at forvende et for ethvert danskt Bondebarn bekjendt Ord til et andet nyt og tilforn ubrugt. — Hr. Dr. Bastholms Ord: at Præsterne paa Landet, naar de komme i Embedet, strax glemme, hvad de tilforn have lært, gjendriver F. ved sit eget Exempel, da i nærværende Brev findes Tanker af berømte gamle Skrifter, som F. ikke har havt i Hænde i meer end 50 Aar. — Pag. 21. „Bliver Hr. Bs Forslag i Fremtiden „ fulgt, saa kan der neppe være Tvivl om, at det jo „ meget mere vil tjene til at udslukke, end til at ud- „ brede Lys og Videnskaber i Landet; langt mere til „ at qvæle, end til at opvække Lyst og Flid i Studerin- „ gers Fortsættelse hos Ungdommen i Skolerne, og „ ved Akademiet; thi det at kunne paa den Maade „ og med saa megen Lethed og Magelighed komme „ til et got Præstekald ville de fleste, og omsider næ- „ sten alle de Studerende give Fortrin for saa meget „ Arbejde, Aarvaagenhed og Hovedbrud, som det „ koster at lære noget retskaffent." Dette er maaskee ikke saa urigtigt. Pag. 23 til 25 omtales, at der ogsaa har været og er mange bibellærde Mennesker paa Landet; f. E. der har været en bibellærd Enkefrue i Hr. F. Sogn, saa og en lærd Dannebrogs Ridder, som begge ginge ofte i Kirke; item ere der, i Sognet copulerede nec non confirmerede mange høje Personer af begge Kjøn; saa haves heller ingen Mangel paa forts esprits og Kantianer omkring paa Landet. Landsbye Præsterne kan altsaa ikke lade sig nøje med en indskrænket theologisk Kundskab. — Hvad Hr. Dr.

Dr. Bastholms Udladelser angaaende Præsternes Indsigter i Landvæsenet betræffer, da paastaae F., at enhver Bonde veed selv meget mere deraf, end det, som kan være brugbart og nyttigt for ham at vide; han har ej Tid at øve eller experimentere det Øvrige. — Pag. 35. „Dersom Hr. Bs korte Tanker vare „ udkomne, førend Hr. Heibergs Comoedie om Vir„ tuosen, saa maatte man tænke, at denne var bestemt „ til at være en Antidot mod hiin." —

Det bedste af hele Bogen er, i Recensentens Øjne, det Sted, hvor Forf. i Anledning af Hr. Bs Sætning, at uden Opmuntringer ved Rang, vilde Provsterne ikke gjøre mere, end hvad de troe sig at skylde dem selv og deres Embede, siger. „Mig synes, det er meget got saa; thi saa „ gjøre de vist alt, hvad de formaae, og mere for„ langer hverken Gud eller Kongen, af dem, eller „ nogen. Skal jeg troe, at om i Dag eller i Mor„ gen en Rangforordning udkom, hvoraf alle de Em„ bedsmænd vare blevne udeladte, som høre til den „ gejstlige Stand, skal jeg da troe, at Hr. B. min„ dre end som nu, vilde hænge i sine Pligters Ud„ øvelse, baade som Præst og Patriot, jeg troer det „ ikke." — Hvad Præsternes Dragt angaaer, da ønsker F. at beholde den nærværende, da den af alle er den mindst bekostelige. Pag. 58. „Hr. B. har slet „ ikke vel nok confereret med sin Skræder, da han „ skrev dette Kapitel."

112. **Er det en christelig Lærers Pligt, at lyve for Almuen?** — Et Spørgsmaal, D. Bastholm helliget, ved O. Horrebow. Med Motto. Ikke ville vi gjøre ondt, at der kan komme godt ud deraf. Rom. 3, 8. — Hos L. N. Svares Enke. 8. 38 S. heftet 10 ß.

 An=

Anledningen til dette Skrift er det Stykke, som findes i D. Bastholms Tanker om vor Tids Fremgangsmaade for at befordre den religiøse Oplysning.

„Naar Lærere anvende Forsoningslæren, til deres Medchristnes Roliggjørelse, saa er det, enten, fordi de selv føle sig fuldkommen overbeviiste om dens Sandhed; og er denne Overbeviisning falsk, da ere de selv bedragne, men ikke Bedragere; eller de ansee denne Lære for en Vildfarelse, og anvende den dog til deres Medmenneskers Roliggjørelse, fordi de indsee, at de trænge til den; at den gode Christen ikke kan undvære den. Det er en Sjelelægedom, hvortil han nu engang er vant. Man skadede ham, om man berøvede ham den. Bør disse Lærere nu dadles som Bedragere? eller bør de ikke meget mere roses som kloge Christne?“ rc.

Den skarpsindige Horrebow viser, først at Hovedsætningen, som indeholdes i disse Ord, er: „Man „bør, som christelig Lærer, fremsætte for sine Med„christne, som guddommelige Sandheder, saadanne „Religionssætninger, hvilke man selv anseer for „Vildfarelser; og altsaa, i det man fremtræder for „dem, som deres Vejleder til Sandhed, Dyd og „fastgrundet Lyksalighed, lyve for dem, ved at lære, „hvad man ikke selv troer.“

Dernæst viser Hr. H., hvor slet den Religionslærer handler, som lærer Almuen Vildfarelser, som han selv forkaster; thi

1) Røber det uværdige Begreber om Gud.
2) Vises derved en mod vore Medchristne fornærmelig og mod Jesu Religion stridende Hovmod.
3) Religionslæreren skader herved dem, som han ved sit Bedragerie vil nytte. Og
4) Stadfæster og udbreder ved sit Exempel en Lære, som, ved at blive almindeligen antagen, og fulgt, vilde aldeles nedbryde Staternes Vel.

Qvoad

Qvoad No. 1. Oprigtighed er Grundvolden for enhver selskabelig Forening, og en alle Mennesker forbindende Morallov. Gud, som det fuldkomneste moralske Væsen, maa altsaa ville, at vi skal iagttage den.

Qvoad No. 2. Den er hovmodig, som troer, at kun han og nogle, der besidde hans Oplysning og Aandskraft, kan bygge deres Dyd og Sindsroe paa Sandheden, men at Almuen derimod maae grunde den paa Vildfarelser, og at Lærerne bør bestyrke dem heri. Jesus selv anbefaler os Ydmyghed. —

Qvoad No. 3. Naar man byder Folk at troe, paa en Mands eller Bogs Autoritet, i Stedet for at følge egne tydelige Grunde, da vil de ansee det for Pligt, som ikke er Pligt, og de vil tillade sig mangen pligtstridig Handling, fordi de ej ansee den for at være Synd. Man bør derimod lære dem at udfinde tydelige Grunde for de Morallove, som de hidtil have antaget af Troe. Man bør lære dem, at den Gud, som vil, at alle skal frelses, ogsaa sikkerligen engang vil lade alle opnaae deres Tilværelses Øjemed, evig Lyksalighed; at Lyksalighed ikkun opnaaes ved Dyden; at enhver Synd er forbundet med naturlige onde Følger, som ingen Forsoning kan borttage. Ved denne Læres Udbredelse fremmes Menneskets Sindsrolighed bedst. — Nu fremsætter Hr. H. sine Grunde, hvorfor Forsoningslæren ikke kan forskaffe den sande Beroligelse; pag. 23. „Den som troer paa et Forsoningsoffer, maae tillige troe, at Gud vil forbinde andre end naturlige, til Forbedrings Fremvirkelse sigtende Følger med Synden; i det man indskjærper Forsoningslærens Nødvendighed indgyder man tillige ængstelig Frygt for den Hævner, som vilde martret os, om Blod ej var bleven udøst for at tilfredsstille hans Vrede." — Pag. 24. „Naar man lægger den naturlige Religion eller Jesu Lære, betragtet som en naturlig Religion, til Grundvold,

 op-

„opbygger man just, i det man nedriver; thi
„man kan ikke borttage en Troessætning, som falsk,
„uden at der strax kommer en Fornuftsætning i Ste-
„det for."

Qvoad No. 4. Naar Præsterne antoge den Sætning: man bør lyve for Almuen; da vilde Despotiet faae Fremgang; thi hvorefter skulle de bedømme, om en Vildfarelse burde vedligeholdes, eller ikke vedligeholdes. Naar deres Interesse og Haandhævelsen af Almuens Rettigheder kom i Strid med hinanden, vilde de da ikke finde disse Rettigheder farlige? — En anden Følge af dette fromme Bedragerie, vilde være Irreligiøsitet: Almuen er ikke dum, fordi den ej er sleben; den vilde omsider opdage Bedrageriet, og da vilde mange forkaste al Religion.

Til Slutning opfordres Hr. D. Bastholm til at gjendrive denne Afhandling, dersom han maatte finde, at den indeholdt nogen Usandhed.

113. **Euphrosine. Et Tidsskrift for Fruentimmer. Udgivet af J. K. Høst. Femte Hæfte. Paa Soldins Forlag. 8. 96 S.**

Sandeligen ikke blot for Fruentimmer; i det mindste nærværende Hæfte. Enhver Menneskegrandsker maa og kan ikke andet end vedligeholde en uafbrudt Opmærksomhed ved at læse det saa interessante Fragment af min Kjerligheds Roman. Det viser Forfatteren, som en Mand, der med Schakespears Aand har skuet ind i det menneskelige Hjertes lønlige Kroge.

Manuskriptet. Skuespil af Ferd. Ochsenheimer, oversat ved C. G., er et naivt moersomt Stykke, og Dialogen fortreffelig.

Blondheim, som er i meget trængende Omstændigheder, har en højtelsket Moder at underholde. For at see hende tilgode, har han solgt sin kjereste Ejendom, sine Bøger; og leveret et Manuskript til sin Ven Sitter, for at denne skulde afsætte det hos en Boghandler. Sitter bringer ham den ubehagelige

Ef-

Efterretning, at ingen vil tage imod det. — Blondheim elsker Lovise, en Datter af den rige Boghandler Hochfeld, men har for megen Delicatesse, til at ville aabenbare sig for hende.

Lovise, som ogsaa paa sin Side elsker Blondheim, tilstaaer sin Kjerlighed for ham. Pag. 32. „Lovise: „ Jeg har beregnet alle de Følger, denne Tilstaaelse „ kan have for mig; jeg har syndet mod Convenient„ sen, som byder os Fruentimmere, kun at tilstaae „ os selv vor Kjerlighed; men jeg hader enhver For„ dom, som indskrænker mine Fornemmelser — — og „ — taber jeg kun intet hos Dem (Blondheim) er jeg „ retfærdiggjort for hele Verden." — Hochfeld, som er kommen efter den Forstaaelse, der er imellem hans Datter og Blondheim, som han anseer for sit Barns Forfører, bliver meget opbragt. Pag. 37. &c. pag. 38.

Hochfeld. Er det min Datter? **Mennesket** er ungt, ogsaa du har **Ungdoms** Blod, hvad betrygger dig for et Fejltrin?

Lovise. Denne **Mands** Retskaffenhed — min Dyd, Deres Værk.

Hochfeld. Og hvad kan redde din Dyd?

Lovise. Min Stolthed.

Hochfeld (bitter). Denne Stolthed?

Lovise. Grunder sig paa Selvfølelse, der vil bevare mig for Fornedrelse.

Hochfeld. Det er got talet (talt).

Lovise (ømfindtlig). Ogsaa tænkt, min Fader.

Nu kommer Sitter og tilstaaer, rødmende, at have solgt det ham betroede Manuskriptet for ti Lovidorer til Hochfeld; men at han (Sitter) da han blev presset af sine Creditorer, havde skrevet Manuskriptet af, givet det ud for sit eget Arbejde, faaet Penge, og derved reddet sig ud af sin Forlegenhed.

Han bringer de overblevne Penge og beder om Tilgivelse, den erholder han uden Vanskelighed. Hochfeld, som erfarer at Blondheim er Forfatter til

Ma-

Manuskriptet, der vidner om et meget got Hoved, forandrer sit Sindelag imod Blondheim, lover at hielpe ham til et Levebrød, og tilsiger ham sin Datters Haand.

En ny Damedragt, formodentligt i Indien, af Lichtenberg, oversat, ret vittigt. — Damernes Advocat, af Hr. Zetliz, har megen sand satyrisk Lune, f. a. 5 V.

En dadler, som en ussel Kok
En som en daarlig Moder,
Der glemmer Gryde, Barn og Rok
For Roller, Vid og Noder,
Men mine Herrer! billig vær!
Thi da I bejled, hvem af Jer
Har talt om Gryde eller Rok,
End sige om en Moder?

Til Sophie, paa hendes Fødselsdag, efter det Svenske, af J. K. H. — Skuepladsen ender dette Bind.

Nekrolog.

Hr. Secretaire Sander har med følgende Linier hædret Hr. Conferenceraad Sporons Minde.

Eheu!
Occidit
B. G. Sporon,
sol,
qui usque ad imum illustrauit
altum linguæ et inexploratum mare.
Monumentum ære perennius
ipse exegit sibi.
Adstans
luget
viri immortalis discipulus.
Sander.

* * *

Den

Den 28de Maj døde i sit 34de Aar Hr. Dr. og Professor Magnus Horrebow. Han dyrkede først Philologien, opoffrede sig siden til Medicinen. — Han har ikke gjort sig bekjendt ved Skrifter; han havde et medicinsk Værk i Arbejde, som Døden rev ham bort fra; men han udmærkede sig som Læge ved sin Flid, ved sin Paapasselighed, ved sin ømme Deeltagelse og ved sin Held i at helbrede. — „Ak! Livets Herre bød, og alt, i Ungdoms fejre Vaar han faldt."

Register.

April, Maj og Junii 1796.

Prosaiske Afhandlinger.

Nak-

Poesier.

Lit-

Ret-

Rettelser og Trykfeil.

S. 85, læs Begyndelsen af Epistelen saaledes:
O see, hvor Træet sine Knopper skyder
Saa hyppig frem! — — — —

- 381	L. 5	begyndte	læs:	begynde
- 382	- 5	den	-	det
- -	- 14	Gveraskiar	-	Gveraskiao
- 383	- 3	berørede	-	berører
- -	- 6	tydelige Jndtryk	-	tydelig Jndtrykket
- 384	- 12	for Veirliget	-	mod Veirliget
- -	- 21	Mange Blomster af, især af o. s. v.	-	Mange Blomster
- 133	- 1	i Anmærkn. Raadmænd	-	Raadmænds
- 134	- 3,	neden fra i Anm. *) 80	-	50
- 169	- 23	at jeg skal nævne en,	-	at jeg skal nævne et Par
- 185	- 21	Torvehandelens	-	Torvehandelens
- 188	- 22	Embedsmandens	-	Landmandens
- 196	- -	sidste, upartiske	-	upatriotiske
- 199	- 2	i Anmærkn. Rorby	-	Rodby
- 204	- 4	i Anmærkn. **)	-	udslettes besvœet
- 228	ved NB. 2 Linie,	32	-	36
- 235	- 3	i Anmærkn. Obildtorpe	-	Abildtorpe
- 359	- 3	fra oven: indskrænkende,	-	indskrænkede

- 367 øverste Linie, Fordommen var vigtig, læs: Fordommen var rigtig
369 - 13 fra neden: hvad man ellers er vant til, læs: hvad man ellers ikke er vant til.